

عہد و لاقادیری

ٹوتکہن کونلہر

جورہ بوٹہ کوز نشریاتی کراچی ۱۹۵۹ میل

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

عبداللہ قادیری

توتکدن کونلەر

(توتبیکلەر تورمیشیدهن تهئریخی رومان)

ایکنچی بولم.

ایکنچی باسماسی

جوره بوتته کوز نشریاتتی - کراچی ۱۹۵۹ یل

مذکور کتاب قرمان شریون نیتیه دور

"OTKEN KUNLER" A literary Novel in the Language of UZBEK

Written by : A. QADIRI (JULQUNBAY)

Title Cover printed at Luqab Printing Press McLeod Road, Karachi.

Published by : JORE SURGUN (BOTE KOZ)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

عہد و لاقادیری

توتکەن کونلەر

(توتبیکلەر تورمیشیدەن تەئریخی رومان)

ایکنچی بولم.

ایکنچی باسماسی

جورە بوتە کوز نشریاتی - کراچی ۱۹۵۹ یل

مذکور کتاب قرمان شریونی نیشە دور

آنا- آنا آرزوسى

اوزبىك آيم ئىلىنى بېشى يا شىلار چاماللىق، چەلە - دو مېۋىل تە بىعە تىك: بىر خانن بولسا ھەم ئەمما ايرىگە اوتكرلىكى بىلەن مەشھور ايدى. اونسى اوتكرلىكى يالغز ايرىگە گىنە ايمەس، تاشكەند خاتىلار يىغا ھەم عام ايسدى اوزگە خاتىلار ئونسى ساىە سىغا سەلام بىرپ تويلا رىدە، عەزالا رىدە قىسقىسى تق ايتكەن بىغىلار يداغى اويىلە رىنىك توردىنى اوزبىك آيمغا آتاغان ايدىلەر. بىرلگىنە ايمەس قىزچىقار اوزغان اوزغول اويىلە نىتەرە درگەن، سوننەت تويى قىلا درغان خاتىلار اوز تويلا رىنى اوزبىك آيم كىگە شىدەن تاشقارى جوناتا آلماس ايدىلەر. اوزبىك آيم آراشقان تويىك خاتىلارنىك كوكلله رىدەگى آرزو ھەدەسە رى ھەم ايدىلەر رى تامانىدان كە مچىلىك سىز باچار يىلار چونكى، « اوزبىك آيم شونداغ بولور دىلار » دىگەن سوز ايرلەر اوچون ھەم نەزىكە بى ايشىتىلىب اوزبىك آيمنىك ئەيتكە نىچە ھازىرك كورىلا باشلا نار ايدى. بوتاماندا قاراغاندا اوزبىك آيمنىك اوتكر لىكى

ايرلەر تاماننىڭ ھەممەتە سىدايىق ئىتلىگە نىگىسىنى اقرار قىلىشىغا توغرى كىلە در-
اوزىبىك ئايم اورنچىە. مونچە تۇيوعە زەلەرگە "كە وشم كوچە دە قالغان
ايمەس" دىب بارماس ايدى. شونىڭ اوچون خاتىنلار اوز تويىلار يىنى اربىك
ئايم اشىتىراكى بىلەن اوتكەزب آلسا كار اوزلە رىنى شە ھە رنىڭ
ايڭ بە حىتىڭ خاتىنلار سىدان ساناب" مە نىڭ تۇيىنى بىك ئايم اوز قورلارى
بىلەن اوتكەز دىلەر" دىگەن جوملە نى مە جىسلەردە ا قىتچار اورنىدە سوزلا ب
پورار ايدىلەر. اوزىبىك ئايمنىڭ آبروسى يالغز شولە ر بىلەن گىنە چىكلە نب قالماس
اوتى اوردە خاتىنلار ى ھەم احتىرام قىلپ اوزلە رىنىڭ "آنا خانلارى"
دىب بىلەر ايدىلەر. شونىگە كورە قالىسى بىر وە قتلاردا اوردە ياسا وللارى
يوسف بىك حاجى نىڭ ايشىگىگە ئەرە وە كوندە لە نىڭ قىلپ "اوردە بىگى ئايم
بو پور دىلەر" دىب اوزىبىك ئايمنىڭ ياسانپ چىقىشىنى كوتەر ايدىلەر.
بوتامان بىلەن قالىسى بىر مە جىسلەردە اوزىبىك ئايم خاتىنلارنىڭ ايسلە رىنى
ھەم چىقارب پورار ايدى: كىچە اوردە بىك ئايمدان مىنگە ئەرە وە كىلگەن
اىكەن، فەلىم ئە ينە ب تورغان ايدى بارماي ئەرە وە نى بوئى قاپتار دەم...
باخودا، اوو بىكەچى بولسا اوزىگە، دىدەم" دىر ايدى اىكەچى وە قىتدە:

”اوتكەن كۈن اورده گە بارغان ايدەم! خانملار ياتب قالا سز، ديب قويما ديلار
ناعيلاج بركيچە ياتب كىلدم” ديب سوز آراسىغا قستىرب كىتەر ايدى.
بوسوزلەرنى ايشتكوچى خاتىنلار اوزلە رىنىڭ قانداغ برخاتىنىڭ سوحبە تىگە
ناھل بولغانلارنى اويلاپ اوزبىك آيمىنىڭ احتىراملىنى تاغىن ھەم كوچە يتىرەر
ايدىلەر.

اول اوز اويىدە اولتورغانىدا ھەم اوستىدە گى ئە تلەس كۈينە ك بىلەن
ئە درەس مورسە كنى، آق شاھى دە كە نە بىلەن كە ھەرە باتە سىبىخنى قوبىماي،
قش كۈنلەرى تە نچە دە پە ر يا ستققا سوياب، ياز كۈنلەرى آيوانىڭ تۈرىگە
ياسلان ھە سە نە لى نىڭ خاتۇنى بولغان آيباراققا، چۈرى قزحە نىفە گە
خامرنى ئە چتمە سلكنى، پالاونى قرماچ آلدەرماسلقنى تە نبىھلە ب كىنە
اولتورار ايدى.

آتابىڭ نىڭ مەرغىلاندا ن اويىلە نىب تو يىشى آتاسى اوچون اونچە رىزا.
سزىلكنى موجب بولماسا ھەم ئە مە ما اونىڭ اوغول تويسىدان با شىلاب تاشكەند
قزلارنى آست. اوست قىلب ”بونىڭ قزى ياخشى بولسا ھەم اوى. جايلارى
يازاماس ايكەن: بونىڭ اوى. جايلارى تۈزك بولسا ھەم قزى كۈر كسز ايكەن؛
بونىڭ قزى. دە اوى. جايلارى. دە تۈزۈك. براق زاتى پە ست ايكە ن!“ ديب قز،
قودا، اوى، جاى، نە سل ۋە نە سە ب تىكشىرب يورغوچى اوزبىك
آيمىنىڭ آتابىكىنى اويىلە ندىرب بونىڭ آرقاسىدان كۈرە تورگەن آرزو ھە ۋە س تو يو
تاماشالارنى شەرقتە كىسب قويغان بو اويىلە نىشكە نىمە دىشى ۋە
قانداى قاراشى ئە لبە تە مە علوم ايدى. بىتى. بىتى اوغلى مەرغىلان
دىگەن جايدا ئە للە كملە رنىڭ قولىدا ئە سلى نا مە علوم كىشىلەر نىڭ
قزىغا اويىلە نىن. دە بوكون ايرتە اوغلىنىڭ آرزو. ھە ۋە سىلنى كۈرە
مەن، ديب اينتىك ب اولترغان ۋە اوغول باق كە تە قلغان آنا. اوزبىك
آيم ايكى قولىنى بورنىگە تىقب قاراب قالا بىرسن...

بو خە بە رنى ھە سە نە لىدە ن ايشتكەن كۈنلەرى اول بواشكە چىدە ب
تورالمادى: ”ايندى مېنگە مۇنداغ اوغول كىرەك ايمەس.. آق سۈتمىنى
آققا، كوك سۈتمىنى كوككە ساغدم.. ايندى تاشكەندگە كىلمە سىن اول
اوز باشمچا بى تىيوق!“ ديب باقىرب چاقىرب، يىغلاب سىختاب، دەردو
ھە سرە تى باشىغا كىيب آلدى. آرادان اون بىش كۈن اوتار اوتماس

مەرغیلا ندان آتا بیک کیلدی. اوچ آیلاب کورمه گهن اوغلینی قوچاغیغا
آلب کور شمهك اور نیگه اوندهن یوزینی اوگورب، سهن کمسهن، کیلدگهی،
دیب سورامادی وه سه لامیگه عه لیک ههم آلمادی گویا اوخلاماچی بولغان
تاوقدیک هور پهبیب آلدی. آتابیک. آناسینک ئهر هزیگه ئه لله قاچان
توشنگهن ههم شو حالنی مەرغیلاندا. یاق کوتکهن ایدی بر ایکی قایتا عوزر
ئه یتب کورگه ندهن سوک اوزبیک آیمنک ایپاقاغا کیلیشیگه. اشانمای
قالدی وه شونک اوچون اول ههم گویا بلمه گهن توشنمه گهن کیشیدیک
یوروی بپردی.
تورغان گهپ: آتابیک نك مەرغیلانغا اوزاق بارمای توروشی مومکن
ایمهس ایدی اور تادان ایکی ههفته اوتار. اوتماس. آتاسیغا ئه لله قاندا
باهانه کورسه تب. یول حازر لیغینی کوره باشلایدر وه آناسیغا بلدرمایاق
مەرغیلان جونایدرد. اوزبیک آیم اوغلی نك "اولگهننی اوستیگه چیق
تیش" قه بیلیدان بولغان بو حهره که تیدهن توتونی کوکه چیق بارلق
قه هرو غهزه بینی ایری اوستیگه توکه در: "سز قارب ایسگزنی ییب قالبسز"
اوغلگزنی مەرغیلا نلققا تالپشتیرب قویبیه نه این ایچیده باشگزنی کوتهر ب
یورمه کچی بولاسزمی؟... دیدر.
یوسف بیک حاجی نك قزق بر تبیعه تی بار: خاتونی بیلهن گینه ایمهس
عرمومه ن اوی ایچیمی بیلهن ههر قاندا ای مهسه اوستیده بولسا بولسن
اوزاق سوزله شب اولتورمایدرد. آتابیکمی، آناسیمی، حه سه نعه لیمی اش قیل
اوی ایچیدن بره ره سی نك سوزله ری وه یاکیکه شله ری بولسا کیلب حاجی نك
یوزیگه قار اماسدان سوزله ی بیر درله ر، مه قسه د ئه یتیل بته کندهن
سوک سیکن گینه کوتهر یلب اونک یوزیگه قارایدردلار. حاجی بر نیچه وه قت سوز
لاغویچینی اوز اغزیغا تیکلتیرب اولتورغاندان سوک ئه گهر مه عقول توشسه "خوب"
دیدر، گه بکه توشنمه گهن بولسا "خوش" دیدر، نامه عقول بولسا "دورست"
ایمهس" دیدر وه جوده ههم اوزیگه نامه عقول گهپ بولسا بر ئلجه یب قولش
بیلهن کیفایه له نب موندن باشقا سوز ئه یتمه یدر وه ئه یتسه
ههم اوچ. تورت که لیمه دهن نهر یگه آشمایدرد. اوی ایچی. اونک بو
فعلیگه جوده یاخشی توشنگه نکلهر ییدهن کو پنچه بر اغز جاواب اش
بیلهن کیفایه له نه درله ر. ئه مما آتابیک بیلهن بره ر توغریدا. سوزله شمه کچی

بولسا اونى ئەكسەر مەھمانخانەگە چاقىرىپ ياكى چاقىرتىپ آلاڭدۇر. اوزبېك آيمى
 بۇقار يىداغى اوزبېك عىتاب وە حىتابىگە ايرىدەن بىر ئىلجەب قولىش جاوابىنى
 كىب دەسى ايجىگە توشەدۇر وە چار ناچار اوتتوز كۈنلەب بىر زاماننى اوزىچە
 مەرغىلانلقى قارغاش بىلەن كىچىرەدۇر. آتابىك تاشكەندگە قايتىپ
 كىلەب، "ايندى ئەرەز بىكەندىر" دىگەن ئۇيدە آنا سىغا سەلام بىرەدۇر
 ئەرەز بىتىش قايدىدا، اوزبېك آيمىنىڭ اوغلىغا قارشى كىنەسى تاغىن بىر نىچە
 قات آرتقان ئەمما بوگەل سەلام بىر گۈچىگە بىر قار ايدردە "اوغام، مېنگە
 سەلام بىر نىمە قىلا سەن، مەرغىلانلىق آناڭنىڭ دوعاسىنى آل!" دىيىپ
 بوزىنى چىتكە اوگۈرەدۇر. اول آناسى نىڭ بىر كىنايە سىنى كۈلگۈلۈك بىلەن
 كىچىرىپ يەنە ايسكىچە ئەرەزدە قالا بىرەدۇرلەر. آتابىك يەنە اون بىش كۈننى
 اوتكەزىپ تاغىن بىر نازىك سەبەبىنى اور تاغا تاشلاپ آناسى نىڭ روخسەتى سىز
 مەرغىلانغا جوناپ سالادۇر. تاغىن اوزبېك آيمىنىڭ رەنگى اوچكەن، قانى قاچقان؛
 تاواقنى كاسەگە، چۈمچىنى پىيەلەگە اورب دادى فەرياد... "سىز آتاملىنىز، نىمە سىز
 ئەخر، اوغلىڭىزنى تىيىپ آلىش سىزە ايسىڭىزگە كىلەدىمى؟"
 اوغلىڭىزنىڭ بوشى بى چىز ايمەس؛ مەرغىلانلىق سحر قىلدىمى، جادو قىلدىمى
 ھايتا ورسىز شوپۇر سەندە يوروى بىرسە كىز ايرتە اىندىن اوغلىدان آجرا لاسىز بو
 كە لوەك اوغلىڭىز مەرغىلانلىق نىڭ ايشىگىدە قۇل بولۇپ ياتىپ آلاڭدۇر.
 ئەمما يوسف بىك حاجى خاتونى نىڭ سوزىنى بوگەل ھەم اىيلە مەيدىر فەقەت،
 "قويابىر خاتىن، اوزى ساغ بولسا بىر كۈن اىلىنى تاپار" دىيىپ قويادۇر. بىر يارم
 آيلار وە قىتى مەرغىلاندا اوتكەزىپ تاغىن آتابىك تاشكەندگە كىلەدۇر.
 تاغىن آنا-بالا آرا لارىدا كىنە-كۈدۈرت... تاغىن ئەرەز. اون بىش كۈن اوتما
 سىدان يەنە ئەندىجان سەفەرى يەنە اوزبېك آيمىنىڭ فىغانى فەلەككە.
 مەرغىلانلىق نىڭ سحرچى جادوچى سىگە اولم تىلەش؛ مېنى اوغلىمدان آجراتسا
 اوزى ھەم سۈيگە نىدەن آجرا سىن. قارغاش.
 نىھايەت آرادان بىر يىل چاماسى وەقت اوتتۇر مەرغىلانغا قاتناش يىتى
 سەككىزگە يىتكەچ اوزبېك آيمىنىڭ غىدى. غىدى سى بىلەن بولسا كىرەك يوسف بىك
 حاجىدە ھەم بىر اوزگەرش كۈرلە باشلايدۇر. خاتونى نىڭ "اوغلى او سىدىر شىنى، اوغلى
 تىيشنى بىلمەيسىز..." دىيىپ شىلتەلەشكە: "نىمە قىل، دىيىسەن اىندى؟"
 دىيىپ سورايدۇر.

بزا تا بیکتی تاشکه ندهن اولیه ندیرب باشینی باغلاماساق کونسه یین اونک
مهر غیلان یوگوریشیده ن قوتیلا آلماسمز. تاشکه ندهن اولیه نسه سو قویغاندیک
تینار- قالار؛ مهر غیلان به لاسینی ایسیده ن ههم چیقار ار... دیدر اوزبیک
آیم. یه عنی هه میشه یوره گینی شاپیر تیرب مییه سینی مه شغول قلغان مودده
عانی ئە یتب سالش فور سه تینی قاچر مایدر.
- اوغلك قايتسونچي، بولماسا...

ایرینک بو سوزیگه اوزبیک آیم آر تقچا قیزیشادر، له بی- له بیگه تېگمهی
یا بلله بیره در.

- سز شو کونگه چه بارچا احتیيارنی اوغلیگزگه تاپشیرب بالانی بالا
قلما دگزر بر خودین قلدا گز... اوغل اوسدیرش بو توره بولماس؛ اول تیله سن
تیله مه سن شهر تته - شهر تته تیله گه نگرچه قیلگز - ده قار اب تورا -
بیر گز. سز اوزگرنک شو" اوغلك بیلەر" دیگهن گه یگز بیلهن قانچا یاخشی
جایلار دان قالب، نیه ایته مهر غیلانق به لاسیغا یولقد گز... ایندیکی اختیار
مه نده؛ اول کیلگونچه بر یاخشی جایگه اونا شاین - ده کیلگه ندهن سوک توینی
ههم جوناتب یو بارایلق!
- تورا تورچی

حاجی نك بونچه لك بوش کیلیشی اوزبیک آیمغا قانات - قویرق بیر
گه ندیک بولدی وه موندن سوک تینب تینچب تورا المادی. شوگه پنک
ایکینی کونی حه سه نعه لینی قویارده قویمای ئه ره وه قوشدیرب شه هر نك
تورت تاماتیغا قز کورش اوچون یورب کیتدی - مهر غیلانق کیلن نك ته
عریفینی حه سه نعه لیده ن کوب ایشتکه ن ایدی. آتا بیک نك کوکلینی اوشه
گوزهل مهر غیلانق دان ساویتش یولیدا اونده ن ههم کوهلك اونده ن ههم
سولک قز تاپش کویگه توشدی. شونگه کوره اونگه اونچه مونچه قز یا قمای
شه هرده گی کوب ایشکله رنی ساناشغا توغری کیلدی. ییتتیچی مهر ته به کوچه
گه چیتشه عالم پانسه ددیگه نك قزی یا قوتوشب حاجی گه عه رز قیلندی.
حاجی باشدا خاتوننی نك بوگه پیگه کولدی، اونده ن کین "تورا تورا، اوغلك
کیلسن" دیدی. اوزبیک آیمنک بابلله شی کوچه یه بیر گه چ "نیمه قلساک
اوزک بل؛ به شهرتی اوغلك کونمه سه مین زورلا مایمه ن" دیدی اوزبیک آیم
ایریگه یالینب باشلادی:

- برسوز لېغزنى قويڭ، اير؛ اوزى ئۇ سىز ادە؛ لائىقەل بىر اغز اوغلىزگە
ئە يىت ب اولشكە وە عدە بىرگىچى - دىدى.

- ياخشى. وە عدە ھەم بىرەين؛ ئە ھما سەن ارناشماي تو!

- ارناشما يەن لېكن اوغلىزگە ارناشدىق، دىب ايشتدېرە رمز .

توزكەي؟

- مە عقول

شو اولترشەن سوڭ اوزبېك آيم جودە ھە جانلان ب كىتدى وە ايرتە -
سىگە عالم پالسىە دىنىگە قاراب يەنە ئەر وە قوشدردى - بوايىنچى ساوچىلىقدا
گويا قوداچالاردىك قارشى آندى - عالم پالسىە دىب باشىلار: يوسف بىك حاجىغا قودا
بولار ايگە نىمز، دىب جودە ھەم تىپر لەشب قالغان وە عززەت اكرامنى ھەدەن
آشراغان ايدىلەر - يىگەن اغز اويالار، قە بىلىدان اوزبېك آيم ھەم موغامە
لەنى قودالارچا قلدى ھەتتا: " بىك آتاگز بىلەن مېن سوزنى بىر جا لىغا
قويدىق - نە قەت اش آتابىك نىڭ كېلىشىگە قالدى " دىب قويدى. كىچقورن
اويگە قايتىپ بوئەيتكەن سوزىنى ھىكايە تىلغان ايدى حاجى لە بىنى تشلەب قالدى
وہ: سەنگە سەرە قىل بىتمەي كىتەر ايگەن - دە "

دىدى.

بىر آيلا ب كىچكە نەن سوڭ آتابىك فائىتوب كىلدى وە بىر كېلىشىنىڭ ھەن
عەزايى وە تىلەمەگەن بىر تە كلىفنى ايشىتىش اوچون گىنە ايمەس بەلكى
قە بول قىلىش اوچون بولغانلىغىنى پايقادى اول بوگە پىنى آناسى نىڭ ايلگەر
يىلگى ئۇ چىمىق سوز لەرىنى وە ئەرە زلەرىنى توگە نىدەن وە اورنىگە سوچۇك سوزلەر
سلىق موغامە لەر بىت ب " ايسان - ساغ كىلدگى بىلەم " لارىدانا ق سىزگەن
ايدى. بونداي بولماغور تە كلىفنى ايشتمەس اوچون اوزىنى چىتتەكە آلب، آناسى
آينقسا آناسىغا يولىقىشدا قاجب يورشكە مەجبور بولدى. ايكى آراداغى بو قاجش
قودش اشى اوزاققا چوزلماي بىر كىچ مەمانخانە دە آتا اوغل سوزلەشب اولتور
گە نىڭ اوستىگە اوزبېك آيم كىل ب كىردى وە اولتور مادانا ق حاجىگە ئىلە ب
قويدى بو ئىمقورنى آتابىك پايقاماغان بولسا ھەم لېكن ئۇ نوگە پىنى آتق شو
مە ھلسدە آچىلىشىنا كوزى يىت ب چىق ب كىتىشنى عىلاجىنى قىلا لىمادى.
اوزبېك آيم كىل ب كرگە نەن سوڭ يوسف بىك حاجى بىر نىچە
دەتت اويلا ب قالدى. اوزبېك آيم دىپىنىب.

دېسېنېب اپرېگە قاراب آلا ايدى ئۇ نچە گېنە سوزسىز اولترغاندان سوڭ حاجى
مولا يمانە سوز آچىدى:

— اوغلم، ھەلى سەن ايشىدگەي، يوقمى ھايتاور بىز سەنڭ اوستىدەن
بىراش قىلب قويدىق ..

آتابېك مە علومكى اولەرنىڭ "قىلب قولىغان ياكى قىلماقچى بولغان
اشلەرىنى" ئۇ لېبەتتە بىلەر ايدى شونداق ھەم بولسا بىلمە گە نكە سالدى:
— عە قىللك كېشىنەرنىڭ اوغللارى اوستىدەن قىلغان اشلەرى ئۇ لېبەتتە
نامە عقول بولماس — دىدى.

حاجى، اوغلىنىڭ بوجا دا بىدان يىرگە قار ادى ۋە نېمە دىب داوام قىلىشنى
بىلمەي قالدى استىھزا آرا لاش خاتونىغا قاراب آلدى. يەنە آراغا
جىمجىتلك كوردى. بوسوز سىزلك مە عناسىغا اوزىيىك آيم توشونا آلمانغان
ايدى بىر آزاراب اولترغاچ يورەگى قايناب كېتكەندەك بولدى:
بىز سەنڭ اوچون عالم پانسەد باشى نىڭ قزىغا اولش ب قويدىق .. ايدى
سەن بىلەن توي مە سلە ھە تىنى قىلشماقچى ايدىك ..

آتابېك آتاسىغا بىر آغز سوز دېمەي. مە عناللك قىلب آتاسىغا قاراب
آلدى. حاجى اوياتلك سومال "شونداق" دىب قويدى.
— سىز لەرنى رەنجىتب بولسا ھەم بىر مەر تەنە اويلەنگەن ايدىمۇ;
ايدى ..

— سەن اويلەنسەڭ بىز رەنجىمىدك؟ — دىدى كۆلب حاجى.
— رەنجىمە سە لەرگىز ..

حاجى توزوكلەنب اولتورب آلدى:

— بورەنجىشەن ايمەس، حاجەتدەن اوغلم.

— نېمە حاجەت؟

— ھە سە نەلى نىڭ سوزىگە قاراغاندا قاين آتاك قزىنى تاشكەندگە يو.
بارماس ايكەن. اوغول اوسدىرب كەتتە قىلغان آناڭ نىڭ بولسا آلدىغا

كىلن قولىغوسى كىلە در ..

آتابېك آتاسىغا قارادى:

بوكونگە چە كېلىنسز ھەم ياشاب كىلدگىز؛ بوندەن كىين ھەم شو سزتورب

بولاركو! — دىدى.

اوزىيىك آيم مەرغىيلا ئلق تامانىدان سەرلەنگەن اوغلىغا قارشى قىزىشىب

كىتدى بىر يىلەردەن بېرى ايچىگە يىغىپ كېلگەن كىنە سېنى توكب بېردى :
- مېن سەنى بو اومىد بىلەن باقب كەتتە قىلماغان ايدىم .. سەن بىزنىڭ
نە سىلېمىزنى كۈتەرش اورنىگە بېرگە اورب بولغادىك . بىز سەنى مەرغىلان ئىشە
ندىسىگە بونچە لك مو ككە دەن كېتىشكى اويلا ماغان ايدىك ئىشە دە بىز . اوزىگە
قالسا شو مەرغىلاندا خاتونغا حىسابلاپ كېتە بىرەر ايكەنسەن — دە او
ياتسزا ..

آتابىك ھەم تىزىشدى :

- خاتن بولماسا نېمە ، ئىشە خىر ؟!

- قاشلىق كوزىك بىر ئىشە نىداى !

- ئىشە ندى ، دېگەنگىز نېمە ، اوزى ؟

يوسف بېك حاجى اوغلىنى باسش اورنىگە جاواب بېر ، دېگەندىك
قىلب ئىلجە يىگەن حالدە خاتونىگە قارادى . اوزى بېك آيم " ئىشە ندى " مە عناسىنى
بلد بېر ئىشە ندىلەرنىڭ سەرىنى رەد قىلىش اوچون بىر آرتۇتۇلۇق قىنالدى :
- ئىشە ندى .. ئىشە ندى .. اوزى خىتالىمى ، نېمە بەلا .. اوزى قالماقداىن
تارقاغان بولادىر .. توشنىمەگەن بولساڭ لولېلەرنىڭ بىر تايىفەسى ..

بوجار ابگە يوسف بېك حاجى اوزىنى خاخالاب كۈلشەن توختاتا آلماغانىدى بىك
آتابىك ھەم كۈلب يوباردى . خاتونى نىڭ تىرشاق آستېدان كىرازلەب دە دە
عواسى نىڭ اسباتى اوچون غولدىر اشىدان آرتقچا كۈلب كە يىلە نىگەن
يوسف بېك حاجى كوزىگە چىققان ياشلارنى آرتار ايكەن جەد بىيەت بىلەن
وغلىغا دىدى :

- اوغلىم ، سەن آناڭنىڭ گە پىگە آچچىلا نىما . اول ھەرنەرسە دىسە فەقەت
مەرغىلانداىن اويىلەنگە نىگە قارشىلىغىدان ئىشە ندىدە ئىشە مامىلەندەن سورساڭ
مەرغىلانداىن نە قودامىز دە نە كېلىنمىزنى ھېچ بىر دەجە بىلەن كېمىسىتە آلمايمەن
بەلكى بىزگە قودا بولماققا ايكى مووافق كېشىلەر ايدى ، بەلكى اوغلىم ، دېمەن .
سەننىڭ تىن . تىنچىشنىڭ ، اوسب . اونىشنىڭ اوچون قودانماغان آتا . آنا ساغقا
ھىسابلا نىمەدە . سەن بونىگە يىخشى اشان كە مەبىزنىڭ ھازىرگى بە
غىزى بىر دە عىلە رېمىز سە نىگە ياتىش كېلمەس ايكەن بونىگە ھەققىڭ
ھەم بار لېكىن ايكىچى تەرەندەن بىزنى ھەم ھەقسىز تاشلاپ قويما .
اوغلىم ، بىزنىڭ سە نىدەن باسقا اومىد نىشانە مەزجەيات قودانچىمىز بوق ؟

دونيادا كورپ اوتا تورغان بارچا آرزومز، هه وه سيمز نه ته ته سەنكە ئېنە
فاراب قالغان بىز خودا بىتە عالامغا مۇكەدەب شىركىتىمىز مەزكەم سەن باشقا لارنىڭ
فەرزەندى دىك ايسىك. هوشلىك بولدىڭ؛ كىشىلەر دىك سەن بىلەن انىخار
قىلاماساق. دەسەن ارقالىق حىجالەت چىكمە سىمىزگە اشاندق. آينقسا. آنا
گنىڭ سەنكە توفەيلى كىچىرە تورگەن اومىدلەرى. تابارە آرتىباردى بوگون
آنانىڭ سەنكە آلدىڭغا تىز چوكب وە آناڭ كوشلى اوچون مەن ھەم آراغا
توشىپ سەندەن سورايىمىز: سەن اوز خاھىشكە يولىدا اويلەنگەن ايكە
سەن رەفيقەڭ سەنگە موبارەك بولسەن. ايسىلىك دە عواسىدە يورگەن
آنا. آناڭ تىلەگى ئەلبەتتە شوندىن باشقا بولماس. شوبىلەن برگە سە
نىڭ سەبەبى ووجودك بولغان بىر كىشى اوز خەپاتى ايچىدە بالاسى ارقالىق
بىر آرزو. ھەرەس كىچىرەمە كىچى. اونىڭ بىر آرزوسىغا ھەق بىرە سەنمى، يوقمى
يەنە اختيار اوزىڭدە ..

حاجى نىڭ بوسوزى اوزبىك آيمغانىچا غلىق ياققان بولسا آنا بىكىنى شوقە دەر
يىرگە قاراتقان ايدى. حاجى، اوزىدەن آستىر ب سوزلاغان بوسوزلە رىنى
شوكەب بىلەن تەماملادى:

- بىلگەن تاپ سوزلار بىلمەگەن قاپ، دىگەنلەر دىك آناڭنىڭ ئەيتە
كچى بولغان سوزى نەتەت شوايدى. باياغى گەپلەرى بولسا اوز خەققىنىسى
حىمايە يولىدا اونىڭ پاپىسەلەرى گىنە بولب مەندەن ھەم كورە آناڭنىڭ فعلىنى
اوزىڭ ياخشى بىلە سەن ..

آتابىك ھامان سو كوتدە ئە اوزبىك آيم بولسا باشى بىلەن " شونداغ " اشار
ەسىنى بىرەر ايدى. يوسف بىك حاجى يوقار يىدا اوتكەن گەپلەرنى قورق وە ئە
ساسىز سوزلا ماغان بەلكى شو تورمىشنىڭ روكن وە ئەساسىنى بىر دەره جە
ئەيتىپ اوتكەن آتابىك ايسە بونى شو موھىت نىڭ بىر اوغلى بولب ايشكەن
ايدى. توغرىسى ھەم اول دۇرەسى تامانىدان سوزلەنگەن ھەلىگى تانۇنغا
قارشى چىقىش اوچون لازم بولغان كوچكە مالك ايمەس، بەس كوچىزىك نىڭ
نەتىجەسى ايسە سو كوت ايدى. اول بىر تاماندا شوندىن آرزو. ھە وەس اوچون
بالا اوسدرغان آنا. آنانى موكا فائىلەندەرمە كچى وە آتاسى ئە بىتكەن حىجالەت
چىكىدەرمە تىورغان اوغوللاردان بولماقچى ايدى ايرسە ھەم ايكىنچى ياققان
اوزىنى ئە سىر ايتكەن شەھلا كوزلەر اونىڭ نەفرەتلىق

قاراعناندىك بولورلار گويكى وه فاسز وه عده سز، ديب قچقرلار ايدى
توغرىسى هم اونى آتا. آنا موكافاتيگه قارشى آياقلاندر ماقچى بولغان
نهرسه هه ليگى كوزلەرگينه ئەمما اونك بوعسيان نهما حەرە كه تيدەن
باشقا عولسرلەر قيديرش وه چيقارش ئەلبەتتە اورنسر توشەر ايدى. آتا-آنا
آرزوسيني ايفا ايتشدهن برسانيه هم اوزينك كوز اونگيدەن خه يالى
كيتمه گەن ئەنر ايلاهى موخه بيهت اوچون هيچ بر تورلك كەچيلىك كيدەن سىگه
اشالسا هم حازر اونك يوره گيني باشقا بر حه قيقەت ترناى باشلان وه
دجدا نيني فەقەت شومە سئەلە گينه اوراب انغان ايدى آتابيك چەك تازەك
ساالغان بولسا مەشەلە قارشىدا اغى جازاب كوتب اولتورش چيەرنى نيهيەت زور كوتوردى
- برنى كوتورمه، اوغلم

آتابيك مە غلوب بر باش بيله ن بو سوزنى ئە يتكوجى آتا سيغا قارادى
وه يالنجلق بر آهە گدە جازاب بيدى.

- مين سز لەرنك آرزولار گزنى با جارشكە - ئە گەر خورسەند چيليفنگز
شو بيله ن بولسا - هەر وهت حازرمەن - ئەمما بر سچارە گە كورە - بيله
تورب جەبر هم خيانهت . . .

حاجى، اوغلى نك مە قسە ديگە دەررەو توشوننا آلمادى وه سورادى:
- كمگە، خاتوننگھامى؟

- يوق؛ سزنگ آلاخرغان كيلينگزگە - اوغلكزنگ ووجودى بيله ن آرزو
گزنى قانديرش آسان بولسا هم كيلينگز قارشى سيدا ميني بر جانسز هه يكل
اورنيدە تەسە وور قيلينگز

يوسف بيك حاجى يەلت ايتب خاتونىغا قارادى - اوز بيك آيمنگ بولسا
آلادرغان كيلينگە اعتمادى يوقار يليغيدان اويلا ب نيتب تورمادى:

- مە يلى، بالام؛ بوياقنى حازرسەن اويلامەى قوى! - ديدى
آتابيك بر آغز سوز ئە يتمەى سوکوت قلدى. يوسف بيك حاجى نك
ايسە اوغلى نك سوزيني توغريلغيغا، كيندەن يوز كورسەتە تورغان
كوكلسز اشلەر گە قلى ييتسە هم ئەمما بر مولا حەزە بوز سنيەن استقبال
نك قارانغى اشلەرينى حازر اونچە مولا حەزە قىلب كورمەدى:

— جودە توغرى ئۇ يەتسەن، اوغلىم، براق آناڭ نىڭ بو مولاھەزەسزلىكى
 گە باشدا ياق مېن نە بىمى تىشلاپ قالغان ايدىم حازردە ھەم شو حالدە
 قالماققا مەجبور مەن - دېدى ۋە: بىز حازر ئۇ نەدايشەنڭ بەندەسى؛
 مېن ايمەس آناڭ بىرەۋنى اشنايدىم، قويغان بىزنىڭ غايىلەدەن لە فرىزىز
 لك چىقىشى مېنىگە مەعقول كورنمە بىدرا!
 آتابىك آتا آنا آرزو سىغا اوز تە عبىرىچە جانىز ھەمىكەل بولب رىز
 التى بىردى نە ھما اوز رىز الېغى نىڭ شەرتى قىلب تويدەن ايلگەرى مەر
 غىلان بارب كىلىشى ۋە بىر دەرهجە اولەرگە ئۇ يىتە اوتىشى شونەن سىرگ توى باشلا
 شنى ھەد قىلدى. اشنىڭ بىشك كوچىشىگە سوينگەن آنا، آتابىك نىڭ بوشەرتىگە
 لام دىمەسدەن كوندى ۋە آرزوق تويىنى تىز باشلاش اوچون او غلىنى مەر
 غىلان كىتمە لكە قىستاي باشلادى.

-۲-

اوتما لىزمى

اونىڭ بوگە لى مەرغىلان بولىغا قوزغالىشى آرتقچا بر آغزلق بىلەن،
 ايكىلەنش بىلەن اورالغان ايدى. كوشى بى بى اوچون دونياگە سىماسلق
 بر شادلىق نىڭ، كورگوچى كوز لەرىگە اشنا آلماسلىق بىر بەخت نىڭ بوگەل
 كوتەرب بولما تىورغان بر قاينى، چىدەب بولما تىورغان بىر ھەسەت بولب
 بارىشىنى اول ياخشى توشونەر ايدى. ھەر بىر گەل مەرغىلان بارغاندا
 الب بارا تورغان نەفيس ساوغالارى بوگەل جودە زە ھەرىك. آرتقچا ئۇ لە ملك
 بر ساوغاغا ئۇ يەلەنگەن؛ كوشى بى بى بوساوق كوندەش ساوغا سىنى
 كورگەندە احتىمال .. نىمە لەر بولار ۋە قانداغ حاللەرگە توشەر ايدى. بو
 مردەش ساوغانى احتىمالكى اونىڭ آتا- انالارى ھەم قەبول قىلماسلار؛ بىرەن
 بىر يالغىز قىزلارى اوچون بوندىگە پىنڭ پاراش ماسىنى ئۇ يىتە: ساوغاڭ ھەم
 كىرەك ايمەس. اوزنىڭ ھەم! دىگەن جاواب بىلەن يوزىگە ھەم اور ھەر لەر
 مەنە اونىڭ بوگەللى آغز ھەر كەتى ۋە قوزغالىشىغا نىمە لەر سەبەب ايدى.
 بو آغزلىققا آرزو ئىگە لەرىنىڭ قىستاقلارى نىھايەت بىردى. يەنى چار-
 ناچار بو توتور قىز ساوغانى كوتەرب يولغا توششكە مەجبور بولدى.
 آتنىڭ باشىنى اوز اختىيارىگە قويغان، ايلگەرىگى دىك يورەك اشقىشلارى

ايچىدە آتتى تيز يۇرۇشكە قىستاماي سۈگە توشكەن ناندىك بۇكۇب. بوشاشىب ،
يۈزخېل سارق ، ياراماس خەياللەر قولىدا ايزىلىپ اوزىنىڭ دۇنيادا بارمىسى. يوقمى
لىكى گە ھەم توشمىدى كىتە بىرەدر.

ھازىر كۆكلەم كۈنلەرى: قىزلار، تاغلار، سايىلار، كۆك. قىزىل، آق - قارا،
سارق. زەنگار، پۈشتى گۈلەسى، ۋە تاغنى ئەللە قانچا رەنگلىك چىچەكلەر
بىلەن اوستلەرىنى بىجەپ قىشى بىلەن تۈگۈپ ئەرەڭ يېتىشكەن عاشقلارغا
يەنگى ھايات يەنگى اومىد بىرەدرلەر. قىش بويى ئەللە قاليسى گۈر آستلاردا
چۈنچى چىغان قوش زاتلار: چۈمچىقلەر، چىتەكلەر، تورغايىلار، سەغۈلەر
ۋە باشقا ئەللە قانچا قوش دور كىملەرى اوز توپلەرى بىلەن ويچىر. ويچىر، چوغور
چوغور سايراب كۈلەدرلەر، يىر يۈزىنى تۈتكەن چىچەك گىلەملەرى
اوستىنى اوپ يالايدىلار، يات چوقىدىلار، ساپچىب اوچادر
لار. اوزاق. اوزاقدان كەككۈش ھەم ەرزى ورجود قىلار "كەككۈ
كەككۈ"

پاينىز قىزلارنىڭ نىھايە تىز ويچىر. ويچىر كۆرۈپ تويماستىق كۆك گىلەملەرى
ۋە اولەرنىڭ دىماغلارغا مەجبۇرى اسكە تىكەن دەۋا اسلەرى، ياقملىق ھەلەرى
ھەر قانداغ اشەن چىقا يازغان ھايات ايگەسىنى آرنىغا بولسا ھەم ايپكە آلا
بىلەدرلەر. شۇنىڭدىكى بوچىچەك قىزلارنى اوز باغرىدا سوزب بارغان بىزنىڭ آتابىكىنى
ھەم اوزىگە قار اتماي تويمايدىر. اونىڭ فىكرى ئە ئوقار انغولقلار ايچىدە سوز
سە ھەم كۆزى چىچەك ۋە سەبىزەلەر تاماشا سىدە، دىماغى ھەلەراستىشامىدۇ
قولاغى قوشلار نە غەمەسىدە بولادىر. نىمە بولسا ھەم تىۋەرە. گىدىكى كۆكلەم بىجە
كلەرىنى كۆزدەن كىچىرە بارادىر. بارا. بارا فىكرى ھەم شو كۆر نىشلەردەن
ھىسە آتماققا باشلايدىر:

- ھە ئەنە بىر قالدەرغاچ؛ توغرىغا قاراب اوقىدىكى آتلىب بارادىر،
اوپكەن يولىدا ويچىر. ويچىر سايراب ھەم قوياور. قالدەرغاچنىڭ قالغۇسى
يوق سويگەننىڭ آلدىغا تىزراق يېتىش اوچون شامشادىرغاندىر؛ سايراغى ھەم
سويگەننىڭ كۆرىش شادلىغى اوچۇندىر. بەختنىڭ قالدەرغاچ: آلفان
ساوغاسى ھەم قور قونچ ايمەسىدۇر، آتسا. آناسىنىڭ ھەم آرزۇ ھەدەسلەرى
يوقدۇر اولەرنىڭ تۇرمىش قانۇنلارنى جۈدە بىگىل؛ ايگە، اىكە، سويگەن سويگەننى
آلادىلار. دە تاغلاردا، يىرلەردە، كۆكلەردە اوچىب يۈرۈى بىرەدرلەر.

مىن ھەم شوقالدرغاچدىك اونىڭ سارى اتىلب، ويجر - ويجر سايراب
اوپچار ايدىم ..

اونىڭ قالدرغاچلىق قاناتى آتا - آناموكافاتى بىلەن قايرىلغان . اونىڭ
اوپچەلىسى ايرىك بىرمەيدىرلەر . ليكن ھەيوان اونىڭ قايرىلغان قاناتىغا قاراماسدان
اوزىنىڭ ايسكى ئىدىم تاشلاشيدا قىرلار ، تاغلار اشب سولەركىچە در ، يىتتى
سەككىز قايتا بارب كىلگەن تاش شەھەرىگە ئىتىلگەندەن ئىتىلە بىرە در
بوشاششلار ، بويچىشىلەر اوزگە ۋە قىتلاردا ئىتابىك اوچون حوزور ۋە ئاشقىشى
باغشىلانغان بولسا لار بوگەل اونى نەفرەتەندىرە درلەر ، بارماي قايتىش فىكرى
ھالىدەن . ھەلى كوگىلىگە كىلب تورادر .

اوزاقتا قوش ھايداب يورگەن يىگىت نىڭ عاشۇلاسى ايشىتىلە در :
" ايگى بارنى آجراتوچى بوفەلەكنىڭ گەردىشى ! " روھلىك ، كوچلىك كوكرە كەدەن
چىغان بو عاشۇلا تىۋەرەكنى زور ايتدىرب يوبارغانىدىك آتابىككە ھەم
باشقاچە بىر تەئسىر بىرە در . گويا بودىھقان اونىڭ استىقبالىدىن ھىكايە قىلغاندىك
بولادر . بوبەيت دىھقاننىڭ اغزىدىن يەنە تەكرارلەن ب تاغنى تىۋەرەكنى
يانغىراتادر . اندى اتابىك نىڭ كوگىلىدەن برگەپ ھەم اوتب كىتە در : " ايگى
يارنى آجراتقوچى بوفەلەكنىڭ گەردىشى اىھەس ؛ آتا . آنانىڭ آرزوسى ! "
اوزىنىڭ سىرلىك مەغناسىغا آتابىك نىڭ استىقبالىنى ئالب كورنىگەن بوبەيتنىھايەت
اونى يىغلاقتادر . كوز ياشلارنى يوزى آرقالىق ئىگەرىنىڭ قاشىغا ۋە آتى نىڭ
يالىغا تاما باشلايدىر ..

مەرغىلانغا تورت قونب كىرەر ايدى بوگەل آلتىچى قونشدا بىندى .
تىۋەرە كەدەن ەس سىر ئەزاسى ايشىتىلگەن ۋە قىتا آتدان قوندى . آتىنى
قوتىدارنىڭ يولەگىگە يىتەكلەرايگەن نىگە در يورەگى اوپىناب كىتدى . بوگەل
اوز عادەتىدەن اون كونلەرچاماسى كىچىككەنى اوچون " بەلكى كوتب
اولتورغاندر " دىب اويلاپ ھەلىگى يورەك اوپىناغىسى تاغنى ھەم كوچەيدى
ۋە يولەكەدەن مەھمانخانە خاۋلىسىغا چىققاچ اختىيار سىز آتى نىڭ بو تىنىگە سوبەلب
توخناما قىلما ھەبۇر بولدى .

چىدەن ھەم اول آپوانىڭ آلدىدا كوتب اولتورگەن ايدى . خەيالات
ايچىدە آتابىك نىڭ كىلب كرگەنىنى سىزمەي ھەم قالدى . نىھايەت قارا آھو

كوزله رنى تولدېرب بونگه قاراتب آلتاچ اورمىدەن توردى - دە ايچكە رى خاويسىغا بورىلب كىتە بىردى - بوپرىلىش مە عناسىغا آتابىك ئدللە قاچان ئوشونب قالغان؛ بو اوزىنىڭ كىچىك اۈنى زارقدارغانى اوچون . . . كىچىكش اوچون بونچەلك ئەرەز قلغان بوگوزە لنىڭ كوندەش اوچون قانداغ خانگە توشماغى مە علوم ايدى - آتابىك تەمام برئىسە نكىرە شەه قالدى، آتېنى ئەختە خانەغا باغلاب سادغا - سەلام تولدېرب كىلگەن ايپەك حورجنى كوتەرب ايچكە رىگە كردى - سويوكلى كويە رنى يولەك دە كورگەن آفتاب آيم قىلب تورغان يومىشىنى اولاق تېرب آتابىك نىڭ آلدىغا يوگردى، جانىنى مك تەسەددق قىلب كورشكەچ كىچكەنى اوچون نىچا غلق تەشويشلەر تارتب وە قامنداغ توشلەر كورگە نىنى لەبى - لەبىگە تىگمەى سوزلاى كىتدى - ئە للە قاياقلاردا يورگەن توى بىكە ھەم يوگورە كىلب سوراشماققا اويالسا ھەم ئەمما "چر ايلك يىگت" نىڭ قولىداغى حورجنى آدى.

آفتاب آيم يوگورە - يوگورە قاتەت كورپە چەلەر سالب كويە رنى اولتور شكە تە كلىف قلدى وە قارشىلا شنى ھەرگە لگىدەن ھەم آشېرب يوباردى - لىكن آتابىك بو قارشى آينىشلارغا جودە اشانچىز قارار، بوگون بولماسا ئىرتە گە "آتا - آنا آرزوسى" بىلەن بوسىلاننى بىردەن اوزگەرب كىتمە گىگە ايمان كىلتورب قالسى يوسندە اولتورب آلتاچنى ھەم پايقاماس ايدى - آفتاب آيمنىڭ بر قانچا ياخشى تىلەكلەر بىلەن بولغان دوغاسىگە ھەم اشانچىز قول كوتەردى وە مە شئوم "آرزو" نىڭ بونداغ ياخشى دوغالارنى آست - اوست قىلىشىنى اويلادى - فاشىجە دەن كىين آفتاب آيم تاراقتى خورمە گە خورمەنى تاداقتا اورشدىرب كويە و گە قاتق آلب چقدى وە آتابىك نىڭ ايچمە گە نىگە ھەم تولىماى "ايچىز، يول غوبارىنى آلادر" دىب قستاي باشلادى - سوگزە توى بىكەنى چاى قاينا تىغا بويورب اوزى كويە وى بىلەن سوراشدى:

- آتاڭز آناڭز سە لامە تلەرمى؟

- شوكر - سزگە سە لام ئە يتدىلەر -

- ھە سە نغە لى آتام ساغمى، نىگە سز بىلەن كىلمەدى؟

- شوكر، باغ؛ بە عزى اشلەر بىلەن بولب كىلا لمەدى - بو جا واپىنى

بىرلىش ھە مانا كوڭلىدەن كىچدى؛ "نىگە يالغان گە پورە سەن، ھە سە نغە لى

توى ھەرەكە تلەرى بىلەن مە شغول ايمە سمى.."

آتابىك نىك كىرب اولتور گە نىگە بىرنىچە دە قىقە فورسەت اوتكەن بولسا ھەممەھمان
كوش اويدەن چىقمادى. دە ئەرەزىنى تاتىغ اوشلە گەنچە اولتورب آلدى آفتاب
آيم كويەدى يوزىدە كورلىگەن اويچا نلقنى كوش نىك اويدەن چىقماغانلىغىغا
يويىب قىزىنى چاقردى:

— كوش! تاللىغىڭ كىلدىلە. يە؛ چىقب سوراشنى ھەم بىلەيسەن!
آفتاب آيمىڭ شوپوسن چاقىرىشى اوچ. تورت قايتلاب بولسا. دە كوش ايشتمە
گە نىگە سالىنب ئەرەزىمەگەن نەرسەلەر بىلەن شوغللانغان بولب چىقا بىر
مەدى آتابىك نىك يوزىدە گى اويچا نلققا رەزم قولغان ساين آفتاب آيمىڭ
ھەلىگى شوبەھەسى اولوغا بە باردى، كويە دىڭ كوزىنى شامغالات قىلب
قىزىڭىڭ آلدىغا كوردى. دە شىورلەب كوشنى اورلىشە باشلادى: اىگىنى يىدگىمى
قىزم ايرىڭ سەنى، دىب تاشكەند. دىگەن شەھەردەن كىلسە. يوسەن كىم
كىلدى دىب آلدىغا چىقماساڭ! تور، چىقب سوراش، ئەرەزلەب كىتب قالسا
نىمە قىلسەن؟“ آفتاب آيمىڭ بولكىنى سوزى چىدەن ھەم كوشنى اويلاپ قويدى
”كىتب قالسا نىمە قىلامەن؟“ دىگەن جوملەنى كوڭلىدەن كىچىردى — دە
آناسىدان ايلگە يراق گویا، كى ايوان تاقچا سىدان بىر نەرسە آلا درغاندىك
بولب اوزىگە تىرمولب تورغان آتابىككە يىر آستىدان سىن گىنە بىر كولب
باقىدى دە تاقچا داغى كىرە كىز بولغان بىر پىيالا ئى آلبىيە نە اويگە
كىرب كىتدى.

اوزىك آيمىڭ ”سىچىچى - جادوچى“ دىب تارغاشى ھەم ھىكمەتسىز بىر
گەپ ايمەس. كوش بى بى نىك بولكولب قاراشى آتابىككە ھەجىب بىر انقىلاب
ياساغان ايدى اوندە گى آنى بىر اوز گەرش جودە قىزق ۋە سىرە اشاناسلىق
ايدى گول بولمىرتىگىدن بىر كولب باقىش تەئسىرى بىلەن اوستىدە گى تاغدىك باسب
ياتقان ”آرزونى“ آغدارب سالغان ۋە قوشىدىك بىگىل تارتقان ايدى اونىڭ
آنى بىر اوز گەرىشى شونىدەن عىبارەت ايدى: اولەرنىڭ آرزو ۋە رىزىقلارى
بورىزىلق شەرافەتى بىلەن تاپىلا دورغان سە ۋاب يورتىڭ يوقارى قويسى
گە بىلەرى بارچاسى ھەم كوش نىك يالغىز شو بىر گىنە كولب قاراشى اھدىدا
اوتا بىرسن!

آنى بىر اوز گەرىشەن سوڭ تدرە ذرودى سىز شوقە رارنى كوڭلىدەن كىچىردى:
”اولەرنىڭ آرزولارىنى بولەرگە سوزلەمەيمەن. دە تاشكەند لەرىگە ھەم بارمايمەن!

اوندىكى بو اوز گەرش آنى بولغانىدىك جردە جەدى ھەم ايدى كوگلىگە نىچە
 كونلەردەن بىرى اوز الا توشب ياتقان بوچىگل "بركولب باقش" سحرى بىلەن بيشلگەن
 ۋە مەرغىلاندا دا ئىمى تورغىلققا، دىب توگلىگەن ايدى... بو اوز گەرشىدەن كىيىن
 آپنادان توفما بولب يىكل تارتدى گويكى موندەن سوڭ اوزىنىكى بولغاندىك قىلب
 اشانچ ۋە ساكت كوزلەرى بىلەن اويگە قارادى. شروقت اوى ايچىدىكى سىتەمگەر
 پەرى اوزنىڭ سحرلك كوزلەرى بىلەن آتابىككە يەنە كولب قاراب تورار ايدى.
 دە گويكى شىركولش بىلەن اوز سحرى نڭ قالسى دەرهجەلەردە كوچىك بولغانىنى
 سوزلەب فەحرلەنەرايدى.

اورتادان اون بىش كونلەر ۋەقت اوتدى. كوش نڭ قايتالاب سوراشىغا:
 - چىدەن. چىدەن، موندەن سوڭ تاشكەند بارمە يىمەن! - دىگەن جاوابنى
 بىرەرايدى. كوش بوگەپكە عەجەبلەنەر توغرىسى شادلانار ايدى.

مەرغىلان كىگە نڭ بىگرمە ئىچى كونى. آتابىك حازرغىنا قاياققادىر
 چىقب كىتكەن ايدى قوتىدار عادە تىغا قارشى بازار دان كوندىز ساعەت
 اوچلەردە قايتب كىلدى. دە آتابىكىنى سورادى، بىوقلىغىنى بىگە موندەن سوڭ
 خاتونىنى مەمانخانە غا باشلاب چىقدى.
 - تىچلىكىمى؟ - دىب سوراغوجى آفتاب. آيمغا سويىچ ۋە يا قودانچ
 لىغى بىلنمەگەن بر ۋە زىيەت بىلەن جاراب بىردى:
 - تىچىك.

مەمانخانەدە اىروخاتن يانما. يان. اولتور شىدىلەر. آفتاب آيم - بو باشى.
 - آياغى يوق اشىدەن يارىلار دەرهجە سىگە يىتە يازغان ايدى.
 - آتابىكدەن ھىچ برسوز ايشىدگىمى؟ دىب سورادى قوتىدار.
 - قانداى بسوز ايشىتەى، ھەر قاچان سوزلەيدىر؛ ئەلبەتتە مەن ايشىتەمەن.
 - تاشكەند توغرىسىدا ھىچ گەپ ئە يتمەيدىمى؟
 - تاشكەندگە برگەپ بولغانمى؟
 - تاشكەندگە ھىچ گەپ بولماغان. دىب كولىمىرەدى قوتىدار. مەنم
 مودە عام باشقا توغرىلاردا.. قىزگەن ھەم ھىچ گەپ ايشىتمەدگىمى؟

- هېچ گەپ... ھە، ئەبتە ندىك كىچە، ايرىنىڭ موندەن كىيىن تاشكەند
بار ما سلىغىنى سوزلاغاندىك بولغان ايدى.

قوتىدار بىر تاشكە توشنگەندىك كوزىنى اويناپت ائدى وە سورادى:

ايندى تاشكەند بارماس ايشىمى؟

- بىلمەدم، چىنى، چىن ايمە سەى ھايتاور قىزگىزدن ايشكەندىك بولغان

ايدىم. نىمە، آتا-آناسى بىلەن اورلىشپ كىلگەنمى؟

- يوق دىدى قوتىدار وە چۈنتە گىدەن بىر نەرسەنى آلا- آلا ئەيتدى؟

مىن بۈكۈن تاشكەندەن قىزىق بىر خەت ائدىم

- كەمدەن؟

- قودا گدان.. دىدى قوتىدار وە خەتنى آچا- آچا. شۇنى سەنگە اوقب

بىرمە كىچى مەن. دىدى.

- ئەخىر اوزى نىمە گەپ؟- دىپ سورادى آنتاب ائىم.

- ايشتسەڭ بىلە سەن!

”قودا مىز مىرزا كەرىم قوتىدار غارە قودا چامىز خانىغا يىتوب مە علم بولغاي،

كەم بىلەرمۈندە ساغ- سەلامەت تەرمۈز وە اولجا بىندەگى سىز حورمەتلىك وە غىزە

تلىكلەرنى پەرۋەردىگار عالەمدىن سىزگە تەلەرگىزىنى سەلات خەمسە ائىدىدا

سوراب تورماقتا مىز بەعدە مەخفى قالماغاي، كەم كۈبە و ارغىلغىز خىزمەتلىر

بىگە يوبارىلغان ايردى. انشا اللە سەلامات بىتكەن بولسا كىرەك. ئەمما

سىز حورمەتلىر گە مە علمدەر بىزنىڭ شۇل آتابىكىدىن اوزگە فەرەزەندىمىز

بولماي دونىادا اوزىمىزدىن كىيىن قالدىر اتورغان توپا قىمىز وە كوز شىكەن آرزۇ

ھە وە سىمىز، اومىد ھەدە قىمىز نەقەت شۇل آتابىكىدەر. موختەرەم سىز

بور ادرەيمىزنىڭ شۇل يەگانە اوغلىمىزنى فەرەزەندلىككە تەبول قىلىپ ئەمما

بىزنىڭ كىيىن بالامىزنى تاشكەندگە يوبارماغانلار بىزنىڭ جەنابلىرىدىن بولغان

مىنە تدارلىغىمىزنى وە يەنە اوغلىمىزغا بولغان مەرحەمەتلىرىنى بىر آرتۇرگە ئلەي

آلما دىلار. ئەمما كەمىنە لەرى بوخوسوسدەگى غەبىبى سىزنىڭ اوستىگىزگە بوتونلەي

يۈكلەي آلمايمىز. زىراكى بىزنىڭ باشىمىزدا بولغان ”يالغىز توپا قلىق“ سارداسى سىزنىڭ

ھەم باشىڭىزدا باردۇر. نە چۈك، كەم اتابىكىڭىز كۈبە غومرى مەدر غىلاندا اوتىپ

بىلەرنى ھەم سىز اوپىلانغان آغرىلققا سالماقتادۇر. بور ادرەي غەزىمىز، سىز

مەنم بو سوزلار مىدان خەنە بولا كورمەڭىز زىراكى فەقەرگىز بىر

سوزلەرنى بىر يوسونى كىلىش دە جەھىدىن يازىپ اوتىدىمىز دۇنيا آرزو دەھە دەس
 اويى دىدرلەر يوقارىدا بەيان قىلىنغانىدىك دە اوزلەرى بىلگە نلەرىدىك آينقسا
 قودا چالارىنىڭ دۇنياغا كىلىپ كوتكەنى شىرىالغىز اوغول نىڭ آرزو - ھە دە
 سىدر جە نابلەرى بول اشكە ھەق بىرورلەرمى، يوقمى ئە ھما غەزىلەرنىڭ
 ررحسە تلەرىنى آلماسدانا ق آتابىكىنى تاشكە ندادەن ھەم تە غەللو قدار قىلما
 قچى بولب بول مە غنىگە بە غىزى بىر ھەرەكە تلەرىنى قىلىپ قويغان ايردى. ئە ھما
 بىز لەرنىڭ بول دە غىمىزگە اوغلىڭز قارشى توشب ھەر چەندە دە قىلسا ھەم
 نىھايە تىدە آناسى نىڭ سوزىنى يىردە قالدۇرما سلق اوچون تە بول قىلغان ايردى.
 ئە ھما بول توغرىدا سىز جە نابلەرىنىڭ ررحسە تلەرنىڭ بە غىدە جاواب
 بىر مە كچى بولب ھىز مە تلەرىگە كىتكەن ايردى. سىز ھورمە تلولەرى بول مە غىنىنى
 سە واب تاپارسىز لارمى يوقمى بوجىھەتى يەنە مە ھەر ھە مە تلەرنىڭ گە باغلىقدار
 بومە كىتوبىنى يازىش دان تە سىدىمىز شول، كەم آتابىك نىڭ بىر ايكىنچى تە غەللو قىلما
 ئە سلا رە غىنى بولماي دە يە نە سىز لەر گە ئە ىتمەى بول تە رە ندە بىز لەرنى
 ھىجىالەت چىكە يىر ب توپارمى، دىب اويلا دىق. بورادەرى كىرامى، سىز دۇنيا
 كورگەن بىر كىشى سىز آناسى نىڭ بو تە لە بىنى خوب مولاخەزە قىلىپ كورگىز.
 بو توغرىدا غى رە غى اوغلىڭز گە قاراغاندا ھەم فە قىر لە رىچە سىز لە ر دە بولغانى
 دە جەھىدىن ئە لبە تە كوندىر شكە سە غى دە كوشش قىلورسىز، دىب اشانامىز،
 آتابىك نىڭ ايكىنچى تە غەللو قى توغرىسىدا كىلن بالامىزغا بىلدىر مە سە خوب
 ايردى. بىز لەرنىڭ ھورسە ند چىلىكلەر بىمىز يولىدا آتابىك بىلەن بىر گە تاشكەندە
 توشب اوز قوللارى بىلەن توپىمىزنى اوتكەز بىشكىڭز گە اشان بىسە بىك حاجى دە
 قودا چالارى ۱۷ نچى سە ۲۶۵ نچى ھجرىيە دە يازلدى

قوتىدار خەتنى اوقۇپ بىتوردى. دە خاتونىغا قارادى. آفتاب آيمىغا بىر خەت
 موزىك سوغە شونىغوتىب آلىش تە ئسىرىنى بىرگەن دە اولتورگەن يىرىدە سىرە
 بولب قاتىپ قالغان ايدى. آتالار اوچون بونداغ گە پلەر اونچە نىك يامان
 تە ئسىر بىر مە سە. دە خاتىنلارغا قانداى ئە سە ر قىلىشى بىگولوكىدار
 آفتاب آيم اوچون گۇياكى قىزىنىڭ بىر رە غىبى اوچون بولاشكە مە جبور
 بولغاندىك كوشش ايسە ايندى ايرىگە سولمىسىز، اشەندەن چىققان دە بورچەككە
 تىقلىغان كور دە دىك بولب كورىنە باشلاغان ايدى. مە كىتوبىنى ايشتكەن قوللارى
 ياكلىش ايشتكەندىك بولار ايدى

تاغىن اوقى كورگىزچى ..

قوتىدار خاتونى نىڭ سوزىدەن كولىدى؛

— قايتار ب اوقىنىڭ فايدەسى يوق؛ خەتنىڭ مەقسەدى سەن
آڭلاغاندىكى - دىدى.

آفتاب آيم باشى يانچىلقان ايلاندىكى تولغاندى؛

— قىزم اوستىگە كوندەش؟!

قوتىدار قەنەسكە يەنگى سالغان قوشىدىكى اورنەككە آلمان
خاتونىنى باسماق بولدى؛

— آرتقا اورنە، ايلگەرى خەقىقەتكە توشىچى ..

— خەقىقەتى نىمەسى؟ —

— بوندە گەپ بار -

— نىمە گەپ بار؟

— ئەگەر بو اشە كويە وڭ نىڭ ھەم ئىزى سىزىڭگە تەدە ايدى سەن

ايمەس مەن ھەم بو گەپكە چىدەمەس وە قىزم اوستىگە توشكەن بو آغىر

مەسئەلەنى - تىچىك بىلەن قارشى آلماس ايدەم - ئەمما بوندە كويە وڭ نىڭ

اشتىراكى كورلمەنى شونىڭ ايله مەنم دەمەم كىسىلپ قالدى. ھەلى اونىڭ

قىزىڭغا، "موندەن كىيىن تاشكەند بارمەيمەن" دىي ئەيتكەنىنى سوزلەپ

ايدىڭ ئە؟

— يالغانى، چىمى؟ - دىدى آفتاب آيم تىلەر تىلەمەس؟ - ايشكەندەك

بولغان ايدەم -

— ايشكەندىك بولغان بولساڭ ھەم بو سوز چىدەر - دىدى قوتىدار؟ -

نىگە، دىسەڭ خەتنىڭ مەزمونىدەن ھەم آڭلاشىلار، كىم بو ايكىنچى اويلەشكە

آتابىك بوترنلاي قارشى بولب قەت بو گەپ قودالارڭ نىڭ گىنە اشلەرىدەر -

شونىڭ اوچون كويە وڭ نىڭ اويلەنىشىنى قىزىڭ اوستىگە چىن مە عناسى بىلەن

كوندەش، دىي بولمايدەر ..

آفتاب آيم كوتەگەن جايدا قوتىدار تەمامەن آتابىكىنى ايكىنچى اويلەنتىرىش

تەرەفدە تورب سوزلەر وە اوسىگە نىڭ اوستىگە چىق تىپەر ايدى.

— ئەگەردە آتابىك بو ايكىنچى اويلەشكە رىزا بولسا ايدى بىرنچىدەن

روحسەت آلتش اوچون مەرغىلانغا كىلپ يورمەس ...

- شاشماڭچى. دىدى آفتاب آيم، - اوز گزچە نيمەنى سوزلەي ياتبسز؟
- بو ايكنچى اويلەنشە آتابيكنڭ ريزاسزليگىنى -
- كويە وگزنڭ ريزالغى بولماسا خوداخە يىرىنى بىرسن دە سەھلام...
- گەپ اونداە ايمەس - دە! - دىدى كولب قوتىدار -
- نيمە دە؟ - دىدى قىزلىشپ آفتاب آيم، قىز گز اوستىگە كوندەش بەلا
سىنى ' اوز قولگز بىلەن يوكلە مە كچى بولاسز شيكىك؟
قوتىدار سادققىنا قىلب كولب قويدى:
- توشنمەي ياتبەن، خاتن -
- ھە مەھ گەپگە توشىنب تور بىمەن -
- توشنگەن بولساڭ بوخە تگە نيمە، دىب جاواب بىرەمز؟
- بىزگە مە عقول ايمەس، دىڭ...
مە عقول ايمەس، دىيش بىلەن اش بتمەيدىر برەرتە دەلىل كورسەتش
كىرەك!

- تاپارسز، ئەخر دەلىلىنى -
قوتىدار نەمامەن توننى تىسكەرى كىيىپ آلغان خاتونىغا قاراب باشتىنى
قاشپ آلدى!
- خەتدە ايكنچى اويلە نىدريش اوچون بولغان سەبەبىنى قىزىمىزنى
تاشكەند يوبار ماغانلىقىمىزدە كورسەتتەلە در دىدى قوتىدار، سەن ئە يىكە نىچە
كويە وگ تاشكەند دەن ايكنچى اويلە نىمە سىن. دە بىز كوشنى قورالدارڭ
آلدىغا تورغن قىلب يوبارايلىق، توز كەي؟
- نىگە مەن يالغز قىزىمنى تاشكەندگە يوباراي - دىدى كوزىنى آلا لاندىرىپ
- بىز قىزىمىزنى بىر شەھەر غىلاندا ن تاشقارىغا آلب كىتمەس، دە عەدەسى
بىلەن برگە نىمەز -
قوتىدار بوگەپك توغرى - يە - مەن ھەم كوشنى تاشكەند يوبارماققا قارشى
مەن - گەپ بويىدە: بىز آتابىك دەن بۇرە عەدەنى آلغان چاقتا " آتا - آنا گدان
كىچە سەن، ايكنچى، اويلە نىمە سەن" دىگەن دە عەدەنى ھەم آلغانى
ايدىك؟

بوتدەي دە عەدەنى بىرگەن بولسۇن بولمە بىسۇن آفتاب آيم ئىنتىكىب؟ سوپىپ آلغاندا ن
سوك ايكنچى اويلە نش سوزىنى ھەم آغزلىغا آلماسن!
- كەم ئە نىستى سەنگە، آغزلىغا آلدى، دىب؟

- ھېچكىم ئەيتمەگەن بولسا ھەم سز آراغا توشمەڭ دېمەن، اوز
 آياڭزگە اوزگىز بالتا قولىماڭ دېمەن!
 - پېچاقنى اوزگىگە اور، آغرىماسا باشقاغا دېگەن بىرگەپ بار دېدى جەدى
 ۋە زىيەتتە؛ مېندەن ھەم - سەن ياخشىراق توشۇنۇپ تور بېسە نكى
 ئەگەردە بىزنىڭ رىزايىغىمىز بولماس ايگەن آتايىڭ سىرە ھەم ايكنچى اويلە
 نەيدىر. مەسەلەن بىزايىگە قودالارڭ اور نېدە بولۇپ يالغىز اوغلىمىز باشقا
 بىر شەھەردە بىز تانىماغان بىر قىزغا اويلەنۇپ قالغاندا. اويلاپ قارا، چىدەي
 آلورمى. ايدىڭ اوغلىمىز كۈنمە گەندە ھەم اوز شەھەر يىزدەن ايكنچى اويلە
 نىر شەكە كۈشمە سىمى ايدىڭ بۇتيلە گىمىزگە قارشى توشۇپ اوغلىمىزنى اوز شەھرى
 ۋە اوز اويىدە آلۇپ اولتۇرغۇچى قودالارىمىز غالىھەنەت اوقۇپ اولم تىلەمە سىمى، ايدىڭ؟
 بوسوز آفتاب آيمىنى بىر آز اويلاپ قويدى. لېكىن ھەلى ھەم آياق
 اوز اتماغان ايدى.

- ايندى نېمە قىلماقچى سىز؟

- نېمە قىلار ايدىم. دېدى قوتىدار. ايندى ھەممە احتىيارنى اوز قولىغا
 آلۇپ قويغان ايدى. - آتايىڭ كۈنمە گەندە ھەم كۈندىر بىر اوزم بىرگە لەش
 تاشكەند توشمەن . . .

- قىزگىز بېچارە گە . . .

- قىزىمگە ھېچ گەپ يوق. ھەلى ھەم غىزەتى حورمەتى اوز قولىدا.

- قورۇپ كېتىن شۇ دۇنيانىڭ اشلەرى!

- قىزگىنى تاشكەند جۇنا تىشكە كۈن. بولماسا.

آفتاب آيم جاواب بېرىش اورنىگە اوكرەپ. اوكرەپ يىغلادى.

~~~~~

قايىن آتا، قايىن آنا. كويەد . . . بىر اوچ بۇرچە كلك اولتۇر شۇدەن اتايىڭ
 كوڭلىدە نېچە تور لۇڭ شۇبھە توغلىماقتا ايدى. بۇ عادەتتەن تاشقارى چاقىرق
 نېگە مېمانخانغا بولدى، نېگە كۈمۈش بۇ اولتۇر شۇكە چاقىرلماقتى، قايىن آناسى
 نېگە اونگە تېرمۇلۇپ باقادر؟ - قوتىدار تامانىدا شۇ آرادا اول كۈتمەگەن بىر
 سەۋال ھەم تاشلانۇپ قويلىدى.

- آتايىڭ اويالماي تارتىنماي ماواب بېرىڭىز؛ بۇگەل تاشكەندەن چىقىشۇڭىز

دەگى ئەسەل مەقسەدگىز نېمەگە ايدى؟ -

آتايېك تەرە فېدەن كوتلمە گەن بوسە وال ادنى شاشردى وە نىمە دىيىپ جاواب
بېرىشنى بىلمەي قالدى.

- اوزم.. سوزلەرنى كورش اوچون؟

- توغرىسىنى سوزلە كز، بېك! قوتىدار بو گەپنى بىارم جەدى قىلىپ
كولب ئە يتدى. چونكى آتايېكىنى شو يوسن بە غزى ياقلاردان تە ئىمىن ايتمە
كچى وە اونگە بو توغرىدا جە سارت بېرمە كچى ايدى.

- ئە يتدەمكو

- توغرى ئە يتمە دگر..

آتايېك شاشقان حالدا ايدى:

- تاشكەندەن چىققانداكى مەقسە دنى سوزلەش سوزلەرگە بىر بېخوزور
لك بىرگە نىدىك اوزمگە ھەم آغرى.. او توغرىدا قەتئى بىر قەرارغا كىلگە نەم
اوچون سوزلەرگە سوزلەب اولتوروش ھەم فايىدە سزم - دىدى.

آنتاب آيم ايرىگە قاراب آلدى، قوتىدار ياراشقىنا بىر تاوش بىلەن سوراڭى
- سوزلەش آغرىمى؟

مىنگە گىنە ايمەس ھەمە مزگە ھەم آغرى..

ئە گەردە بىر زىالق بىرسە مزچى؟!

ايرىنىڭ بوجە سارە تىگە قارشى آنتاب آيمنىڭ يوزىگە رىزاسزىك بىلگوسى
چقدى آتايېك ايرىسە سىسكەنب اولقودان اولغانغاندىك بولدى وە ئىكلەنب
سورادى:

- سزنىمەگە رىزالىق بىرە سزم؟

- بوگەل تاشكەندەن نىمە مەقسەدە چىققان بولسا كز - اوشەنگە
آتايېك حىجالەت بىلەن تىرچىقاردى:

- تاشكەندەن نىمە مەقسەدە كىلگە نەمنى بىلە سزمى؟

- بىلەمز - دىيىپ كولدى قوتىدار.

- سزنى بونداي اشكە رىزالىق اوچون كەم دە نىمە مە جىبور ايتە درم؟

- ھىچ كەم مە جىبور قىلمايدىر - دىدى كولب قوتىدار؛ مە جىبور قىلغان

نەرسە: شونداي كۈنلەر اوچون اوغل اوسدرغان آتا - آماننىڭ رىزالىقلارى
غىنا بەلكى سزنى ھەم شوگەپ مە جىبور قىلار!

آتام بیلەن ئانامنىڭ رىزىقلىرى ئۈچۈن شۇندەن باشقا سەبەب قورۇپ قالغانغا نىمە دېيىشنى ھەم بىلمەيمەن. گەرچە تاشكەندە ئىكەن چاغدا ئورنىزنى بولغاغا بىل باغلاغان بولسام ھەم ايندى بوبىل باغلاشنى بۇتۇنلەي اورلىنىز بولغانغا توشىندىم...

آفتاب آيمىمىزنىڭ، كىمى "توغرى؟" دېيىپ قىچقىرىپ ئۇ ھەممە قوتىدار خاتۇنىغا ھومرايىپ قارايدى.

قسقاراق اويلايسىز، آتابىك! - دېدى؛ آتاڭىز بىزگە موراچەت قىلماغاندا ايندى بىز بولغان بى تەرەپ قالساق بولار ايندى. ھازىر دە بىز ھەم سىزنىڭ سوزىڭىزگە قوشلساق سىز ئىمەس، يامان آتلىق بىز بولامىز. اونىڭ مولا ھەزەرىنى قىلماڭ

- نىگە قىلمايلىق؟

- ھەممە غەيىبى مەنمىمىز ئۈستىمگە يۈكلەپ جاۋاب يازغۇز

قوتىدار كۆلدى ۋە سورايدى:

- تاشكەندە ئىكەن چاغىڭىزدا آتاڭىزنىڭ تەكلىپىنى قەبۇل قىلغان ئىدى

گىزىمى؟ - قەبۇل قىلغان ئىدىم.

- بىزنىڭ روخسەتلىمىزنىڭ ئالغىسى مەرىپەتلىك ھەم كىلىگەن ئىدىڭىز،

شۇنداقمۇ؟

- شۇنداق...

- بەرەكەتلىك، مەرىپەتلىك كىلىپ بۈگۈنچە ئىكەن ئىدىڭىز - ئە؟

- ئىكەنمىمىز...

- ئىكەن ئىكەنلىكىڭىز مەرىپەتلىك ئىكەن بارامىز؟

...

- مەنە كۆردۈڭىز، ھەتتە بولغان بىزگىنە يامان آتلىق بولامىز.

اوزىڭىزنىڭ شۇخە تاڭىز ئۈچۈن ھەم بۈگۈنچە قەبۇل قىلماقچىمىز!

آتابىك نىمە دېيىپ ئىتتىشەن عاجز قالدى ۋە اوزىنىڭ بالالىق ھەزەكە

تىدەن سىكەندى ۋە ھىجالەت ئازاسىدا سورايدى:

- آتام، سىزگە قاچان خەت يازغان ئىدى؟

- كىچىك ئىدىم. دېمەك، كۈندۈڭىز؟

- مەن بۈگۈنچە دورىستلاپ اويلايمىدەن جاۋاب بېرەلمەيمەن!

- قانچا اوبلا ساگزەم جارا بگزنك بركينه بوليشى كىرەك؛ ياعنى رىزالق!
قوتىدارنك بوسوزى جودە ھەم قەتئىي ايدى. بوقە تەبىئەتنى آڭلا غوجى،
كوڭلەن چىقارا يازغان بومە سئەلەنى چىلەب اوبلا ماققا ماجبور ايدى.
نېمە بولغاندا ھەم كوڭلنك بوجىكە سىنى كۈلەتەب ياتقان بو "آتا - آنا
آرزوسى" برتاماندان قارالغاندا جودە بىگنل كوچكەن ايدى. ئەمما ايكنچى
تاماندان مە سئەلەنك بيشلمە گەن اورنلەرى ھەم بار ايدى.

- ياخشى! - ديدى، - مېن سزنىڭ تەكلىفنگزگە كۈنەن ئەمما كۈننىڭ
دەريزالتىنك زەرەرى قىزگىزدە ايمە سەمى؟

شوقا قچامو كغايىب اولتورگەن آفتاب آيم يەلت ايتەب ايرىگە باقدى
- يەنە چىكسز بر مەھرىيانچىلىق نەزەرى بىلەن آتا بىگكە قارادى.

- سز قىزىمىزنىڭ ئەندىشە سىنى قىلب اولتورماڭز، بىك! - ديدى
قوتىدار، - بواشنى، ايتىڭ ياخشىسى اونگە بىلەرمە سىلكدار، كىيىزاق اوزى كۈنىك
كىتەر، بۆتەرە فلەردەن تەشۈش لازم ايمەس!

- يوق! - ديدى بىك، مېن بواشكە بەشەرتى كۈنگە نەمە ھەم قىز
گۈزەن يا شىرمايمەن!
- نىگە؟

- نىگە كى اونك رىزالىغىنى آماسدان تورب بواشكە آياغ قويدىم مومكەن
ايمەس!

- ئەگەر كۈنە سە چى؟

- كۈنە سە مېن ھەم كۈنە سىلككە مەجبور مەن!
بو اوزل - كىيىل سوزدەن قوتىدار ئويلاپ قالدى. آفتاب آيم بولسا قىزىڭ
تەدرىنى بونچەلك غەرشلەر گەچە كۈتەر مەككە بولغان بىگتە اوزىدە چىكسز
موحە بېت پايانسز احترام سىزمەككە بۈە نېمە اوجۇندار بىغلاغوسى ۋە كۈيە ۋى
يوزىدەن اويكوسى كىلمەككە ايدى.

- توزك - ديدى قوتىدار، اونك رىزالىغىنى اوزگىز آماقچى مېسىز؟
- يوق نىگە، كى قىزگىز اوجۇن ھەقارەت بولغان بوسوزنى ئەيىش مەنم قولىدان
كىلەدرگەن اش ايمەس! ديدى - ايسرۇ خاتىن بىر - بىرلەرىگە قاراشب
قويدىلار كىيىنگى سوزنى ئەيىت بىتەر گەچ آتاسىك نك كۈزىگە سىاش
كىلگەن ايدى - اوزىنىڭ حاليدان اويالىدى شىكىلك اولەرنك آلدىدان

تورب تاشقارغا چقدى. ئول چقغاندان سوڭ ايرۇ خاتن يەنە يارم ساعەتچە
جانجا للاشب اولتوردىلەر.

خوتتەن نامازىدان سوڭ يەنگىلەنگەن تەشۋىشلىرىنى براز اونتدىرار
اومىدى ايله پايجەراغ يانىغا اولترب فوزولى ديوانىنى وراقلار ايدى.
ئەمما فوزولىنىڭ رەنك بەرەنك شىعرلەرى اوستىدە قەناعەتلىك تۇتاماس
ھەمان وراقلاغاندان وراقلار ايدى. شاعرنىڭ نەفىس شىعرلەرى حازر
اونىڭ اوچون توزسىز سوزلەر بېغىدلىسىدان باشقا بر نەرسە ھەم ايمەس
ايدىلەر. اول شۇدەقت تۇسندەن كىتابنى ياپدى - دە آيوالغا قولاق
سالدى چۈنكى حازرگىنە سوزلەشب اولتورگەن كۈمۈش بىلەن آناسىنىڭ
تاووشلارى اوچكەن ايدى. اول بو حالدان شەكلەندى. آيوالغاندا، آنا بالانىڭ
قاياقتادىر يوقانلارنى پايقاغاچ تۇسىدە اوزگەرش بولغانى حالدە قايتىپ كىلپ
اولتوردى. نېمە اوچوندر حازر اوندا برەر فاجىئەگە توشكۇچىنىڭ حالەتى
بار ايدى. كىشى ازتىرايگە توشكەن كىزلەردە تىلەپ ايمەس احتىيارسىز بە
غزى برىوسىنسا شلەرگە اورىنەدر. شۇنىڭدىكى اول ھەم جەدى بر رەۋش
فوزولى موتالەھەسىگە بىرلەدى.

اول اوزىنىڭ شۇبھەسىدەگى گەپكە قانع، آرادان يارم ساعەتلىك ايمەس
بر ساعەتلىك دەقت اوتب بارغان بولسا ھەم بو ادنگە زىرىكەرك ايمەس،
تىزكىدەندەن كىلمەگەننى ياخشى، ياخشىلىقنى يامانلىقى ھايتاور بولادىرغان
كۈڭلەسىزگەپنى كىچىككەننى ياخشى. . فوزولىنى ياخشىلاپ. اوقوش
كىرەك! - شۇنىڭ اوچون ھەم مەعنالىك شىعرلەردەن باشلىنى كوتەرمەيدىر.
دە گويكى، ئەيتەرسىز كىتابكە مۇخلەنگەن. .

كۈمۈشنىڭ اويگە كىلپ كرگەننى ھەم ادنگە سىزلىمەي قالدى اول قوشلار
كەبى لەتىفە تارش چىقارماستىق قىلپ گىلەم اوستىدەن يورب كىلدى - دە
سىكىن گىنە شەمەم يانىغا. آتابىك قارشىسىغا اولتوردى. اونىڭ كۈينە كى
نىڭ چىقارغان يىڭل گىنە شامالى بىلەن يانب تورغان شەمەم "لاپ" ايتىدى دە
كۈرۈشكەندىك، اويناشقاندىك بولدى. بو حالدان كىتاب اوستىگە موكلەدەن كىتپ
اولتورغۇچى چۈچۈپ كوتەرىلپ قارادى قارشىسىدا:

فوزولى تە عبىرىچە سىبى زەنە خدانى نىگەدر قىزارب ناۋەكى مۇرگانى كوز

ياشلارنى بىلەن چۈشەنمەسلىككە ھەلىكى پەرى ئايدى . . . بىرنىچى قاراشدا ياق
كۈتكەن ئاشىنىڭ توغرى لىغىغا ايناندى دە غاسىلەر كەبى كۈزىنى يىرگە
تىكىدى . اول ، كۈمۈشكەن عىتاب ئامز سوزلەر ، ئۇ چىچىخ خىتابلەر كۈتەر
بىرنىچى عىتابدا ياق آتا . آنا گوناھىگە تە وبە قىلىشقا حازر لانار ئايدى . ئۇمما
اش اول كۈتۈنچە چىقمادى . كۈتۈلمەگەن جايدا گۇياكى اۈنى بو آغر حالدان
قوتقارماقچى بولغاندىك ،

... - فوزولى ياخشى كىتاب دىدى كۈمۈش . مەن ھەم يالغز قالغان كىزلەر
مدە بو كىتابدەن باشمىنى آلاماس ئايدىم ، سزەممى ؟

... - آتابىك گەرە نكسب قالغان ، اۈزىنى آرتماقچى بولغان بو عاليجەناب گۈزەلگە
نېمە دىيىشى بىلمەس قايسىردان سوز باشلاشقا حەيران ئايدى :

- كەم يىغلا تەدى سزنى ؟

- يىغلا بىمە نەمى ؟!

- كۈزگۈز ، كىپەر كۈز . . .

- اۈزى شونا قا . . .

يىغلا تغان مېن ايمە سىمى ؟

- كىتابىنى نىگە ياپدۇگۈز ؟ آچىپ اۈقۇڭ مېن ايشىتەي !

- آتا . آنا رىزالىغىنى بىرتامچى كۈز ياشگۈزگە آرزۇمىمى ؟

... - مېن رازى ، مېن كۈندەم ! - دىدى دە نە تەن كۈمۈش . بو سوزنى نېمە دەندەر

قورقغاندىك شاشىپ ئۇ يتەدى .

- كۈندۇگۈز . . . نىگە . ئۇ ؟

آتابىك تە عەجىب دە حەيرەت اىچىدە ئايدى .

- نىگەكى . دىدى كۈمۈش ، مېن سزگە اشانە مەن . . .

... - شۇنىڭ اۈچۈن . . .

... - شۇنىڭ ئۈچۈن كۈندەم . . .

- كۈنلۈك نەرىشەلەر كۈنلۈكىدىك !

- سزنىڭ ھەم كۈنلۈك !

... - ايكى جان ايكى يۈرەك گۇياكى بىتەدىك بىر . بىرىنىنى آڭلار ، بىرىنىدەن

بىرىنىگە ادەب يۈرەر ئايدى شۇ دەقت .

- بولماسا نىڭ يىغلا دىڭز ؟

بوسە والدان كوش بىر مۇنچە اوڭغانسىز لەنب اوپات آرا لاش بر
تە بە سوم بىلەن ،

- اوزم ... - دىدى دە كىيىن دەن اوزنىڭ ھەممە تىلەك دە شەرتلەرى
مەنغا سىنى جاىم برىغان - مېنى ارنىما سىزمى ؟ - دىگەن سوراغىنى بىردى -
اول نىمە دىب تە پىشكە سوز تاپالماي قالدى چوڭى ، يورەك سىرىنى افادە تىلارلىق
جوملە تاپش مومكىن ايمەس ايدى - جاواب بىرش اورنىگە اوزىچە سوزلەندى :
" آتا - آنا آرزوسى ... "

- بىلە مەن - دىدى آرتقۇچى تاوش بىلەن كوش -

- مەنم آرزومنى ھەم بىلە سزمى ؟

كوش آتا بىك يا قىنىغا سورلدى دە ترسەكلەرى بىلەن اونىڭ تىزە سىگە
يا نباشلاب ئىركەلەندى ...

قوتىدار تەرەقىدەن ايرتەگە تاشكەند جورناش اعلاىنى بىر لىدى - ايكىسى
نىڭ ھەممە دە قتلارى شەمەم يانىدا سوزلەش كىچىدى

قاۋاق دېۋانە نىڭ بېلباغى

آچ قارنغا سە لمساق يىپ كوكچاي ايچىشەن زىرككەن كىشىلەر چايخانىگە
قاۋاق دېۋانە نىڭ كىرېشى بىلەن اونگە سوز قاتتا قالدېلار ،

- كېلىڭ - كېلىڭ ، دېۋانە !

- بركاسە چايلارڭ بارمى ، خورەرى ؟

- بار بار ئىشە ولىيە ، بىتتە بە چچە بولساڭز انىدېشى بىلەن سز نىكى -

قاۋاقدېۋانە دېگە نىمىز اورتا ياش ، سىرەك ساقال ، قاتما ، كون ئىسىغىلىغىغا
قارشى اوچە كىنكە ندىك باشىغا ايسكى تىلپەك ، اگىنگە پەختە سىدەن باشقا سى
توزب كىتكەن گوپى چاپان كىب بېلىگە يەنگى بوز بېلباغنى بېش آلتى ئە يلىمىز
باغلاغان وە اونگە بېش آلتى تە چىم قاۋاقدان تارتىتا ، سز قاۋاق ، ناسقاۋاق
ۋە تاماشا قاۋاقلارغا چا آسقان ، قاۋاقلار نىڭ آغر لىغىدەن ، ئەرەك ھەركەت
قىلا درغان اوز زامانە سى نىڭ مە شھور سېر دېۋانە سى انىدى -

بودیوانە تاشكەندىك بارچا سىگە مە علوم بىكلەردەن ، بايلاردان ، قىسقىسى
شەھەرنىڭ كەنتە - كىمپىگىدەن اوزىگە اخلاسمەندلەر آر تدرغان وہ كۈنلەر نىڭ
تەرە فىدەن قىلغان كەرامەتلىرى رىوايەت ايتلگەن بىر مەجبۇن ايدى - شەھەردە
گى ھەركەم اوندىڭ آشناسى ، كەرامەتى بىلەن بى پەروا بولغا . نىلار
ھەم اوندىڭ قىزى ھەر كە تىلەرىگە وہ ئوتتەل سوزلەرىگە قىلپقار ايدى بۇچاڭخانەدە
گىلەر ھەم شو كىيىنگى سىنقىدەن ايدىلەر .

بىر تە اخلاسمەند قولىدان ياپىلاب تاماق بىگەن بولسا كىرەك خازىر
اوشە نىڭ چانقار دىنى باسماق نىكرىدە ايدى .

- بە چىچەك كىم ، بە چىچەك ؟ آنام مېنى بە چىچەككە اوچون توغماغان .
چاڭگەن بىر - چاڭگەن !

- آنا كىزىنى نىمە اوچون - ئوققان ؟

- خاننىڭ قولىنى باقى اوچون ، قاراقلارنى بىگە تاقى اوچون ، چاڭگەن
بىرچى ، خورەرى !

دىوانەگە بىر پىيەلە چاينى اچىشكە ھەم تىنچىك بىر مە دىلەر - اولەر دەن بىتە
سى كوزىنى شامغالات قىلدى - دە بىلدەگى قاراقلان بىتە سىنى يولب ھەم
تاقىدى . اش يامانگە ئە يىلەندى . قودلاب تورتالمادى - سوگرە كىلپ يەندە
بىر كاسە چاينى اچىدى وہ اوندە - بۇنگە قاراغى ترغىسىدا التىماس قىلپ
قارادى . بولماغاچ قاراغىنى قومساق ھونگر - ھونگر يىغلا ماققا آردى .
ئىر مە كچىلەرنىڭ كوتكەنى ھەم فەقەت اوندىڭ ياشى مشىقىغا مېشىغى
تورپۇگىگە قوشىلپ يىغلاشى ايدى

قاراقتى يولب قاچقان تامدان كىلپ سوقە نىڭ اوستىدەگى سورىگە قاراقتى
آسدى وہ اوزى توشب دىوانە نىڭ يانىغا كىلدى ؛

- قاراقتى اوغرىسىنى اوشلا كىزى دىوانە ؟

- يوق ادكە ! قاراغمدىك شىشە اولسن قاچقانچا كىتدى !

بىر ، ايسكى جودەدە كورگە نلىگىنى وہ قاراقتامىن كىتە ياتقاننى
سوزلەدى . ايكىنچىسى " زەپ قاراقتى ايدى - دە " دىگەن ايدى ، اوچونچىسى
" ئە تەنگە " دىپ قويدى . دىوانە نىڭ اوپكەسى شىشە كىتدى اير مە كچىلەر
اوندىڭ يۈرەگىگە گەل - مەگەل اوت ياقار ايدىلەر .

- قاراغزنىڭ اوزى بواقلىمىدە يوق شەرسە ايدى - دە! ديدى برەر ديوانە
قاواغىنىڭ تەر جومەتى حالىنى سوزلەپ بېردى :

- ديوانە موسە للەس قاراق، آيم ماش قاراق، مېن بيل قاراق . . . - ديدى.
كولشەيدەر ايرمە كچيلەر دەن بىتەسى يوقا ريدا آسلفان قاواغىنى كورسەتب عەجە
بلەندى :

- ئىيى - ئىيى، ئەنۇكىمنىڭ قاواغى - يە ؟

ديوانە سويۇكىلى قاواغىنى سورىدە كورب قودانە كىتدى :

- وای خودەرەڭنى جىنىلەر، وای ئىيى يوق خودەرەيلەر! قاواغىنى بېر
جىنىلەر!

- تۈزك - تۈزك ئە ولييە! قاواغزنى توشىرپ بېرسەم نىيە بېرەسز؟

- سوراغانڭنى آل، جىنى . . . آيم قشلاغىغا بېك بول، تىنتەك : تللە جاپد

تلق آت من، جىنى . . .

- مېن آيم قشلاغىنىڭ بېكىلگى عرەدە سىدەن چىقالمايمەن - قاراقلارڭز
نىڭ كە سېشى ئەيتب بېرسەڭز بولادى مەنگە -

ديوانە بوشەرتكە كوندى - قاراق توشىرىپ ديوانەنىڭ قولىغا ايسان آمان
تىگدى - مەحبوبە، آرتقچا براحتىيات وە اعتيبار بىلەن بىلگە - باشقا يولداشلارى
يانىغا توڭلدى -

- قانى، ايندى بولسۇن، ديوانە!

قاراق ديوانە، بىلىدەگى قاراقلاردان بىتە ئىگىرى مايماغىنى كورسەتب "مانا
موسلمان چولاق!" ديدى، اونىڭ يانداغى كچكىنە تاماشا قاواغىنى تورتب "بونا
خوداى بە چچە!" (خودا ياربە چچە) - ديدى، سوقاواغىنى ايركەلب "ماركەللە!"
(نارمۇحەممەد توشبىگى) - ديدى. قالغان ايكىتە سلق قاراقلارنى "ناسقاواق،
يولقا تاماق" دىب قويدى - ايرمە كچيلەر كولشەيدەر - بوقاراق ادغرىلارى ايچىدەن
تىزراق قاچپ قوتىلىش اوچون كىتشكە ئىتلىگەن ايدى برەدى ادشلاب
قالدى.

- توختاڭ ھەلى، گەپ بارا - ديوانە سوكىنپ توختادى! - ماناوى بىلگز دەگى

بىلباقنى قايدىدان اوغرىلاب آلدڭز؟

- توى، جىوانىمەر گېرغور!

ارتكەن كونى. اوغرىلاتقان بىلباغىڭ شوايمەسى، كەرىمقول؟ دىب يانداغىغا
قارادى ايرمە كچى

- ھە، ھە؛ خوددە ادغراتقان بېلباغم توتدۇڭ اوغرىنى!
قاراقدىوانە خوددە بېلباغىدان آجراتتور غاندىك ايكي قولى بىلەن
بىلگە ياپشدى.

- سە نىكى بو ايمەس تىنتەك!
- يوق خوددە مە نىكى شو يىش، بولماسا مير شەب چاقىر امەن.
- خوۋەرگىنى.. نىمە دىيدى، بوا

- توغرى شەيت، بولنى قايردان اوغراڭ؟!
دىوانە بېلباغىنگ توگونىگە ئەز تە ھىدل ياپشقانى حالدە:
- اوغزلامادەم تىنتەك حاجى پاچچەگىنى تويىدەن آلدەم، جىنى. دىدى
- حاجى پاچچەك كىم؟ يالغان سوزلاما، اوغرى!
- حاجى پاچچەگىنى تانىمالىسەنمى، تىنتەك؟

- تاشكەنددە حاجى پاچچەدەن كوپى بارمى، اوغرى؟
- ئىسك كىتتى، جىنى.. يوسف بى حاجىچى، ئەخر، توى بولدى، بەزم
بولدى، اوغول اوپلەندى.. قوى جوانمەر بوغور!

دىوانە ايرمە كچىلەر قولىدان ئەرەك قوتىلپ چقدى ئەمما اولەرنىڭ
ايچىدگى كوزىنى باغلاغان بركىشى نىمە اوچونسىز. دىوانە نىڭ آرقاسىدان
ايرگەشدى. چايخانەدان ئەنچە گىنە اوزا قلاشقان ايدىلەر.
- دىوانە دىپ چاقردى ھە لىكى ايرگە شىكوجى.

دىوانە اوزىگە قاراپ كىلگوجى بو كوز آغرىغىنى تانىدى. سولوكلى
قاواقلار اوستىگە كىلگەن بەلا بولماسىن اوچون كىتەر ايكەن قاوا قىلارنى
احتىياتلاب اوشلادى:

نىمە دىسەن، كوز آغرىغى؟
- قورقماڭز، دىوانە. دىدى كوز آغرىغى ۋە آدىملارنى تىزلاندى.
- نىمە اشك. بار؟
- توختاڭ

دىوانە ئەرەك توختادى. كوز آغرىغى اونى چوچتماس اوچون نەرىدەن
تورب يانچىغىنى كە دلى بىردى.
- سزگە نە زرم بار.

بوسوزنى اىشتىب دىوانە يولغا توشدى كوز آغرىغى اونىڭ كىتىدەن يوگردى ۋە:
ئوتكەن كوندەرس

- مهڭ! - ديب پول كورسه تدى ديوانه التيفالتسز كيتە بىر گەن ايدى:

توختا دىيىمەن!! ديب دوق اوردى - ديوانه نەريدە توختادى:

- كىلمە - كىلمە ، كوز آغزىغى!

كوز آغزىغى اون آدىمچا نەريدە توردى:

- ھەلى كىم اوغلىنى ئويە نتردى ، ديدىڭ ؟ ...

- كىم اوپە نتردى ، ديدىڭ ؟

- ئەيتىڭ كىمچا نەدە!

- ئەيتىڭ كىمچا نەدە ...

- بىلباقنى قايردان آلدىڭ ؟

- برونى بىردى ..

- توغرى ئەيت!

- تويگە كىلدىڭمى ؟

- تويگە كىلدىم ..

- يوسف بى نىكىگە مى ؟

- يوسف بى نىكىگە

- بىلباغنى يوقمى ؟

- يوق

- توي اوتكەندە كىلە سەن

- يوسف بى قالسى اوغلىنى اوپە نتردى ؟

- نىچتە اوغلى بار

- نىچتە اوغلى بار

- بىتە قارا تىگىندەن كىلدىڭمى ، آپاڭ آمانمى ؟

- آمان قاچان اوپە نتردى ؟

- اوزىڭ اوپەگە نىسەن ؟ .. قارا تىگىندەن نىچە كۈندە كىلدىڭ ؟

- بىش كۈندە .. قاچان اوپە نتردى ؟

- ايشە كىمە مېنى - يايار ؟

- ايشە كىمە مېنى .

- نە شەڭ بارمى ؟

- بار

- قىتتا بېرىچى -

بېرەمەن، آلدن، ئەتى، قاچان ادېلە نىتردى؟
- توى اوتلەندە كېلىپ سەن، تىنتەك .. مەنگە - چى بىرتا غارا آتش تىگدى!

- بازاردان آتش آلب بېرسەم بېسە نى؟

- يوزگگە قاچان چىچەك چقدى؟

كوز آغرىغى بوتوتەل سوزلەر دەن غەسە بىلە شب كىتدى:

- قاچان اوپلە نىتردى دېمەن؟؟

- توى اوتكەندە كېلىسەن دېدىمكى .. برهە فته بولدى اون كورن

بولدى - برآى بولدى .. ھە، ھە، چەر لەرى ايندى بولار الېش .. چەر لەرگە
بار، قاراتىگن!

تاشكەندەن اوپلە نىتردىمى؟

- خى خى خى - آخماق! تاشكەندەن بولماي قاراتىگەن اوپلە نىترىمى؟

شوندەن كېين كوز آغرىغى چايخانەگە قايتدى ..

- ۴ -

جادوگەرھندى

قايىن آتاسىنىڭ آغرىغان كەسەلىدەن توزلەلە آلماي دەيا تىزراق اولب

تىركلەرنى قوتلترماي "چەرلەر" بەكاسى بىلەن اوزىنى ئېسىز باغلانغانى اوچون
سوتك چىكە سىقلغان شونگە كورە آناسىغا ئەچىتب سوزلە مەكە ايدى:

- اوپلاب باقت آناجان! بىر بىچارە سزنىڭ آرزو گزنى، دىب قىزى اوستىگە

كوندەش يوكلەدى دە بىرگە لەشب تويگزنى اوتقوز شدى - اش كوچىدەن قالب اون

كونلەب تاشكەندە يوردى - نىمە بولغاندا ھەم برەونىڭ ياخشىلىغىنى

بىلىش كېرەك ايدى!

اوزبىك آيم اوزىنىڭ برهە فته لك سوزىنى تە كرارلار ايدى:

- ايندى نىمە قل، دىيسەن پالام اوتقوزماي كىتىشك اويات!

- اويات دىيسزده اوياتكە اوز كز توشلما يسز!

اوزبىك آيم اوغلىنىڭ تىرس سوزىدەن قىز شدى:

جودە خاولىقا بىرمە اوغلم! چەر لەر ھەم اوتار ئەندىنىڭ يوزىنى ھەم

كورەرسەن! ..

- آناجان! - ديدى آتابيك؛ سزنىڭ زەھەرىڭ سوزلەرگە نىمە دېيىشكە!
ھەممەن مەن... بىلاكى مەنڭ خارلىقىشم سزئە يتكەنچە بولسا، خاتونمنى
غىنا ئىپەس اونڭ آتا، آنا لارىنى ئەندىشە سىدە شاشامەن. اولەرنڭ
كوتللىرىگە گەپ كېلمەسەن دېگەن مولاغىزە دەخاۋلىقامەن! مېن سزنىڭ
آرزۇڭزگە بوتونلەي قارشى توشىپ تاشكەنە، دىگىزى تىلگە كىمەسلىققا چا بارغا
ئىدە، اوشە بىچارەلەر سزنىڭ رىياپەت بىلەن مېنى بويىرگە سودراغىنىڭ
قىلىپ آلب كىلدەيلەر. اوياتنى بىلسەڭز ايتىڭ آزى شونڭ ئەندىشەسى كېرەك
ئىمەسى؟

بولماسا چەرلەرنى كوتەنگەن - دە پوگورە قال! - ديدى اوزبېك آيم!

مەرغىلانلىق نڭ اوڭچەگدەن اورغانلىغى آنتىكەن!

آتابىك كەمالى بوغلىغانىدەن سو كوت قىلىشقا مەجبور بولدى چونكى بو
آرزۇ ھەم ھەس آناسى يارەنى ھەرزامان كەتتەرات آچا بارشقا جودە ھەم اوستا
دە بو ادستاق اونڭ بارچا كوتكەنلەرىنىڭ كوندەن - كوتگە بوشكە چىقا
بارغانلىغىدەن ايدى. آينقسا اونڭە حازر بوتون مەعناسى بىلەن سىر
آڭلا شىلىپ مەرغىلانلىق نڭ جادوسىنى جودە ھەم كوچىك ايكە نىگە ايمان
كىلتىردى. ادغلى نڭ آرزۇ ھەم سىنى كوردى. كورش بولسا - آرزۇ لاغىنىدەن
آرتىق - براق بو آرزۇ - ھەم س آرقاسىدەن كوتلگەن مەرغىلانلىق بەلاسىدەن
ادغلىنى توتقارش مەسئەتسى اونڭ تىلە گىچە بولب چىمادى - دە يەنە
مەرغىلانلىق نڭ سحرى اوتكرلك قىلدى. نىكاح كوتى آتابىك نڭ كىمىلەرىنى جوھود
داملادان اوتوتشلار، مەرغىلانلىق دەن سارىتپ تاشكەنە لىكە ايتىشلەر
بارچاسى ھەم حازر اوزغەجز لەرىنى اونڭە اقرار قىلار ايدىلەر. كىيىنگى
بىش - باش داملانڭ بىرگەن توتاتقى، ايزب اچكى دوغا ۋە تومارلارى
ھەم نىگە درتە ئسىر ئەسەر سىز درمە دىلەر

اوزبېك آيم مەرغىلانلىق نڭ داملاسىنى كوچىك ايكە نىدە شوبهە قىلسا

ھەم ئەمما بىر اشكە جودە خەيران ايدى: جوھودنڭ قىلغان جادوسىنى - جوھود
موسلمان داملانكىنى. موسلمان دە نەق تىلا آتورايدى؛ نىگە بولەر ئەسەر قىلمايدى سىرە؟
حازر اوزبېك آيم بونڭ سىرىنى اويلاپ تاپالماس ايدى. بو باشى بىر كويچە دە اولە اوزاق
قامال قالمادى. بونڭ سىرىنى دە نەق تەن تاپدى ھەم جودە توغرى تاپدى "مەرغىلانلىق نڭ
داملاسى جوھود ھەم ايمەس موسلمان ھەم ايمەس. ھندى! ھندىلەرنىڭ ھەم خەنناسى
بەس خەنناس نڭ سحرىنى نە موسلمان داملاسى قايتارسونونە جوھود اوشەل ھندىنڭ اوزى
قايتارماسا اوزگە عىلاھى يوق!"

نیمه قیلاما ق کیره لک؟ تاشکه منده بره رته هندی داملاسی یوق . کی
عیلابینی قلیب بیرسه . . ایندی خاتن باشی بیلن مهرغیلانغا موراجه عت
قلسوندی؟

باشکه توشکه ننی کوز کوره، دیگه ن سوز بار. اوزبیک آیم هم باشیغا
توشکون بوکولفنه ننی کورشکه مه جبر ایدی: شوگه لدن قالدرمای آتابیک ننگ
یانیغا هسه نغه لینی توشب مهرغیلانغا یوبارامه ن احه سه نغه لی اویپردگی
هندی داملانغا اچراشب آتابیک اوستیدگی سحرچادرلارنی پیشدرسن . .
هندی هر تانچا آلسا هم مه یلی، بیساتده ن ئو. بونی ساتب پول
قلیب بیرمه ن؟

آتابیک آناسی ننگ قارشیسیدا بایاغی سوکوتکه کیتکه نیچه جم اولتورار
ایدی. اوزبیک آیم هه لیگی که شفیاتده ن قوتلیب بوئرغریدا سوغنی قهر
ارینی هم بیرب بولغاچ آتابیکه دیدی:

- اوغلم . . یه نگی اویده ننگه ن آتک بار! مه نم آلداده اولتورب نیمه قیلامه ن؟
بیچاره یالغوز اولتوربندار!

آتابیک آناسیغا برقرار اب آلدی. ده جاواب بیرمه دی.

- بار بالام بار! یاخشی ایمه س بواشک . . اوزبیک آیم سوزینی بولب
ده ریچه یانیغا کیلب توختانغان آیباداقا قارادی
سوئغای تاییار بولدی، سوزب کره ییمی؟

ایکی کاسه ننی کیلنک اویگه بیر، مین بیلن هسه نغه لی نکینی شو
بیرگه کیلتر!

آیباداق کیته باشلانغان ایدی آتابیک اوننی توختامتدی:

مه نیکینی هم شوپیرگه آلب کرا. دیدی آیباداق اوزبیک آیمغا
قارادی اوزبیک آیم اوغلیغا خومر ایدی. آتابیک خومر الیشغالقیفات قیلامی
آیباداققا "شونداق قل" اشاره سینی بپردی.

بولماسا کیلن نیکینی هه شوپیرگه بیرب اوزینی چاقره سه نغه لی
اویسیده ایچین. دیدی اوزبیک آیم. آیباداق کیتکه چ اوغلیدا سورادی؟
بونیمه قیلق، بالام؟

- قیلق ایمه س.

كىلن بىلەن بىرگە ايچسەڭ نىمە بولار ايدى؟ برەرنىڭ بالاسىنى
مۇنچەك خاراڭاش ياخشى ايمەس
بۇندەن خارلا غانلق چىقمايدىر اوزىنى شوپىرگە چاقرىدۇز - اش بىتدى!
اوزىك آيىم تاغىن نىمە درىشە يىتمە كىچى ايدى آيباراق دەستورخان كوتەرب
كرب قالدى
- كىلنگە ئەيتىدۇمى؟
- ئەيتىم

دستورخان يازىلىپ توشنىك چاى كىلدى اوزىك آيىم كاسەسىگە نان
تاشلاپ كوزى اشىكەدە يەغىنى كىلنى كوتەرايدى كىلن اشىكەدەن كوزىگە چ
اوغلىغا قارشى آل "دېگەندىك قىلىپ قاراپ قوبىدى اون يىتى ياشلار
چامالاق، كولىچەك يوزلك آياققىنا اور تاچا خوشنىك زەينەب، قاين
آناسىنىڭ تىلەك دەشەغىنىگە لايىق تەوازىغ - آدابىلار بىلەن بىتە
بىتە باسب دەستورخان يانىغا كىلدى - قاين آنا تامانىدان "اولتورنىڭ"
روحسەتى بىرلگەن دەن سونق تىسىلىپ تىتىنىپ تارش چىقارما يىغىنا اولتوردى.
اوزىك آيىمىڭ، كوزى اوغلىدا - اوغلى بولسا چايگە نان هوللەب يىماقدا
ايدى براكى قايتا خەمرايىپ - خەمرايىپ اوغلىغا قارادى دە اونك كوزىنى اوچراشدىرا
آلماغاندان كىلن اونگە سوز قاتشمامە جىبور بولدى
چەرلەرنىڭ ھەم بولسا قالغادى كى قاين آنا كىنى بارب كورسەڭ ياكى
چەرلەرسىز ھەم كورە قالاسەنمى؟ (۹)

زەينەب كوزىنى ايرىگە تىگىپ قالدى آتايىك سالقىغىنا آناسىغا
جاواب بىردى

كورسەم بولادۇر.. دىدى دە كولىمسىرەگەن سومال زەينەبكە قارادى
زەينەب ھەم كولىگەن بولدى. شو كىچكىنە گىنە كولىمسىرەش اوزىك آيىنى
ئەنچە تىچتىدى ئەمما موساحدە شونك بىلەن توختالبا آراغا يەنە
باياغى جىمچىك كىردى اوغلىنىڭ تامىرىدەن سىرىنى آجر اتوب اولتورغۇچى
آناسىنە آلازەرەك آغرىغا يولقۇدى زەينەبنىڭ كوزى تىزىز آتايىك
كە توشىدۇر او بولسا خور - خورچاسىنى ايچەرايدى.. بو حالدان اوزىك آيىم ايچ
ايتىنى

(۱۰) تاشكەندە عادەتىچە - چەلەر - بولماسدان تورب، كويىبەرقاين غاتا
قاين ئاناغا كورنمە بىدر.

يېنى، يۈتكەن لوقمە سى نىڭ مەزىسىنى ھەم بىلمەس قىسقىسى اولتۇرش
سوزسىز گويا تۈزسىز دە مە غناسز ايدى. بومە غناسزلك تە دېيىپنى كۈرش
يە نە اوزبىك آيىم اوستىدە:

— كىلن باششا غاتللە اوزك بوپورد گەمى؟

— بوپوردم ايرتە ايندىن بېتې قالار... آتايىك سوزنى چوزماققا يول
تويمادى ئەمما آناسى گە پىدەن گەپ چىقارب سوزگە سوزارلا ماتىچى ايدى.
— تىللە چاچپا پوگىز بار ايدىمى؟

زەينەب ايرىگە قارادى وە ئىيمان ب كىنە جاواب بېردى " يوق "

— يوق بولسا آلب بىرە مەن! — ديدى آتايىك اوزبىك آيىم ئە نچە كىنە
جانلان آلدى. تاغ اوندەن. موندەن سوز اورنقرماقچى بولغان ايدى اونچە
مورە نغە قىيە تىك چىقماي باشلادى سوتچايدان سوتق قوماغاند اچاي
كىلدى زەينەب برنچى پىپە لەگە قويپ اورنىدەن توردى وە قاين آناسىغا
ايكى قوللاب اوزاتدى ايكنچى پىيە لەنى تولدېرب اورنىدان تورماقچى
بولغان ايدى اونى آتايىك توختاندى.

موندە كىيىن چاي بېرىش دە اورنىگىزدەن تورب اولتورمەك — ديدى.
اولتورگەن بىرگىزدەن بىرسە گىز ھەم بولادى!

لىكن بوگەپ قاين آنا غا يا قمادى. اعتىراز قىلدى:

— نىگە اوندانغ دىيسەن، بالا! اورندەن تورب چاي بېرىش آدەمزا دىنك
زىنەت بىر، كىلنلەرنىڭ بار. يوغى كىلنلىكى ھەم شوندى. كور!

سىزنىڭ اوچون ھەم اولتورب چاي بېرىس دىمەيمەن؛ ئەمما بو
تەكە للونىڭ مىنگە كىرەگى يوق! — ديدى وە قولداغى چايىنى تىز تىز ايچىب
بوشاتدى. فائىجە اوتت اورنىدەن تورار اىكەن: — ئەلبەتتە سىزگە اورنىدەن
تورب چاي بېرىشى لازىم. — ديدى وە چىقدى. بوگەپنى زەينەب چىنگە چىسا
بلاغانى اوچون باشقا نەرسە بايقا ماغان ئەمما اوزبىك آيىم بوزرايب
قالب دەرە و ايسىگە ھندى نىڭ جادوسى كىلپ توشكەن ايدى.

شرا اولتور شتەن برساعەتچە كىيىن اوزبىك آيىم اربىنى خالىلا تىبە
سە نغەلىنى اوز آلدىغا چاقرىپ كوردى ھەسە نغەلى بوچاقر تىرتىدان
برنەرسە ھەم... سىز مەگەن چونكى، خوجا بىكەسى نىڭ ايچكى سىرىگە
اونچە آشنا ايمەس، چەر لەر مەسلە ھەتتە دىب اربىلا ماقد ايدى اوزبىك آيىم

اونىڭ ايشىگىنى بىلەپ كىلدى - دە ھەسەلغەلى نىڭ ياتىراغىغا اولتۇردى دە
يارم تاوش بىلەن موددە عانى آچا باشلادى،

- اندى اش تاشكەند داملا لارى بىلەن بىتتە تورغانغا اوخشا مايدىر، اربىلاپ
قاراسام مەرغىلانلىق نىڭ داملاسى ھىندى ايكەن شونىڭ اوچون ناغىلاج سەنى
آلدەمغا چاقرىدۇم، سەن ھەم آدم سومال گە بېگە توشىنىپ بو توغرىدا
غەللىك بىتكە نچە زھىنگىنى يوگرتىگىن... اوزۇڭگە مەلۇمكى كۈندەن - كۈنگە
مەرغىلانلىقنى اونوتىش يىرىگە ھەر ساعەت اوزۇڭگە ئىسى بارا در - بوھاللارنىڭ
بارچاسى اوشە ھىندىنىڭ جادوسىدەن بولۇپ مۇشەككىللەر آتابىك نىڭ بويىنىدان
سرتماق سالب مەرغىلانغا تارتا درلار...

ھەسەلغەلى خوجا بىكەسىنىڭ كۈبەن بىرى داملا - خوجە بىلەن سەرگەردان
بولۇپ يورلىشىنى بىلسە - دە ئۇ ھەمما اونىڭ " ھىندى " سرتماق سالب تارتىش
كەبى سوزلەرگە توشىنمەدى. بىكەسىنىڭ فىعلى - خويىنى ياخشى بىلگەنى
اوچون رىيەنى اونىڭ قارىغاشىدان قورقۇپ توشىنمەگەن لىگىنى بىلدىمەدى - دە
" قانى گە نىڭ تىگى قايىرغا بارا ايكەن " دىيىپ جەم قولاق سالغان بولۇپ
اولتۇرە بىردى ئۇ ھەمما اوزى بىك آيىم سوزىنى ھەلىگى يىرگە توختاتىپ " سەن
شونىگە نىمە كىگەش بىرە سەن؟ " دىگەن سە والنى بىيۈردى -

مىن نىمە دىر ايدىم... سزنىمەنى مەعقول كورسە كزىشۇ - دە ايدىدى
ھەسەلغەلى نىڭ توشىنمەسلىك ارقاسىدا بىرگەن بو جادابى اوزى بىك آيىمغا
نىھايەتدە ياتىش كىلدى؛

بەرەكەللە - ھەسەن! ئۇ نەشونىڭ عىلاجىنى اوزۇڭ قىلا سەن!

- ياخشى...

- ايرتە ايتىدىن چەر لەر بولۇپ اوتسە، ئۇلەبەتتە آتابىك مەرغىلانغا يوگۈرەدر
شۇدە قتدە سەن ھەم بىر نەرسەنى باھانە قىلىپ بىرگە مەرغىلان باراسەن -
دە قايىردان بولسا ھەم اوشە ھىندىنى تاپاسەن دە نەز رىنى بىرپ ياخشىلا
قايتار تىرق قىلدىراسەن..

- كىمى؟

- كىمى بولار ايدى، آتابىكى دە!

- نىگە؟

- توشىنمەدىكى؟!

- توشىنىش بولسا - توشىنىدۇم .. شۇنچە كى ئانقلاب آلماقچى مەن - دە ..
- مەرغىللاققى - كوآتابىكىنى ھىندى داملا دادان اوزىگە باغلا تىب قورسىبدۇر ..

شەنە شىۋىنى سەن ھەم پايقاپ يورگە نىدۇرسەنكو؟
- پايقاماغان بولسام ھەم ئەممامەشە دىگىزگە ايندى توشىنىدۇم دىدى
كولب ھەسە نەملى ، نىيە تىگىز آتابىكىنى مەرغىلا نلق كىلىدەن - سا ورتىنىش!
- بەرەكەلە - دىدى اوزىپىك آيم؛ سا رىتىش كىنە ايمەس اوزىك چىەنگە
لىدىن آتابىكىنى اوزىل - كىسىل قوتقاراش -

ھەسە نەملى ھەيران بولدى .. چونكى خوجا بىكەسى نىك مەرغىلانلققا
مورنچەلك عەدادەتتى بار ، دىب اويلا ماس ايدى -

- نىگە ، ايندى ؟

- اوغلىنى مەرغىلانلقلازنىك قولغىا بىرب قولىما يىمەن - دەئە خىر پورون
تاشكەند دە خاتىرى بولماغان بولسا - ايندى بار ، موندەن كىين ئەندى
كىلىنگە بزنىك موختا جىلگىسىز يوق ..

- ھەير ، ايندى نىمە قىلىمىز ؟

نىمە قىلىشىم كوندەن ھەم رەوشەن - دىدى اوزىپىك آيم وە تەمام

قەناعەت ۋە اشايىچ بىلەن باياغى مەقسەدنى تەكىرار لادى :- اوزگىگە ئىكە
ئىدىكى مەرىغىلاندىكى ھىندى داملاننىڭ اوزىدەن بىر مەرتىبە قايتا قىلىشقا
مەرىغىلاننىڭ سحر جادودىلا بولسا بولسا اوزاۋرىدەن ئىكەندىكى قە
لاق قىلىپ يولباردا...

- سىز مەرىغىلاننى ھىندى داملاننىڭ اوغلىگىزگە قىلغان جادوسىنى قىلىپ بىردىن

بىلدىڭىز؟

اوزىنىڭ ايم بىر مەھال بىلەن اوزىنىڭ كەشقىدەن بىر ئاز شۇبھەلەندى - دە

اشانچىسىز راق قىلىپ :

- اوزۇم بىلەم . دىدى -

- اوزۇڭىز قايتقان بىلەسىز ، شەخەر بىر ۋە يەتتە ئىكەندى سىزگە؟

- اوزۇم قىلىم بىلەن تامىدىم !

ھەسەنەنى اوزىنى توتالماي كۆلۈپ يولباردى :

- لېكىن شۇنىڭغا قانداق قىلىشقا بولىدۇ ؟

- نىڭە ؟

- نېگه كى ايكي اور تادا سحر جي هندي هم يوق، سحر قلدر غوچي مهر
غيلانلق هم، آتابيك هم سحر له نكهن ايمهس!

- نېگه بولماسا آتابيك هه، ديب اوله شه هم مهر غيلانغا اشيقا بيزه در؟
- بونك سبه بېني هه لي هم بلمه يسز مي؟

- بيله مهن، سحر - جادو تو ووه تي؟
- مبادوني كم قلدير ادر؟

- قاي ن آتاسي، قاي ن آتاسي؛ قالا بېر سه خاتوني.
- يا گل شاسز، آسي!

- نېگه يا گل شامهن؟
- سحر جادو قىلشده ان اوله رنك مه تسه دېني نيمه، ديب بيله سنز؟

- كه لوهك او غلمنك عه قنېني او غرلاب پولېني ييمه كچيله ر.

- پولېني ييمه كچيله ر؟ - ديب كولدى چه سه نعه لي. مهر غيلانلق قودا لارگزنك

ده وله تي آلدېدا بزنېكېني يوق، دلبسه بولادر، اونده ن كېين مېن ياخشي بيله مه

نكي اوله ر آتابيك كه اوچ پولك هم روزگار قلدر مايدر لار. بوني اوزم

ياخشي بلكه نمدېك او غلگزنك اوزيده ن هم "اوله رنك روزگار

قلدر ماغانلار مېدان جوده سيقلا مهن" دېگهن سوزني نيچه قايتا ايتتدم. شونې هم

ياخشي بلماق كېره ك كم او شا جادو گهر قودا لارگز يامان كيشيله ر بولغانلار مېدا

آتابيكېني تاشكه نده ن اوله نترش سز اوله نغانچا قولاي اش بولماس ايدي

او غلگزنك مهر غيلان بارغانده ن سوڭ وه عده سېده ن ئه ينه كه نېني ئه لبه تته

حاجيدان ايتكهن بولسا گز كېره ك ..

اوز بېك آيم يېگيله يازغان بولسا هم آينقسا چه سه نعه لېده ن تل قېسب

قالغوسى كېلمه س ايدي. گويا كې شونچه اوتكهن كه پلهر كه قيمه ت بېر مه گهن دېك:

- مېن بونك سر رېني ايندى خوب بېلب آلدېم! ديب قويدى.

چه سه نعه لي كولدى:

- بېسه گز هم يا گلش آڭلا بسز. چونكى بونك سررى شتر اوله نغانچا ايمه س!

- قانداغ؟

- او غلگزنك هه ر زمان مهر غيلانغا اشقماغى. آينقسا بو گهل قاي ن آتاس

قاي ن آتاسلار مېدان ئه نديشه قىلېدر. اونده ن كېين

- اونده ن كېين؟

- اوندەن كىين كەتتە كىلىنكز ادغلىكز نىڭ كوز آچىپ كور گەنى!
 - كوز آچىپ كور گەنى؟ - دىدى اوزبىك آيىم وە استەز الاىب كولىدى زە
 يىنەب: اوشە مەرغىلانلقچا بولماپتى، دىگىن؟
 - مەن قاياغدان بىلەي.. احمىمال ارغلىكزچە شوندا بىدر..
 - اوزىڭ ازلەرنىڭ ايكىسىنى ھەم كورگەننىڭ عنداللا سوزلە: اولەردەن
 قالسى بىرلىكى خوسنى آرتق؟
 ھەسەنغەلى بوسە وال قارشىسىدا نىمە دىي ئەيتشكە بىلمەي قالىدى..
 - موھەبەت دىيەن نەرسە خوسنىگە قارا مايدىر.
 - قارايدىرمى، يوقمى سەندەن اولنى سوراياتقانم يوق - قالسى بىرلىكى
 كۆھلىكەك دىي سورايىمەن؟
 ھەسەنغەلى قىيالىدى وە گەپنى باشقاغا چالغىتىش اوچون:
 - ايندى مەسلەھەت نىمە بولىدى؟ دىي سورادى.
 - آلدان سوزمگە جاواب بىرچى يىر يوتكرا!
 سە دانگىز قزق، نىمە دىي جاواب بىر شكە ھەيرانمەن.. توغرىسىنى
 ھەيتەيمى؟
 توغرىسىنى!
 توغرىسىنى عنداللا سوزلە سەم! دىدى وە قىيالىب توختاوى ھەربىر
 كۆلىك ئىسى اوز بولىغا.
 توغرىسىنى دىيىمەن!
 ئەنە كىلىنكز نىڭ اولسە - اولىكى آرتق..
 - گە پور مەگە پورما - دىدى اوزبىك آيىم باشتا شومەرغىلانلق بىمە لا
 سىگە اوزىڭ سەبەبچى بولغانمىسەن - ھەلى ھەم اوشەنىڭ تامانىنى ئالب
 سوزلا نىمەن! سەندىك ساقالى اوزون غەلى قىسقاندان كىگەش سوزاب
 اولتورغان مەن ھەم آخماق!
 ھەسەنغەلى نىڭ چالغىتىشى وە ھەيران بولىشى اوزبىك آيىم تەبىئەتتىكى
 ياخشى بىلگەنى اوچون ايدى - اول اوز خاھىشىگە تىسكەرى كىلگەن
 ھەقىقەتنى كورمەيدىر گەن قزق بىر تەبىئەتتە مال ك ايدى.
 اوزىڭ توغرىسىنى سوزلەتتە تاغنى نىگە مەندەن خەقە بولا سز آيى! -
 دىي موقابەلە قىلا باشتاغان ايدى اوزبىك آيىم يەنە گورللا ب كىتىدى:

- بولدى - بولدى . . . تۈزگىنى ايچىپ تۈزلىغىڭگە ئوپورگەننى خوداي كۈتەرسەن دىدى .

خەسە نغەلى خوجا بىكەسىنىڭ قارغىش ۋە كاپىشى آستىدا كۈلە - كۈلە اوسىدەن چىقدى .

بوموسا خەبە كۈرىنىش دە اوزبىك آيمغا ئۈنچە اوزگەرش بىرمەگەندىك سىزلسەملىكىن روحن اولنى ئۇ نچە بوشاشدەرغان ايدى .

شۈگە پەن برهەفتە چاماسى كىن ۋە چەرلەر كوتش نىڭ اون بېشىنى كۈنلەرى ايدى آتابىك مەمانخانە دە تاقچاداغى كىتابلەر آراسىدان قاندايدىر بركىتابنى آختارار ايكەن خەسە نغەلى اونىڭ يانغا كۈردى .

- پەنچشەنبە كۈن چەرلەر ايش ، خەبەرىنى بېرىپ كىتدى !
آتابىك كىتابلەردەن بىرىنى سوغۇرب آلدى ۋە وراقلار ايكەن "چەر لەرى ھەم قورسەن!" دىپ قويدى . كۈنلىدەن كىچىردى : " بۈكۈن دوشەنبە بولسا تاغىن آرادا تورت كۈن بار "

- مەنە بوختە ھەم سزگە ايش - دىدى . دە خەسە نغەلى اونىڭ بىر مەكتوب اوزاتتى . بايا برە و بېرىپ كىتكەن ايدى . دىدى ۋە شاشب پېشىپ قەزا بولا يازغان غەسەر نامازىنى اوقوش اوچون جاى ناماز يازدى . آتابىك مەكتوبنىڭ غونۈنىگە كوز تاشلادى " تاشكەند دە . . . مەھەللە سىدە تورغۇچى آتابىك يوسف بىك حاجى اوغلىغا تىگىن ! كىم تامانىدان يازلغانلىغى اونىڭ مە علوم بوب قولىداغى كىتابنى تاقچاغا قويدى ۋە شا - شا ، شا - شا خەتنى آچدى .

كەتتە قاغازدا توسىزراق سىياھ بىلەن يازلغان اوزن برختە - اونىڭ كوزى يارو اوستىدە سوزدى سوزگەن ساين نىگە در اونىڭ توسىدە اولوغ بىر ئۈزگەرش ۋە درجودىدە برتتراق واقع ايدى . بوختە اونىڭ شوپىنچ بىرەر ايدىمى ، دە ھشەتتى اوزىدەن باشقاغا مە جھول ايدى . شۇ مە جھول اوزگەر شلەرنىڭ سوڭ چىكىگە بارب يىتكەندەن كىين خەتدەن كوزىنى آلدى ۋە احتىيارلىكى احتىيارسىزمى ھايتا دربارتا وشىچا " قورقتماقچى ! " دىپ يوباردى . بوسوز بىلەن خەسە نغەلى ھەم نەرى - بىرى نامازىنى بىتردى - دە جاى ناماز دان بېرىلىپ قارادى :

- نېمە گەپ؟!

- ھېچ گەپ يوق! - دېدى آتابېك، ۋە ايسە نكېرەش ۋە زىيە تېدە اۋىنگە قارادى.

- قورقماقچى، دېدگۈز. كۈخەت كەمدەن؟

- خەتتى؟ - دېدى ۋە شۇنىڭ ايله بر آزايسىنى اوزىگە يىغىپ آغاندىك بولدى! - خەت كېلىنگۈزەن.. قورقماقچى بولب بە غزى بر كىنا يە لەرنى يازىپدرا! - بوگە پنى ئە يتكە نەدەن سوڭ خەتنى بوكلەى بېردى. - ھەسەنغەلى فاتىجە اوتب آتابېك يانېغا كېلدى.

- كىنا يە لەر يازىشى كىچىككە نىڭز اوچۇندىر. - دېدى. - آتابېك تەسدىق اشارەسىنى بېر گە ندىك باش سىلكب قويدى.

- آينقسا شوگەل كىچىكىشىڭز بىچارە كېلىنگە آغر توشب كىنا يە لەر يازىشقا مەجبۇر بولغان. - دېدى ھەسەنغەلى، ئە نېغى ھەم بىچارە گە جوډە آغر " كۈندەش خاتىن زاتى نىڭ اولومى " دېگە نلەر. اىندى، نېمە بولغاندا ھەم آراڭز دە آزا قالدى؛ چەر لەرنى اوتكە زە جونالسىز. دە! آتابېك جاداب بېر مەدى چۈنكى ھەسەنغەلى نىڭ كېنىڭى سرزىدەن رىزا بولماغان اىدى. ھەسەنغەلى اۋنى تىنچىتىش اوچۇن. ئە گەر كوڭلڭز تىنچىمەسە. - دېدى كۈلب، سز ھەم كىنا يە لك بر خەت يازب بېرڭز! خەت كېلتۈرگۈچى اېرتە گە خە بەر آلب اوتىشىنى بىلدۈرگەن اىدى!

آتابېك بو سوزدەن بر آزا جانلانغاندىك بولدى، چۈنكى اۋنىڭ كوڭلىگە بو كىنا يە لك مەكتۈبىنى جور تە گە يازغان بولغانلىغى كېلب توشكەن اىدى.

- بوگە پ توغرىسى؟ دېب سورادى.

- توغرى اېرتە گە بىلەن كېلب خەت بولسا آلب كىتمە كېچى اىدى.

- ياخشى. - دېب كۈلمسېرەدى آتابېك؛ اېرتە لەب كېلسە خەت بېرە مەن!

ھەسەنغەلى ھەمانغانە دەن چىققاچ اوزىنى توختاتب آغانى ھال دە اېكىنچى قايتا خەتنى كوزدەن كىچىردى:

" ۋە فاسزگە. مېن اوزمىڭ بو مەكتۈبىنى كوز ياشلارم بىلەن يازامەن. نېگە، كى ھازردە مەنم يالغۇز كوز ياشلارم كېنە ئېمەس بوتون بارلىغىم سېپاھدەر مېن اىندى آغز لارداغى " ۋە فا " سوزىگە اشالمنە بىمەن. چۈنكى مېن اوزمىڭ ۋە فا سېگە اشالغانم بىرىگىتدەن اولوغ ۋە فاسزلك كوردەم. او يانقەدان كوز لەرنى

آچالمايەن. نىگەكى يىروكوكلەر، تاغوتاشلار، دەريا داغى بارچانەرسەلەر
 مەنڭ آلدانغانم اوچون كۆنب مە سحرە قىلغاندىك تارايدىرلار. بولمىدەن
 بوھسە تەدەن قوتىلىش اوچون اوزمگە ئەھبەل چاقىر امەن. لىكىن ئەھبەل
 ھەم مېن شور لىكەن نەفرەتلەنگەندىك. گوي اول ھەم مېنگە دە فاسزىك قىلادىر
 "بىگە! گەرچە ئە چىچىلاسا گز ھەم ئە يىشكە مە جىور مەن سز دە وھبان
 انسان، رەھم، وھعدە، وھفا ياخشىلىقنى بېدش بار گىچى آدە مگەر چىلگەن
 ھىچ گەپ يوق، لېشى - بىلە كىس سىز: حىلە كار بىر تولىكى آغزىقان بىر بىرى رە
 ھىمىز بىرچە لاد، اويالتىز بىر بىگىت!"

"سىزنى حىلە كار، دىدىم: اسىز دە بارمى سادە آتامنى گول آنامنى
 قانداغىلار قىلپ آلداد گز؟- ياد گز دا بارمى، شەم مە ياسىدا مېنى آلداب
 ئە يىكەن، سوز لەر گز، بىر گەن وھعدە لەر گز، "مەنم آرزوم" دىپ قىلغان
 چىتا بىلەر گز، توككەن كوز يا شىلەر گز؟ مەس بو حىلە لەر بو مە كىر لەر سز دەن
 باشقا كەدە تا پىلسن؟"

"سىزنى آغزىقان بىر بىرى، دىدىم: چوئكى سز دە وھحم يوق. سزاور گزىك
 زە ھرىك تىلەر گز بىدەن مەز لوملەر كوكسىنى بايا ولار باغرىنى چاك
 ايتە سز: يەنگى آچىلغان گونلەرنى اىندى باش تارتقان لالارنى وھقتى سز
 سولدىرە سز، آچىلپ بىتمەي اولدىرە سز!"

سىزنى اويالتىز دىدىم: اىنگەرىگى وھخىشە تىز بىلەن اوز گزىك ھە قىقز
 بىكە نىلگىنى بىدە تورب ھەم يەنە اويالىماي قىزارماي وھدالسىز لەر
 ئە مېنى بىرە سز وھ اويالتىز لىغزىنى يەنە بىرقات آرتدىر سز!
 مېن سىزنىك بە غزى بىر دە عوالار گز گەھىران قالامەن: آتام تاشكەندە
 ايكەن چاعدا بولگەننى ئە يىشكە اويالىغان اېشى سىز. گوي بونىك ايلە نامرسلك
 بولب كورمە كىچى سىز شىكلىك؟!

آنام بە غزى وھتتاردا،
 يەنگى يار تاپقاندا دوستلەر ايسكىدەن كىچىق كىرەك"
 ايسكىنى اولگەن ساناب لەتتە كەفەن بىچماق كىرەك!
 بە يىتىنى اوتقۇتقۇر مېن بولسام اول وھتتاردا بونىك مە عناسىگە
 توشمەس ايدەم ئە مەما. اىندى بول بە يىتىنى كىمگە ئە يىلگەنىگە وھ اونىك
 مە عئالەرىگە خوب توشمە كەدە مەن. تاشلاندى قلىق نىك سولنىك اوتىچى قىلپ سىز دەن.

شونى سوزايمەن: اوچونچى يار تاپقاندا، ايكنچى بىچارە گە ھەم شونى
اۋرۇنۇشنىڭ قىلنماسا ايدى! بونىلە گەم اوچون غەجەبلەنمەن، چونكى، پىچاقنى
اۋرۇنۇشقا، آغرىماسا اۋرۇنۇشقا سال! دىنۇر لەر. "اۋرۇنۇشقا سالماق
تەس، سزگە يەنكى يار، مېنگە اۋرۇنۇشقا، نىڭ قوربانى بولۇش مۇبارەك! كۈمۈش
ايمەس توپراق بىننى يازدىم ۱۷ جازا ۱۲۶۵ نچى بىل مەرغىلان"

خىيانەت

قوتىدارنىڭ تاشكەنتتەن يالغۇز قايتىپ كېلىشى كۈمۈشنى ئۇ نەچچە ايتىنكەن گەن
ايدى. ئەمما آتايىكە واقع بولغان غوزر مە سئەلەسى بىرقەدەر اولتى
تەختى. اشۇنرا اشۇنماش شۇبھە دە، دە سۈەسەلەر دەن بىر آرزۇ ايدى "اول
مېنى اۋرۇنۇشقا گەن، دە غەلەرى چىن، سوز لەرى توغرى. اول ھەم مېنى
شۇبھەرى ايكەن. "دېيىپ بۇرۇنقى غادەتنى بىلەن گاھى ايرىنىڭ يولىغا چىقىپ
كۈتمەككە ھەم باشلادى. بىشە خىيانەتلىك اھۋالدا بولۇشقا
آتاسىنىڭ كېلىشىنىڭ سەككىزىنچى كۈنى ايدى اول بۇكىچەسى كۈرگەن
بەغزى بۇتۇشلەرىنى اۋرۇنۇشقا بۇگۈن كېلىشىگە يۈرۈش. دە ايرىتە لەيدەن
تۇرۇپ ساچلارنى بېشىنى ساچلارنى آراسىداغۇن چىكىلەرنى د تەقەت بىلەن
تاراب جام يانىغا اولتۇردى. اۋرۇنۇشقا نە قىس قارا ساچلارنى. آرقا. اۋرۇنۇشقا
تۇرۇپ غەجەب بۇرۇنۇشقا بىر دېلەر. ساچىنى قاتقۇلۇپ دە سا بۇنۇلۇپ
بۇرۇنۇشقا آنا سىدان ايكىتە قىلىپ اۋرۇنۇشقا. آفتاب آيىنىڭ "نىگە قىر قىر كىل
قۇلمايەن؟ دېيىپ سۇراشقا: "قىزىڭز ايدى قىزىڭ دە ورنىداەن اۋرۇنۇشقا كېلىنىڭ
دە ورنىگە كىردى. قىزىڭزنىڭ مۇندەن سۇك كۈپە دۇر دەن باشقا ساچلارنى
ھەم يوق" دېيىپ كۈلدى ئەمما بۇنىكى اۋرۇم ساچ قىر قىر كىلىگە قاراغاندا
جۇدە ھەم اۋرۇنۇشقا كېلىشىپ تۇشۇپ، اۋرۇنۇشقا يەنە بىر. قايتا اولوغوارلىق دە
ئەللىق باغشلار دېلەر. ساچىنى اۋرۇنۇشقا سىدان كىين اۋرۇنۇشقا كىردى. دە كىيىنەن
تاشلانغان تاقچا يانىغا توختادى. راۋا قىلىڭ تاتچا داۋرۇنۇشقا اۋرۇنۇشقا چامالۇق
ئەسلى كۈپىنە كۈلەرى اۋرۇنۇشقا ايدى. سارق رۇپاھ ئەتە سىنى كېلىشىگە
چاغلۇپ كۈرگەن بولسا، دە بۇرۇنۇشقا كۈپىنە كىنى آلغان بىرۈدە بۇفكرىدەن
قايتىدى. قىزىنى. كۈنى. شۇنما گۈلىنى، قىسقا سى قاسى بىرلىكىنى كېلىشىگە

تەردەدەلەندى. كۆينەكلەر ايچىدە اوزىگە ياراشمايدىغان يوق، آق آلما
اۋچون بەرگى ھەم گۈلى ھەم براۋنىڭ اوزىگە سارق ئۇ تىلەسى خوش
كىلسە دە براق ھازر اوز خاھىشلىنى بىر ياققا قويا تورب آتايىك كۆڭلىچە
كىيىشكە قەرار بىردى. چۈنكى آتايىك كۆپنچە قارا كۆينەك كىيىشكە قىستار
ايدى. سادىر گۈلى قارا ئۇ تىلەسى كۆينە گىنى كىيىپ، باشىغا زە نىگار
شاھى رومالىنى سالىدى ۋە مەرۋە رىد كۆزلىك كىچىنە آلتون خالقانى
توتىدەن آلب قولغاغىغا تاقىدى. شۇ سادە گىنە ياسالغان سۈكۈنلىك
تاقچادا قىزغىن تورغان كۆزگى يانغا باردى. كۆزگى ايچىدەن تىزغىن
چوالب كۆرنگەن. ساچ تالە لەرىنى توغرىلاپ اوزىنى كۆزەتتى. كۆزگى
ايچىدەن كۆرنگەن مەلەك اوزايگە سىنى ھەم كە ئىلەندىر بىكىنە
ئىچىپ قويغان ايدى، نەرىگى ياقىداغى قىتە ئى دەوران ھەم سەدەندىك
آق تىلەرىنى ياقوت كەبى ايرىلەرى آراسىدان كۆرسەتكەندىك بولدى
بوخوسىنگە آتالىق ۋە زىفە سىنى اوتاغاندىك كۆرنگەن نە تىف بورنى يانداغى
قارا خالىنى تەبىئىيلىغىغا اشانماغاندىك قاشب كوردى ۋە كۆزگى ياندا
جونادى خورنارايگەن "...چىرايدىك بولسا ھەم مېنىكى دىك خالى يوقدۇر"
دىپ كۆڭلىدەن كىچىردى.

كىچىك آلا ۋە قىتە تاشقارى خاۋلىسىدا او. بوگە آۋارە بولب. يورار
ايدى. بو كۆنگى كۆرگەن توشى اولنى آرتق اشانترگەن شونىڭ اۋچون
توى بىكەزىك تاشقارى خاۋلىدا قىلا درغان يۈمىشىنى ھەم اوزى باجارماقدا
توى بىكەدەن سوسىپىدىرپ اوزى يىر سۈپىرە رايگەن قولقلارى يولەك تاماندان
ايشىتتەلەرگەن آياق تاۋىشلارى دە ايدى.

خاۋلىدە گى اىگر. چىكر استلەرىنى تە ماملاغاچ آيوانىڭ آلدىغا اولتورب
توزە تىندى، توزە تىنەر. ايكەن يولە كدەن يورب كىلمە كدە بولغان برآياق
تاۋىشىنى ايشىتتە بۈرە گى نىمە اۋچوندر آشىقىن ب شاپىرىن ب كىتەدى. آياق
تاۋىشى اىچكەرىگە ياقىلاشغان سايىن اول اوزىدە تىراق آرا لاش برحال
سىزە رايدى نىھايەت يولە كدە گى آياق تاۋىشى توگەلب كوش كۆتمەگەن جايدا
پەرە نىچىك برخاتن كىلب چقىدى. كوش اوزاق بر اىنتىك ب تويدى.

خان كوشكە قاراب كىلەر ايدى اول يىردەن بىچب آغاندىك پەك پە
كەنە بورنى يوزى بىلەن بەر اىبەر دىبەرىك تىپ. تىكس، كۆزى قاققان قازق

اورنىدىك چوپ - چوقرا، آغزى قولاغى بىلەن قاشق سالىشار دەره جەدە جودە كەتتە
يوزى قرق يىلك آغزىلار نىكىدىك ساپ - سارق قرق بىش ياشلار چاماسىدا
برخان ايدى - كوش بى بى اوزىگە تامان كىلگۇچى بۇدە ھىشەتلك خاتىنى
عومرىدە برنجى مەرتەبە كورەر ايدى - نىمە قىلپ يورپتى بو آچ ئەر واح
دیب اربىلادى - خان اون آدىملاپ اوزاقدان يوزىگە سارق وە توشىدە
تورقارلىق بر كورگى تىرسى بىردى ، دىماغى بىلەن " قخ "
ايتب قويدى -

- خى خى خى ئەيلەنەي سزدەن ، پاششاقتىز! مرزە كەرىم باي نىڭ خاۋلىلارى
شومى دىب سورادى . كوش " شو " جاۋابىنى بىرگەندەن سوڭ اوزى بىلەن
كورشمەلچى بولغان بوخان آلدىغا ايكى آدم يورب تىلەر - تىلە مەس
يىلكەسىنى توتدى . اونىڭ توغرى مەوزن قامەتىگە بىردەن بىچب آلىنغان مودەش خان
نىڭ قوللارى زورغە يىتدى - دەۋالسا نەمىسز ، پاششاقتىز! دىب سوراشتى . خان پەرەنجىسى بىلەن
ابوانىڭ آلدىغا اولتۇرپ آغاچ " بون ن ف " دىب چايقالدى وە " ئەنچە يول ايكن تىكە لەرم
قورب كىتدى - يە ؟ " دىب شىكايەتلىدى -

- مرزا كەرىم باينىڭ خاۋلىلارى آنتى شومى ؟

- شو -

- سزىكلەرى بولاسىز - باينىڭ ؟

- مەن ، قزلارى

- قخ .. سزگە بىرسەم ھەم بولارايكەن ايدى خان وە يانچىغىدان بر
خەت چىقاردى ، - اوغلم تاشكەندە بىلەن مەرخىلان آراسىدا قاتناپ آنتى ساتق
قىلادىر - بوگەل تاشكەندەن قايتىشىدە برە اونگە شوخەتنى بىرپ مرزە كەرىم
باينىڭ خاۋلىلارىغا تىز يىتكوزب بىرە سز ، دىب التىماس قىلۇبدىر قخ .. خى خى ئە
يلەنەي سزدەن پاششاقتىز ، قخ .. ماختالغولق بولماسن ، اوغلم ھەم اوزمگە
ارخشاش برە ونىڭ خزمەتى يولىدا اولب فوتىلادىر ، بوگون توش وە قتىدا تاشكەندە
كىلدەدە آناسى بىلەن سوراشىنى ھەم بىلمەي شوخەتنى قولمغا توتقۇزدى جان
آنا ، اوزم يولىدا جودە اورىنب كىلدىم ، سەنگە ئەدەلسىزلىك بولسا ھەم دەردە
مىرزە كەرىم باينىكىنى سوراغلاپ شونى ايتىپ بىر ، بىرگۇچى تىز
بىرە سز دىب اوتىنگەن ايدى " دىدى . مەن ھەم

كۆڭلچەك مەن ئەيلەنەي پاششاقتۇر، كەسەلدەن ياقىندە تورگەنم ادچون بىر قەدەم
باششىغا تاقەتم بولماسا، ھەم سادابدەن قورق قالمىن دىي سورگەنە. سورگەنە
خاۋلىگىزنى سور اغلاي. سور اغلاي تاپقونمچە اولب بولدىم قىخ. . دىدى.
كوش خەتنى خاتىن نىڭ قولىدىن ئالب رەھمەت، ئەيتىدى ۋە خەتنىڭ غونوانىگە
كوز تاشلادى " مەرغىلان شەھرىدە ساكن مېرزە كەرىم قوتىدار خارلىسىدا
يا ئىشما بىز آيى

نىگە يا ئىشماي ئەيلەنەي سزدەن، پاششاقتۇر! اولوغ دەر گاهلەر گىزنى
كۈچە دەگى ھەركىم بىلەر ايكەن! دىدى خاتىن ۋە يالتا قىلدى اورنىدەن
توردى؛ ايدى مېن كىتە قالاي. بالاغىنام يولدىن آچ كىلىب، بىر قاشق اسسقا
زارىق اولتورگەندەر.

- اىچكە دىگە كىرگ چاي قاينا تالىق

- رەھمەت پاششاقتۇر! ئەنچان اىچەرەز چاي بولسا قىخ. بىر كورگەن.
بىلىش ايكى كورگەن تالىش، دىيەر لەر.

كوش بىسى خاتىنى آرتقچا قىتاب اولترمەدى. دە يولەككە چە كوزە
تب ياردى خاتىن يولەككە بورىلار ايكەن قايرىلىپ توختادى.

- بوردىدا شىرناقا حاجەت چىقار شلاردان تاپقانمىز ئەگەر تاشكەندگەمى
توتان گەمى آتاگىزنىڭ خەت. پەتلەرى بولسا ادغلم بە جانودل ئالب كىتە در.
شراور تالارغا كىلىپ قالسام خەبەر ئالب اوتالىمى؟ دىي سورادى. كوش نىڭ
" يوق" دىيشكە آغزى بارماي " مەيلىگىز، آغز كىلمەسە" دىي جاراب بىردى
خاتىن يولەككە پورلىدى كوش آيوان تامانغا قايتار ايكەن آشىق خەتنى
آچدى. خەت كىچىكراق قاغازدا اولچە ولك سوز لەردەن عىبارەت ايدى:

" كوش بىسى بنت مېرزە كىمبايغە. زە دجى تاشكەندىك آتابىك

يوسف بىك حاجى ادغلىدەن، آتاگىز تاشكەنددە ايكەن دە قىلدەمىن براشنى
آخىتقا آغز سىنغان ئوغرىسى اريالغان ايدىم مە علمگىز تاشكەنددەن اولە
نىگە نمدەن سورق يالغىز باشما ھەم تاشكەنددەن ھەم مەرغىلاندىن
ايكى خاتىن ادشلاب تورش آغرىق قىلا باشلادى. شونىڭ ادچون بوايىكى
خاتىن نىڭ بىلىپىدەن كىچىككە توغرى كىلىپ نىھايەت. ئورمىشتم ادچون بىكىل
دە آرزومگە مووافق بولغان بىرنەرسەگە قەرار بىردىم اول ھەم تاشكەندىك
خاتونم بىلەنگىنە قالب سىزنى تەلاق قىلىش ايدى مەكتوبىنى آلغان كونگىزدەن

باشلا ب اوز گزنى مىندەن سېگانە ۋە نىكا ھىمەن تاشقارى ھىسابلا سا گز
ارلا در - مەنم بوتالاق ھەلتى ئە بەتتە شەرىھەت پىشوالەرى شەرى
ھىسابلا ب عدەدە گز بىتەن بىلەن سزگە باشتا اير قلماتقا احتىيار بىرسە لەر كېز
آتابىك يوسف بىك حاجى ارغلى -

۱۳ نچى جاوزا ۱۲۶۵ نچى يل ، تاشكەند .

ادل بومە كىتوبى اوزنىڭ سوڭ تاممى كىرچى بىلەن اوقىب تەمام تىلدى
رە جانسوز بر تادىش ايله " اوياتسىز " دىب قىچقردى رە بىرگە بىقلىب
اوزىدەن كىندى . بىقلىشدا قولىدان چىقان قاغاز پارچاسى شامال
بىلەن ارچى بارى باشى يانغا توشىدى ، يولەك پەنە سىدەن مودەش
بە شەرىھىق بىر اىكى تايتا اونگە كىرە قاراغاچ يوقالدى . . . . .

بازاردان قايتقان قوتىدار بىردە ھوشسىز ياتقان قىزى اوستىگە دەشتە
ايچىدە يىگىرە كىلدى - چەككە سىنى زەخ بىرگە بىر بىقلىغان ۋە كىسەك
كەبى ھىسز قىزىنى جانھالەتدە قوچاغىغا آلدى . . " قىزم . . كوش . . كوزگى
آچ ! ئەمما كوشىدەن جاواب يوق ايدى ، دەشتەتى يوز دەرەجە آرتقان
ھالدا كوشنى كوتەرب آلب اىچكەرىگە يوردى - اويدە آنتاب آيم - بىلەن
توى بىكە قىچق قوپاردىلار . آيوانغا ياتقۇرغان بولسا لار ھەم كوشنى اوزىگە
كىلتىرىش چارە سىنى بىلەدى توغرىسى نىمە چارە كوشنى ايدىرى تا پاس
ايدى بەرە كەت بىرسىنىكى اىسى بىارم بولسا ھەم توى بىكە عومرىدە
برنچى اش قىلدى : سادق سو كىلتىرە كوشنىڭ ماڭلاى ۋە كوكسىنىگە
سىپكەن ايدى سىسكەن ب اوزىگە كىلەدى ھوشىدەن آجر الا بازغان بىچارە لەر
بوھالدا ن سوڭ بر آز جانلانغاندىك بولدىلار - كوشنى سادق تىرىباس
برنچە ۋە قت ھىم ياتدى شۇندەن كىين آھىستاغىنا اوڭلان بىتەب آلاچ
كوزىنى آچىدى .

- نىمە بولدى قىزم ، كوزگە بىر نەرسە كورىدىمى ؟

كوش كوزىنى يومدى - دە اىنتىكە قويدى - جاواب بىرمەدى . . بو
سەوال ئاتاسى تامانىدان ھەم بىر لگە ندەن سوڭ ،
- مىنى تاشقارىدان كىم ئال ب كىلدى ؟ دىب سوۋدى .

مىن قىزم

يانىمدا ھىم نەرسە كورمەدىمى ؟

قوتىدار بوسە والدىن باشقا گەپ توشىدى

- يوق قىزم؟ سىن ئۆزىڭ يالغز ياتار ايدىڭ -
- شۇنداق. يا... دىدى. سوزىنىڭ سوڭىنى ئۇيغۇنلەمەدى.
- گە پور، گە پور قىزم -

- يالغۇز بىر خەت بارايدى... مېنى بىر خالگە تولىغۇچى شۇخە تەدە
- دىدى بوسوزنى نىھايەتتە كۈچلەن ئۇيغۇنلەپ
ۋە قەت خۇفەنگە ياقىلاشقان ايدى قىزىنىڭ ھەلىقى جاراڭى بىلەن سەبەرسز
ئىكەن توشكەن قوتىدار تولىغا شەمەع ئالاب تاشقارغا چىقتى ۋە يىردەن خەتنى
آلدى. قىزىنى بونچەرك نەلا كەتكە سالغان خەتنى، آلىغان يىرىدىن قوزغالما
ياق ارقتا چىقتى. خەت خە قىقەتەن جانسوز ايدى. قوتىدارنىڭ ھەم آزار قالدى،
كەم ھوشى باشىدىن اوچىپ... سوڭ چىكەن خورلانغان ۋە قوزغالغان چاقىلانغان
يۈرەڭسى بىلەن احتىيارسىز "مەككە" انساڧسىز ايدى كوزاۋونگىلەرى قاراڭغۇلارنى بىر
نېچە ۋە قەت سىررە يىگەنچە قالدى يەنە.

"ياخشىلىقنى بىلمەگەن خەرامەتدە!" دىپ قويدى. بايا بىر خەتتەن خەبەرسىز
ايدى ايدى قىزىنىڭ آلدىغا كىرىپ ارنىڭ يىتىگە قاراش اۋونگە جۈدە ھەم
آغزلاشقان چۈنكى بۇ قاجىيەنىڭ باش قامىلى، دىپ اوزىنى تانىغان ايدى. بارب آيۋاننىڭ
آلدىغا اولتۇردى ۋە باشىنى قوللارى آراسىغا آلدى. بوخورلق، بوغادە تىدەن
تاشقارى اوياتسىزلىك بىچارە قوتىدارنى جۈدە اىزگەن نىمە قىلماقغا، خورلانغان
تە حقىر ايتلگەن قىزىنى نى يۈسۈندە يۈپەشكە. بو قارا كۈنلەرنى قانداغ قىلىپ
ارتكەزىشكە بىلمەس ايدى. شۇ خالدا ئى واقىغا چاڭدار قالدى ايرىنىڭ كىچىكىشىدە
خەۋىگە توشىپ آفتاب آيم ارنىڭ يانىغا چىققاندا ھەم اول
باياغى خالدا ايدى.

اپرۇخان قىزلارنىڭ يانىغا كىردىلەر. دە ارنىڭ آياق تامانىغا اوتتۇر سىكىن
- سىكىن اولتۇر شىلەر. ئۇ نېچە گىنە بىر بىرلەرىگە قاراش قالىغاچ آفتاب
آيم آلىغان تە ئۇ سوراڭىنى اىچىگە يۈتە بىرىشكە چىدەلمەدى. دە ياغمۇردىك
كوزى ياشىنى تۈكە بىردى. قوتىدار ھەم خاتونىنى كۈتتۇرگە ئىدىك كوز
ياشلىرى بىلەن ساقالىنى يۈمەككە ئالدى. كوزى يۈمۈك بولسا ھەم اولەرنىڭ
ھازىرگى خاللىرىنى سىزىپ ياتقان كۈمۈشنىڭ. دە قىيىنچىلىق چىققان كوزى ياشلىرى اىكى چەككە سىدەن
ياستىغا آتتۇر توشا باشلادى. شۇ چاقىدانە اوچۇندۇر تاقچادا ايان بۇرغان شەمەع ھەم لىپ-لىپ قالدى
دە اوچىدى.. شۇنىڭ ايله بوخارلىقنى چىن مەعناسى بىلەن قاراڭغۇلۇق باسدى.

بۇ واقعەنىڭ اوچۇنچى كۈنى، كۈمۈش بىسى بى يىللەپ ياتغۇچى آغزۇقلاردىكى سارغايىپ
 آزغان، ايندى گىنە غولچادان چىتتا پازغان بوياسىمەن گۈلنى خاتىن قوللارنىڭ
 زەھرى سولتكەن، نەساد اوچاغىنىڭ اوپاتسىز مۇسەلەرى خوسن باغىنىڭ
 بويەنگى ايركەسىنى اشالغان ۋە كوز تىككەن جىھەتى اسمىدەن تەحقىر
 قىلدۇرۇپ اومىدسىز بىر دۇجۇد ياكى جالسىز بىرچە يىكەل حالىگە قويغان ايدىلەر اونىڭ
 كوزلەرىدە دايمى بىر مە ئىوسىيەت ئەرئىمەس بىر خوزن، ھەر ئاندا بىر اىنتىكىب
 چايقالاش ايدى. آفتاب آيم ھەم سونىڭ چىكە خورلانغان لىسەدە لىكن
 اونىگە بوخۇر لىقدان بورون او- بو بىلەن قىزىنى آۋىتىش اونىڭ كۈللىنى آچىپ بو
 ساۋق، اويات گەپنى اونتۇرۇش ھەر حالدە كوزىنىڭ آقۇ- قاراسى بولغان
 كۈمۈشنى بىرەر كەسەلگە چالناماسلىغىنى يولىدا تىرلىشىش مۇھىمراق ايدى.
 ۋە اىكى گەپنىڭ بىرىدە " آرتق اومىلا ما، قىزم.. ايسىگەن چىقار، ايندى خەفە
 بولغانىڭ بىلەن سىرە قايدەسى يوق!" دىرايدى. كۈمۈش بولسا ھوشسىز لىرچە
 آناسىنىڭ آغزىغا آغزىلار ۋە ھەر قاچان مەئىوس ايدى. كۈمۈشنىڭ بوھالى
 بىچارە آنانىڭ يۈرەگىنى اوزەر يۈز خىل ۋە سوسەلەرگە سالار ايدى.

- كۈمۈش!- دىدى آفتاب آيم توشلىك چامىدان كىين؛- قايتاغا تاغاگىنىكى گەبارب

كىلمە يىزمى؟

- نىمە قىلامز، تاغامنىكىدە؟

- نىمە قىلار ايدىك؛ اويىاب كۈلەمز، قايقۇلارگىنى كۈچەگە تاشلايمىز!
 كۈمۈش آناسىنىڭ سوزىگە نىمە اوچۇندۇر كۈلدى ۋە " مەيلى" دىدى.

- تور، بولماسا، يۈز- توشلىقنى يۈۈب آتلان، خودا اىلم بىرسىن اومىاتسىز
 ايرىگە!

كۈمۈش مولا يىغىغا قىلب آناسىغا قاراپ آلدى. اورنىدەن تورب توى.
 بىكە حازرلاب بىرگەن آبدە ستە يانىغا يۈۈيىتىش اوچۇن اولتۇردى.
 اولەر تامامەن يولغا حازرلانغان ايدىلەر يۈلەك تاماندان اوتكەن كۈن
 خەت كىلتىرگەن خاتىن كۈرندى. كۈمۈشنىڭ كوزىگە بوخاتىن ئا. نەت كەسى
 كۈرندى ھەم ئەمما اىكىنچى تەرەقدەن اول سۈيىدى. آناسىنى كىلگۈچى
 خاتىن بىلەن تاشلىرىب كىم بولغانلىغىنى سوزلادى.

- خىخى ئەيلەنەي بايىوچىچەلەردەن... شۇنداغ قىزىمىكىگە اوتكەن

ایدم، قخ.. ئەلوه دده یین دیب یول اوستیده ن بوریب کررم... دیب
پوچق خاتن سوز لانب کیله راییدی. آنا بالا قولغا. آلفان پەرەنجینی بییرگه
قولیشغامه جبور بولدیلا خاتن کومش بیلەن کورشکه چی آچنغان سورمان سور
ادی، - هه ئەیلەنه ی پاششائز، سزگه نیمه بولدی. جودا اوز گزینی
آلدیرب قویبیز؟ -

پوچقا جای کورسه تب آفتاب آیم جاواب بییدی:

- بر. ایکی کونده ن بییری تابی یوق

- خردای. ساقلاسن. خردای ساقلاسن. دیدی خاتن، - قخ.. بییرقتا

کیلب سزله رینی یولدان توختاندەم می خه ییر خردا سگلمنی یامان کوزده ن
اسراسن! دیب فاتیحه اوتودی.

- خوش کیلب سزا. دیدی آیم آفتاب -

خوش ده قت بوگلار، ئەیلەنه ی، قخ.. - دیدی خاتن ده کومشکه قاراب دادام
ابتدی؟ - ئەنوکونگی سوز گز بیلەن یولدان قایریب کرگەن ایدم ایرته گه
اونگلم تاشکه ند جونا ماتچی عاتا گزنگ خەت - پەتلەری -

بولسا.. قخ

کومش جاواب بییش اورنیگه آناسیغا قارادی گیزینتی قارا شیداغی
مەعناگه توشنگەن آفتاب آیم "یوبار تورغان خەتیز یوقدر" دیب جاواب بییدی
بوسوز بیلەن پوچق خاتن غلتا ایتب کومشکه قاراب توییدی. کومش آناسینی اونگه
خەبەر سز کورسه تب جاواب بییدی.

- آتامنک خەتلەری یوق، مینیکی بار؛ آزغینا کوتشکه ده قتگز بولسا یازب

بیرو بر ایدم.

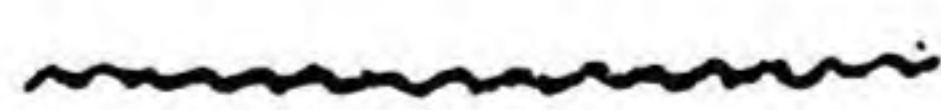
پوچق ننگ کیلشده ن مەتسه دی فەقەت شویازب بییریلە درگەن خەت گینه

ایدی کومش ننگ اوتنچی اونگه مای کەبی یاقب توشدی

یازب بییرتی ئەیلەنه ی پاششائز؛ بارا تورغان جایدان کیچکسەم - ده

ساواپی بار. کو قخ.. - دیدی. کومش خاتندان منته تدار بولبا اوییگه

خەت یازش ارچون کردی.

یوقاریدا آتابیک تامانیدان آلفان مەکتوبنک خە قیقەتی مەنە شویوسن

خییانه تنک نه تیجە سی اییدی، کم بز اییدی خییانهت قاھرامانلاری بیلەن اوتوغو
چینی تالشدیرامز.

الېستىمە آراسىدا.

سەرە تاننىڭ ايكنى كۈنى.. مەرغىلاننىڭ شىمالىدە بولغان ب.. مەھە
 لىسىنىڭ كۈنچىقار تامانىدا جەنۇبگە قاراپ بۈرۈلگەن تار كۈچەننىڭ يوقارلىقى
 بۇرچە گىدە آتىنىڭ تىزگىنىنى اوشلا غاقى خالدا بىر يىگىت كىيىمىگە
 اولتۇرگەن چەك. تۇزىلدىرىنى قاقار ايدى. يىگىتنىڭ اوزاققىنا يولدىن
 كىلگە نلىكى اونىڭ كىپرەك رە قاشلارغا مەم ايدى يىگىنە چىقا. باشلانغان
 ساقال. مورتلەرىگە اولتۇرغان تۇزىلدىرىدىن بىكۈلك ايدى. بىگىرمە ايكى
 ياشلار چاماسىدا بولغان بويىگىت سارق تە نىك. ئوككى نىڭ كۈزىدىك
 چاقچايب، اويىاب رە يانپ تۇرغان قۇل كۈزلك، يۈزىگە پار. چىلانغاندىك
 يۈزە (پۇچۇق) بۇر نىك، ماڭلايى قانچا تاشقارىغا اوسب چىغان بولسا
 يۈزى اوشە نچە ئچكەرىگە كىتكەن تىسقا سى رە قىسزراق پارا. تىلبە قالغان
 بۇرە خۇق ايدى. بۇرچە كدە يىردەن ايكى يارم گەزلىدىرىك سە كلندە كۈنبا
 تىشا قاراتب تۇرلغان ايكىتە كۈرەسىز بىر بىتىك ايشكلەر يۈزلىرىگە ياپتى
 خالدا ايدىلەر.

مە علوم يىگىت باشىداغى قالپاغىنى قولىغا آلدى. دە ھە لىگى ايشكلەرنىڭ
 اوت تامانىداغىسىنى آچىب آتى بىلەن اىچكەرىگە يوردى. ايشك آرتاقچا
 تار بولغانى اوچون آت سىقىلب كىنە اوتىدى. دە ايدى اوزونغىنا اوستى
 آچق يۈلەك باشلاندى. يۈلە كدەن سوڭ خەلى ايدى. خەلى نىڭ شەرق
 رە جەنۇب تامانلارى بۇزىلب يازىلب ياتقان ايسكى خەرابە عىمارەتلەر بۇب
 خاولى يۈزى تۈرلۈك آخلاقلار بىلەن بولغانچ، گۇيا يىللەر دەن بىرى
 تازالانغان سوپۇركى كۈرمە گەندىك ايدى. خاولىنىڭ اور شا
 يىرىدە پەكەنە گىنە بالق توت اوسب آستىغا كول رە باشقا آخلاقلار
 تۇپلانغان ايدى. خاولىنىڭ كۈنبا تار تامانىدا خەرابە لىقدان آزغىنا بىرىدە
 بولغان باياغى يۈلەككە تىرە لىترب سالغان. ايكى دەرىجەلك بۇرۇ، بو
 اوى قاتارىدا بۇرۇلغان بولب شۇنىڭ اىلە بو خاولىنىڭ تىككە يىگەن بىنا.
 سىنىڭ خىسابى تە مام ايدى. بو خانە داننىڭ آشا خانەسى بولماغانى اوچون
 بولسا كىرەك ھە لىگى آيواننىڭ بۇرچە گىگە اوجاق تۇرۇلغان، توتۇنلەر

- اوزى خازرشو يىردە ايدى - ايپلەب كىلسە ايدى، دىبا تە شولىشلە
نب اولتوردى - سەن كىلور آلدگە غىنا چىقوب كىتكەن ايدى.
- اويىگە كىتەمى؟

- بىلمە دەم، كىلب قالسا كىرەك اوزى ھەم قاتناي قاتناي اولە ياستىدۇر كىچە
اويچ قايتا كىلب - كىتەدى، قىخ ...
- نىمە دەن تە شولىشلە نە دەرى؟

- اشنى ئە يىكە نىمە دىك، قىلا لىماسا ھەممە ھىچنەت تورت پولى، دىمىدۇر
يىگىت كولىمىرەب آلفاچ سورادى -
ارزىمىزنىڭ اشلەر قالاي؟

بوسە رال دەن خاتوننىڭ يوزىغا اومىد سىزنىڭ توسى كىردى؛
- بىلمە دەم؛ دوستە نەمى دوستە نەمى ھايتا در آلدىڭ آچلماي تور ادر؛
سارچىلىققا چىقماغان كونۇم يوق، قىخ .. يامان قوشنىنى يىر يوتسىن؛ مەرە يىم
كود كچى بوشاشقاندىك بولغان ايدى اونى ھەم قوشنىلار اولگور آينا تىدۇرلار
حامد باي بولسا بوگون اونا شىسالارنىڭ ايرتە گە تويىنى باشلايمىز، دىمىدۇر قىخ - بو -
سوز دەن يىگىتنىڭ كوزلەرى آلايب ئە لىلە نوحىك توسىكە كىردى -
- قالسى قوشنى ئىكەن، غو؟

- تورب كىتسىن، يامان قوشنىلار، قىخ .. مەن سەنگە قالسى بر قوشنىنى
توتىب بىرەي؛ ھەممەسى ھەم ئە يىنە تە رايمىش -
- سەن مەنگە اوشە ... نى كورسەت بىر، تابىنى آلب قويماي اوشە آنا
گنى .. .. .

ايكىسى شوما جەرادە ايدىلەر - يولە كەدن كىرېشىدە ياق توتىكە باغلانغان
ارزىنىڭ آتىدان آدەمىنىڭ كىلگە نىنى بىلگەن حامد، آيو اندان ئە يىلە نىب
كىرېتىكە سەبرى چىدەمدى دەرىچە دەن آشب اريگە كىردى - دە يىگىت بىلەن
قرچاقلاشب كورېشە كىتەدى - اولتورەر - اولتورمەس حامد اوندەن سورامى
باشلادى:

- خرووش سادق پالوان، اشلەر قاناقا، تاشكە نەدە نىمە گە پىلەر بار؟
- نىمە گە پىلەر بولسىن - تاشكە نەدە تنچىك. باھانە بىلەن تاشكە نەدەنى
ھەم كورب آلدق.

- ئىشىگىنى تاپا آلد كىزمى؟ (۲۰)

(۲۱) فەرغانە داخا ولىنى ايشىك دىدۇرلەر

- تاپدم. ئەيتكەن ئۆزىڭنىڭ ئونىڭ ئىشىگىنى تاشكەندە ھەر كىم بىلەر ئىكەن.

- بولماسا، خەتنى ھەم تاپشۇرغاندىن سىز؟

- تاپشۇردىم.

- بەلى شىر، خەتنى قولىڭىزدەن كىم ئالدى؟

- بىر چال.

- يۈزى چۈزۈلۈپ، چەككەسى سىتقراق چالدى.

- خۇددە ئۆزى.

- خەتنى ھەم ئالدىڭىزغىمى؟ - دېدى ۋە سەبىزلىك سادىقنىڭ ئاغزىغا

تېكىلدى. سادىق يۈزىگە مەغرۇر بىر تۈس ۋە ئاۋازغا موزە فەرىيەت آھەنگى بېرىپ "خەتنى ھەم ئالدىم" جەۋابىنى ئىتتى. بىر جەۋابىدىن سادىقنىڭ ئاغزىنىڭ تانابى جۈدە ھەم ئاچقان ۋە سادىقنىڭ يېنىگە سېگە قاقا باشلانغان ئىدى. سادىق قوينىداشى خەتنى ئالدىڭىز ئىشلەتكەن ھىلەسىنى ھىكايە قىلدى.

خەتنى چالغا بېردىم. دە؛ ئىپتىدائىي مەدرىغان كىتەمەن، خەت بېرىشەلەرگىز بىر مەلۇل دېدىم چال بىر ئاۋاز ئاۋىلاپ ئالغاندىن كىيىن، ھازىرگە خاتىمىز يوق، سىزگە مەلۇل كىلىمەسە ئىپتىدائىي بىلەن بىر خەبەر ئالدىڭىز، سىزنىڭ ئاۋازىڭىز ھازىر قايىدا تۇرىسىز، دېيىپ سورادى، مەن ئاغرىغان سومال ئاۋىلاپ ئالدىم ۋە خۇب، دېدىم قوشخانەم ئاۋاز بولسا ھەم بىر خەبەر ئالدىڭىز، دېدىم. - ئاشنىڭ ئاۋىلاپ ئالدىڭىز قوشخانەم بىر كىچىكى چاچقاندا كىچىك بىر تەسسىگە ۋە غەدە ۋە تىغىغا يەنە باردىم؛ ئىمان تاپكۇر ئاتام خەتنى موزدەك قىلىپ تاپشۇرغان ئىكەن؛ مەدرىغان قايىردە سەن، دېيىپ بىر ئات بىر قانچە جۈناتى سالدىم.

ھامد خەتنى ئالدىڭىز سادىقنىڭ يېنىگە سېگە قاقا "رەھمەت - رەھمەت!"

دېيىپ قويدى ۋە: "بىر ھەم سىنىڭ ھەدەكە تىگەن سۆزىڭىز ھەم قوشدى ھەتتى ئاچقاندىن ھامدنىڭ يۈزىدە قوراللىق بىر جەدىيەت موشاھەدە ئىتتىلەر ئىدى.

ئومىدىم يولدىكى، ئارزۇم چىچەككى، ھە ياتتىم تىرەككى كۆمىشىمگە!"

كىنايە ۋە ئىككى چىچىلار بىلەن تولق بولغان مەكتۇپنىڭ ئالدىم خەتنى يازغان چاغىزىدە تەمام بىر ئوت ئاچقىدە غەزب دېگىزىدە سوزغانلىغىڭىزگە ۋەدەلەپ

كوزاۋونگمىدەن اوتدەيلەر. اوتدەيلەر گىنە المەس ھەتتا مېنگە شۇنچاق
تەئسىرايتدەيلەر، كىم گۇيا مەلىكەسى نىڭ غەزەبىگە اوچراغان قۇل قاي
دەرحەدە ئىس ھوشىدەن آيرىلسە، قىلار ايشىدەن اويلاراويدان ياڭلىشىسا
مەننىڭ دەھازىرى ھالىم بونىڭ يۈز دەزەجە يۇقارلىقىغا يىتەي. تۇغرىسى زەھەر
آلدىمە كىتوبىڭزگە آدەملارچا توشۇنا آلمادىم ۋە توشىنىشكە ھەم ئوزۇم كورمادىم
چونكى غەزەب اوستىدە ئەيتلىگەن سوزلەر غەقلى كىشىلەرچە لايىھى
مۇھاكەمە ۋە مۇتالەئە بولالماس گۇرۇھەندەن سونىڭ آلا نىچاھىيا بىنى
ھېچ بىر ۋەقتەدا آلماس. لىكىن مەكتوبىڭزنىڭ بىر اورتىگە نىمە مەننا بېرىش ارچۇن
تەمامەن عاجىز قالدىم: ئىلگەرىگى سوزىڭىز بىلەن اوزگىزىڭىزنىڭ ھەققىز بىتەكە
ئىلگىرى بىلەن تۇرۇپ ھەم يەنە اويالماي تۇرماي ۋەجدانىز لەرغە مەرىنى
بېرىپ توياسىز دە اويالسىزلىغىڭىزنى يە بىرقات آشىراسىز، ۋە "آتام تاشكەندە
ئىكەن كىزدە بۇگە پىنى ئەيتىشكە اويالغان ايمىشىز" "گۇيا بونىڭ بىلەن
ناموسلىك اويانچان بىرىگىت بولۇپ كورنمە كىچى سىز شىكىلك؟!... بوسوز
لەرزى بىلەن نىمە رىمە كىچى بولاسىز، تەنگىز ساغىمى؟ دورىست، مەن آتا
گىزگە بىرگە كىتە ئەمە سىلگىمى چەرلەرنى ارچى. تورت كون كوتۇپ قالىشىمنى
بىر نىچە ۋەقت ئەيتەلمەي يوردىم ۋە نىھايەتتە تاگىز كىتەشكە رۇخسەت سورايمى
باشلاغاچ آتام آرتاق عوزۇرمنى ئەيتىدۇم بەس بۇندە قانداي اويالسىزلىك
بولسىن، گۇمانچە اىستەمە گىز قاتتىغ اوشلاغان كورىنە در دە بوتىلە لەرچە
مەكتوبىڭىزنى اىستەمە آراسىدا يازغان اوخشايسىز.."

ھامدە مەكتوبىڭىز بىلەن نىمە يىتەكەندە اختيارسىز خا خا لاپ يوباردى.
دە "ۋاي آھماق" دىي تويدى "پۇچۇق خاتۇن بىلەن سادىق كۆلەپ اۋنگە قاراسالار
ھەم اول التىفالىسىز اوقوشىدا داۋام ايتەي. مەكتوبىنى اىستەمە
آراسىدا يازغان گىزغەتە مەن قەناعت قىلدىم شونىڭ ارچۇن سىزنى غەبىلەشكە
ھەققىم يوق، ھەم سىز مەغرۇرسىز. بۇكىنايە دە زەھەرلىك مەكتوبىنى يازىشىغا
سىزنى مەجبۇر اتيكەن، مېنى ھىلەكار تولىكى، آغزى قان بۇرى، اويالسىز
يىگىت.. ۋە تاغىن ئەللە قانچا مەرتەبە لەرگە مەندىرىلىشلەر مەننىڭ باش غامىلى
ئەلبەتتە آتا گىزدان ھەم ايشىتكەن بولسا گىز كىرەك شۇ كۈنگە چە چەرلەر
بەلاسى بىلەن توتقۇن بولىشىم آرزۇ. ھەدەس قانداي آتاسىنىڭ آغزى
ياتىش شۇمىلىگىدە نىھايەت سىزنىڭ ئەچچىق خەتلىرى بەرە كەسىدە بۇكۈن چەرلەر

خەبەرى ھەم كېلىپ قالدى - سىزمەنىڭ بوخە تىمىنى اوقۇپ گوناھلارمىنى پىار
لا قاب تورغان كىز لەر كۆزدە ئەلبەتتە مەن مەرغىلان يولىدا بولسام كېرەك
آنا كۆزنىڭ اوقۇپ تورغان بەيىتى مەنىڭ شەئىمگە تەمامەن تىسكەرى چۈنكى
آتا - آنا آرزوسى ھېچ بىر ۋەقت يەنىڭ يارىك ۋە زىفە سىنىنى اوقۇپ آلماس
ۋە ھەم مېشە باشقا لارنىڭ آرزو - ھەدەسى بولۇپ قالماي پىرەرسىز اوز كۆزنى
توپراق بىلەن تىگنە شىدەمە كىچى بولغانسىز لىكىن مەن ھازىر كۈمىشكە ھەم
قەتئەتلىك نىمە ئالتون بىسى دىيىپ آتاما ق نىكىرىگە ئۈشۈم.

بارلىغىم مۇجەببە تىز آلا نكاسى بىلەن توتاشقانى حالدا زەوجىز آتابىڭ
۲۶ جا دىز ۱۲۶۵ نچى يىلى، تاشكىندە

مەكتۇب نىڭ باش تامانىنى اوقۇغاندا ھامىدنىڭ يۈزىدە كۈرلگەن شادلىق
اورگەرشلەرى خەتنىڭ آخىرى بىلەن نىگەدر يولغاندىكى ۋە شادلىق اورنىنى
چوقۇر بىرمۇلا ھەزە آلماندىكى بولدى - بىراكى دە قىتالنى ئىكردەن سىزنىڭ
آتابىڭ نىڭ: سىزمەنىڭ بوخە تىمىنى اوقۇپ گوناھلارمىنى پىارلا قاب تورغان
كىز لەر كۆزدە ئەلبەتتە مەن مەرغىلان يولىدا بولسام كېرەك" جۈملە سىنىنى
كۆزىدەن اوتكەزدى - ۋە سادىقەدان سورا دى:

- تاشكەندەن چىققان ئىزغا نىچە كۈن بولدى؟

- آلتى كۈن.

سادىقنىڭ جاوابى اونىڭ اوستىدە گى يۈكىنى تاغنى ھەم آغرا لاشىرغاندىكى
سىزىلىپ اول باشىنى قويىغا ئىگىگە شىدەردى ۋە چوقاق ساقالىنى تۈزاتىپ
ئىكردە قالدى ھامىدە گى كىيىگى اوزگەرشىدەن خەبەر سىز تا ھامىدە غىسى
اودە دە لەرنى تۈزەتتىش بىلەن آوارە بولۇپ يۈرگەن پۈچۈق خاتىن ھامىدنىڭ يانىغا
اولتۇرۇپ ھولۇك بىر ئىلجەلىش آراسىدا سورا دى:

- قالدى ھامىدە باي. اشلەر اونىڭ ئىدە نىمى، پاششاشانىسىگە كەلدى سارچىلىققا

بارا دىرەزمى؟

ھامىد اومىد سىزچە باشىنى چايقادى ۋە سالماق قىلىپ جاواب بىردى -

- ايشىمىز ھەلى اودە رىجەگە يىتكەن ايمەس بىز ھازىر نەقەت سارچىنىڭ

يولىدا غى بىر نچى غاۋنى غىنا بوزدۇق:

ھامىد پۈچۈق خاتىن آرقالنى كۈمىش نىڭ خەتىنى آلدېرىش بىلەن اوزىنىڭ بىر نچى

مەرتەبە يوبارغان ھىيانەت نامە سىنىنى نەقەتە ئىداددە بىرمۇ ۋە نەقەت قىيەت

بىلەن نەتىجە لەنگەنلىگىنى سىزب آتابىك كوكره گىگە ھەم قول سالب
 كورمەك ۋە اونىڭ كوشىبىسىگە بولغان مۇناسىبەتلىنى بىلە ھەم شۇنگە
 قاراب اش يورتمەك اوچون كوشىشنىڭ مەكتوبىنى سادق آرقالق تاشكەندگە
 يوبارغان سادق السىە اوقوغۇچىغا مەلوم مەكتوبىنى آتابىككە تاپشۇرۇپ آتابىكنىڭ
 كوشىشكە يازغان مەكتوبىنى ھەم آلب كىلگەن ايدىكى يوقارىدا بوخۇققا ھامدا تامانىدان
 اوقولب ارتدى.

- آتابىكنىڭ بومەكتوبى آرتىقى بىلەن اوزىنىڭ كوشىشكە بولغان مۇناسى-
 سەبەبىنىڭ ھامان السىكى ھالىدە باقىلىغىنى اعلان قىلار ۋە اوزىنىڭ آسانلىق
 بىلەن رە قىبىكە بىرلەمە سنىگىنى سوزلار ايدى - بويولدا بىرنچى تەدەمىنى
 مودە نەققە قىيەت بىلەن باسقان ھامدا كىيىنگىلەر بىنى بىرنچى دىك كىيىشنى
 اوچون قالىغۇلانار ايدى - بۇكۈن - ايرتە آتابىك كىلەر - دە كوشىش بىلەن
 تاپشۇرۇپ، خىيانە تىنە نىڭ اوزىنىكى بولماغانلىغىنى اسبات ايتىپ ھامدانىڭ
 اويلاغان ايشىنى يەنە كىيىنگە سىلەر ياكى بۇتۇنلەيگە ھامدانىڭ اومىدىنى
 اوزار - مەنە بو آچتى كورسۇپ تۇرگەن اھتىمال ايمەس ھەقىقەت ائىدىدا
 اول ھەيران ۋە بۇنگە قارشى تەدبىر اويلاش بىلەن گەرىڭ ايدى - اول
 بو تۇغرىدا اوزاق اويلاپ تۇرمادى بىرنەرسەگە قەرار قويغان كەسبى
 نكردەن كوزىنى آچدى ۋە پۇچقى خاتۇنغا دىدى:

- ھەننەت آبا، بىرچىلىم بىرگۇچى! - ھەننەت آبا چىلىم سالىش او چون
 قوزغالغۇچ سادققا دىدى، اىنىم سادقباي، ايشىمىز جۇدە ھام ھەلى!
 سادقنىڭ تۇل او كى كوزلەرى او يىناپ جاواب بىردى:

- غەمبەھەڭ ئەكە ھام بولسا اوبدان پىششەرمۇ، اولمە سەك!

سادقنىڭ بوجا والى ھامدانىڭ اشانچىلىنى مايلانغاندىك بولدى تۇپى سىنى
 باشىدان آلب نەمە تەكە تاشلاغاچ مېنە تدارك آھەنگى بىلەن:

- سەن بىلەن ھەننەت آپام تىرىك بولسا لا رگۇ پىششەرمۇ ئەلبەتتە!
 دىدى ۋە ھەننەت آبا قولىداغى چىلمىنى آلب تەكر - توكۇر قىلپ پىششەدى
 ۋە شىغ ايتىدىر سەرخانەنى سىدىر بوبارار دەرحەدە اىچىگە
 تارتقاچ آغرىدان چىقان پەغە پەغەتتە راسىدا چىلمىنى سادققا اوزاتىپ
 ھەننەت آباغا دىدى - آبا سز تاغىن بىرمەرتەبە قوتىدارنىڭ اويگە خەت
 آلب بارا تۇرغان بولدىڭىز.

تخ جانم بیلەن ئە یلە نە ی : سادق آلب کیلگەن خە تئیمی؟ - حامد کولدی .

- یوق آیا، ئە گەر بوخە تئنی آلب بار سا گز سترنچە لک قلفان اشلە ریمیز برپول دیگەن گەپ بولاد در ایلگەر یگی گەل یاز دیرب بیرگە لمدیک اوز ریحە مزگە مو و انقلاب آتابیک تیلیدەن یە نە برینی اومار تیرب بیرە مەن - خى خى خى ئە یلە نە ی تخ .. مەن بوا شلە رنی تا یا فتان بیلە ی حامد جان .

ئە لبە تە بلمە لیز - لیکن موندەن سوڭ یاخشی بلماغز کیرە ك! ازغینا یا ئکلیش کیتسە گز هەم هەممە قلفانلار ریمیز شامالغا اوچا در اوندەن سوڭ .. توساتدان بوا ورنەدە حامد نك الیگە اوزینك برخە تاسی کیلب توشدی؛ برنچی گەل آتابیک تیلیدەن یازغان ساختە خە تئینی اونك قول یازودینی مولاحەزە قلماسدان یوبارغان وە بر کونگە چە بوسرینی قورنتیدار کومش بی بیلەر تامانیدان سیزلیب قالیشیدان تورق ب کیلمە کدە اییدی ایندی بوا کینچی ساختە خە تئنی یازدیرشە گەرچی حازر آتابیک نك قول یازماسی اوز قولیدا بولسا هەم یە نە تورقونچی یوق ایەس اییدی ایندیگی خە تئنی نیها یە تەدە احتیات بیلەن نوسخە گە قاراب یازدیرشنی کورنلیدەن اوتکە زدی دە یە نە قالسی توغریدا در اوزاق اویلاب آلتاچ سادققا دیدی -

- اینم سادقبا ی، سزگە هەم یە نە کە تە برخزمەت بار، بە شە رتی ..

- کشی نك خزمە تیدەن قاقچان یگیت ایە سمەن!

حامد سلق بیلەن جە نئەت آیاغا قاراب آلدی وە: " شوندا قئمی؟ " دیب

اشا نماغان سومال تە کرار سورادی اومندەن ایجابی جاواب آلتاچ یا نینی کە ولە شدی رە بیرب - جە نئەت آیا! - دیدی، سادق هارب قارشی آچپ، کیلگەن کورینە در، مین هەم ایرتە دەن بیرى تاماق ییگەن ایە سمەن بوسادق بیلەن سوزلاشب اولترسەك - دە سزمە نە شو پونگە گوزە ر دەن چیق بربچارەك (۵) ایت کیلتیرب ستر با قیلب بیرسە گز! - جە نئەت آیا پە رەنجیسینی یا پینیب ایتکە کیتدی سو گزە حامد سادق دان تە کرار سورادی:

کیشی نك خزمە تیدەن قاقچان یگیت ایە سمەن، دگچی؟ - نیگە درەلمد

(۶) بر چارەك - اوچ یارم تورت قاداق چا ماسی تاشدر

سادق نىڭ تەكرار تەكرار "قاچقان آدمەم ايغە سمەن، سىنا ماسدان خىز
مەتنى ئەيتە بېرىڭ، دېيىشىگە اشالماس ايدى نىھايەت: .
بە شەرتى سىزگە بۇ پۇرا درغان خىزمەتم بۇ كۈنگە چە قىلغان اسئەلەر كىزدەن
تەمامەن باشقا رە آغز بولساچى؟ دېدى. سادق حامدانىڭ مەقسە دېغا توشىنگە
ئىدىك بولدى ۋە اويلاپ تۇرماي،
- آدمەم اولدىرىشى؟ دېيىپ سورادى. حامد سادققا اشانماغانى حال دە
بۇر دە قىقا چا مەسى قاراپ تۇردى سوڭرە تىرە دە گىگە آلا نغلاب آباچا ھەزل
تەرىقە سىدە،

بە شەرتى آدمەم اولدىرىش بولساچى؟ دېيىپ سورادى.
بۇ كۈنگە چە ئىككىتە سىنى جايلاشتۇردۇم، اوچونچىگە اولسا نىمە قىلا دى؟
دېدى. سادق دە مەغرور. كۈلۈپ قويدى بۇ سوز دەن سوڭ حامد ارستىدە گى
يۈكنى آلتقاندىك سولش آلب قولغان ايدى.

مەن كىشىنىڭ خىزمەتتىن اوتۇتۇرغان بېگىت ايمە سمەن. دېدى "حامد
ۋە دوام قىلدى: اوغۇل بالا اوچون اوغۇل بالا لىغىم پامان اوچون پامانلىغىم
بار، بە شەرتى شو خىزمەتنى باجبار بىرىشنى بۇنىگە آلساڭ آند بىلەن
ئەيتە مەنكى دە ولەتمەنكى يارمىسى سەنىكى بولسۇ!

سادق اولتۇرگەن جايدان قوللىنىپ حامدگە اوز آتۇپ "قايتما لىزمى؟" دېيىپ
سورادى حامد قوللىنىپ آلب "سوز ھەم بۇر خودا ھەم بۇر" جاوابىنى بىردى.
شۇ كۈننىڭ ايرتە سىدەن باشلاپ، سادق قوتىدارنىڭ المىشك آلدى
تىۋە رەگىدە آتا بېكىنى كۈنمە كچى اول كىلىپ يولە ككە كوردى دېگۈنچە آرقادان
بارب اونىڭ المىشنى سەرە نجاملا ماچى ايدى. سادقنىڭ فكريچە بولاشنى
داربازە دەن تاشقاردا باجبارش مووافق بولسا ھەم نىمە اوچۇندە
حامد بۇنگە كۈنمەسى قوتىدارنىڭ اوزىن قارانتى يولەگىنى قولاي بلمىش ايدى.
سادقنىڭ "قاي دە قىدا كىلەر ايكەن؟" سەدالىگە،

ئەلبەتتە شەھەرنىڭ دەربازەسى ايرتە لەب آچىلىپ شام بىلەن ياپىلار
گومانچە ايرتە لەب قوقاندان چىتسا ھەسرۋە قىلاردا مەدرغىلا نغا كىرە در.
- دېدى ۋە سوز آخىرىدا آرادا سوزلاپ اونىگەن شەرتنى بىلەن تەئىكىدە دى:
- ياخشى اويلا سادق! آدمەم خادىس قولغا توشۇپ قالساڭ سورا كىزىدە
غەبىنى نە قەت اوز بۇنىگە آلب آرا غامىنى قاتشىرما لىمەن!

- خاترجە مە بولۇڭ، سادق دېگە نۇز بوندەى حومسالىكىنى جە لاد نىڭ
قولدا ھەم قىلماس ئەز بەر ايسى خودا!

- اوندەن سوڭ ايكىنچى شەرت: بوسرفە قەت ايكىمىزنىڭ آرا مۇز
داغىنا قالا درە اوزىڭ ھەم سىزگەن بولساڭ كىرەك كەم جە نىنەت آپانى ايتكە آوارە
قىلىشىم ارنى ھەم بوسردەن تاشقاريدا توتۇش اوچون ايدى.

- كوڭلۇنى مەندەن جودە توق توتايىڭ ئەكە! ئا داغانى خە نەبەڭزنى بىرە
مەن دېگەن ايدىڭز ئە؟

- شوربا لىشكونچە كىلتورە مەن - دىدى حامد وە كىتەى -

-۷-

قولانىش

ارچىنچى كوندەن بوياققا قوتىدارنىڭ ايشىگى تىوەرە گىدەن سادق آيرىماس
ايدى ھازىر كىچىكى ساعەت يىتى لەر بولب قالغانى اوچون بولگون ھەم اونىڭ
كىلمە سلىگىگە تەر اربىرگەن وە كىتىشى چاغلار ايدى لىكىن اوزاندىان كىلىگۈچى
بىرەر آتلىقنى كورسە بەلكى شوربولماسن دىب يەنە كوتب قالا رايدى -
احوال بىلىش ارچون بولسا كىرەك حامد ھەم آتىغا قىشق مىنب اوتب كىتىدى
سە وال نەزەرى بىلەن قاراغان ايدى سادق باشىنى چايقىتاب جاواب
بىردى نىھايەت قوتىدار ھەم كوندىگى وە قتدا بازاردان قايتىب
اوبىگە كردى داقت شامغا يا قنلاشب قالغانلىقدان بتتە - يەرىمىتە دوكانلەر
ھەم ياپىلىب اوتكۈنچىلەر ھەم سىرە كسب قالدىلار - شونچە كوتكە نىڭ
اون دە قىقاسى دىب بولسا كىرەك اول ھامان شور اورتادا آيلىنب بىر ار
ايدى.

پاي ئە فرەل روستەسىنىڭ شەرققا قاراب تارتىلغان كوچەسى باشىدان
بوتودە بىگت لەرمونگە قاراب كىلەر ايدىلەر . باشدا اول كىلىگۈچىلەر رنى
تاشىماغان ايدى بىگتلەر يا قنلاشب كىلگە چ اوزىنىڭ اور تاقلارى ايكە نىنى
بىلب ادڭغالىنىرلانا باشلادى اوزىنى اولەردەن ياشىرش اوچون قوتىدارنىڭ
بولىگىنى جوبلاغان ھەم ايدى بىگتلەر دەن بتتەسى: " بويىردە سادق نىمە
قىلب يورىدار " دىب يوباردى ايكىنچى بىگت " سادقباى - سادقباى! " بىلەن
چاقىرشقا توتىنب شونىڭ اىلە سادق بولغان جايدا توختاب قالشغامە جوب
بولدى.

- نېگە بويىرىدە تىگرمانچى نىڭ اشسز قالغان ايشە كېلىدىكى جۈمھۇرىيەت
اولتور بىدەن، سادق؟ - دىدى ھەلى بىر يىگىت. باشقا ھەر بىرنىڭ سۈزىگە كۈلشەن يىلەر
سادق ھەم كۈلگىگە اشتىراك قىلپ يىگىتلەر نىڭ ياقىنىغا كىلىدى.
- بىرەردە ايشم بارىدىكى - شوشى كۈتۈپ اولتور بىدەن.

- سادق! - دىدى ھەلىگى يىگىت ۋە سادقدان "ھە" جاۋابىنى آلتىپ
بۇرۇنقى رىيالەت ھالەتنىڭ رە پىدەسى؟ - دىدى يىگىتلەر تاغىن كۈچەنى
كۈتۈپ كۈلۈش يوباردىلار.
- جور، بەزمگە!
- قاناقا بەزمگە؟
- شەمشاد بىك نىڭ بەزمىگە، ھەلى شەمشاد بىك نىڭ تۈرىدەن خەبەر
يوقمۇ؟ جور سادق جىيەنم بەشمەننى دولدا قالغان تە پىمى؟
سادق ايكىلەنپ جاۋاب بىردى:
- مەن كىيىراق بارامەن.

ئىخ خومسا - دىدى نىگىت ۋە آرقدان سەد كۈرەپ سادقنىڭ ياقىنىغا اوتتۇرى:
ئەندىجان دەگى قايمانخان ھەم كىلپتى بەزمى جەمشىد دىيە كچى. خور!
يىگىت سادقنى سۈدرەسى باشلادى باشقا ھەم اۇنىڭ ئارقاسىدان ايترا
كىتدىلەر. سادق اورتاقلارنىڭ جەبرى آستىدا عىلاجىز گىزە بارسا ھەم لىكن
ايكنچى تاماندان كۈتگەننى بۈكۈن ھەم كىلمە سىلگىگە قەرزى ھەم
يوق ايمەس ايدى. اۇن - اۇندىش آتلا ھەم اۇن سولڭ اورتاقلارغا ايتارتىرىپ
اولتورماسدان اوز اختىيارىچە يۈرى باشلادى - كۈچە نىڭ جەنۇبىگە قاراپ بارار
ايدىلەر آراداغى غەربغا قاراپ تارتلقان كۈچەنى ھەم باسب توغرىغا اوتتە باشلاغان
ايدىلەر اوزاقدان آت بىلدىرىپ توغرىغا كىلرچى آتلىقنى كۈرگەن سادق كۈچە
نىڭ اورتاسىدا توختادى ھەلىگى موششوم زور يىگىت اۇنى بىر تۈرتەي دە: يۈر
يۈرتتە بەچچە، جىنى مەنى بولگىسى؟ - دىپ سۈدرەسى باشلادى باشقا ھەر
ھەم اۇنگە تۈرت تاماندان چوغرىچىدىك يالپىشدىلەر - شوشىدى قىلپ
بىچارە سادقنى اوز ھالىغا قويماي كۈچە دەن ئەنچە گىتە نەرىگە سۈرگە
كىتدىلەر. اولەر بۈكۈچە دەن اوتتوز - قىرغاق آدەلەب اوزاقتاشقان ھەم
ئىدىلەر ھەلىگى اوزاقتا كۈرلگەن آتاق تۈرۈق يورغاسىنى قار سىلاتىپ
كۈتگەن كۈنلەرە

كەتتە كوچەگە چىقدى ۋە يىگىتلەر كىلگەن تامانغا - شىمالگە بۆرلىدى .
سادق كىتەر اىكەن آتلىققا بۆرلىپ قارادى ھەسەنخەلى دەن ھەت آرخانى
بارغاندا ئاتخانەدە كورگەن قارا تورق آتتى تاشىغانى آن قولتوغىغا كىرىپ
آلغان رود پازان قوتىلىشقا تىرىشىپ باقدى لىكىن عوھدە سىدەن چىقالماغاچ
كوزىنى يىرتقىچلارچا چاچىپا يىرىپ "ئۇت اىگەن دە يىوس!" دىدى "قولتور -
غىداغى جانلىك كىشە نىگە ..."

ادىاق - بويىقدان شام ئىكەزىنى ايشىتە باشلاغان ايدى مەعلوم آتلىق
قوتىدارنىڭ داربازە سىدە آتتىنى توختاتتى - دە اولىڭ ئاياغىنى اوزە نىگوردەن
اوزدى شورەقتا شام نامازىدان قالماس اوچون شاشىلىشىپ قوتىدار ھەمەم
بىرلە كدەن چىقىپ كىندى . آتتىنى كوچە نىڭ اورتاسىدا قالدىرىپ قاين
آتاسى بىلەن كورشمەك اوچون يۇرگەن كويۇرى آلدەيدا نامازىنى ھەم
اونوتكەن قوتىدار دە غەدوغ تىراق توختاغان ايدى كورشمەك اوچون اوزىگە
اوز اتلغان قولى بوش ھارادا قالدىرىپ داربازەسى بىلەن باردى بوندەى
مورامەلە آلدەيدا آتابىك نىڭ قانداى ھالەدە قالىشى اىزاحكە اوزىچە
موھتاج بولماسا كىرەك : اول تورغان جايىدا قاز قىدىك قاتىلىپ قالغان
ايدى - قوتىدارنىڭ آلدەيدا يورشىنى دە بىلمەس سوزلە شىكە ھەم تىلى كىلمەس
ايدى :-

بىر قانداى ھەرەكەت ئاتا؟

قوتىدار تىراق دە ھەمىيە جانلى بىر تارش بىلەن :
اويالتىزگە مەننىڭ اويىدەن اوزن يوق ، اويالتىز بىلەن سوزلاششكە
ھەم تاقەتم يوق ... بارگىز ، مەننىڭ ايشىگىم بىلەن توختا ماگىز - دىدى
دە اوزىنى اىچكەرىگە ئالدى ۋە داربازەنى ياپىپ شىلدەر - شىلدەر زەنجىرىنى
باغلاى باشلادى . . . . .
آتابىك اىسىنى باشىغا يىغىپ مۇخلانغان يىرىدان قوزغالغاندا شام نامازى
اوقولۇپ بىكەن - كىشىلەر اويىدەرىگە قايتا باشلاغان لار ايدى اول ماشىنالىق
كىلىپ آتتىغاندى دە "چو" دىدى لىكىن آت قوزغالمادى اىكى - ادچ
قامچىدان سوڭ تالغا باغلانغان تىزگىن شەرت ايتىپ اوزىلىپ كىتكەچ بايا
يۇرپ كىتكەن آتتىنى اوتكۈنچى لەردەن بىتتەسىنىڭ باغلاب تورغانىنى
ايسلەدى - "چوھ" دىدى . آت كوچە نىڭ شەرقىغە قاراپ كىتتى .

بۆكتىشىدە اونىڭ ھوشى اوزىدە دىيىپ شەيتىش قىيىن شونىڭ اوجىرىن آنتىڭ
 باشىنى قاياققا قاراپ سالغانى ھەم ۴ بىلگۈلۈك ايمەس اھتىمالكىسى
 اوسىڭ، ھازىرات يۈرسە بەس بولغىنى - شۇت كۈچىپە نىڭ
 آيرىلىشىغا يېتىپ ايندى قاياققا يۈرەمىز" دىيىدەندىك توختاغان ئىدىن ايسىگەسى
 يەنە "چوھ" دىيىپ جاواب بېرىدى آت شىمالىگە قاراپ بۆلدى - بىر
 كۈچە بىلەن اوزاق يۈرگەچ آلتىنچى نەسلىدە اوقوغۇچى بىلەن تاشدېرىغان
 ب... ھەھەلەسىگە چىقىپ آت يەنە قاي تامانغا يۈرىشىنى سوراپ توختادى
 - چوھ!

آت كۈچە نىڭ شەرقىگە يۈرۈپ اوقوغۇچىغا مەلۇم بۇرچە كەدەگى ايكىتە
 ايشىك دەن ھەم يەنە شىمالىگە بۇرىلىپ تار كۈچە بويىدا اوزاق كىتىدى
 ۋەتت خورفەنگە ياقىلاشپ قالغانلىقدان قارالغى اوبدان توشكەن ئىدى.
 آت اوزىنىڭ بۈگەنگى توختا شىدا ايسىگە سىيىنىڭ چوھ - چوھىگە ھەم
 سىرت بېرىپ ئۆرۈپ آلدى ۋە آت بىك كوزىنى آچىپ يۈك قاراشنامە چۈرۈلۈپ
 آنتىڭ تار كۈچە نىڭ نىھايەتىگە يېتىپ يۈلسۈلگەن توختالغانىنى آتلاغاچ
 ارتكەن اشلەدەن اوزىگە ھىساب بېرە باشلادى - قاين آتاسى ئىشىگىدە
 آتىنى يۈلگە سالغانىنى بىر آز ئىسلەسە ھەم باشقا سىنى بىلمەس ئىدى
 ھەرحالدا مەرىپەتنىڭ چىتر اغىداغى باشى بىر كۈچە دە ۋە كەتتە
 بۇرۇن بازارە ياندا تورغانلىغىنى توشىدى. آنتىڭ باشىنى بۇرۇشى - دە
 بۇرۇماسنى - دە بىلمەي بىر آز اويلاپ توختادى اول اويلاپ تورغاندا
 دار بازارە اىچكەرىسىدەن ايكى كىشى نىڭ خەيرلەشپ ئاجراشقانلارى سىزىلەر
 ئىدى اىچكەرىدەگى ئايان تاروشى دار بازارەغا ياقىلاشا بىرگەچ اول چىقۇ
 چىغا خالاق بىر مەس اوجىرىن آتىنىڭ باشىنى چىتكە بۇرۇدى آت بىك توختاغان
 ادرن تورت تامانداغى عىمارەتلەر بىلەن اوبدان قارالغى شونىڭ اوجىرىن
 دار بازارە دەن چىقۇچىنىڭ نەقەت باشىداغى آق سەللەسىدەن اوزگەسى كۈزگە
 ئېلىنسە ئىدى چىقۇچى دار بازارە ياندا تورغان آتلىقدان چۈچىمى ۋە
 يا اوزىچەسى سورادى:

- كىم آتدا تورغان؟

- مەن! - دىدى آت بىك ۋە اوزىنىڭ مەنتىقىسىز جادا بىدان اوكىغا
 لىزىلان بىر تۈزك جاواب بېرىشكە اغزىنى چۈبەلغان ھەم ئىدى چىقۇچى "سىز

گم سز؟" دېگن سەھ والى بېزەننا اوشى توختانتې قويدى .
- مەن بىر مۇسافىر غەربىيە - دىيىپ جاۋاب بېرىدى . دە نىگە دىرتامشكە
ئىشلەگەن كوز ياشىسىنى كۆچمىلەن توختانتې قالدۇى مە ر غىلا نغا شام
دە قىيىدا كىرگەن مېنىم ، كوزلە گەن جايىمنى تاپالماي آداشدم . . .
- قالدى بۇلماسا ، جېزىك بۇزىكىگە مەھمان ! - ئە يىتكۈچىنىڭ سوز آھە گىدەن
ادىر قاتلىق يۈزى كىلىپ آتابىك نىڭ ، دىماغىغا اورسە ھەم ،
دە حمەت سىزگە ئە كە ؛ دىدى لىكىن اونىڭ بۇسوزى ھەم اورنسىز
كىتكەن ئىدى .

اوز گز آداشدم ، دىد گز كوز تاغنى قاياقغا بارماقچى بولاسىز ؟
سىزگە آغرىكىنمە سە . . .
آغرىقى يوق ، يورگز . دىدى ۋە آلدانغا توشىپ آتابىكە يول باشلادى
- مەن ھەم سىزگە اوختاشقان بىر غەربىيە !
آتابىك كىشى آرقاسىدا ن كىتەدى ، آلدانغا كىيىن سوزلە شە سە ن گىنە
كۈچە نىڭ آياغىغا قاراپ بارا ر ئىدى لىەر . ئە نچە گىنە يورگە چ باشلا وچى " آنگزگە
ھەم جاي بار دىيىپ قويدى آتابىك جاۋاب بېرىمەدى شو كۈبى سىز سىز
گىنە كۈچە نىڭ بۇرۇلۇشىگە يىتە لىەر . دە كىشى آتابىكى توختاشقا بۇرۇردى
اوزى شاشىلىپ ارتوغۇچىغا مە علم جە ن نەت آيا ايشىكى نىڭ چەپ تامانىداغى
ئىككىنچى ئىشكىنى آچىش اوچون قولنى تىمسىكىلەدى . ئىشكىنى آچىشى بىلەن
آتەن قونگزا ، مەھمان ! - دىدى آتنى آتابىك قولىدا ن آغاچ ! - سىز
خۇر جىننىنى آلب يولە كەن تىرغىغا كىرە بىرگز - دىدى آتابىك خور جىننى
كۈتە ر ب ئىشكىگە كوردى اوستى ياپق قاپقار انغى يولە كەن اوتىكە تە گىنە
بۇر خا ولىگە چىقەدى ۋە خور جىننى خاۋلىنىڭ اورتاسىغا ئىلىپ قويدى كىشى
آتنى بۇرچە كە گى اوستى ياپق آخىر غامى ، سۇفە گە مى باغلا غاچ كىلىپ خور جىننى
ئالدى .

- قارى آيو انغا . دىيىپ يول باشلادى . كىشى آتابىكىنى اوتقۇزغاچ تاكچە
دەن ساپال لە گەن بىلەن قاۋقنى آلب چاقماق سورتىدى . شە مە ياقلىدى بۇ كىشى
ئىرق ياشلار چا ماق قالىسىز بۇرۇلك ، سىرە ككىنە ساقا لىك قولى كوز ، كۈب
ۋە قىتە مە درە سە ر بىيازە تىنى چىككەن نە ما قاتما اوزن بۇ يىك برادە م ئىدى
آيو اننىڭ پالاس ۋە ئە سبابلە رىدە ئۇنچە بايلىق كورمە سە ھەم پۇختە ، آزادە

چوڭ پوقتور ئەمەن بولغان پوسوندا، يىغىنغا نىمىغىدا، ئىگە سېنىڭ، رىئەتتە بىجە تىللىك
ئىكەن ئىگە ئىتە ھادەت بىرە بە كەدە ئىدى، ئىراننىڭ سول، تامانىدا كورنىگەن
بىر ئىشنىڭ بىلەن ئارىمى خوجىرەسى بارلىغى بىلەن ئىدى.
ئارىم ئىگەسى ئاتا بىك ئىنى ياخشىلاپ كوز ئاستىدا، ئان ئوقۇرغاچ سورادى:
- قارىغۇ ئىتە ئىتە، ئەپەر، مېھمان - ئاتا بىك دەن جاواب كوتىپ تۇرماي
ئارىم خوجم ھەم بىر ب قورمىدى يول بىلەن ئىتە ئىتە، ئىتە ئىتە، سە ئىزى
پىياز دە گۆشتە ھەم ھەمەسى تاييار قەت، ئىچاقتا، ئالا ويا قىلما خالاس،
ئارىم ھەم ھەمەسى خورەك قىلغانم يوق، كۆپ ئىمەس ئىزغىنا، بىر چىمە مېگىنە
ئىتە ئىتە - ئاتا بىك ئىكەن، ئوزىمگە قورلىق بىر مەدى ئاشقا، ئورنە شىكە ئىلدى
ئاتا بىك ئىدى، ئوتكەن ئىشلەرنى كوزا ئولمىدەن، ئوقۇرغا باشلاغان
ئىدى، بۇ كۈنگى بىش دە قىچە ئاراسىدا بولۇپ، ئوتكەن ۋاقىتەنى ھىچ بىر
پوسون بىلەن ھىچە سىگە سىغىدا، ئىلما س چىدەن بولغان، ئاش بىلەن بىلەن
ئىتە قى باۋەرتىلما س ئىدى، لىكىن قورلىقلارنى ئاستىدا، ئازغىنا ئىتە ئىتە،
"ئارىم ئىزگە مەننىڭ ئولمىدەن، ئورن يوق... بار ئىز، ئىشىگم ياندا، ئوختا ما ئىز!"
سوزى ئىكەن، سە داسى قانداي بولسا ھەم، ئونگە بىرچە قىچەتنى ئىچىق سوزلار
دە ئا ئىتە، سىز ئىكەن، خورلىقتى دە ھەمە يە جان بولنى تە سىلقلار، بولغىنا
ئىشە س يوزىگە ياپىلغان، دار بازە ئىكەن، شىلەر، شىلەر، رىقلىپ باغلا ئىكەن، زە ئىچىرىنىڭ
سە داسى ھەم بولغۇ قىچەتنى تە ئىتە، لىكىن بولمىدەن، سوت كۈمۈش ئىكەن
زە ھەر ئىكەن، موعامما مە كۈمۈش بىر سىد پىرە، كوزا ئونگىدەن، ئوتىپ كىتەدى
مە كۈمۈش گى توشىنىشى قىمىن بولغان، ئونگە دە، ئىشارەت ئىتە، بىر قايىتا
زە ھەر ساچىپ، ئونگە ئىكەن، بولدى ئىلار، لىكىن بولمىدەن، بارچا سىنى بىيىب
ئىچىق ئىتە، بىر نە تىجە، چىقارنى كۈچىدەن، عاجز گویا، ئىستە دە، قىتەدا
بولما تۇرغان، ئوتور قىسىز، باغلا ئىشنىڭ، بىجى بىلجى، ئىتە، كىچىرىپ، ئىپنى
بىر - بىرلىگە، باغلاي بىلمەس ئىدى، ئەمما ئازىگى دە قىقا، ئونگە ئىكەن
ئىچىق ئە ئىسپىر ئىكەن، نەرسە، "بار ئىز، ئىشىگم ياندا، ئوختا ما ئىز!" جوملەسى
بولۇپ، ئولقۇنلا تغان، ئىزەتنى نە ئىنى ھەمە، شىشە "قارا ئىتە، كوزلەرنى" كورنىكە
ئورگە ئىش پورەك، كوزىنى خورلىك، پەردەسى بىلەن، يا شىرشقا تىرىشەر
ئىدى - ۋاقىتەن تۇرغىلىپ، ئىكەن، ئىكەن، ئىكەن، ئىكەن - ھە ياتنىڭ دە غەل موعا
مە لە سىدىن، بىگانە، قەت، ئونگە سوزلەر، سوزلەر، سوزلەر، ئىكەن، تىكەن، كىلگەن

ئاتا بېككە بوخورلك تورمىش دەن برنجى زەربە ئىدى. شونىڭ اوچىرىن
كۆمىش كە باغشلا نغان يۈرەك نوگۈنىنى يىشلانغان ھالدا كۆرە رگىزىا مەر
ۋارىد توگۈگەن ھەر يۈرۈپ مال اوغر لىقدان. سوڭ تاياق ئاستلا رىدا
بۈب-بۈمۈش يالغاندىڭ دە ئىگەسى شۇ اوغرلا نغان جە راھىر آتىنىڭ ئەلە
مىنى چىكەپ تورغاندىك ئىدى.

اۋى ئىگەسى ئاستغاسە وزى باسب ئاتا بېك يانغا كىلدى اول
باشقا حىيات دە فكر لەرىنى دە قىتچاغا اونوتىپ اوزىنى تىتك نىككە ئالدى
اۋى ئىگەسى آتابىك يانغا اولتورار ئىكەن سورادى.

- سزنىڭ قايرىدان مەھمان؟

- تاشكەند دەن، موللا ئەكە.

- اسمىڭز؟

ئاتا بېك ماڭلاپىنى قاشب آلتاچ جاۋاب بىردى،

- شاكرىبىك..

- مەرغىلا نغا برنجى كىلىشىڭمى؟

- برنجى كىلىشىم..

سادا ۋە جەھى بىلەن كىلگە ندرىزى؟ - اۋى ئىگەسى ئاتا بېك نىڭ قىياقە
دە اوست باشىدان سادا گەرگە اوخشاتقان ئىدى.

- يوق مەن ئەسلى توغانغا كىلگەن ايدىم ئە مە مەرغىلاندا
ئاتام تاشلاريدان بىتە سىدە. ئازراق ئالاسىمىز بولب شو كىشىگە اوچراش
كىتە يىن، دىب مەرغىلانغا اوتكەن ايدىم. ئاتا بېك اوزىنىڭ يالغانلاشىدىان
ئوڭغالىنىزلاپ بر ئاز توختاپ ئالدى. بىر كىشى نىڭ قايمىردا تورلىشى مىنگە
آچق مە غىرەم ئىيەس ئىدى دە مەرغىلاندا باشقا تانىشىم بولما
غانلىقدان دە دە قىت نىڭ كىچىلىگىدەن ئادا شىب قالىدەم...
اۋى ئىگەسى كۆلدى:

نە سىدەن قاچىپ بولمايدى، شاكرىبىك، بۈكۈن كىچەسى مىنگە
مەھمان بولىشىڭز بار ئىكەن. اوچراشا تورغان كىشىڭزنىڭ ھاتى نىدە؟
- كامەلباى:

اۋى ئىگەسى اويلاپ توردى. دە:

- بىزنىڭ بوياقنلاردا بولمىدى كىشى يوق احتىمال نەردىگى دە ھە دەدە.

دیدی ده تورب ئاشیغا قاراب کتیدی. عاتابیک ئوزینگ قیقیزل یالغانلا
شیدان وجدانی عالی دیدیا قزارندی شه سما اول بر تاماندان بونگه مه بیو
هم عیدی چونکی اونک توتیدار بیلەن قاماللی ده ئولومگه حرکم ایتیش
تاریخی بوتون مه رغیلانغا مه شهر بولب حه قیقی اسمینی یاشرمای
شه یتکه نده احتیماکی باشقا سر لهرنی هم ئاچماققا قرغری کیله ر
ئیدی اوی ئیگه سی قازان یانیغا کیتکه چ اول هم اورنیده ن تورب
خادلیغا توشدی. عایواننک نهریگی یانی بیلەن شدر ققا قاراب کیریلە
تورگەن بر یولەك ئارقالتق بر باقچاغامی مه یدانگه سی چیقیلیشینی بیلب
شویاقتا یوردی وه کیچکەرەك بر میوه زارگه چقدی. کیچه نك قارانیغی
اوستیگه میوه لهرنک قویق یاپراقلاری قوشیلیش بومە یدان عاینقسا
عاتابیک نك حازرگی کرئلیگه یاتنلا شب کیلەر ئیدی. اونک کوئل میوه سی
بوکونگی قاره واقیجه بیلەن قامندای ئورالب ، یوقالب کیتکه ن بولسا بوندە گی
ده رختله ره هم ئوز میوه لهرینی کیچه ره نگی بیلەن بویاب یه شل یاپراقلاری
ئیلە کومگەن ئیدیلەر یه عنی بوندە اوسکەن ده رختله ر قامندای میوه
بیره در. ئاجرالتش قیین ئیدی. اول شو قارانیغزار بیلەن قوشیلیش
کیتکه ندیک وه قارانیغلیقنک قوچا عینا کره بارغاندیک میوه زارنک ایچکه
رئیسیکه یوردی باردی وه نیهامیەت بوتاقلاری باغریغا سالینب قوشگەن
بر ده رختنک عاستیغا اولتوردی وه بوئولتور شده اوزاق نور سەت
قاتب قالغاندیک حەرە کە تسز ایدی اون بیلش ده قیقلا ردان سوک ئیچیکه ییل قامالغان
پوژده کدیک ئون ف فائیتب یوبارغا چ اورنیده ن توردی باقچانک کونیا تایی
بیلەن حه ابه زار عیمارتلهرنی یانلاب یوردی .

عاتابیک عایوانغا قایتب کیلگه نده اوی ئیگه سی عااشنی ده ملە ب بولب
عایواندا اولنی کوتب اولتور مه کده ایدی.

ئاتنرگه ئازراق جاھاری بیرب قومیدم.

ره حمەت مولائە که - دیدی عاتابیک اوی ئیگه سی نیپه درسوزله مه کچی

بولسا هم اوگفالیسزلانغان سومان عاتابیکه تیکلیب - تیکلیب قویما قدا
ئیدی.

که سبم توقوغوچیلق شاکر بیک - دیدی اوی ئیگه سی عاتابیک سوزنی

نرگه لمه گه نلیگینی بیلب اونک ئاغزیغا قاراب تورار ئیدی:

دایم زه خده اولتورب امشله گه نده نمی یاکی اوزمنک ته بیعه تمده زه عیفنک

بارمى اش قىلىپ ئىمە بولسا ھەم كۆپ ۋە قىتدەن بىرى مېدەرمان تارتىپ
يۈرىمەن - دېدى ۋە داۋام ايتتى - گاھا كۆكرەك ھەم ماغرىب قوسپا در -
يا قىتلاردا تە بېيىدەرگە كۆرسە تىكەن ئىدەم ، قانگىز ئاز ، قىمىز ايچىك خورەك
ئالدىدىن مە ۋىزاستعمال قىلىك دىيىپ كىگەش بېرىدۇلەر اولەرنىڭ كىگەشى
بۇ يۈنچە اوچ تۈرت كۈن قىمىز ۋە مە ۋىزاستعمال قىلىپ باققان ئىدەم
ۋا تىعان بىر مۈنچە قايدە سى ھەم مە مەلۇم بولدى سىزگە بولنى سوزلەپ
بشۇنى كە يىتمە كىچى مە نكى ، ئاش ئالدىدىن بىر - ئىكى پىيالە مە ۋىز ايچىپ
يۈبارسام ! ئە لىبە تە بىرنگە سىزنىڭ قارشىلىغىز بولماس - ئە ؟ دېدى ۋە
كۆلدى -

قانداى قارشىلىغىم بولسىن ، سىز مە غرورسىز!
بارى ئىگەسى ئىلجە يگەن حالدا ، حوجىرە گە كىرىپ اوزىنىڭ تە غىرىپچە مەى
ئىچمەس بىر كۈۋە چە مە ۋىزنى ئالب چىقدى ، تا قىچادەن پىيالە ئالغاچ كىلىپ
ئانا بىك نىڭ يانىغا ئولتوردى - مە ۋىزنى پىيالە گە چولدىرەتتە قىرىپ اىكەن
مەمانىگە يىر ئاستىدان مورالاب كۆلمىسە ب قويدى .
سىزنىڭ ھەم ايچكە نىڭ بارمى ؟
يوق !

توغرىسى ھەم ئاتا بىك ئىچكۈلۈك دەن قاتتىغ خەزەر قىلار ۋە بۈكۈنگە چە
مە يىنى اوزىگە دوشمان كەنى كۆرۈپ كىلەر ئىدى - بارى ئىگەسى قولىغان
پىيە لەسىنى سىمىر بىرلەنچە سىز درمە سىلك قىلىپ سىسكە نى قويدى ۋە
ئاننىڭ ئاننىڭ ايچمە گە نىمىسز ؟ دىيىپ يەنە سورىغان ، ئىدى ئاتا بىك باشىنى
چايقاش بىلەن كىتايە لەندى .

قاتتىغ غوزر بولماغاندا ، ايچمە گەن ھەم مە عقول - دېدى ۋە ئىككىنچى
پىيە لەنى تولىدۇرە ئىكەن داۋام قىلدى : لىكىن بۇ نەرسە بىر تا مەندان كىشىنىڭ
سە لا مە تىلىگىگە نايدە بىرسە ئىككىنچى جىھە تە دەن تىر كلك نىڭ ، قاغۇرە ئەلە
رەينى - دە اونۇق تىر تۇرار ئىكەن ، باشقا اولگۈنچە ئونۇتا ئالما بىلىق
قاغۇر - ھە سرە تىلەر توشىدى - ئاكرىك ! ئاينىقا كىيىنگى يىللەردە اوزمگە ھىچ
بىر قايدىدان ئاۋ تىچاق تا پالماى نىھايەت شۇغە چىچىق سۈ بىلەن ئاۋىنا تۇرغان
خالغا كىلىپ قالدىم - دېدى ۋە اوزاق تىن ئالب تولغۇغان پىيە لەسىنى ئالدىغا
قويدى ئىككىسى ھەم بىر نىچە دەقت سۈكۈتتە قالدۇلار - اول ئىككىنچى پىيە لەنى
ئىچكەچ ئاتا بىك نى دققەت بىلەن كۆزەتتە چىقدى .

ئەگەر ياخشىماسام سز ھەم بىر ئاز قاينىق سىزگە سىز مەھمان؛ بىر
پىيەلەنى ئىچىپ يىبار مايسىز مۇ؟

ئالە - رەھمەت موللە ئەگەر! دېدى آتابىك ئەمما اوزىدە تەغرىنى سوزلەپ
ادىگەن نەرسەگە بىر احتىياج سىزە باشلاغان دە اوزىنى ھەممە غرور لەر
قاتارىغا قويا يازغان ايدى اونىڭ بىر حالىنى اوى اىگەسى سىز دىيىپ ياكى
سىناپ كورمە كچى بولدىمى ھايتاور اوچونچى پىيەلەنى تولدۇرپ آتابىككە
اوز اتدى:

- قولمىنى قايتارماڭ مەھمان - اىكىمىز ھەم مە غرور كورىنەمىز!
آتابىك عوز رىنى ئەيتىپ پىيەلەنى آلماي تورغان ايدى اول ھەم
پىيەلەنى اوزاتقانچا كۆل تور ا بىردى.

- مەن مە دىننى تە مام شەدرى قىلىپ تاييار لاسىمەن، توناركون مە ھە
لە مەزنىڭ آخونلارى ھەم ھەلا لىغىغا نە تو ا بىر كىتە يىلەر!
آتابىك پىيەلەنى آشقا مە جىبۇر بولدى اوى اىگەسىنىڭ ئەيتكە نىدىك
مە وىز جودە ھەم تىنق ياخشى چىققان كو كچى اى كە بى موسە فقا ايدى
پىيەلەگە اوزاق قاراپ تورماي اىچىپ ھەم يوباردى - آچ قارنغا توشكەن اوتكرمەي
وژر ايتىدۇر مەدەنى قايناتدى - دە تاماق آستىنى لاوللاتما ققا آلدى. آتابىككە
برنچى پىيەلەنى اىچرغاندان سوڭ اوى اىگەسى آشنى سوزشكە كىتەدى.

- ۸ -

بەخت وە بەختىزلىك

آشنى سوزب كىلتەرگەچ مەھماننى آشقا تە كلىف قىلىشاندان بورون يەنە
تا كچە دەگى كودە چەنى آلب بىر پىيەلەنى تولدۇردى وە آتابىككە اوز اتىدى.
ئىچىڭ بونى ھەم سوڭرە آشنى يىمىز! - دېدى - بوگەل اوزنچە قىستا
تاشقا ترغرى كىلمە دى؛ برنچى پىيەلە بىلەن اونىڭ كوز اوڭلەرى جىمىلەشمەككە
وە اوزىدە بىر يىگىللىك خىس ايتمەككە باشلاغان دە بو اىكنچى پىيەلە گوىا
مىنى اىچسەڭ تاغىن ھەم يىڭىل تارتاسەن، دىر ايدى آتابىك نىڭ اىكنچى
پىيەلە سىدەن سوڭ آشقا اولتۇر دىلەر. بىتتە "دان" ھەزمىنى ھەم تە
سە وور قىلماغان اونىڭ مەدەسى كىتمە - كىت توشب تورغان لوقمالارنى اعتىراز
سزقە بول قىلما قدا ايدى. بوندى اشتىھانى اھتمالكى اول اوز عومرىدە بىر نچى

مەرتە بە كورگەندەر تاماق آراسیدا اوی ایگەسىنىڭ بېرگەن سەۋابىلەر يىگە
ياخشى جاۋاب بېرگەنىدىكى اوزى ھەم بە عزى سوزلەرنى تۇتۇپ يوبارماقتا
باياغى آز سوزلىكلەر اورنىنى ايزمەكك بولماسا ھەم موعتەدل بىر ھال
آلغان ايدى.

آشدان سوڭ لەگەن ۋە دستور خاننى يىغىشتىرۇپ آغۇچى اوى ايگە سىگە
سەرخوش ۋە قىز ارغان كوزلەرى بىلەن اوزاق قاراب تويدى - بوقاراش
اونگە مەنە تدارلق ۋە تەشەككور قاراشى ايدى اوى ايگەسى آتايىك نىڭ
يانغا ايگىتە ياستىق آلب تويدى ۋە تېتەنى اوز يانبا شىغا ھەم آلدى.

- يانبا شىلا كۆزىك! ديدى باشلاب اوزى يانبا شىلا دى آتايىك ھەم اونگە
ايرگە شدى - ايگىسىنىڭ آراسىداغى شەمە مەيىل بىلەن اويتا شىغىنا نۇرسىپەر
ايگىسى ھەم سوز قولشقاندىكى شەمە مەككە كوز تىكەب قانداى اويغادر بىر
يىگەندىك كورينەر ايدىلەر - بىر نىچە ۋە قەدەن سوڭ اوى ايگەسى كوزىنى
شەمە مەدەن آلدى ۋە بىر آستىدەن آتايىكىنى كوزە تەكەچ سوزادى.

- اويلەنگە نىمىسزىك؟

آتايىك نىڭ كەيىنى كوچكىسى ايدى ياكى سوزىنى آڭلاماى قالدىمى
ھايتاور شو آندا جاۋاب بىر المادى.
اويلەنگە مەن.

سوراغۇچى بىر آز توختاپ آغاچ يەنە سوزادى.

- خاتونىڭزگە موحەببە تىز بارمى؟

آتايىك بىر سەۋال قارشىسىدا گەرەكسەب قالغاندىكى بولدى ، واقىعەن
آراغا آغۇرسەۋال توشكەن ايدى: بىلنترمە سەك قىلب ئوقۇلەب آلدى.
- موحەببە تەم . . . . . يوق.

- ياخشى ايگەن! - ديدى اوى ايگەسى آتايىك اونىڭ بو سوزىگە
توشونا آتماى "نىگە" دىگەندىكى قىلب قاراب تورا ايدى -
سوزمگە ھەجەبلەندى كۆز شىكىلك؟

- يوق! - ديدى آتايىك لىكن اونىڭ تەھەججوبى اوى ايگە سىگە آچىق

كورىنىپ تورا ايدى.

- بەلكى موحەببەت بەختك كىشىلەر اوچون ياخشىدەر لىكن اوز
تەجربە مەچە بەختىز كىشى اوچون بەد مەختلكدەر. مەسەلەن سىزگە گەرەكە

ھەم خاتونىڭىزغا موحە بېھتسىز بولساڭىز اوزىڭىز ھەم اقرار قىلا آلاسىز :
ارمىگە كرسەڭىز خاتونىڭىز باردىك كۈچەگە چىقساڭىز پوقدىك بېھس سىزگە
خاتوننىڭ آغرىك دە يېيىڭلىكى بىردەك شۇنداق ايمە سىمى ؟
- شۇنداق دىدى آتابىك ئەھمما موحە بېھت توغرىسىدا سۆزلەنگەن
بوسوزلەر اونىڭ كە يىڭك كوزىنى آچما يازدىلار .
اوى اىگەسى داوام قىلدى :

مىن بوسوزلەرنى اوز حالمدەن چاغلاب ئەيتە مەن اھتىمالكى مىن يا
كلىشار مەن دىدى دە اوزاق تىن آلفاچ سورا دى سىز اويلەنگەندە اوزىڭىز
ياقتىر ب اويلەندىڭىزى ياكى آراداغىلارنىڭ ياقتىر شلارى بىلەنمى ؟
آتابىك سوراغۇچىنىڭ قانداى مرددە غاسى بارلىغىغا توشنماى قالدى
- آتامنىڭ ياقتىرىشى بىلەن .

- بەر كەللە - دىدى اوى اىگىسى دە - مەنمچە ھەممە بەلا اوزىڭ
كۈرب سويپ اويلەنشە - دىدى دە ايشىكۈچىسى كۈتمە گەن جايدا سۈكۈتكە كىتەدى
آتابىك بىر كۈنە كنى اوزىدەن بورن بىر تىكەن كىشى توغرىسىدا گويا اوز
سەدگۈزە شتىنىڭ ايسكى تارىخىنى مولاھەزە قىلا باشلاغان قارشىسىدا
اوتورغۇچىنى دە قاين آتا ايشىگىدەن قوللانغان كىشى دىيىپ بىگەن ايدى
قاين آتاڭ سىنى ھەم قوللايمى ، دىيىپ ئەيتىمە سەھەم شۇنگە ياقىن بولغان
شۇيگەن خاتونىڭىزنى تاشلاب كىتەيمى ؟ دىگەن سە والنى بىر دى .
اوى اىگەسى باشىنى چايقادى .

- تاشلاب كىتىشكە - كىتەدى لىكىن اوز اھتیارىچە ايمەس - دىدى - آتابىك
بوسوزدەن سۈكۈ بونىڭ ھەم قاين آتاسى ياكى قاين آناسى تامانىدان
زولم كۈرگە نىگە اشلانغان ايدى .

- يامان آدەمنىڭ پوزى قورسۇن - دىيىپ قويدى بوسوز اوى اىگە سىگە
توشىنلىك بولمادى شۇكىلك آتامىككە سەوال نەزەرى بىلەن قاراب آلدى .
ايزمەك بولسا ھەم باشمىدان اوتكەنلەرنى سوزلەپ بىرەيمى
مەھمان دىدى ؟

اوز سەدگۈزە شتى بىلەن قەرقسزغا ارخشاب كۈرنگەن بۇھىكا يەنى ايشىتىشكە
اونىڭ اشتىياتى آرتقان ايدى :

سىز سوزلا ماساڭىز - دە مىن سوزلا تماقچى بولب تورا ايدىم |

- مەنم سەرگوزەشتەدە سز كۆتكەن قزقلق يوق ، لېكىن شۇندەكى بولسا ھەم
 سوزلەب بېرەين - دېدى دە ياستىقى كۆكرە گىگە قويپ آغاچ چىكايە
 سىنى باشلادى -
 مېن اوزم ئەسلى قوقانلق مەن - آتا - آنامدان ياشلقدا يەنم بولب
 تاغام نىڭ قولدا اوسدۇم . ياشم ۱۷ - ۱۸ لەرگە بارغاندان سوڭ اوز كۆنم
 اوزمگە قالب ، بر اور تاغمنىڭ كىگەشى بىلەن بونىدەن يىگرمە مېلەر بۇرن
 مە ر غىلانغا كىلپ بوكونگى اوستە كارمنىڭ آتاسىغا توقوچىلىق ھونەرىگە شاگرد
 قوشدۇم تورت يىل چاماسى قلغان خزمە تەدەن سوڭ ھە لىگى اوستا كارگە
 خە لىفە بولب اشلىدى باشلادم باشقا يىگىتلەر دىڭ آرتقچا اور نىز سەر نلەرم
 بولماغانى اوچون آرزۇ مان ايچىدە اوچ - تورت تىللە پونىك ھەم بولدم اشنگە
 اخلاس بىدەن قاراغانم اوچون مە نىڭ توقوغان اشلەرم اوزگە لەرنىكىدە ن
 قەدرلك يورار دە خە لق آراسىدا ھەم آتم " اوستاعە لىم كچكىنە " بولب
 شۇھرە تىلە نگەن ايدى - مە علومكى بانە ندە لەر آلدىغا كۆنچە خاتون قزلار
 كىلپ يە نگى نۇسخە قىدىرب يورىدىرلەر - مە نىڭ توقوغان اشلەرم دە چىقارغان
 نۇسخە لەرم ھە مە مە گە مە قبول آينقسا خاتون - قزلار اوچون مە شۇھر
 بولب ھەردايم توقو دوكانم يانىدان خاتون - قزلار آيرىماس ايدىلەر
 " كۆنلەردەن بر كۆن ھەلى كىشىدەن قاچار دە رە جە گە يىتمە گەن اون
 اوچ - اون تورت ياشلار چامالق دوندا ققىنا بر قز كىلپ مېن چىقارغان يە نگى نۇسخە
 شاھىدان سورادى - قزنىڭ سور اغان نۇسخە سى توقىلپ دە ساتىلپ
 كىتكەن ايدى شۇنىڭ اوچون " يوق " دىب جاواب بىردىم - قز كۆزىنى جاودرلا تىب
 تورب " مە نىڭ اوچون توقب بىر المايسىزمى ؟ " دىب سورادى -
 مېن قزنىڭ يوزىگە قاراب " مومكن ايمەس آيا " بر كىملىك شاھى ، دىب
 نۇسخە بوياش آغز دىدم قز سوزىنى ئە يلە نىرب مىندەن دە عدە آلىشغا تىر
 لىشەر ايدى مېن سوز آراسىدا يەنە اونگە قاراب آلدۇم - يانمداغى
 خە لىفە لەردەن بىتتەسى قزغا اولە : " توقب بىرىڭ اوستا آپانى خە فە قىلماڭ ! "
 دىب قويدى - اوچونچى قارا شۇدا اوزمدا قزغا تارشى بر يا قلىق حس ايتكەن
 اونگە اوز اققىنا قاراب قالىشقا مە جبور بولغان ايدىم - گەرچى قز ئە يتكەن
 نۇسخە نى تاييارلاش آغز بولسا ھەم قاندا ايدىر - بر كۆچ تە لىرىدە
 ھە لىگى قزغا دە عدە بىرب يوبار مېن اول چىقب كىتكەچ قانداى دە عدە

بیرگە نىمىنى ارىلاپ كورپ وە عدە كۈنى كېلسە توقۇبى آلمادىم - دىيەر مەن
دىگەن سوزنى كۈتكۈمدەن اولتۇردىم لېكىن تۇنۇق گۇناھسىز ارىناپ تۇرغان قارا
كۈزلەرى قۇل آلمادىك تەرىم - تەرىم يۈزلەرى ھامان كۈز اوڭمىدە كۈرىپ
تۇرار ايدىلەر دە: مەننىڭ اوچۇن توقۇبى بىر الما نىسىزمى؟ - سوزى
قولاق آستىدا تەكرار ئەيتىلگەندەك بولار ايدىلەر.

” بىرىچە كۈن شو يۈسۈن ايكىلەنب يۇرغاچ نىھايەت اوزمگە توشىنلمەگەن
بىر شەوق آستىدە دە عدە مەنى ايفالگە ھەم باشلا بىمەن؛ بىر كىيىم شاھى، دىب
اوتتۇز كىيىم بولۇپ تۇرغان اىپەكنى بوياش تەندە، آرقاق، گۈلە مەشە قە تىلەرى
كۈزىمگە ھېچ كۈرىنمىدەر. دە عدە مەن ايكى كۈن ايلگەرى ياق شاھىنى
توقۇب اونىڭ كىلەر يولىنى پايلار ايدىم، اول كىلمەس ايدى - نىھايەت دە عدە
كۈنى ھەم كىلىپ اوتتۇر يەنە كىلمەدى سىزگە شىرنى ھەم ئەيتىپ قويا يىكى
بىر كۈرگەن كىشىنىڭ تۈسىنى ئەلبەتتە اوزاق فورسەت خاتىر كۈزدە تۇتالمايسىز
لېكىن بو قۇر توغرىسىدا مەن تامام باشقاچا حالەتدە بولدىم؛ شۇندا كىكى، اونىڭ
قاسىنى، كۈزىنى، تۈسىنى قۇرغۇچا قىلدىق قە دىيىنى كۈز اوڭمىدە تۇتا - تۇتا تەمام
بىر يىللىك بىلىشلەردىك بولۇپ قالدىمەن. اونىڭ تاش آھەڭلەرى قۇرلاغم خاتىرە
سىدە اودە رەجە ياخشى ساقلا نىماغان بولسا - دە ئەمما ” مەننىڭ اوچۇن
توقۇب بىر الما نىسىزمى؟ ” سوزىنى ھازىرغىنا ايشىكەندىك بولار ايدىم.

دە عدە كۈنىدەن اوچ تۇرت كۈن اوتتۇر كىتكەن بولسا ھەم ھە نۆز اول
كىلمەس ايدى مەن اونىڭ كوچە سىنى سوراپ قالماغاندەن خەنە بولار
ايدىم چۈنكى شاھىنى اوزم ايتىپ بىرىشكە ھەم ايدى ھازىر لانب قالغان ايدىم
بو كۈتۈش گۈنلەر مەنە او چۈندە يانمىداغى خەنە بىنا گۈنلەر بىلەن بولۇپ تۇرغان
مۇعامەلەلەر ھەم اوز گەرە باشلانغان يەنى سوزلەر دە غەل
دە تۇندۇر كىكە ئەيلەنگەن گۇيا بونىڭ ايلە غەلىپ كىيىنى دە لىدەن آلا ر ايدىم.
نىھايەت دە عدە نىڭ بېشىنچى كۈنى قىز كىلدى قىزنى كۈرىش بىلەن مەن بار لوق -
يوقلۇق حالەتدە قالغان بىرىچە زامان مەننىڭ اوچۇن سوز تالاش
ھەم قىيىنلاشقان ايدى. قىز شاھىنى سۇراماى مەن گە تىرمۇلۇپ تۇرار ايدى - اونىڭ
مەنە تدار چىلىگىنى نە قەت شاھى بىلەن آلماقچى بولغانىم اوچۇن بو حال مەن گە
آغۇر كىلدى - ” نىگە دە عدە گە كىلمە دىگۇز؟ ” - دىدىم قۇر اوڭمايسىز لانب
گۇناھكارلەر چە كۈزىنى، بىرگە تىككەنى حالە سۇلادى!

شاھىنى ساتىپ يوباردى كىمى؟
يانمغا قۇيىپ اولتۇرگەن شاھىنى قىزغا اوزە تەدەم اول شاھىنىڭ آرقا ئۇنقىنى
آغدارىپ كوردى دە "ياخشى توقىسىز" دىيىپ مېنىگە اومىد سىزچە قاراپ قۇيىپى شاھىنى
مېنىگە بېرىپ قولىداغى مەيدە چە تەلەرنى آلدەمغا توكىدى!
"شاھىڭىز قانچا پۇلنىڭ؟"

مىن جاواب اورنىگە چا قالارنى ساناب چىقىدەم بىتە آلتىمىش پۇلنىڭ تەنگە سىدان
باشقاسى بىر پۇلنىڭ بېشى پۇلنىڭ زەنىڭ باسقان چە تەلەر بولۇپ كۆپ دە
قتلاردان بېرى يىغىلىپ كېلىگەن لېكى مە علوم ايدى بېرگەن پۇلى شاھىنىڭ
يارم باھاسىنى قاپلار قاپلاماس بولغانلىغىنى ئە يىتدەم.
"تاغىن قانچا كېرەك؟ دىيىپ سورادى!"

اوپچ تەنگە دىدەم قىزنىڭ اويچان يۇزىنى يەنە قالغىر باسدى مىن اونىڭ
يۇزىدەن كەتتە خوشىندار قىزلاردا كورۇپلە درگەن بىر اولوغلىق تاماشا قىلار ايدەم دە
اونىڭ اوز دە سىگە كېلە آلمانلىغى سىرىنى آڭلار ايدەم بوياش قەرىشتەنى بىر
ھالەدە قالدۇرۇشقا كۆڭلۈم بولمادى دە دىدەم:

قالغانىنى قاچان آب كېلەسىز؟ بۇنىگە ھەم تىز جەواب بېر مەدى دە جەوابىڭىزنىڭ
بىلەن يەنە اوز ھالىنى مېنىگە غەزىر قىلغاندىكى بولدى.
"پۇل تاپقاندا كېلتىرەسىز مې؟ دىدەم - دە اونىڭ جاوابىنى كۆتمەي قولىغا شاھىنى
توتقۇزدەم. قىز مېنىگە اشانئاي باشلاغان ايدى!"

مېنىگە اشانئاي سۇرمى؟

مىن اشانئاي بىلەن بىر بولتۇر مادەم:

اوبىگىز قايسىدە؟

"چ... مەھەللە سىدە"

"كىمنىڭ قىزلىسىز؟"

"شەرىپ مەلتىچىنىڭ قىزىمەن"

"آتاڭىز قارىپ قالغانمى؟"

"اولىگەن - آنام بار..."

"ئەكەڭىز يوقمى؟"

"يوق بىتە كىچكىنە ادغول اوگەم بار..."

"اسمىڭىز نېمە؟"

"سەعادەت"

شوندەن سوڭ سەئادەتنى شاھى بىلەن جىناپت يوباردىم. سەئادەت مەنڭ بوشىمگە ئاشانماي غىناچىقبا كىتدى. خەلفە شاگردلەر، تۈزكسىز كىر اوستادىب مېنگە پىچىڭ آتشد يىلار ئەمما مەن سەئادەت اوچون ھەر بىر آغز لقنى كۈتەر گۈندىك كۈرىنەر ايدىم.

اوى اېگەسى بولغان اوستاعە لىم چىكا يەسىنى توختات آتابىكەن سورادى: چىكا يەم اوزايب كىتدى، شىكىلك، زىرىكىدگزمى؟

آتابىك ادنى آرتقچا براعتبار بىلەن ايشىتەر ايدى سەرخوش چە سىگە: - سوزلەي بىرگىز! - دىدى.

اوستاعە لىم داوام ايتدى: "مىنگە اوچ تەنگەنڭ ئەھەمىيەتنى يوق ايدى ئەمما سەئادەت بىلەن باغلان تۈرلۈشم اوچون بو اوچ تەنگەنڭ تەنگەنڭ ايشىنى قىلار ايدى آرادان ادن كۈنى اوتقوزب اوچ تەنگە بەھانەسى بىلەن سەئادەتنڭ اويىگە باردىم سەئادەت حانەسىنىڭ اويىگە كىتكەن ايكەن آنا سىغا اوزمىنى تانىتېب دىوار آرقالق ئەنچە گىنە سوزلەشك. ايرى اولب ايركە كسىز قالغانىدان، اىپ يىگىر بآوقات اوتكەر گەنىدەن وە قزىنڭ كىگە شەھە سەئادەن شاھى بولورغانىدان ھەسرەت قىلب كىتدى سوزىنڭ آخىرىدا يەنە بىر ھەفتە كۈت ب تۈرلۈشمىنى انىماس قىلدى بىر ھەفتەدەن سوڭ غەلاتەنى اوزب قولېش مەنڭ، تىكەمنى تۈرپتا تۈرغان بولغانى اوچون ايشىنى باشقا رىئە دە يۈرگۈمە كچى بولب ئەيىتم اوزگىز اىپ يىگىر ب، كۈن كۈر ب تۈرگەن بولساڭز سزگە اوچ تەنگەن گە اىمەس اوچ پول بىرش ھەم آغز ايكەن ئەگەردە سزگە مەعقول بولسا كۈنلۈمگە بىرگەپ كىلە در شۈنداقكى، سز ايركە كسىز بولغانگىزدىك مېن آتا-آناسىز يالغىز بىگىت مەن.. كو پىنچە كر يۈد بىرش وە يىرتق ياماق دە جەھلار ايدان قىنالامەن ئۈشە سز دەگى پول عىۈزىگە بىر نىچە وەقت كر. پىر مگە قاراب يىرتق ياماغىنى ياماب بىرسىڭز قانداق بولار ايكەن.. كەمپىر بو سوزمىنى مەنۈنىيەت بىلەن تەبول قىلدى وە ايرتەسى كۈنگە كرلەرمنى آلب كىلىش اوچون سەئادەتنى يوبارماقچى بولدى شۈنداق قىلب بوكون باغلان شىنى ياخشى ئەسسا سگە قورب قايتدىم ايرتە سىگە سەئادەت كىلب كرلەرمنى آلب كىتدى. اوچكۈندەن سوڭ بولگەن كرلەرمنى كىلتىر ب تۈرۈدۈكەنمىڭ يانىدا ئەنچە گىنە قاراب اولتۇردى. مېن اۈنڭ كىلىشى اوچون ھەر ھەفتە پەنجشە نە كۈنىنى بىلگۈلەردىم. كۈندەن كۈن سەئادەتكە قاتتىقراق

باغلانا بارغاننى آڭلار ايدىم پەنجىرە نېھنى ھەيت سىنگارى قارشىلار ايدىم
آرادان اوچ - تورت ھەفتە اوتكەندەن سوڭ قولغا "آيگە ايلتېب بىر" دېيىپ
يىگرمە اوتتوزچە ھەپتە پۇل ھەم بىردىم سە عادت بىلەن ھەلا تە قىلغاننىڭ تورتىنچى
آيىدا رەمەزان ھەيىتى كىلدى. نىتر روزە باھانەسى بىلەن سە عادت اوچون
سەككىز تىپكى خان ئەتلەس، آناسى بىلەن اوكەسىگە بوز كۆيىنەك قىلىپ
سە عادتە تىلەرنىڭ اويىگە اوزم چاقىرىپ باردىم، سە عادت مېنى يولەكەندەن
قارشىلادى ۋە گوناھسىز چاقىرىلدىن توتىپ اىچكەرىگە باشلادى، مېن: سە
عادت، ايسىڭنى يىدگىنى آناڭ مېتەن قاچمايدىمى؟ - دىدىم. ساعەدەت تار
تىشىدا داوام ايتىپ.

"قاچمايدى، اوزى مېنگە اوستەكەڭ كېلسە قاچمايمەن، دېگەن: مېن
سە عادتە تىڭ يولباشچىلىقى بىلەن اىچكەرىگە كىردىم - آيو انىڭ آلدىدا سە عادتە
تىڭ آناسى اىپ يىگىرپ اولتورار ايكەن. قىزىڭ قولىدا بېگانە يىگىتىنى كورگەچ
ھەيران بولۇپ قالغان ئىدى. سە عادت مېنى خاۋلىنىڭ اورتاسىدا قويۇپ
آناسىنىڭ آلدىغا يوقىردى ۋە."

"اوستەكە مكو - دىدى آناسى نەرى بېرى دەكە نە سېنى تۇراتتېپ
اورنىدەن توردى. سەلام ھەلىكەندەن سوڭ سوراشدۇ، سە عادت تىگىگە
كورپەچە يازدى مېن قوينىدا غېنى آلب اورتەگە قويىدىم. نائىھەدەن سوڭ بىر
آز ياتسىراش بۇ يالىش بۇچىلىشالماي قالدۇق. سوڭرە كەمپىر سە عادتە تىڭ
مەنم توغرىدا ئەيتە تۇرگەن سۆزلەر مېدە موقەددىمە قىلىپ دىدى: سە عادت سۆزى
خوددە اوز ئەكەسىدىك ياخشى كورەدەر، تونادكون عىرائى سابىن آغىل، دېيىپ
اوتتوز پۇل بېرگەن ايكەنسىز. سابىنى آلب كىلگەچ ياتىپ اويقوسى كىلمەدى، واى
اوستەكە مەدەن ئەيىلەنى، واى اوستەكە مېڭا عومرىنى خودا بەختىمكە
اوزن قىلىن، دېيىپ بۇتون تاڭنى - تاڭ آتدېرىپ دۇعا قىلىپ چىقىدى بۇسوزنى
كەمپىر سۆزلەر ايكەن مېن ادگىلىنىز لانب كىتېب يىر آستىدەن سە عادتە تىكە
قاراپ قويدىم. سە عادت قىزارىپ، بوز ارب چىتكە بۇرىپ آڭخان
ايدى كەمپىر داوام ايتدى: "مۇنچەك بىزنىڭ ھالىمىزغا قايشخانگىز اوچون
بېشى ۋەقت نامازنىڭ آلدىدا مېن ھەم ھە قىقۇرگە دۇعا قىلىشنى اونتالمايمەن
ۋە ھەفتە سابىن قىلىپ تۇرغان مەرحەمەتلىك كورب اويلا
نېمەن: خودا بەندەسىگە مەربۇبان ھالىمىزنىڭ رەھمىتى بىب سە ھاۋەتلىك

بويىگىنى بىزگە اوچراتتى، دىيىپ - كوڭلىڭىز دەڭى ھەرنە تىلە كىزىڭىز
 ۋە ياندىرا سىزىيە تىلەرنىڭ رەھمىنى يىسەڭىز سىزنىڭ غەمىڭىزنى اوزى يىسىن -
 كەمپىر بىر اوقۇب آغاچ دىدى، ماڭلايم شۇرلىك ايكەن بالام سەئادەتنىڭ
 تەيوم جان آتلىق بىرئەكەسى بار ايدى ياشى يىتى گە چىقب آتاسى رەھمەتلىك
 ايدى گىنە توى قىلامەن، دىيىپ تورغاندا قىزىمى دىگەن بىر نەھەت كەسەل
 بىلەن آغرىب دونىدان اوتدى بونىڭ اوستىگە سەئادەتنىڭ آتاسى ھەم مەرخۇم
 بولب بىرلەرنى آرايولدا قالدۇرۇپ كىتدى - لائەتەل شۇبالا بولغاندا ھەم
 ايدى بىز بويوسىن آغرىكونلەرگە قالماسى ايدىك دىيىپ اربىلايمەن... كوز -
 ياشىسىنى ئەرتىپ سوزىنى بىتۇردى؛ بىئەندەسىنىڭ قولىدان كىلە تورگەنى
 آھ واھدان نەرىگە اوتا آلماس ايكەن، بالام!... "مىن كوڭل كوتەرىگەن بولدىم
 " - آلدۇندا ياش بولسا لار ھەم قىزىڭىز ۋە اوغلىڭىز بار ايكەن بۇ كۈن
 بولماسا ايرتەگە ئەخىر سىز ھەم يارغلىق كۈنگە چىقب قالارسىز آنا - دىدىم
 ۋە كىلتۈرگەن نەرسەمنى كەمپىرنىڭ آلدىغا سۈرۈپ، شۇ آرزۇ باغلىق نەرسىنى
 سەئادەت بىلەن ئۆكەسىگە ھەيتىدۇكىكە آب كىلگەن ايدىم بۇ ھەيىم اوچۇن
 ئەبەتتە مېندەن كاپىچە سىز، دىدىم...

" - آدەمگەر چىلغىڭىزدەن اور گۈلەي ايدى كەمپىر ۋە آغزىغا كىلگەن
 سوزلەر بىلەن دوغا مەنەتدارچىلىك قىلا باشلادى - باياغى سوزدەن كىين
 اويالغانىچا بىزدەن اوزاقراقدا اولتۇرگەن سەئادەت سىكىنگىنە بىزنىڭ يانغا
 كىلدى ۋە قاغازغا اورالغان كىيىملىكىنى آچىپ ئەتلىسىنى ئالدى "بومىڭىمى؟"
 دىيىپ مېندەن سورادى ۋە جارا بىمىنى كوتىپ ھەم تورماي يوللىك بوزىنى
 آلدى "بوسە يىڭىگە دىدى اوينىڭ آراسىداغى آدەيىمى بوزىنى كورۇپ
 "بو آيمگە" دىدى - سەئادەت بونەرسەلەرنى جوددە عاددى قىلپ
 كوردى ۋە ساددە چە ھەلىگى سوزلەرنى ئەيتىپ قويدى گۇيا بونەرسە
 لەرنى ايدىگەرىدەن كوتكەن ايدى - ئەتلىسىنى ياخشىلاپ كورۇپ چىققاچ
 ياقتىغاندىك بولدى بىر مېڭە ۋە بىر ئەتلىسكە قاراپ تورۇپ نىمە ھەيىتە
 كچى بولسا ھەم ئەيىتەلمەدى - مىن نىمە دىمە كچى بولغانلىغىنى سىزگەن
 ايدىم - بو آرادە بىزگە مېرىلەن ھەسرەتلىك شۇ تورغان ايدىك اول كىلپ سوزىنى
 بولدى:

" - اوستەكە - دىدى مىن قارادىم - روزە مېسىز؟ "
 " - روزە مەن. "

كوزمدا گى اويقونى ھەم قانچىرب قويدى - اوچ - تودىت كون گوريا بو كسون
ايرتە سەئادەتكە اويلىنەن توركەن كەبى خاۋلىق ھەم يورچۇم
" تونچە - مورنچە نەرسەنى آياماغانم اوچون بولسا كىرەك تىز زاماندا
گوريا شەئادەتلىرى - عائىلە سىنىك باشلىغى حالىنى آلب قالدۇم - چومە كونلەردى
ماساللىغى كوتەرب سەئادەتلىرىنىكىكە بازار سەئادەتنىڭ قوللىدىن باش
قىلىدىرب يىپ قايتار ايدۇم ، سەئادەت كوندە كونگە اوسب بارار شىر
نوسبە تەدە خوسىنىگە خوسن قوشىلار رە مەن بەتتەر اوندۇق مەقتولسى
كىسىلەر ايدۇم - شۇ حالدا آرادان ايكى يىل چاماسى فورسەت اوتب كىتتە
سەئادەت ھەم اون آلتى ياشلا رغا يتتە قالدۇم - ايدى مەننىڭ عاشلىقانى
تەيرموشلەر مەئناسىنى آڭلى باشلاغان نىگەدە "كەكە دىب قىلاتورغان
حىتە ابلەرلى دە تەرىك ايتكەن ايدى - ايكى يىلدەن بىرى كەمپرنىڭ آلدىغا
سارچى كوزىنى اويلاپ كىلگەن بولسام - دە نەمە مەننىمە اوچوندا رەسە
ئادەتلىك تۇرغا اويلىنەن ايرشەمەكنى اوزمگە تەسە وور قىلالماستى
ايدۇم - بولغۇرىدا بولغان ھەممە اومىدۇم سەئادەتنىڭ آناسىدىن ايدى - بەلكى
اوزى سوزلاردا يەكەم آراغا كىشى قوبار ، دىب كوتەر ايدۇم آراغا باشلاپ اوزم
سارچى قوللىدىن اوكىلىمىزلا تار تونچىسى اوزمگە توشىمىنمە گەن بۇرغۇر

آستىدا بوجە سارەتەن مەھرۇم ايدىم.
بىر كۈن عادەتچە تەلەراۋىگە، بارغان ايدىم. - آش - سۈرەن كىيىن
كەمپەر سەئادەتنى اوچا قباشتى، يۈمىشىگە يۈبارىپ مېنگە قاراپ كىردى.
- سەئادەتكە بىر ياخشى جايدان كويار چىقىپ قالدى كىچە اوناشساك
اوناشكۇندىك مەم بولغان ايدىك بىراق سىزنىڭ مەسەلەھەتكۈزۈشى آلايىن
دەپ ساۋچىلارنى قايتاردىم. - دېمەسەنمى، اۋستىدەن بىر چىلەك ساۋوق سۈر
قويغاندىكى ايتكىدەم قانداي جاۋاب بېرىشكە تىلەم كىلمەي قالدى. - اوزاق ۋەقت
كىسەك كەبى ھەرەكەتسىز قالغۇچ كۈچ آرقاسىدا تىلەمنى بەزۈر شۈزۈگە
ھەرەكەتەنمەردىم:

جايبى ياخشى بولسا اويلاپ كۈرىش كىرەش...
كويارنىڭ كىمگە ئوغلى بولغانلىغىنى ۋە قانداي كەسەپ قىلىشىنى شرح قىلا
باشلاغان ايدى مەبەرم تەمام بىتدى:

- اونداغ بولسا كىچە ساۋچىلارنى بىكار قايتار بىز! دىدىم. - كەمپەر
مەنم بىر كىنايە مگە توشماغان ايدى. -

كويارونڭ تيگى - تەختى مېنگە مەعقول بولشكە - بولدىيە فەقەت ايندى اش
سزنىڭ كېڭەشكۈزگە قاراب قالدى سز سەئادەتكە آتبولماساڭز ھەم لېكىن
آتالقدان يوقارى اسلەرنى قىلىپ كېلە سز ايندىلىككە سەئادەتنى اوزاتشە
ھەم آتالغۇزنى آيا ماڭز ايدى بوسوز بىلەن يەنە اولگەننىڭ اوستىگە
چىقىپ تېپىلگەندىك بولدىم . چايان كەبى مېنى زەھەرلەمەككە بولغان
كەمپرنىڭ توغرى سوزىنى ايشىتب تۇرىشكە آرتق تۇرە لىدىم . دە ايرتەگەچە
اويلاپ جەواب بېرىشنى غەيىت كەمپرنىڭ آلدىدان چىقىم

چىققاچ آياغى كويگەن تاوروقدىك تورت تامانغا يۈگۈرە باشلادىم اياقلاڭ
بۈگەپ ايسىمگە كېلىمەس ايدى نىھايەت غەقلمنى باشمغا بېغىب سىررمەن
واقف بر آشنا مفا كېڭەش سالدىم اول اوزاق اويلاپ تۇرماي ايرتەسى كۈنگە
تامانمدان ساوچى بولب كەمپرنىڭ آلدىغا بارماقچى بولدى لېكىن بوتون
تۈنى بىلەن كوزمگە اولقوكىلمەي تىكانغا آغناغان كەبى غەزابلانار ايدىم .
رەسوستلىگىم اوچون اوز - اوزمنى سوكر ايدىم ؟

اوستا غەلىم حىكايەسىنى بويىرگە يېتىكوزگەچ شەمعنىڭ سوختەسىنى
مقرزىلادى رە آغزىنى پايلاب تورغۇچى آتابىككەن "زىركمە دىگۈمى؟"
دېب سوراب آلب داوام ايتدى ،

ساوچىنى يوبارب تىنچى آلمادم ! اشكە قولم بارماس رە بىر جايدا
توختاب تورالماس ، اديردەن تورب بويىرگە اولتۇرار ، مىڭ تۈرلۈك
خەيال بىلەن داودرسىفەتىگە كىرگەن ايدىم يوبارغان كېشىم تىزدە قايتا
بىرمەگەچ بىرايكى بارە سەئادەتلەر ايشىگى يانغا بارب كېلدىم نىھايەت
مېيەم شىشب سەئادەتنىڭ اوسى ياقىنىدا بولغان بىر يانغا قنىڭ سايسىدە
اولتۇرگەن ايدىم ، ساوچىم چىقىيا قالدىكىو : يۈرەگم آرقامغا تارتىپ كېتدى
رە آلدانغا كوشب يۈرى بېردىم چۈنكى ساوچىغا اوچراشب ھەقىقەتنى
آڭلاش ھەم مېنگە دوشوار كېلگەن ايدى .

" - شاشما . شاشما ھاي ، كويار ! - ديدى ساوچىم . ھەزلىمەند بولغانى
اوچون اشنىڭ چەپپە كېتكەنىگە اشانغان اونىڭ بو " كويار " دېگەن سوزىنى
كىتايەگە يولغان ايدىم كېتە بېردىم . اول آرقامدان تىز يۈرب يېتىدى : "
" قانسى تۈننى بېلىش ! - ديدى رە تونمىنى اوزىگە تارتا باشلادى . "
" - يۈرەگم يارىلىشغا يېتىدى - ھەزلىلەشمە ! - ديدىم . "

حەقىقەتەن سۆزى چىن ايكەن آغزىدىن اويپىدىم. جىق تولغان كوز
ياشمىداك ھەم اويالب تورمادىم. ساوچىم يول بويلاپ كەمپىرىلەن بولغان
ھىكايە سىنى سوزلاپ كىتدى: سە عادەتكە بىرىلدەن بىرى ھەر كۈن
دېيەرلك ساوچىلار قاتتار، كەمپىر ھەممەسىگە ھەم باشى باغلىق
دېي جاواب بېرىپ كىلەر ايكەن: شونىڭ بەر ابا بەرىدە مەنىڭ آغزىمنى
پايلار ياكى كېشى توپىشىمنى عوتەر ايكەن: نىھايەت بىر تەۋەبىنى چىن
دە بىر تەرەپىنى سوز آلتىش موددە عاسى بىلەن كىچەكى سوزىنى مېنىگە ئەيتكەن
دە شونىگە قاراپ اش قىلماقچى بولغان. اوزى سوزنىڭ قىسقىسى كەمپىرنىڭ جاوابى: بىر قىزم
ايمەن يوز قىزم بولغاندا ھەم اوستا غەلىمگە نەزىرتار
تەم بولسۇن.

”تېرىمگە سىغىمىس ايدىم، ايكى يىللك يۈرەك دەردىم نىھايەت خارىقىنى
تاپقان ايدى. بىر نىچە كۈن اويالب كەمپىرنىڭ آلتىغا بارماي يۈرگەن
ايدىم اوغلى آرقالىق يوقلاتتى. باردىم. لىكىن بارىشىمداغى سىز گۈلەرمىنى
سىزگە بۇتل بىلەن توشىتىر آلمايمەن. مېن بارلىق. يوقلىق ايشىكداەن كىرگەندە
سە عادەت كىر ياپار ايدى. مېنى كۈرگەچ قىزارىنىپ كىتدى ۋە يايلىغان
كۈرتىغا يە شىرىنەر ايكەن شەھلا كوز لەرىدەكى سىزىلەر سىزىلەر
تەبەسسۇمنىڭ فەرقىغا باردىم.“

كەمپىرىلەن اويالىشىپ كىنە توى توغرىلارنى سوزلاشكە كەمپىر آر
تۇقچا تەكە لىقلەر قىلىشتا يول قويماسا ھەم ئەمما اوزىم سە عادەتنىڭ كوڭلى
ئوكسىمەن اوچون تويىنى كەتتە قىلىشتا تەرەقدار ايدىم. كەمپىرىلەن
توى ۋە نىكاح كۈنلەرىنى موقم قىلغاچ مېن كىتىشكە توردىم. سە عادەت كىر
يانىدا مېنىگە كۈرنگەندەن سوڭ قايتىپ كۈرنگەن ايدى ئەمما مېن بولسا
يەنە اوزى بىر كۈرمە كچى ۋە اوزىگە بىرايكى آغز سوز غەبىتمە كچى ايدىم اوچا قىباشىدا
قازان يۈۋار ايكەن توغرى آلتىغا يۈرۈپ باردىم. اول مېنى سىز مەدىمى يا
كى سىز سەھەم بىلمەگەن سالىندىمى ھايتار آرقاسى اوگوروغلىق
ئىگەشكەن حالداە اشىگە مەشغول ايدى. بىر اورم بولب توشكەن اوزى
قولغىر ساچى اونىڭ ھەر كەتى بىلەن قولتوغى آستىدا اويىنقلار ايدى:
ئەنچە كىنە آرقاسىدا تاماشا قىلىپ تورغاچ:”

سەئادەت! - دېدىم قارادى. اوچاقدا يانغان آلاو ئىسىغىدا نەمى ياكى او يانتىدائىمى اونىڭ يوزى قەزىلى ئالما ايدى قولداغى ساچىغى بىلەن آلد مغا ياقن كىلىپ توقتادى.

" ايشتدگمى؟ - دېدىم مېرگە قارادى. اونى آرتقىچا اويالترماس اوچون ايشككە قاراب يوروى باشلادم. دە: مەيلىمى؟ " دېي سورادم جاواب اورنىگە: " آش يېمەى كىتە سزمى؟ - دېدى. بو اونىڭ ايكىنچى تورىك قىلىپ ئەيتىگەن " مەيلى " جاوابى ايدى بربوگىنە ايمەس قرق يىلك تەدردان خاتون تامانىدان ايرىگە قىلىنا تورغان مەرييانچىلىقنىڭ ايكى لەزەتلىسى ايدى. چىقارايكە نەمەن " آش يېمەى كىتە سزمى؟ " سوزىنىڭ كەيىگە تەمام مەست بولغان ايدىم "

اوستا غەلىم شوسوگىنى سوزلەرىنى ئەيتىپ بېتىرەر بىكەن آتابىك نىڭ قاشلارى چىمىرىلىپ گويا اوزىنىڭ ھەم شوپىسىز، خاتىرە لەرىنىڭ ئەبەدى. قايتىپ كىلمەسلىك يوقلققا چىققا نىلغىنى بىلەنە بركەررە آڭلار ايدى. اوستا غەلىم داوام ايتدى: اون كون آراسىدا خازرىكنى بېتىرىپ توى قىلدى - نىھايەت سەئادەت مېنىكى بولب سەئادەتلىك كۈنلەرم باشلاندى. سەئادەتكە بولغان موحەببەتەم بىر دەرىجە سزگە مەغلوم بولغانلىقتان او كۈنلەردە گىمە سەئادەتتىكى ھەم شو اولچاغدا سالىپ بىلەن آلاسىز "

" رەئىقەم سەئادەت چىن سەئادەت ايدى. بوپىن اوزمگە كۈتمەگەن دەرىجەدە بىر كۈچ ۋە استىقامەت آرتقىرىپ توى بىلەن توگە لگەن بايلىغىمنى قايتارغان ايدىم تورىشكە سەئادەتلىرى تارلىق قىلا باشلاغانلىقتان شو خاۋالىنى رەئىقەت آيا خاۋالىسىغا اشاره قىلىپ، خازرىقى قوشنىمىزدان ساتىپ آلىشقا مودە فەق ھەم بولدىم قاين آنام قاينىم رەئىقەت شۇخاۋالىگە كىرىپ كىلىپ تورا باشلادى كۈندەن كۈنگە سەئادەتكە بولغان موحەببەتەم آشقانىدىك كەسىم ھەم اونىڭ بولا باشلاغان اويلانىشمنىڭ ايكىنچى يىلى ھەلىگى قوشنىمىزدان اوزگىز كۈرگەن باقچانى ھەم ساتىپ آلغان ايدىم. اويلانىشمنىڭ اۈچىنچى يىلى سەئادەت يۈكلىك بولدى. ايرودە خاتىن بىرىمىز آتا ۋە بىرىمىز آنا بولماغىمىزنى اويلاپ قوروانار ايدىك. كىچەلەرى ياتىپ اويقورمىز كىلمەس ايتدى. نىھايەت سەئادەتنىڭ آيى - كۈنى ياتلاشدى... " اوستا غەلىم اوزاق تىن آلىشكان سوزى داوام ايتدى: " ياقىنلاشدى.. لىگىن ئەبەدى

بەختىنر لىك كۈنلەرەم . . . نەنەمۇس ساعە تىلەرەم ھەم ياقىلا شىدى . . . دىدى ۋە سوز دەن توختادى .

دارام قىلغۇز . دىدى آتابىك اوستاعە لىم براۋىلەب آلتاچ :
سە عادەت بالادان قىنالب اوچكۈنگەچە ەزا بىلەندى . دە تورتنچى
كۈنى اولدى ! - دىدى .

آتابىك نىڭ كەيىنى تارقاندىك بولب كۈزلەر سىنى زورە يتىر ب آچدى
اوزىنى ياستىقدان آلب اولتورگەچ سورادى :

- اولدى ؟؟ - اوستاعە لىم كۈز ياشىسىنى شەرتب ،

اولدى ! - دىدى ۋە دارام ايتدى ؟ - دۇنياغا كىلب كورگەن بىردەن
برقورانچىم دەن آيرىغان ايدىم . ھەياتنىڭ ھەممە غومر مگە كىفائە
قىلارلىق مودەش زەربە سىنى شادلىق ايچىدە قارشىلاغان ايدىم . . . آيلار
بويىنچە كۈز ياشىمنى ياغمور كەبى توكدىم چۈنكى مىنگە بۈندەن پاشقا بر
آونچاق قانماغان ايدى . كۈز ياشلار مىڭ تىيىلماغانىنى كورگەن قاين آنام
سە عادەتنىڭ ايكنچى يىلى مىنى زورلاپ اويلا نتردى . لىكن بو ايكنچى خاتون
مىنگە سە عادەت بولما دى ھەقىقەتەن سە عادەتم كۈملىگەن ايدى . كىيىنگى
يىللەردە فوتور دەن كىتە باشلاغان قاين آنام قىزىدان يىگرمە آى سولك اۋن
بر ياشلىق اوغلىنى مىنگە تاشلاپ دۇنيادان اوتدى . قاين آنامنىڭ ۋە فاتىدەن
سولك بىيلىك اوز قولغا قالغان كىيىنگى خاتونم فاخشى بىورە تىدە روزگار مىنى
تۈزىتە باشلا دى اوغرىلىقچا ۋە توغرىلىقچا قىمار بازىغە كەسىگە انعام
قىلىشقا كىر شىدى . كۈندەن كۈنگە اشىم كىين كىتب اشلەگەنم روزگارگە اوچىرواق
ھەم بولماى باشلا دى . يامان خاتىنىڭ شۇم قەدەمى بىلەن اۋىم دەن بەرەكە
كۈتەر لىگە نلىگىنى ۋە بارچا بەرەكە لەر مىنى رەقىقەم سە عادەت بىلەن بىرگە
كۈملىگە نلىگىنى آڭلاب كىيىنگى خاتىنىمى تەكلىق قىلدىم اىندى اوچىنچى بىلدىركى
خاتىنىز ياشايمەن ۋە اۋىلە نىشى ھەم اۋىلاب كورمەيمەن چۈنكى
مەرخۇمە سە عادەت بىلەن كىچىرگەن كۈنلەر مىڭ تاتلى خاتىرە لەرى مىنگە
شەبەدى لەرزەت باغىشلاغانلار مىدىك ھەم شەپچىچ . شەپچىچ لىغلانلار . اۋىلە نىشىمگە
كىگەش بىرگۈچى اورتاقلارغا : "مىن اىندى دۇنيادان اوتكەن كىشى ، بوكون
بولماسا ايرتەگە يارقەبرى . اۋستىدە يانغان شەمعدە اوزىمنى ھەلاك
قىلغۇچى بىر پەرۋانە - دىيمەن ."

" اينديگى اويلاغانم فەقەت قاينىمنى اويىلە نىتىرىش سۆگرە ... سۆگرە
يوزنى يارق قىلب سەعادەت قوچاغىغا كىرىش .. " دىدى ۋە دە رمانسىز
لانغان كەبى ياستىققا يانباشلادى. اوستانك بۇ سۆگىنى سوزى آتايىكى ارتق
شەسەرلەنترگەن كوز چوتورى بر - ايكي قايتا ياش سۈدى بىلەن تولب چىققان
ايدى.

ايكىسى ھەم اوزاق جىم قالدىلار. آتايىك اوز قالغۇسىنى بوتونلەدى
دىيەرنك اونۇتب قويغان قارشىسىداغى يىرگە سىب كىنە باتقان مۇجەسسەم
عشقداك كوز اوز الماى باشلادى، اوستانك مازىسىدا ايمەس حاليدە اولوغ
برمەنا كورە رايدى. شە ما اونك استقبالىدە بر بوشلقدان اوزگە ھىچ كەپ
اوچراتا آلماسا - دە يەنە اولوغ برمەنا كورگە نىدىك بولار ايدى اوز
استقبالىنى ھەم شو اوستانىكى قە بىلىدەن كورمە كچى بولسا - دە بونك
اوچون بر نەرسە كەم دىك يىتشمىغاندىك كىلەر، ايكنچى اوستا ھەلىم بولش
اوچون بزاۋلدى" سوزىنى گىنە آرادان تاپالماس ايدى - كىين راق بو " اولدى "
سوزىنى قوشقان بىلەن ھەم اوستا ھەلىم بولش قىين ليغىنى آڭلاى باشلادى
چونكى آتايىك كوش تامانىدان سوكلگەن ۋە تاشلانغان ايدى - حالبركى
سەعادەت سوكمەگەن ۋە تاشلاماغان بەبكى ايرىنك بر گوناھى سەبەبىدەن
ياش عومرىنى ھەزان قلغان - ۋە اوستا ھەلىم قاين آتاسى تامانىدا بىر ھەلوانچە
تولانماغان ... ۋە قاين آتا تامانىدا كونا بولغا توزاق قويلب سەعادەتنى
چىقارب آلتى نكرىگە توشلمەگەن. يەنى آراغا شەبىتە نەت آرا ماغان ...
بوسۆگىنى نكرىنى اول اويلا ماغان جانىدان الھام قە بىلىدەن توقب
آلغان ايدى - يەنى اوزىنك تاشكەندەن اويىلە نىشىگە قوتىدار تامانىدان
ريزالتق بىرىلىشىنى ھەتتا اونك تويىنى اوز قولى بىلەن اوتكەزب كىلىشىنى
ايگەرىدەن ھازىرلا مې كىلنكەن توزاق، دىب توشنگەن ايدى - موھاكە مەسى
شويىرگە چە كىلب بىتكەچ اوستا ھەلىم دە رجه سىگە بىتىش اوچون اوزىدە
ھىچ برمونا سەبەت كورمەدى .. اوستا ھەلىم يازب بىرگەن اورنگە
كىرب ياتار ايكەن اوز اوزىگە شەبىتە ايدى؛ قوشقا، تە حقىرايتىشكە
لايتق كوزگەن اتايىك اوستا ھەلىم بولشقا ھەم
سەزاوار ايمەس!

اول اويغۇغا كېتەر ايگەن يۈرەگى بالالار يېنى اۈچۈرۈپ كېتكەن كەدر روكنىڭ
اۈياسىدىك بوب - بوش ايدى.

آتابىك ايرتەگى نامازگە تورغاندا كوزى شەمشادىك نىڭ بەزىمىدە
ەن ئەزانىدە قايتىپ كېلىپ داڭ قاتىپ اۈخلاپ ياتقان سەيفىگە توشىدى
اون بېش ياشلار چاماسىدا بولغان بويىگى اۈزىنىڭ اۈتكۈر حوسىنى
بىلەن ساعادەتدەن خەبر بېرەر ايدى.
بر ايكى پيالە چاى اۈچكەن بولدى - دە اۈستا غەلىم بىلەن
شەير لاشدى.

- ۹ -

اۈلتۇتالماسا نېمە قلسن؟

بوگەل آتابىك نىڭ كۈتلمەگەن رەۋشە مەرغىلاندا تېز قايتىپ كېلىشىنى
اۈزىك آيىم اۈزىنىڭ جوھود داملادان قلدوغان جادوسىنىڭ ەندە سحرىنى
بېگە نلىگى، دىپ سۈيىنگەن ايدى. براق آتابىك نىڭ كۈپىنچە مەھمانخانەدە
ياتىپ قالىشى اۈشى بوتوغرىدا شۈبھەگە توشىپ قولچان دە بولسۇن دە
قانداى ەكىمەت بار لىغىنى بى واسىتە بىلپ آتش اۈچۈن برەرتە رامچى
داملاغا بارش فكىگە توشكەن ايدى. يوسف بىك حاجىنىڭ بولسا بولسۇن دە
مەيدە اشلەرنى تېكشىرىپ يۈرش اۈچۈن فورسەتى ەم يوق اۈنىڭ نار
موھە مەد توشىبىگى ياندىان بوشانغان ەقتى پانسەد ە بىكەرنىكىدە كېگەش
ەزىيا فەتلەر بىلەن توگەلەر ايدى. اۈنىڭ ەققە تىنى جەلب ايتكەن نەرسە
بولسا اول ەم آتابىك نىڭ تەدبىرسىز سىياسەت ە آحماق باشلۇقلار مەرزۇعەدىن
آلب قىلا تورغان شىكايەت ە ەسرە تىنى كېيىگى كۈنلەردە جىمەت بولپ
كېتكە نلىگى ايدى. بو كۈنلەردە آتابىككە ايك ياقن تورغان كېشى ەسەنەسى
آتابىك ايدى چۈنكى آتابىك بىكىيىگى كۈنلەرنى مەھمانخانەدە اۈتكەن گە نلىكەن
ەسەنەلىگە ەم اۈنىڭ يانىغا كېرىشكە ە بر مۈنچە سۈزلە
شب اولتۇرشكە

توغرى كىلە باشلاغان ايدى شونىڭ اوچون آتابىك نىڭ قالغولۇق حاللارى
اولقوسىز مورتالە غەدە اوتكەن تونلەرى وە عومومەن اوندەگى اوزگەرشلەر بىر
توغرىدا ھەسەنەلەپنى اويلا تىسا - دە سەبەبىنى سوراشقا با تىرلىغى بىتمەس
وہ سوراشنى ھەقايىدە سوزىپ بىلەر ايدى، چونكى اول آتابىك دەگى
بو حاللارنىڭ سىزىنى نىگە نىكە؛ موھەببەتى آراسىغا چوب بولب توشكەن
كىيىنگى اويە نىشى ئەلەمىدەن دىب قەرار توپغان ايدى

آتابىك نىڭ آرزولۇق كىيىن آلدىغا كورمە سلىگى وە جەھىدەن اوزىك آيم
ئە چىغىلەندى نىھايەت ئە چىغىغا چىدەي آلمانغان بىر كوشى مەھمانخانە دە
آتابىك ياتار ادرىنى يازب تورغان چاقدا كىرپ كىدەي وە يازلغان اور نىنى
بوزب يىغىپ تاشلادى وە ،

مەھمانخانە دە ياتابىر نىمە قىلاسەن ، اىچكەرىگە كىرپ يات ! - دىب
چىكردى . لىكىن اوغلى ايدى ايدىگەرىگى آتابىك ايمەس ايدى ؛ آناسى نىڭ
چىكروغىغا قولاق سالمادى . دە قايتادان اور نىنى يازب باشلادى . اوزىك
آيم نىڭ غەزەبى تاغىن ھەم آلانگا آلدى . - سوزمىنى ايشتمەسەنمى ، كەر ؟ !
آتابىك ساروققىتا قىلب جاواب بىردى .

- كەر ايمەسمەن لىكىن سىزنىڭ بو تە كىيىنگىز آلدىدا ھەم كەر ھەم كورمەن
بو توغرىدا سىز ايدى آرتقچا باش اغزىتماڭ !
السا نىز ، غەدالە تىز !!

آتابىك زە ھەر خەندە بىلەن سورادى :
مىن باشدا سىزگە نىمە دىگەن ايدىم ؟
نىمە دىگەن ايدىڭ ؟

- كىيىنگىز مىندەن ياخشىلىق كورمەس دىمە گەنمى ايدىم سىز بىلەن آنا
بونگە كورمەگەنمى ايدىڭىز ، سىز بونى انكار قىلاسىزمى ؟
آنا نامدان وە غەدە آلمانمەن ، دىب شونى دەي خاتىغا چە بىر قىلب يورە
بىرە سەنمى ؟

كىيىنگىز گە چە بىرنى خاھلاماساڭىز وە اوزىڭىز غە بىكەن انسا فە قاي تىساڭىز
ايدىڭ آسان بىر يول بار . - دىدى وە آنا سىدان مە علوم " نىمە ؟ " دىب

بیریلە تورگەن سەوالنى كوتب توختادى. ئەمما اوزبېك آيىم سوراقى اور نىگە
لە بىنى تشلەب باشىنى ايكى يىلكە سىگە تېرە تىدى. سز سورا شنى تىلە.
مە سەگزدە مېن ئە يتەي: كېلىنكزگە جە بىرنى خاھلا ماساگز مېندەن تەلاق
قىلدركز وە بىر بىچارە گە بوپوسن عەزاب بىر بىر مەگزا! — دىدى وە
براز توختاب داوام ايتدى؟ سز بىلگەن انساڧنى مېن ھەم بىلە مەن
بىر بىچارەنى. نەقەت سزنگ كە يىگزا ادچون عەزاب المەس چىككەن
خۇرلىغىنى اومىلاب ھەر كۈنى بىرقات ايتدەن توشە مەن... ئەگەر اوز
كە يىگزدەن كېچسەگزا خىشى بىلگنكم، بىر المەس ايكى جاننى عەزابان
قوتقارغان بولاسز، آنا جان! — دىدى. اوزبېك آيىم ادغلى نك بونچە لك تەتقى
كىتىشىنى كۈتمەگەن ايدى وە بوپوسن قاتق موعامەلەنى. دە آتابىككەن
بىرچى مەرتەبە كورە ر ايدى. سوز، قايتار شغا اورن تا پالمادىمى وە پا جانجانك
اولوغا يىشدان قورقدىمى ھايتاور اوزاقىنا استھزالان قاراب تورغاچ " نىگىنى
يىسەن، بالام!" دىدى. دە مەمانخانە دەن چىقتى.

آتابىك پالغزمە مەمانخانە دە يانت كۈن كېچىش بىلەن گىزە قالمادى كېچە.
لەرى ئەللە قايا قلا رغا كىتب يوقالا ترخان عادەتلەر ھەم چىقاردى دە بىر ايكى
قايتا. آرتىقا مەست بولغان حال دە قايتب ھەسە نغەلىنى تە مام ھەيرە تە
قالدردى. اول آتابىككە نە سىچەت قىلىشنى ھەم بىلمەس دە بو سرنى برە رگە
ئە يتش اوچون ھەم ھىران ايدى.

بىر كۈن كېچە سى اول يەنگى عادەتى بوينچە ئەللە قاياققا كىتكەن ايدى.
ھەسە نغەلىنىڭ كۈڭلى بوكون ھەم براشكە گوراهلك بىر گەندىك بولب
ايچكەرىندە پاتكوسى كىلمەدى. اورنىنى مەمانخانە غا يازب داربازەنى زە نجرلەب
كىلدى. ئەگەر بوكون ھەم اول اوشە حال دە قايتسا بىر نەرسە دىمەكچى
يەنى قوليدان كىلگەن نە سىچە تىنى قىلما تچى ايدى. اوخلا مای كوتب اولتوردى.
ئەمما اول تونگى ساعەت اون بىر بولسا ھەم كىلمەس اون ايكىدە ھەم
دەرەكسز ايدى. نىھايەت كۈتە. كۈتە اولقوسى تەك قىلغاچ اورنىگە چوزىلپ
كېرەگىنى كېرەگىگە اولاب پاتدى وە اوخلاب كىتكە نىنى اوزى ھەم سىزمەى
قالدى آرادان نامە علوم بىر موددەت اوتب داربازە نك سونا قالىسز قاقلا شىدان

چوچپ اويغاندى دە يولەككە يۈگرىدى. قار انغودا زەنجىرى تىمسكىلەر
 ايگەن "كەم؟ دىيىپ سورادى دە جاوابىغا "مەممەن" دىگەن سەرخوش
 تاشنى ايشتىدى. بىر تاش اوندىڭ يۈرەگىنى ئويۇشۇپ يوبارغان دە
 "بوكون ھەم شوناقا" دىگەن سۆزنى كۆڭلىدەن اوتقوزغان ايدى. زىنجىرى
 توشىرىپ داربازەنىڭ بىر تاپاقاسىنى آچىشى ھامانا شو تاپاغا سويەلب تورگەن
 آتابىك ھەسەنغە لىنىڭ آياغى آستىغا يېقىلىپ توشىدى. ھەسەنغەلى بوكونى
 كەلغىنىڭ اوتتەچە كىتكەنلىگىنى بايقاغان يولەكنى توتىپ كىتكەن اىچكولك
 ايسىدەن اوتچى يازغان ايدى. آتابىكنى سويەلب ھەمانخانەغا كىلتۈرەر
 ايگەن ايكى كوزى اىچكەرى خاۋلىنىڭ ايشىگىدە. چۈنكى يوسف بىك حاجىنىڭ
 تونلەرى تاشقار يىغاچقا تورغان عادە تىنىڭ شۇدە قىتقا توغرى كىلىپ قالىشىدان
 يۈرەگى تەكە. پۈكە ايدى. آتابىكنى يېشىنتىرەر ايگەن بىز اسزىر آھەنگە
 دىدى:

اوغلىم سىزگە شوشەيتانى اشنىڭ نىمە زەرورەتى بار!

آتابىك مەستلەرچە كۆلدى:

مەمىنگە زەرورەتى بولماسا كىكىمگە بار؟!

نىمە بولغاندا ھەم مەن بولاشكۇدەن رازى ايمەسمەن! - دىدى
 ھەسەنغەلى دە قانداى جاواب ايشىتىشىنى كوتىپ توردى آتابىك اورنىگە
 ياتىپ آلتاچ كۈچلۈك قىلىپ بىر اۋىلەپ آلدى. ھەسەنغەلى اۋىلدەن جاواب
 كوتەر ايگەن بىر آزادان سوتۇ جاواب اورنىگە حوررەك تاشىنى ايشتىدى...
 آتابىك نىڭ كۈتۈلمەگەندە بىر يىلگىلە ياراماس كۈچلەرگە كىرىپ كىتىشىگە ھىچ
 بىر تۈرۈك مەنەبىرە نەمەي باشى قاتسا ھەم ئەمما اوندىڭ كوزى اۋىلگىدەن
 ئىگنەگە زورلاپ تاقلىغان اىپ نەرىگە كىتمەس ايدى. اۋىلدەن سوتۇ ايكى
 آيلاردان بىرى مەرغىلانى تىلگە آلسا سلىق دە اۋىلى بىر آتۇرۇپكە توشىرىپ
 "آرا لىدىان بىر سادۇقچىلىق اۋىلدىمى ايگەن" دىيىپ ھەم كۆڭلىدەن كىچىردى -
 آتابىك بىلەن بىرگە چاى اىچىش مەقسەتدە ايرتەلەپ آيباداق نىڭ دەملەگەن
 چاىغا بارماى آتابىك نىڭ اويغانىشىنى كوتىپ يوردى. آتابىك توشكە ياقىن
 اويغانغاچ ھەسەنغەلى چاى ھازىرلادى. دەستۇرخان يازىپ اۋىلىنى كوتىپ

اولترگەن - ھەسە نەھلى ياشغا قىيىن قىيىن آتايىك كىلدى. توندىگى
ھالى ايسىگە لوشب بولسا كىرەك باشىنى بىردەن كوتەرب ھەسە نەھلىگە
قاراماس دە بر آغز بولس سوزگە ىتمەس ايدى - آتايىك نىڭ بر ھالى ھەسە
نەھلىنىڭ نەھكە يورەگىگە قاتتىق تەئسىر ايتكەن دە اويلاپ قولغان نەھسىچە تەلەرنى
اونوتىپ بىكزادەنى بوآغز ھالدا ن قوتقازش فكرىگە گىنە توشكەن ايدى.

ياشلىك - بىياشلىك دىگەن ايكەن مەشائىلەر! دىپ كولب قويدى
ھەسە نەھلى دە. ادى اچىدەن بىتە - يەرىتمەسى سىزىپ قالماغاي، دىپ جودە
خارا تودە بولدىم... ھايتا ور ھىچكىم پايقاماپتى - دىدى. آتايىك تەشەككور
اتكەن سرمان ھەسە نەھلىگە. كولب قارادى دە اوزىنىڭ بو كىتىشىدەن دىزا
سزلىك بىلدەرگەن كەبى ئىنتىك تىن آلدى ھەسە نەھلى سوزىنى اور نىتەرب
آتايىكىنى اوز ھالىغا قويماس ايدى اونەر. اونمە سەدەن بەھس قىلپ نىھايەت
بو اونەر. اونمە سىنىڭ آخىرىغا شرسە والننى ھەم اولاب يوباردى؛
- بوگەل مەرغىلانغا كىچىكە كزسى؟

بۇرۇقار ايدا ھەم تور تىپ اوتكەن ايدىك كىم آتايىك نەھ يوسىف بىك ھالچىغا
نەھ اوز بىك آيمىغا دە نەھ ھەسە نەھلىگە مەرغىلاندا ن تىزقايتىپ كىلىش سەبەبىنى
ئىتمەگەن مەرغىلان بىلەن اوزل - كىلىدە ھەسە نەھلىسى اوزىگە نىلىگىنى ھورق
ايتىپ سوزلەمەگەن سورالماغان سوزگە جاواب بىرلەمەس قەبىلىدەن ھىجىت
ئەلە سىنى اچىكە بو كەدەن آلب غىنا يورگەن ايدى. ايكى آيدان بىرى بىرنىچى
مەر تەبە مەرغىلان توغرىسىدا ن سورالغان سەوال ھەم نەھت شۇ ھەسە نەھلىنىڭ
كىيىنى سوزى بولپ سرنى آچش اولقا وى - دە كىلگە نىدىك ايدى - لىكن
جاواب تە مام ھە قىقە تگە موغايىز دە كىيىنى ھە يەرەتكە سالارلىق بولدى؛
- بوكون جونا ماتچى بولپ تور بىمەن! - دىدى.

ھەسە نەھلىنىڭ شۇبھەسى بوشكە چىقدى. چايدان سوڭ اول اوزىنىڭ سوزىنى
ھەمەلدە كورسەتپ آتاسىدا ن ھەم زوخسەت آلب قويدى دە پىشىندەن كىيىن
بولغا چىقىش اوچون ھازىلك ھەم كورە باشلادى. اونىڭ سىررىنى بىلگۈچى
دە "ايدى مەرغىلاندا نىمە قىلاسەن؟" دىپ سوراغۇچى آر ادا بولماغانىدەك
اول بو سوراقتى اوز - اوزىگە ھەم بىرپ قاراماغان ايدى. گویا بىررە نغىدە مىك
مەرغىلان يولىغا آشتىق ھازىرلا ن ايدى.

يېگرمە كۈن اوتار - اوتماس مەرغىلانداق قايتىپ كېلىدى . بىر بار شىدان
بىرە راس چىقارا آلدىمى يوقمى بوتوغرىنى بىز كېلەسى نە سىلەرنىڭ بىرىدەن
اورگە نە رمز .

كېلىپ تاشكە نەدە برهە فته چاماسى توردى سوگرە يانغا سە نغە لىنى
آلب آق مە سجدە شە هرېگە جونا دى اول ايكى يىلدەن بىرى توختاب قالغان
سە ودا گەرچىك اشىنى قايتا دان باشلاما تچى ايدى .

بىز دەكم كۆب يىغلايدىر؟

غە يىرى مە شروع تە لاق خەتى تىككە نېگە آلتى آيلار چا نە سە ت اوتب
كېلەن ايدى . كۆمىشنىڭ گوزە لىك تە عرفىنى غا يىبانە . البىتتە آغزىنىڭ
سودى كېلىگۈچى خاتلىق وە خاتلىق آرزومە نەلەر " ياتب قالغۇ نچا آتە
قال ! " سوزىگە غە مەل تىلب قوتىدار نىكىگە سارچىلارنى تۇرنا قاتار بىر بارا
باشلاغان ايدىلەر .

ئە لىبە تە بونە شوبە يوقدەكم كۆمىشنىڭ ايرىدەن چىققان خە بەر يىنى
كۆمىشنىڭ اوزىدەن غەم ايدىگەرى توشىنگەن وە آتا بېكەن غەم ايدىگەرى
سىز گەن حامدنىڭ سارچىسى باشقا سارچىلارنىڭ موقەدەمەسى ، يازباشىدا
كېلە تۇرگەن قالدىرغا چىلارنىڭ يولباشچىسى ايدى . حامدنىڭ سارچىسى بىر
مەرتە بە كېلىش بىلەن گېنە قە ناعە تە نامادى ، اوچ - تورت قايتا لاپ كېلىپ
قوتىدارغا حامدنىڭ كويىا و غول بولش تىپە تىدە ايكە تىلگىنى غە زىر
نىياز قىلا باشلادى . نە تىجە دە حامد باينىڭ سارچىسىغا بىر نىگەن جواب شو
بولدى : بىز حامد باينى اوزىمىز گە كويىا و غول قىلىشدا ن غېچ بىر مانەنىڭ
كۆرمە بىز غە مە قىزىمىز موندەن سوڭ اير قىلماسقا قاتتىخ اسرار ايتەدەر
شونگە كۆرە حامد باى بىزنى كېچىرسىن ! " باشقا سارچىلارغا غەم چاراب شو ايدى .
قوتىدار بىلەن آفتاب آيمىنىڭ بوجا وابلارى اوز لەر پچە ايمەس نە لكى كۆمىشنىڭ
كۆڭلىگە قاراب بىرىدەر ايدى .

بىراق كۆمىش بىسىنىڭ مېن ايدى اير قىلىپ بولدىم ، موندەن سوڭ
ايدىگە احتىياجىم يوق ! " دېگەن قە تىنى جاوا بىغا اولەر اوزاق قولاق سالب

تورالما دىلار چوئاز اونىڭ بىر سىزىنى "چىدە مەسنىڭ سوزى" دىيىپ آڭلار ۋە
توزوكرەك جايى چىققاندا ايرگە بىر شىكە ھەم چىسابلارى يوق ايمەس ايدى.
شونىڭ كۈرە كىلگەن ساوچىلارنىڭ اوزلەرىگە ياقماغانغا گو ناھىڭ بارىنى
كومشنىڭ بونىيگە آغدارب جاواب بىرەرئە مەما ايكىنچى ياقدان توزوكرەك
جايىنى كوزلەر ايدىلەر.

كوتلمەكەن بىردە شەھەرنىڭ ايكى آلدنغى ئەعيان ۋە سەرۋەتدارلەرىدىن
بولغان سەلىم شەرىبەتدار دىگەننىڭ كامىل بىك اسىك اوغلىدان ساوچىلار
كىلب قالدى:

آتا-آنانىڭ كوتكەنلەرى شومدەى تىگو تەختك كويار بولغانى اوچون
بىرچى مەرتەبە ساوچىلارنى ياخشى سوزلەرۋە قولىق - سولىق آشلار بىلەن
جوناتب ايكىنچى كىلىشكە اويلاش بجاواب بىرەر تورگەن بولدىلار - ايدى
خاتون اوزاق اويلاش تورماى رچونكى اويلاش تورغان جاي ايمەس ايدى!
ساوچىنىڭ ايكىنچى كىلىشىدە جاواب بىر شىكە قەرار قويدىلار. كومشنىڭ
قارشى توشمەگى توغرىلىدا ئەلبەتتە اولەرنىڭ شوبهەلەرى يوق ايدى
شونىڭ بىلەن بىرگە آتا-آنانىڭ سوزىنى بىردە قالدىرادى، دىيىپ ھەم
ايدىلەر.

كوز كۈنلەرنىڭ آياغى ۋە قش كۈنلەرنىڭ باشى ايدى. دەۋختلەردەگى
سارق بەرگلەر توكىب توگەلگەن بىر يوزى اوزىنىڭ قشقى سارق كىمىنى
كىيگەن ايدى. تورت تامانىنىڭ اورالغانلىغى ساپە سىدە ياپراقلارنى
توكىلىشەن ساقلاب قالغان بوگىلاس ياغاچلارى ھەم بوكون تونىڭى قارا
ساروققا چىدە ھەمەى يىلنىڭ آرزغىنا ھەركەتى بىلەن - دەۋرگلەرىنى شىرت
شىرت اوزب تاشلا ماقدال ايدىلەر. ھەۋا آچق بولب قوياش توز كىنە كوتەرلگەن
ئەمما اونىڭ ھەم بوكون كۈنچە تەئسىرى يوق؛ بوكونىڭى قارا ساروق قوياش
كوچىنى. دەۋرگىسكەن ايدى.

اورتا ايشكەن كومش بىسى كورىندى. بورونغى تولالىغى كىتب
آزغىلانغان ۋە لىكن بو آزغىنىڭ اونىڭ خوسىنىگە كەمچىك بىرمەى بىلەكس
يوقار يىلاتقانلار. كەمان قاشلارى ارتق مەۋج اورب اوزىنى كورسەتكەن

بر آز باتا توشكەن شەھلا كوزلەر تاغەن ھەم تەم قاراتق تاغەن ھەم نورلىك
 كەسب اتكەن ايدىلەر. بۇ كۈنگى ساوققا قارشى كىيىپ آلفان ساوسەر
 پوستىنىڭ ياقالىغى كىشىنىڭ خەسەدىنى آرتدىر ب نەنەس باقتا قالاغىنى اوپ
 ياتار ايدىلەر. براق اوندا بىر كەمچىلك باردىك كورىنەر ايدى: شەھلا
 كوزلەر بورو لغىدىك اويناپ تورماس دە سوت چىكەگى بر آغرلىق بىلەن
 خەرەكەتلەنەر ايدى. بىر تاماندان قاراغاندا بو آغرلىق دە اونگە برعائلىق
 اورغوزلىق باغشلاغاندىك. كىلپ آيوان موپىشىغا اولتوردى - دە كوزلەرىنى
 آغرغىنا خەرەكەتلەندىر كىتمە. كىت چىپ. چىپ. چىپ ايتىپ توكلمە كدە بولغان
 خەزانلەرگە قارادى دە خەر بىر پىراقنى يوقارسىدان كوزەت بىرگە قويا باردى.
 اول بىرگە توشكەن ھەر بىر پىراقدا اوزىنىڭ تەر جومەشى ھالىنى اوتور
 اوزىنى. دە مەرتىدىن آيىلىپ ھىچكە چىقب تورغان شۇخەز انلەر دەن
 آيىرا بىلەن ايدى. آيىرا بىلەن دە لەتەف كوكرەگىنى تورت ايللك
 كوتەرب تىن آلدى دە كوزلەرى حق ياشغا تولدى. يىڭ اچىدەن بىر - بىر سىگە
 اوتقوزلغان ايكى قولىنى بەر اىبەر كوتەرب كوز ياشىنى آرتار ايكەن اچكەرى
 خارلىدىن آفتاب آيىم چىقب كىلەر ايدى. اول بىر آستىدان قىزلىغا كوز
 قىرىنى تاشلاب مەھمانخانە ايشىگىنى آچشقا توتتى. آفتاب آيىمىڭ آرتاسىدان
 غايىشەسى بى ھەم كوردى، كىلپ، كوش ياندا توختاپ سوراى.

نېمە قىلىپ تاشقارىدە اولتور بىسەن ؟

- اوزم - دىدى كوش قاشلارنى چىمىر چىتكە يوزىنى او گىردى.
 - مەھمانخانەگە كرسەڭ سەن بىلەن ايكى آغز مەسلەھە تىمىز بار ايدى
 - نېمە مەسلەھە تىمىز بار ؟

- آلدن كىر. با دەم دىدى كەمپىر دە كوشنىڭ بىلكە سىگە قاقب تورغزدى
 اولەر اچكەرىدەگى سادچى خاتىلارنى يالغز قالدېر كوشنىڭ سوزىنى
 آلتش اوچون تاشقارىغا چىغان ايدىلەر ھەم كوش بولسا ساوچىلارنىڭ
 آلدىدان رىزاسزلىغىنى آڭلاتقاندىك بىر نە مائىش بىلەن كىتكەن ايدى.
 اول مەھمانخانە غا كىرگەندەن سوت ھەم تىرسەب تاكچەلەر دە تىنەر آقتار
 غاندىك يورنى بەشلاى.

تاكچە دە سەن قىدرغان نەرسە يوق، كىلپ ياشىمىزغا اولتور! دىدى
 آفتاب آيىم.

— اولتورگە نەدەن سزگە بر پوللك فايدا يوق، سادىچىزگە اوزىڭىز بىلگەن جارا
بىنى بىرە دىرڭ!

عائىشە بى بى قزىغا مە عنالك قىلب بر قاراب آلدى - بالام - ئەخىر
ايكى آغز گەپ ايشتىچى آلدن! - دىدى.

كوش اولتيرە بىرمە گەچ آفتاب آيم قىزىشىدى.

قزم سەنڭ بوتار شىلىغىڭدان موددە عاڭ نىمە؟! -

سز بىلەن آنامغا موددە عامنى نىچە قايتا لاب ئە يتە مكو: موندەن -

سوڭ بو اشنى خاھلامايمەن.

دونيادان تاق اوتاسە نى؟

تاق اوتاسە نى، يوقى بونى تەڭرى بىلەدر.

مىن سەنڭ ھەلى ھەم اوشە اوياتىز ايرىگەن كوڭل اوزالماغانىڭنى

بىلە مەن. سەنڭ بر ھامتە مە عليغڭ كانى بالالىغىڭدر. سەن ياخشى بىكى

موندەن سوڭ آتاڭ اول ئوياتىز گە اوز اويىدەن جاي بىرمە گە نىدىك اوياتىز

نڭ اوزى ھەم اوزل. كىسل سىنى تاشلاغاندر. ئە گەرسوزمگە اشانماساڭ

مەنە بونى اوتب قارا - دىدى - دە كوشىكە بر قاغاز اوز اندى وە دارام ايتدى.

بىز بونى سەن اونگە خەت يازغاندان سوڭ جاواب اورنىدە آلمان ايدىڭ

براق اوشە وە قتدا بو اوياتىز نڭ بر نچى تالاق خەتسى ھەم سىنىڭ

يىتىپ آرتقانلىقدان بونىسىنى سىندەن ياشىغان ايدىڭ. ھامان دە سەنڭ اوسىڭ

كىسىلمە گەنى اوچون بوخەتنى ھەم كورسە تەكچى بولدىم! دىدى - كوش

قاغازنى آناسىدان آلدى: مە تلوقەم كوش بى بى گە - مە نىم بر نچى خەتم

بىلەن سز نڭ مىنگە قىلا تورغان ايركە لىكە لىكەز گە بر چىك قولىغان كە بى ئىدى

لىكى بونگە توشىنمايسىزى وە يا توشىنشىكە تىلە مە لىسىزى ھايتا ورىيە نە ھەم

ايكى ايركە لىكە رگىزنى تەرك ايتىمە بىز خە تگىزنى اوقور وە اوز مىنى كولىگىدەن

توختاتا آلماس ايدىم - آرزو غا عەيب يوق، دىدر لەر چىكەن آشب قىلغان

ھوجوملەر گىز ايسكى قەدر دانلىغىڭز آتىغا كىچىرىلەدر - ايندىلىكە سزگە

مىندىك وە فاسر وە خىلە گەر بولماغان يەنگى ايرتا پىلغاي ايدى دىب

ئە دداعى آتابىك يوسف بىك حاجى اوغلى ۲۶ جاززا ۱۲۶۵ نچى يىل تاشكەندە

مەكتوب اونڭ يورەك جەراھەتىنى قايتادان تىزىپ تاشلاغان ايدى - كوز

ياشىنى دوو - دوو توكب خەتنى اوز تاشىغا سالىدى وە اوزىدەن جاواب كوتب تورغان

ئىچەسى بىلەن آناسىغا دىدى:

مىن بو اوياتسىز يرتقى بىلەن ياراشماق اوچون اومىد توتمايمەن شونىڭ
بىلەن بىرگە بىر ھەم قىلمايمەن — نىگە؟ — دىيىپ سورادى آناسى
- نىگە مى؟ دىدى كوش دە يىغلاغان كوشى جاواب بىرىپ باشلادى
نىگەكى مىن اوزمنىڭ سويگەن دە موخە بىبەت قولغان ايرىم دەن بونچە
اوياتسىزنىڭ بويى كىلىخ دە فاسزلىق كوردىم. ايندى ايرىدىگەن شو بولدىمى؟
موندەن كورە دونيادان تاق اوتكەن ياخشىراق يالغىز يورگەن تىنچر اقتەر
شونىڭ اوچون قىزىڭغا ايرىتىدىن سوزلەمەڭ. دە يافراق كەسى تىراتىرغان
يورەكىگە دەھشەت ھەم سالماڭ!
بوسوزدەن سوڭ آفتاب آيىنىڭ آتلىق كوڭلى ايرىپ كىتكەن اىچكەرىدە
جاواب كوتىپ اولتور غوجى سادچىلارغا قانداي باھانە تاپىپ كىرىشى - دە
اويلاپ اولتورماغان ايدى "يىغلاما" دىدى كوشنى مەھمانخانەدا قالدۇرىپ
آناسى بىلەن چىقىدى -

سەلىم شەرىپتەن ئىككى قوتىدا ارغانىھايەتدە مەعقول توشىپ قالغان ايدى
شونىڭ اوچون خاتونى دە قىزىدىن سوراپ اولتورماي بىر كۈن دوكانىدەن
بىر كەك سادچىلار بىلەن بىتتىش ھەم كىلدى دە خاتونىغا "مىن بو كۈن
فاتىھە قىلىپ كىلدىم نىمە بولغاندا ھەم ايندى قىزىڭنى كۈندۈرمەسەڭ بولمايدە
دىدى گەمما آفتاب آيىنىڭ ايرىتىشىنى اىشتىكەندە تىرى باشلايتورغان
قىزى بىلەن ادچىراشماق ئۇ سىلا تاقەتى يوق ايرىنىڭ بوسوزىنى اىشتىكەندە
تەمام اوزىنى يوقاتقان ايدى. اول قىزىنى كۈندۈرىش اوچون قوشىدا رىغا
دە غەدە بىرگە ئىدە اوزىنى اىكى ياقدان اوقتا ئىلغان ھە نەھەر آراسىدا
قالغۇچىغا ادخشا تارقالىسى تامانغا قىمىرلاسا ھەم موھلىك يەرەلىشىنى ئاتى
بىلەر ايدى. شو كۈندەن سوڭ بىچارە ئانىنىڭ آغىزى كۈنلەرى باشلاندى
ايرىگە بىرگەن دە غەدە سىنى ئۇ سىلا باجارا بىلمەس بول ھە قەدە تىزىغا آغىز
آچىپ سوزلەي آلماس ايدى. ھەر كۈن بازاردان قايتىپ كىلىپ بىرىنچى
سوزى "كۈندۈردىمى؟" بولۇپ قالغان ايرىدەن توشى بىلەن كالىش اىشىتەر
دە كۈندۈزلىرى كوشنىڭ ئاغزىغا يورەكىگە ئالماي غەزابلانار ايدى

بىرنىچە كۈن سوڭ توتىدار ھەم ايندى اوزخە تاسىنى آڭلاغان ، چۈنكى ھەر
 كۈن دىيەرلىك سەلىم شەرىپ تەدارنىكىدەن كىلىپ تۇرى كۈنىنى سورىغۇچى
 كىشىگە تۈرلىك تۈرلىك باھانەلەر ئۇيغۇن بىر زىركەن ۋە اوياتىدان دوكانگە
 توششنى دە تەرك قىلىش فېرىگە كىلە يازغان ايدى . بىر كۈن دركاندەن نىھايەتتە
 ئۇ چىچلان قاپتۇ دە آفتاب آيمىنى عومرىدە ، ايشتمەگەن سوڭشەرىپلەن
 سوڭدى : قىزىڭنى ، دىپ شە ھەردە باش كوتەرب يورالماتورغان بولسا
 كۈندىر سەڭ كۈندىر ، بولماسا مىندەن ارمىدىڭنى اوز ، مېن ايندى سە نلەرنىڭ
 دەستىگەن شە ھەردەن قىچىپ كىتمە سەم بولمايدىغان دە رەجەگە يېتەم ؟ دىدى
 ايرتەسى كۈن بىچارە آنا قىزىغا مە شۇرمە زور دەن سوز اچىشقا مەجبۇر
 بولدى قىزىنىڭ يانغا اولتۇر ب سوزلاش اورنىگە يۈم . يۈم . ئىغلاپ
 باشلادى . كۈمش ايسە آناسىنى بوخالغا سالغان سەردەن واقف شونىڭ
 اوچون يېغى سە بە بىنى سراب اولتورماي اول ھەم كوزيا شىسى بىلەن
 يۈزىنى يۈمەككە توتىدى آنا بالا اوزاق ئىغلاشدىلار كوزيا شىلارى
 بىكۈنچە بوزلاشدىلار .

بو كۈنلەردەن كۈرە دۇنياغا كىلمەگەن بولسام ايدى . بوتىر كىلىگمەن
 كۈرە اولب كىتكەن بولسام ايدى ! دىدى آخىردا آفتاب آيم .
 - ياڭلىش سوزلە بىز آنا جان !- دىدى كۈمش ۋە ، سز دۇنيا دا تورىشكە
 لايىق ايدىڭز لېكىن سزنىڭ دۇنيادان تويىشىڭزگە ۋە قان . قان ئىغلاشڭزگە
 سە بە بېشى مېن بولدىم . مېن سىيا بەخت دۇنياغا كىلمەگەن بولسام ايدى سزگە
 مۇنچەلىك كۈلفەتلەر مۇنچەلىك ئۇندۇھلەر ھەم يوق ايدى شونىڭ اوچون سز تەڭرىدەن
 سوراڭ ، كىم تىزراق مېن مە شۇرمەنى مە حوايتىب سزگە اوچ . تورىت كۈن
 تىنچلىك بىرسن آنا جان ! سزنى بوخالدا كورمىشكە ۋە اوز تىلەگىم يولىدا
 سزنى توربان ايشتكە آرتق تاقەتمە بتىدى . تاشلاندىق بوتىزڭز قولما . قول
 يوغۇچى بو اوينچق قىزىڭز كىم سز دىك بىر مەرىبان آناسى قان ئىغلاش كىم ؟
 ئىغلاماڭز آنا . سزنىڭ توكب كىلگەن كوزيا شىلارڭزنىڭ بىر تامچىسىغا ھەم
 بوتاشلاندىق قىزىڭز آرزىماس ؛ سز آتامغا مەنىڭ رىزالىغىمنى تە شولىشلەنمە
 بىلدىرە دىرڭز اول ھەم كىشىلەر آلدىدا بو بەختىز قىزىنىڭ تە غەسىگە
 قالماسن . سز مەنم يۈزىمگە ايزىلىپ قارا ماڭز ، اويلا ماى نىتماى رىزالىغىمنى
 بىلدىرە دىرڭز !- دىدى ۋە يۈزىگە تۈزەپ توشكەن ساچىنى توغرىلاپ آخچ

داوام ایتدی؛ ئەگەر سز مینگە آرتق ئەچنەگۈز ریزالینگىڭ بىر شەرتى قىلىپ
 تۈپنى كىلەسى كۈزگە بولىشىنى ئە يىت اوتىگۈز، ئەگەر دە آتام بەختىز قىز
 نىڭ بۇتۇلەگىنى قەبول ايتسە ايتسۇن بولماسا مەنم بۇتۇلەگم ھەم
 سزنىڭ بىر تامچى كۈز ياشىگۈزگە آزرىماس آناجان سزنىڭ شادلىغۇز يولىدا
 ھەر بىر آغزۇقلۇغا بۇبەختى قارا قىزگۈز رازىدەر، آناجان!
 آفتاب آيم كۈمىش نىڭ بوسوزلەرگىگە تۈزب تۇرالماي قىزىنى باغرىغا
 باسب قوچا قىلدى؛ آنا بالا تاغنى شۇدە تلىك، رەوشدە كۈز ياشىغە كۈمىلدەلە...

آفتاب آيمنىڭ قەتئى اسرارىگە بىناغەن قوتىدار ھەم قىزىنىڭ شەرتىنى
 قەبول ايتكەن قۇدا لار ھەم كىلەسى كۈزگە چە كۈتۈشكە رازى بولغان ايدىلەر.
 دىمەك كىلەسى كۈزگە قوتىدار سەلىم شەرىبە تدار كەبى بىر كىشىگە قۇد
 الاشب آلتاندىك كۈمىش بى بى ھەم آتابىك اورنىگە كامىل بىك نى
 آلماشدىر ارايدى.

نەوا كۆپى

خەلقىمىز تەعبىرىچە بوزامانلار "موسلمان آيار" بولساده بىراق بو
 قەنتە نەك تەعبىرنى بۇزب قويا تۇرغان اشنەر ھەم يوق ايمەس ايدى. خان
 موسلمان بىك موسلمان، خەلق موسلمان بونىڭ اوستىگە يۇرش تۇرش ھەم موسلمانچە
 ھۆكۈملەر ھەم شەرىئەتچە ايدى. اوغزۇق قلغان ارچۇن قول كىسبەدەر وە يا
 دارغا آسىلا درزانى بىلەن زانىيەلەر ھەم پىشتاقدان تاشلا نادىرلار، ايجكۈك
 اچكەن اوچون قۇق دەزرە اورىلەر. رەئىس ئەفەندى مولازمىلەرگە دەزرە
 كۈتەر تىرىپ ناماز سۇزلەرنى تىكشىرەر، فەرزى عەين بىلمەگە نلەرنى اوردىر
 ايدى. اش شۇنچەك نازك بولۇ تۇرب ھەم اوغزۇقلار اوز تىر كلكلەرى آر
 قاسىدان قالمايدىر لار ايش ئەكە بىلەن تاش ئەكە نىڭ اويلەرى آرقاسىدان
 تىشىب ماللارى اوغزۇقلارنا بىرە در پىشتاقدان قايقا بۇرغىلىپ تاشلا نىماق اوچون
 فاخىشەلەر ھەم يىتىش تۇرا درلار. بۇتۇن عومرىدە پىشتانەسى سەجدە كورمە،
 گەنلەر ھەم كۈب ئەمما فەرزى عەبىنىڭ باش تامانىدان تۇرت بىش جۈملەنى
 ھەر كىم قىنالماسدان سايرى آلا ايدى. كۈب كىشىلەرنىڭ اويلەرىدە موسەللەس
 بىلەن بۇزەلەر ھوملار قايناب ياشا اىكىنچى تاماندا رەسمى...

سورە تەدە ايچكولك ساتش بىلەن تىرككك قىلغۇچىلار ھەم يوق ايمەس
ايدىلەر تاشكەندەنك چوقراقشلاق دىگەن يىرىدە تازا قىلار تامانىدان آچىلغان
وہ ھەمىشە روستەم نەما كىشىلەر بىلەن آقېرىب ياتقان بوزە خانە كارھەم يوق
ايمەس ايدى - (۵)

بىش آيلاب آق مەسجەد سەنەرىدە يورب كىتكەچ آتابىك توغرى شو
چوقراقشلاق بوزە خانە كارىدان بىرگە كىل توشكەندىك بولدى - اونى
كوندزكونلەرى بوزە خانەدا اوچراتب بولماسا - دە ئەمما بوزە خانەغا كىلمەگەن
كىچەسى جودە آزايدى. بوزە گەر آتابىك نىك كىم بالاسى ايكە نىلگىنى ياخشى
بىلگەنى اوچون ھەممە اشنى اونىك تىلەگىگە تىراب قىلار - اول كىلدى دىگونچە
عاددى بوزە خورلار يانىغا اوتقوزماي اوزىنىك مەخسۇس حوجرەسىگە آلب كىرەر
باشقا لارغا بىرىلە تورگەن لايقا بوزە دەن بىرمەى بوزەنىك گوسى بىلەن
مەمان قىلار ايدى.

ھازر ھەم اول شو بوزە خانە دە ايدى. ايندى اوچونچى كورەچەنى توگەتب
تورتىنچىنى چاقىرغان ايدى. بوزە گەر كوردى:

- بوزە بىرەيمى بىك؟ - دىب سورادى.

بىرگ! دىدى وە: مەششاغۇزنى ھەم كرگىزك! - دىدى وە قت يارم كىچە دەن
ھەم آغقان كوندزكونىدەن بىرى ايچىش ب چارچاغان خورەندەلەر باقىرىش
چاقىرىش تارقالشغان ايدىلەر. بوزە خانە تىنچىگەن ايدى. قولما - قول يورب
چارچاغان مەششاق ھەم بوشاب آتابىك دەن كەتتە - كەتتە احسانلار كورگەنى
اوچون وە قىتنك كىچىلگىگە ھەم اعتىبار قىلماي كرگەن ايدى.

مەششاق آتابىك نىك سەرخوش قولىدان برىپىيالە بوزەنى ايچكەچ دو
تارىنى چىرتب سورادى:

قانداى كوينى چالاي بىك ئەكە؟

آتابىك سەرخوش تاوشى بىلەن جەدى گىنە قىل جاواب بىردى
- بىسەگز ھايدالش كويىنى چالگز، آجرالش كويىنى چالگزا
مەششاق عەجەبىنغان ايدى.

(۶) بو بوزە ھەنەلەر مەللە خاننىك ۱۲۷۳ نچى مىل تاشكەندە كىلگى

وہ قىدە بەر ھەم بىرلدى.

— دۇنيادا بۇندەي كۈيلەر بارلىغىنى غومرمدە بىرىنچى مەرتەبە يىتىشە مەن بىك ئەكە!

— دۇنيادا بۇندەي كۈي يوق دىيىپ اويلا لىزمى سز يىتىشە گەن بولساڭز مەنڭ ايىتىشكە نەم بار... بىلمە سەڭز بىگەن كۈيڭزنى چالڭز!

مەششاق دوتارىنى سازلار ايكەن يەنە سورادى

بوكۈيلەر يەنەڭى چىققانىمى؟

يەنەڭى چىققان.

قايسىدا ايىتىشەڭز؟

آتايىپ نەڭ كەيىنى تارقاقاڭنىڭ بولب مەششاققا قارادى.

بوكۈيلەرنى خەرخانەنڭ مەرعىلانيدا ايىتىشەم... دىدى.

دوتارىنى سازلاش اوچون رىزە كۈيلەردەن گىنە آل ب تورغان مەششاق

كاتايىك كۈتمە گەن جايدا "نەزەڭ باشلاپ يوبارغان ايدى كۈيىنىڭ

باشلاشنى بىلە تاق اونڭ دوجودى زور ايتىپ كىتكەندەك بولب كىيىنگى

پىيالىسىنى بوشاتىدى ۋە احتىيار سز ۋەششە دوتارنىڭ موڭداك تارشىغا

بىرلدى. دوتار تاۋىشى قاندايدىر اوزىنىڭ بىرچە سەرتىنى سوزلەگەندەك

ھىكايە قىلغاندەك بولب ايىتىلەر. ايدى. يوق، بىرچە سەرتىنى اول اوز.

قىلىدەن سوزلاماس ايدى. آتايىپ ئىلىدەن سوزلار ايدى... آتايىپ نەڭ

كۈز اونگىدەن اوتكەن كۈنلەرى بىرچە بىر اوتب باشلا دىلار. دە نىھايەت

"ئەنە" خاتىرە لەرى "ئەنە" ھەنگامە لەرى ھەم كۈيىنىش بىر اوتدەردە...

يوق، اوتما دىلار. اونڭ كۈز اونگىدە كىلپ توختا دىلار. دە شو كۈيى

تورا بىر دىلەر... دوتار بوكۈيىنىشنى اونڭ كۈز اونگىگە كىيىرىپ توختا.

تقاج بۇ فاجىعە گە اوزى ھەم چىدەب تورماغاندەك يىغنى باشلا دى...

دوتار قورققىنا يىغلاماس ايدى بەسكى بوتون كايىناتنى زور ايتىرىپ

ۋە ھەستە يۈرەكلەرنى درر سىلكىتپ يىغلا ايدى. آتايىپ آرتق چىدەب

تورما دى. دە دىمالى بىلەن كۈيىنىپ ياشىرىپ يىغلاماققا كىرىدى...

اول كۈز ياشلارنى توختاتماقچى بولار ايدى براق حازرگى احتىيار

اۋزىدە ايمەس ايدى. ھەممە احتىيار دوتارنىڭ ھەزىن "نەۋا" سىدە

تاتە تىز يىغىسىدە ايدى. دوتارنىڭ نازنى تارلاردا تىلەك يۈرەكلە

رىدەن چىققان "نەۋا" كۈيى اوز نالە سىگە توشتىگۈچى آتايىپ، دىك يىگنە رە

جودە موحتاج ايدى اوز دەردىگە توشنگەن بو يىگتكە بارغان ساين دەردىنى آچىب سوزلار بىغلاب وە ئىگوب سوزلار ايدى ... ايشتكوچى ايسە دونيا سىنى اولوتىب بىغلاب، كوچىنى يىغشتىرىب بىغلاب وە حەسە تىرە لىمىنى كوز ياشىسى بىلەن توكب بىغلاب ايدى ...

نېھايەت "نەوا" كويى اوزنى بوتون تەننىدىكى سوزەرىنى كوزى آرقاتق توكەردى. دە فەلەكنى تىسكەرى حەرەكەتتەن شىكايەت ايتىپ تويدى وە دونيادا يالغز حەسە تىكىنە بولماغا نىغىنى بىلەرگە نەدىك اوزىنىڭ "سەرت" كويىنى يىر يوزىگە شادلىق وە سو بوچ يىغىرىپ غەرز ايتە. باشلادى "نەوا" نىڭ سىرلىك "سەرتى" آتابىك نىڭ كوز ياشلارنى تورتىدى. دە بىرىڭلىك باغشلادى "نەوا" بىلەن يورىلىپ كىتكەن اونىڭ ارمىدە گونز اريدە يەنگى چىچەكلەر اونب چىقدى ...

بو اولتور شەن سوڭ اول بر آيىلاب بوزە خانەغا كىلمەي كىتدى مەر غىلانغاندان قايتىپ كىلگەچ يەنە ايسكى عادەتتە داوام ايتە باشلادى.

اتابىك نىڭ ارشە واقىعەدەن سوڭقى مەرغىلان قاتناشلارنى فەقەت نەتىجە سز تورققىنا بر قاتناش ايدى. بو قاتناش نىڭ ھەر برلىسىدە اوستا غەلىم نىكىگە توشەر ئە مەھە ئوز اوندەن اوزىنىڭ سىرىنى ياشىرىپ ئەندىجانغان قايتىپ كىلىشىنى وە يا بارلىشىنى وە يول اوستىدەن كورب كىتىش اوچون كىرگەنىنى ئەيتىپ اوستا غەلىمىنى مەنە تدار قىلار ايدى. اول مەرغىلاندا كورب توختاماس، بر كون، اوزاققا تارتلسە ايكى. اوچ كون تورب قايتار بەغزى وە قتلار داپول اوستىدەن "ھوجامە غاز" مازارىنى ھەم تونەب كىتەر ايدى. اونىڭ اون كونلەپ يول مەشەققەتىنى اوز اوستىگە آلب مەرغىلاندا قىلا تورغان اشى شومەشەققەتلەر غىزىگە آرزو غولتى ايدىمى يوقمى اوقوغوچى بونى قوبىيدان آڭكار:

مەرغىلاندا نەتىجە سز تەمامەن بوشكە قايتىپ تاشكەندە كىلگەچ كوشىنى اولوتكە نەدىك بولب اوچ. تورت كون ئو. بو بىلەن آوينىپ يورەر سوڭرە ھەفتە، اون كونلەن سوڭ يەنە مەرغىلان توغرىسىدا اويىلاب

باشلار اويلاپ اويىنىڭ ئىگىگە يېتە آلمىغاچ اوزىنى قاياققا اورىشىنى بىلمەي قالار شۇندەن سوڭ ھەممە ئەلەمىنى چوتورتشلا ققاحە والە قىباب اون- اون بېش كۈن باسمايچكە نىدەن سوڭ ايچكولو كەن ھەم لەرزە تىلەنمەي قالار دە شۇنىڭ يانىدا اونىڭ كوڭلى بىر نەرسەنىڭ بويىنى آلماندىك سىزىنەر؛ گويامەرغىلان بارسا بىر گەپ بولا تورغاندىك بار ماى قالسا كىيىنچە سىكەدە اوزى اوكىنە تور كەندىك ... شۇندەن سوڭ تۈسەتدەن مەرغىلان يولىغا ئوشىبا قالار- يولدا بارار ايكەن اوزىنى تورت كوز بىلەن كۈتۈپ تورغاندىك سىزى سگەن مەرغىلانغا ھەر نىمەدەر بىر ساعەت ايدىگە-

دېراق يېتىش اوچون آشىقار ايدى- لىكىن .. لىكىن مەرغىلاندار باز، سىدەن كىر لىشى ايله اونىڭ خالى اوزگەرب باشلار يۈرەگى قنىدان چىقار دە رەجەدە اويىنا ماققا آتور، آينقسا پاي ئەنزەل رەستەسىگە ياتلاشقاچ اونىڭ بوغز تىرابى شەدە تىلە نور پاي ئەنزەل رەستەسىنىڭ ياقىنى بىلەن بونچە لك اوزگەرشە قالغان آتابىك رەستەنىڭ اوزىدە قانداى خالىغا توشماغىنى تەسە ووردەن عاجز كىلور دە رەستە كورندى دىگونچە آتىنىڭ باشىنى چە پكە بورب يوبارار دە آرقاسىدان كىنگەر "يارگىز، ايشىگىم يانىدا توختا ماگىز... اوياتسىز!" تاوشى ايشىتلىگەندىك بولار ايدى... اوز اوزىگە "ھەقىقەتەن مېن اوياتسىز" دىب قويار دە شۇنىڭ ايله ھەممە كۈتلىگەن كۈزە تىلگەن گەپلەر بېش كۈنلەك يول مەشەققەتلەرى ھاواغا كىتەر ھەتتا ھەيالدە ايمەس ھەقىقەتەن اويلاپ قولغان قاين آتاسى بىلەن خاتونىنى شەرەپكە چاقىرش فكرى ھەم اونو تىلار دە يوقالور "ھىلە گەرنىڭ يوزىنى قازىخانەدا كۈرەيمى! اوزى ھەم قورسۇن يوزى ھەم!" دىرايدى- دە آتىنى توغرى اوستا ەلىم نىكىگە قاراپ سالار ايدى-

آتابىك اوستا ەلىمنى جودە يوقارى دە رەجەگە قولىغانىدىك اونىڭ مەجلىسى بىلەن ھەم ئەنچە يىگىللە شەر، اون يىللەردەن بېرى اوستا ەلىم يۈرە گىدە ساقلانغان دە قەبرغا ھەم بىرگە كىتىشى كۈتلىگەن عشق تارىخىنى تاپتا- قايتا ايشتكۈسى كىلە بىرەر، اوستا ەلىم ھەم اوزىنىڭ اولىگەن سەعادەتى توغرىسىداغى اىپىدەن اىگنەسىگە چە بولغان خاتىرە لەرىنى تەكرار- تەكرار حىكايە قىلىپ حىكايەسى آخىرىدا: "پىشانە مگە سغمادى- دە اولدى!" دىب قويار بوسوز آتابىك نىڭ ھەم يۈرە گىگە سا ووق سو-

سېكەن تەئسىرىنى بېرىپ اول ھەم كوئلىدەن: "مەنم ھەم پېشانەمگە
 سغنادى. دە تېر كلەين اولدى!" دېگەن سوزنى اوتقوزار ايدى. شۇ
 ھالدا ھەيكى. ارچ كون اوستا ھەلمىكىدە تورغاچ ايك سوغى مەرتەبە
 مەرغىلان بىلەن ھەير لەشكەن كەبى شەھەرنى ھەربى نەرسە سېگەن
 لويداع نەزەرى بىلەن باقار ۋە باشى آغقان تامانغا كېتكەندىك مەرغىلاننىڭ
 ارڭغاي كېلگەن دارپازە سىغا قاراپ يول آلدى ايدى قوتاندىر. ايكى كون
 كىرا ارچىدە ارچ. تورت كون قوراما. تىلار ۋە شونىڭدىك قشلاقلاردا ھەم
 بىرنىچە كۈنلەپ قونا نىھايەت تاشكەندە گە كېلىپ بىتەرىدە... يەنە...
 آتابىك نىڭ مەرغىلانغا يارب كېلىشى شويوسوندا ايدى اونىڭ سررى
 اوزبېدەن باشقا ھېچكىمگە مەلوم بولماغانلىقدان ارادا اونىڭ ھالىغا كوئىچى
 ۋە اوندەن ھېساب كوئىچى برەدە ھەم يوق فەقەت اول ھەممە ھېسابنى
 اوزبۇرە كىدەن آلب اوزبۇرە گىگە بىرەرايدى. شويوسون آراملىك
 ۋە بى سەرەنجاملىك اىچىدە اونىڭ آى. كۈنلەرى اوتب تورار ايدى.

جانسوز برخەپەر ۋە قورقنچ بركىچ

ئەگەر آلخان ھېسا بىمىز توغرى چقسا بوگەل اونىڭ مەرغىلانغا قورق
 قاتتاب يورلىشىنىڭ يىتتىنچى قايتاسى ايدى. ۱۲۶۷ نىچى يىلنىڭ كوزى. بوواقىغا
 اون سەككىز، اون توققوز آيلار اوتب كىتكەن ايدى.
 ايرتە لەبكى چايدان سونى اوستا ھەلىم اوزنىڭ قاينىسى بىلەن آتخانەسى
 يانغا بىلەنگى گىنە قورغان توقودوكانلەرى ياندا اىپەككە آخار بېرىش ايلە
 آوارە ايدى. ئەمما اول بولسا دوكانخانەنىڭ اوستونىگە سوپالغان كويى
 قاندايدىر براوى بىلەن مەشغولدىك كورمىنەر، اوستاننىڭ تاشكەند كوئىچىلا
 رىدا بىرگەن سەراللەرىگە "شونداق، ھە، يوق، ئەلبەتتە" كەبى قسقا
 جاوابلار بىلەن قارشى تورار ايدى. اول شۇ كويى يارم ساعە تىلەر چاماسى
 سوز سزلىك سوگىدە سوز سز گىتە كوچە ايشىك تامانغا چىقىپ كىتە باشلادى
 اوستا ھەلىم كوزىنى ايشىدەن اوزب سورايدى:

— يىل بولسنى شاكىرىك؟

آتابىك يولەك يانيدان جاواب بىردى:

شە ھەرنى بىرئەيلەنب كىلمە كچى مەن

- جودە ياخشى! - دىدى اوستا ۋە، - ئەمما پىشىندەن كىچكە قالماق

مىن آشتى دە مەلب سزنى كۆتۈپ اولتورامەن، تۈز كەمى؟ -

- تۈزۈك - دىدى آتابىك ۋە يولە كدەن اوتب ايشك آلدىغا. كوچەگە

چىقتى. چىقىشى بىلەن نەزىگى ايشك دەن سادق ھەم كورنىب قالدى. دە

آتابىك بىلەن توقناش كىلدى. سادق التيفاتسزگىنە اونگە قاراب آلتاچ

شاشا شاشا اوگدەگى تار كوچەگە يۈرۈپ كىتدى. ئە آتابىك توغرىغا

كەتتە كوچەگە قاراب يۈردى. - ھەوا بولت ايدى آق بولتلەر بولغانلىقدان

قوياشنىڭ نۇرى اونچە كىسلەمگەن، قوياش تور رويماي ايچىدە اولتورغان

كىلنلەر كەبى بىر يۈزىگە سوزىلىپ قارار ايدى. بولتلەرنىڭ ھەستە غىنا

سە يۈزىدەن سىزىلەر سىزىلمەس ھە فىق برشامال يۈرۈپ يىڭىل گىنە بر ئۇر -

غىرق ھەم يۈزگە كىلىپ توقونار بۇزغىرق كىشىگە ئونچە راحە تسزلك

بىر مەسەدە نىكىن قايىردا در داغ قىلنماقتا بولغان زىغىر مائىنىڭ ئاچچىم

ئىسىنى دىماغقا كىلتۈرۈپ اوروشىدەن كىشىگە بر بىجوزورلىك ھاسىل

ولار ايدى.

آتابىك يولنىڭ ئايرىلىشىغا بارب توختاغان ايدى. يۈزىدەن ايكىلەنش

لانىتى سىزىلەر ايدى. بو ھالەت ايكى يول ارستىدە واقع بولغانلىقدان

آڭلا نماغى يىڭىل چونكى بر تاماندا پاي ئە فزەل رەستە سىنىڭ يولى ايكىنچى

ياقتا توغرى كوچە ايدى. اوزاق ترختاب تورماي سابت ۋە كوچىلىك

آدىملار بىلەن پاي ئە فزەل رەستە سىگە پوردى. گەرچى بو كوچە اونىڭ

يۈزىگە قىزارب آقارش ۋە بوزارب سارغالىش توسلەرى بىرەر ايدى.

يەنە ھەر ھالەدە اول سابت قەدەم ايدى ارشە واقعە دەن سولنىڭ آنالار تەسىرىدە

« ايلان چىغان » بو كوچەگە برنچى كىرلىشى برنچى ھەسارەتى ايدى.

كوچە نىڭ بىرلىشىدە يەنە بر آز اونىڭ آدىملارى سىكىنلە شسە ھەم لىكىن

آلدنلاشنىنى قويماي بار اوپردى. اوزاقتان قوتىدارنىڭ تىسلىك داربازەسى

كورىنىپ تورەر ايدى... داربازە يانیداغى مەشئوم تال دەرەختى ھەم

ناموبازەك بر اشكە گوواھلىك بىرگەن كەبى بولار ايدى. بارلىق كوچىنى

عەسەبىيەت مەر كەزىگە يىغىپ تاغىن بر قايتا داربازەگە قاراب آلدى

بوقاراشيدا بوتون اوتكەن كۈنلەردىن بىر نەپەر قايتا خاتىرلەنگەندەك بولدى
دە اھتىرازات آراسىدا اولدەپ يوباردى. كۈرنگەن گىلاس ياغاچلار يېنىڭ
آستىدا بىر قاتاردا كىمىدەر بىرە داۋىنى كۈتۈپ آكلار ايدى ايندىچى ؟
ايندى كىمى كۈتەر ايكەن ؟ - دىگەن سەۋال مېيە سېنى شىپىر كىتەدى.
اول كۈمىشى تە مامەن اوز موحەبەتدە باقى، دىپ بىلەر دە آتاسى نىڭ
زولمىگە مەھكۈم، دىپ توشىنەر ايدى. شونىڭ اۈچۈن كۈرنگەن گىلاس
ياغاچىنىڭ كۈز بىلەن سارغايغان بەرگىدەك كۈمىشى نىڭ زەغفەران يۈزىنى
كوردى اۈزى اۈچۈن ايمەس اونىڭ اۈچۈن قەلبى پارچالانغاندەك بولدى.
خازراول كۈتلمەگەن بىر جەسەرتكە مالك بولغان كەبى ايدى كىرەيمى، دىپ
اۈيلادى بىۋاسىتە اۈزى بىلەن آڭلا شايىمى دىپ جەسەرە تەلەندى... لىكەن...
لىكەن دار بازە نىڭ قارشىسىداغى مەشۇرم تال ياغاچى اۈنگە قاراپ كۈلگەندەك
بولار ايدى "بارگىز" ايشىگم يانيدا توختا ماڭز، عارسىز... "

اول دار بازە گە ياقتلاشتا يازغان ايدى نېمە دەندەر چۈچۈپ چىتكە بۇرۇندى
چۈنكى دار بازە دەن چىقپ قالغان ايكى كىشىنى كۈرۈپ بولەرنىڭ بىرىنى
قايىن آتاسى بۇرۇپ چىقماغىدان ھۈركەكەن ايدى. ھاپتاۈر چىقۇ چىپىلار
بىگانە آدەملار بولۇپ آلدانغا تابا يۈرۈپ باشلايدىلار. باياغى " . . . عارسىز "
جۈملەسى بىلەن اونىڭ كىرىش فېكرى تەمامەن شۇنگەن ايدى. نەھەسما
" بىرەۈلەر توغرىسىدا نېمە بولغاندا ھەم بىرگەپ ايشتمەك ھەدەسى
توغلىغان ايدى. بۇ چىقۇچىلار، گەرچە قوتىدارنىڭ ايتى ھەقىدە بولسا، دە
بىرەمە علومات بىرەۈلەر كۈ، دىپ اۈيلادى دە اولەرگە يىت آلىش. اۈچۈن
آدېملارنى كىگە بىتۈردى. اولەر دەن اۈچ. تۈرت آدېم بىرىدە بارار ايدى
بەحتكە قارشى اولەر چۈرۈق ايتىمەي گىنە كىتەر ايدىلەر نىھايەت بۇز آدېمىدا
بارغاندان سوڭ اولەر دەن سوز ايشىتىشكە توغرى كىلدى؛ بىرلىسى
ايكنچى سىگە دىدى.

- تۈي بىلەن نىكاھتى بىر كۈنگە قىلغانىمىز ياخشى بولدى.
نېمە جۈۋانگە ھەم تۈي باشقا نىكاھ باشقا بولارمىدى؟! باردى كىلدى
بىتە جۈۋان قىزى بار كۈمۈنگە تۈيىنى باشقا نىكاھتى باشقا قىلامىز،
دىگەن گە ھەيرانمەن.
ئەخىر قوتىدار ھەم با آۈرە آدەم. دە دىدى بىر نچى كىشى.

جانسوز بوخه برنى ايشتكەن آتابىك نىڭ ھوشى باشتىدان اوچكەن
كەبى بولدى. ھە آدىم اوزگەن جايدا مۇخلە نكەندىك قاتب قالدى گويا
اوستىدەن برچىلەك قايناغان سونى آعدارغان انىد. يەر - دە بوتون تىرىسى
آياغىغا سىد بىرلىب توشكەن ايدى... بىش دە قىقلا بول اوستىدە
ايسە نكەرەگەن ھوشىز لەنگەن كويى قاتب تورغاچ ماشىنە وارى بىردەن
يورب كىتدى... كىشى نىڭ خالتونىنى تەلاق سزچىقارب آل - دە بوكون
ايرگە بىر! - دىدى ۋە تىلە لەرچە نىمە اوچوندر كولب قويدى اوز - اوزىگە
سوزلاىب مەرغىلان كوچە لەرىدە تىنتە كلەرچە يوگورە باشلادى - اونىڭ
بوكونىكى خالىقا قاراش يورە كلەرنى يارغانىدىك تەسۋىرگە ھەم قەلەم
كوچى عاجز در...

آنىڭ اون بىشلەرى بولسا - دە ھە وانىڭ بولتلىغى بىلەن آى كورنمەس
چن مەغناسى بىلەن قارانغى كوزنىڭ قارانغى برتۇنى ايدى - بىر نىچە
يوز يىللەردەن بىرى ياشاب نەرقەلەدە زوررايب كىتكەن خوجامە غازارنىڭ
چەكەلەگى بوچار انقىلققا بر مەنبەع كەبى ايدى كوچك بر يىل تورغان،
قاندا ايدىر براشكە حازرلانغان كەبى تورت تامانغا يوگورب يورار ايدى -
مازارچە كەلەگىنىڭ بر بورچە كىدە توتاب يانغان تونكە يانىدا ساچلارى -
اوسىب ساقالىغا قوشىلپ كىتكەن بر دىوانە بووردەش قارانقىلققا قارشى
كورە شكەن كەبى گولخەنى ياندىرشقا تىرىشەر گولخەن تىورە كىدەن
ئە بىلەن ب قولىداغى كەسەرى بىلەن تورت تامانىدان كادلەرايدى - بىل
يارغان ساين كوچلە نە باردى چەكەك تەرتىبىز حالغا كىرىپ كىتدى بىتتە
بەرمەتە توكلمەى قالغان ياپو اقلار شىتر - شىتر توكىلىشكە آلدىلار قارغاۋە
زاغچالارغە بىنى اداقورز امانىدا تىنچىز لەگەنى اوچون بىلگە قارشى نە مايش
قلغاندىك غا - غەربىلەن چەكەكەك اوستىدەن ئە بىلەنە باشلا دىلار بىل كوچە يگەندەن
كوچە يىب بارار ۋە شونوسە تەدە مازار اچى ھەم يەتە برقات قورقۇنچ
حالغا كىرەر ايدى بىل كىتمە - كىت بوگورەر بونگە چىدى آلمانغان شام -
شە بىلەر قارس - قورس سىتار، كىكسە ياغاچلار غىقىق - غىقىق ايتب يالبارش
تاوشى چىقارار ايدىلەر - بىل آرتقىچا برغە زەب اوستىدە ايدى بىر يوزىدەگى
تككە يگەن نەرسەنى بوكب يانچىپ تاشلا ماچى بولغاندىك پشقىرار ايدى

چينارلاردان بېرىسنى يېرىنى تىترەت بېقىتىدى ، دىوانەنڭ گولخەنىن ھەم
تۈنكە پۈنكەسى بىلەن كۈتەر بېچەكەلەكنڭ ايچىگە آتدى بوتون مازار
اۈچىنى اوت اۈچقونى ايله تولدېرىب سېنە كۈرىنىشكە باشقاچا بر تۈس بېردى .
مازارنى بوخالغا سالغاندان سوڭ گۈيا شونڭ اۈچۈن غەيرە تىلەنگەندىك
بر ئاز پەسە يە توشدى آچ قالغان شىركەبى پىشقىرىب ، بو كۈرىشلەرى
باسلغاندىك بولدى . يارم ساعەت چاماسى جاسنەرەككە اۈچراپ اۈچبا يۈرىشكە
مەجبۇر بولغان قارغالارمىلنڭ غەزەبى باسلغانىنى بىر بىر لەرىگە خەبەر
بېرگەندىك غا - غوبىلەن اىكى اۈرنلەرگە قونا باشلا دىلار - كوكنى
اۈراب آلغان قارە بولتەر ھەم تۈس - تۈسكە بولىنىب آى ھەم قارا پەردە
ايچىدەن يارم يۈزىنى آچىب سىر يۈزىگە موراۋاب قويدى . گۈنەبەز نڭ
قارشىسىداغى اىكى تۈپ كىكسە چينارنڭ ئىسكىلىت كەبى تورق شاخلارغا
مىل بىلەن ئەللە قاپا قلازغا اۈچرپ كىتكەن بايقوشلار تۈپى ھەم كىلب قونا
باشلا دىلار آى ، پارچالانغان قارا بولتەر بىلەن بىكىنماچاق اۈيناغان كەبى
ھەلى كۈرىنىب ھەلى ياشىرىنەر ايدى ، اول سىر يۈزىگە كۈب قاراعاندا
مازار نڭ چەكەلەك قىسمىغا ئە يىتەرلىك اۈزگەرش بىرە آلماسادە گۈرىستان قىمىدەگى
دوماق تە بىرلەرنى راولەرنڭ اۈستىدەگى مەرمەرتە بر تاشلارنى چوقۇر
بر سوكونت ايچىدە اىكەن تە قدايم قىلار ايدى . بايقوشلار اۈياسى بولغان
اىكى تۈپ چينارنڭ قارشىسىدا گۈنەبەزگە رۈبەرۈ - قىلب سالىنغان
آيوان - زىيارەتخانە بار ئەمما آى تىك كۈتەر لگە نلكدەن زىيارەتخانداچى
قايقارانغى رە ايدى . چينار شاخلارى تە تىبىم كەبى چىزىغان بايقوشلار
بىلەن تولغان اولەر آى نۈرىدەن اۈنچە خورسەند اىمەسلەر چۈنكى آى
سېرىۈزىگە كۈب قاراى باشلاسا اولەر باشلارنى كىتفلەرى ايچىگە آلا دركار دە
دومادىمالاق بولب سىقىلب كىتەدەر لەر آى بولتەر آستىغا كرسە اولەر
راخە تلانغان كەبى چىخ - چىخ - كى - كى قىلب سايراب ھەم يۈبارا دركار
بوۈرەقتا شۇ بايقوشلار سايراغى ايچىدەن اىگرەنش كەبى بر تارش ھەم
اىشتىگەندىك بولادۇر .

(۶) خوجامەغاز اۈستىگە سالنغان گۈنەبەز دە زىيارەتخانە ھەم مەسجىد
۱۲۶۵ نچى يىللەردە اۈتايىق توشىگى تامانىان بىنا قىلنغاندۇر

ايندى مەرخىلارن قاتتاب يورشلەرگە خاتىجە بېرىلگەندىك وە مەرخىلارن
ھەم اوندەن "تاغۇن مېندە نېمە ئېلىنچىك بار؟" دېيىپ سورىغاندىك بۇلارايىدى.
اول خوجا مەجازدان چىقىپ ئوغرى اوستە مەلىم نېكىگە قاراپ بارار ايدى وە
اوپىردەن آتتىنى مېنىپ مەرگە مەرخىلارن بىلەن وىدا اعلا شىما قىچى ايدى ايسە دە
آتىنا بىر كەسسە اونىڭ كوز اونىگە كورنگەندىك وە بىلگەنە رە ھەمىز بىر يىگىت نىڭ
قۇچاغىدان تورتىلىش اوجون اوندەن امدا سورىغاندىك بۇلار ايدى.
اوستا مەلىم ايشىگىگە يىتە يازدى. نام بۇرە ئېر سىپەت اىچىپە دە باشىنى قولى
سالغان ايدى اوشىب تورغۇچىلارنى پايقا ماس لاختا چوڭ كەبى يان ب تورغان
بۇرەك اوشى بىلەن سەر خورشىدىك ايدى. قارشىدىغى سادقنىڭ ايشىگىدەن
چىقۇچىنى ھەم پايقا ماي قالدى وە بۇ قاراپ آلسە ھەم تانىماغان ايدى.
آتابىك اوستا مەلىم نېكىگە كېلىپ كېرگەچ سادقنىڭ دەن چىقۇچى - ھامدا اونىڭ
آرقاسىدان قاراپ بۇك اوستىدە قاتىب قالدى ...

مەسجىد مەنارە سىيەنەن ررحا نىيەتتە ياغدا يىرىپ موڭلۇك نىڭ زان تا رىشى ايش تىلدى. وه
اويغو توچاغىندا ياقتان تە بىيەت اويغانب جازاب بىرگەن كەبى جاغىراب كىتدى.
"اللە اكبر" نىڭ سوڭغى تە كىرارىدە آتە بىك زىيارەتتە ايو انىدا ان توشىدى. وه
شە يىرە ب آتە تورغان آرق ياننىدە تە ھارەت آلتىكە اولتوردى...

— ۱۳ —

كولب قاراماغان سەحت

ايندى اونگ اومىدى آرتىغى بىلەن اوز لغان ايسەدە يورگى نىڭ يانلىشى
باشلىورلىق ايسەس ايدى. ايلان چاقتان كىشىدە بىك داودر، وه بى سەدە نىچا
كوزلەرى بىلەن تىوەرە كە بىيچا بىيچا نەزەر تاشلا ايدى. نىيەتتە آتاسى
اوزمورد دە عاسىگە يىتىدى، قىزىنى بى نى كوپا وگە تاشىرىپ تىنچلە نىدى،
كىچىە - كىچىەسى او...» دىر ايدى. - دە موندەن كىيىنگى آغورلك حەقىقە تىنى بر
تورلك ھەم اوزىگە سىگىد يىرە آلماس وه بوئى اويلا ماسلككە تىرشىپ وه

شاكر بىك نىڭ كىچە ايرتە لەب چىغانىدا ان بىرى دەره كىز كىتىشىگە تە شويشله نىب
اولتورگەن اوستاعە لىم اونى يولە كەدە كورلىشى بىلەن اق سورادى:
— اى اى بىرە كەلە سزگە ، شاكر بىك ! قايا غلاردا قالب كىتدگىز ؟ جودە
هەم تە شويشله نىم - دە اوزم ... نىگە بىر كوندە بونچەك اوزگىزنى آلدىرىپ
قويدگىز ؟!

چندەن هەم اول اوزىنى تانلماسلىق دەره جەدە آلدارىغان اولەت تىكەن
كىشىلەر دىك كوزلەرى اىچىگە چوكب كىتكەن ايدى . كرتە يىگەن كوزىگە
كوچ بىلەن كوگى توسى بىردى .

— حوجامە غازگە بارغان ايدىم ..

— نىمە اوچون ؟

— تونە شكە .

اوستاعە لىم تە غە ججوب اىچىدە يەنە برقات اونى كوزە تىب چىدى :
— تونە دگىز ؟ ...

آتابىك آيوان پيشانە سىگە اولتورار ايكەن اوستانى شربەدە قالدىرماس
اوچون دىدى :

كوبدەن بىرى بر تونە سەم دىگەن خەيال م بار ايدى .
— بوزر كەدەن سور ايتورغان تىلەكلەر گىز پار ايكەن - دە ! - دىدى اوستا
غە لىم دە كولدى . بوو وقت ايكىسى هەم يولە كەدە يورب كىلگەن آياق تاشىغا
قارادىلار . قوپال قىلب باشىغا سەللە اورە گەن اوستاغە اوخشاش رەگىزگىنە
برىگت كىرپ كىلەر ايدى . اوستە غە لىم كىلگوچىنىڭ استقبالى اوچون
اورنىدەن توردى : " اى اى اوستە نەرنى كىلگى ، كىلگى ، بارمىستى ! " دىدى
اوستا نەرنى سەلام بىرپ اوستە غە لىم بىلەن كورشتى . آتابىك كورلىشكە
حازرلانغان هەم ايدى شە مەما كىلگوچى نىڭ اوزى قول اوزە تىدى - دە
" سەلامە تىمىسز مەمان " دىپ كورلىشپ آلدى . آيوانغا اولتور گە چ فاتیجە
او قولدى . اوستاعە لىم كىلگوچىنى خوش آمەدى قىلار ايكەن ،
سز هەم كىلەر ايكە نىز غە ، اوستا نەرنى ! - دىپ پىچىڭ آتپ قويدى .
ساغو - سالامە تلىك سور آلب بولغاندان سوڭ اوستا نەرنى قارشىداغى يەنگى
قورلغان توقودوكانلەرگە اىشارەت تىلپ دىدى :
- اشلەر كە تە كو ، اوستا ! دوكانلەرنى هەم قورب يوبارلسىز -

- دوكانى قورغانىمىزغا ايندى اون بىش كوناچه بولب قالدى. قانچە
اوقشغا كېلەر مېسىز، دىب كوتدم، شوچا قاقچا دەرە گىز بولمادى!
اوزگىزنىڭ باشگىزدان اوتكەن، اوستا! دىدى. بىرەننىڭ كە فېلىنىڭ اغاندان سوڭ
اشنى تاشلاپ چىقىش قىيىن، جومعهنىڭ شەرافە تلەرى بىلەن آشنا آغايىنلار
نىكىگە بارماسا باشقا قىيلاچى يوق، ئەخىر، اوزگىزنىڭ ھەم باشگىزدەن اوتكەنكە!
- يوق - يوق! - دىب كۆلدى اوستا ەلىم! - مېن سىزگە اوخشاب دوكاننىڭ
اوستىدە سىرە توخم باسقان ايمە سەن، سىمكارنى كوزم قىمايدىر دېسەڭ
مېن اشنا رايىم.

- بوگە پىگىز توغرى. دىدى كۆل اوستا فەرنى! - جوجە لەرى توشكر
بىلەن يىگە كۆپەيب بارادىلار، قازانى سوگە تاشلاغان كونىمىز جانجال.
اوستا ەلىم دەستوخان يازش اوچون جوجە سىگە كىرگەندە اوستا فەرنى
اتا بىك گە قارادى.

- سىزنى قايىردان. مەمان؟

تاشكەندەن.

- جودە ياخشى قانى يوقارىغا چىقتى مەمان! - دىدى. آتابىك رەھمەت
ايتىپ جايىدان قوزغالمادى اوستا فەرنى اونى بىنە بىرقات كوزدەن كىچىرپ،
آلغاج چوككە لەشىنى بوزب چاردانە قورب آلدى. دستورخان بىازىلب
ايرتەنگى نالشتە اوچون دەملەب قولىغان چاي آلىنىپ كېلىنكە. اوستا ەلىم
شاكرىبىكىنى يوقارىغا چىقىشقا قىستاسا ھەم اول كە وشىنى بىشىمەكە اىكىچە
اولتورە بىردى. اونىدەن. بونىدەن سوزلاشپ چاي اىچىشكە باشلادىلار. اوستا
ەلىم بىلەن اوستا فەرنىنىڭ سوزلەرىدەن ايلگەرىدە بىر اوستا كارنىكپە
اشلەگە نىلكەرى موندەن بىگرمە كوندەر بىرون اوستا ەلىمنىڭ اوستا كار
بىلەن نىمە لىچوندىر اۈرۈشكە نلىگى دە شونىدەن سوڭ اوز اوسىگە دوكان
قورب اوزىچە اشلەي باشلاغانلىغى آڭلاشپلار ايدى. اوستا فەرنى اونىدەن
ئە چىچلاشش سەبەبىنى سوراسا ھەم اول قەناعە تىلەندىرارك جاۋاب بىردىس
فەتەت "يامان آدەم ايكەن تونغوز" بىلەن كىفايە لەنەر ايدى. شو ۈقت
آتابىك قولىداغى پىيالە سىنى بوشاتتى. دە اوستا ەلىمگە دىدى:
- ايدى مېنگە رۇحسەت بىرەسز اوستا. مېن جونا ئىمەن!
اوستا ەلىم ەجەب سىنىپ اۈنگە قارادى دە:

- نېگه تاغ كېتېمە كېچى بونىب قالدۇڭز؟ ارچىترت كون تورما تېچى ايمە سىمى
ايدۇڭز؟ دىب سورادى.

مەرغىلانداغى اشلەرم بېتېب قالدى اوزم ھەم زىرىكېب باشلادىم
- بولماسا چاي تۈگەلسى شۇندەن سوڭ سزگە روھسەت! - دىدى اوستاعەلىم
وہ برىپيالە چاي تولدۇرۇپ بېردى آتابىك نىڭ ايزن سوراشى بىلەن بولۇپ قالغان
سارالىنى اوستا نەرنى داوام ايتىردى.

توغرىسىنى ئەيتىڭزچى اوستا، نېمە اوچون اوستا كار بىلەن ئەچچىلا شۇڭز؟
ئۇ سزگە آتقۇ ئەيتىمە دېمى؟

ئەيتىمە دى، سوراسام گەپتى باشقا تەرەنكە چالغىتادى.
ايمان سز ئە پىشكە اويالغان - دىدى اوستاعەلىم وە كېيىنە در نە نە تەلەب
تاراغاندىك بوجمايىب قويدى.

ھايتا ورسز بىلەن ئەچچىلاشقان سەبەبىنى سوراسام گەپنى چىتەكە
بورادى.

اوستاعەلىم قولداغى پىيالە سىنى قولىت ايتىپ بوشتاقتى - دە اوستا كارى
بىلەن ئەچچىلا شش سەبەبىنى سوزلاپ بېردى.

مىن ھامدىڭ قايتىم سەيفىگە يامان كوز بىلەن قاراپ يورغانىنى سەل
- پەل سىزىپ يورار ايدىم. اورىشا تورغان كونيمنىڭ ايرتەلە بىدەرسە يىقىنى
اينگەر يىراق اشكە جونا تەم - دە اوزم نېمە گەدر اورىنىپ كىچىراق قالب
باردىم. چار بازە دەن كىرلىشىم ايلە اشخانە اىچىدەن كىمگەر يىلاب - يالبارغان
تارشىنى ايشىتەپ غەجە بىسندەم وە اشخانە ايشىگىنى آچىپ كرسەم: ايمان سز
ھامدى قاينىغا زورلىق قىلىپ تورغان ايكەن. ايشىك آچىلىش بىلەن چوچىپ سە يىقىنى
بوشتاقتى - دەمىنگە قارادى مىن ئەچچىغىمدا نىمە دىيىشنى بىلمەي قالغان
ايدىم تولغوز اشخانەدان چىقۇپ باشلاغان ايدى: "سېن بىلەن آتاڭغا بىگرمە
يىللەپ ھىزمەت قىلىپ نىھايەت سىنەن كورگەن ياخشىلىغىم شۇ بولدىمى؟"
دىدىم - چورقۇ ايتىمەي چىقىپ كىتدى. نېمە گەدر سز، كەردىم وە آرتقا بىلار ھەم
اشخانە گە كىلمەگەن ايكەن سز لەر تولغوز وە قەندان فايدالانۇپ سەيفىگە يالپىشقان
ايكەن مەنە آرامزدان اوتكەننى شول اونىڭ آرقاسىدان مەن ھەم سە يىقىنى
آلب چىقىپ كىلدىم. دە ايكىنچى ارچىر اشماي اويگە دوكان تورش ھەرەكەت تىگە توشۇم
دىدى - اوستا نەرنى ھەم اوستا كارنىڭ بوقىلىغىدەن نە نە تەلەنگەن ايدى.

- ئوبىبە پەدەرلەنەتتى، ھەلى شۇناتاقاش قەدى دېگىچى؟! اوزى آدم
ايمەس، ھەلى بوانىڭ ھونەرلەرىنىڭ ايك پاجاغى!- ديدى، دە تاوشىنى
سىكىلەتتە داوام ايتتى؛ بەدبەختتە قىلار اشانماستىق دەره جەدە
بولغان ھەر پىيامانلىقلارنى قىلار ايكەنكى بىز بىلمەس ايكەنمىز!
آتايىك اوستاعەلىمنىڭ چىكايەسىنى التىقات بىلەن ايتتىكەن ايدى.
شۇنىڭ اوجۇن اوندەن سورادى.

بوقانداى حامد قاراچوتور كىشى ايمەسىمى؟ مەن ھەلى اونى قوشنىڭ اويىدا
چىققان حالدە كورگەن ايدىم

اوستاعەلىم ھەجە بىنىب آتايىككە قارادى.

ئوشە- ئوشە، سز اونى تاپقاندىن تانىمىز؟

اونىڭ بىلەن ئەللە قايدىدا سوزلەشكەنم بار ايدى:

اوستا فەرنى آتايىككە كۆرگىلى آراش قاراب آلب ديدى.

بولماسا اونىڭ قوللىنىش سوزلەرىگە خوب زاوقلانغاندىمىز!

آتايىك مەنلىك قىلىپ ائجەيدى. اولەرنىڭ سوزى شۇ يىرگە يىتگەندە

روپىئالە توگىلىك بىرنەرسە كوتەرگەننى حالدە سەيفنى كىرىپ كىلدى.

سەلامدەن سونىڭ اوستا فەرنى بىلەن كۆرشتى دە آتايىككە قاراب ديدى

- كىچە سزنى كوتە- كوتە آشلارنىمىز ساوب، قالدى، بىك ئەكە!

- مەن بو كۈنگە مە، دىيىپ اويلايمەن- ديدى كۆل آتايىك.

- سەيفنى خارلىق بىرنەرسە دىيىشكە خازرلانا ايدى.

- بوگون كىچەسى حامما مىڭ آغىلىدا بىرە ونى اولدىرىپ

كىتەپلەر!- ديدى.

- كەنى؟- دىيىپ سورادى اوستاعەلىم

- كىم ايكە بىنى بىلمەدم:

- اوستا فەرنى جەراب بىردى.

- كىلىشىمدە قور باشىلار باشلىق اولۇكنى ئەرە رەگە آرتار ايكەنلەر

اولدر لگەن سەلىم شەرىبەتدارنىڭ اوغلى بىچارە كامىل بىك!

تەوبە!- دىيىپ قويدى اوستاعەلىم دە سورادى- اولدر غوجى

اوشلەنگەننى؟

اوشلاش قاپناغدا اولوكنك اوزىنى قىديره - قىديره زورغا يارم
كىچىدە تاپقانلار - دىدى اوستا فەرنى اتا بىك بوخە بەرنى ساوقىنا
ايشىتت اولتورار ايدى رە فاتیحه اوتت توشكە حازر لانا ايدى -
گوماندار بارمى؟ - دىدى اوستا -

گوماندار كويوق ئەمما بىچارە نك اولومى جودە قىزق كونگە توغرى -
كىلىشى عجىب - دىدى اوستا فەرنى رە دارام ايتدى، كىچە كامل بىك
نك مىرزا كەرىم ئەكە نك قىزى بىلەن نىكاحلەرى بولماقچى اىكەن بىچارە
نىكاحدەن اىكى ساعەت چاماسى ايلگەرنىراق يانىغا بر اور تاغىنى آلب
حاممامگە بارغان رە بر آندا حاممام اىچىدەن يوقالغان حەتتا اونك يانداغى
كىشى هەم قايانقا كىتكە نىنى سىزمەى قالغان - قىزنىكىدە هەممە
تەجە مەولنى تە بيارلاب كامل بىك نك آتاسىدان تارتىپ نىكاح قىلا تورغان
قازىبو - قوزز اتلارغا چا كوياونى كوتت اولتورەر اىكەنلەر - بر وە قتە
برگە لەشب حاممامگە توشكەن يىگت حاولىقب قىزنىكىگە كىلگەن كويار
كوتت اولتورگەنلەر كويادەن دەرەك سوراسالار اول اولەردەن كوياونى
سوراغان رە واقعەنى ئەيتت حاممامدا كىمەلەرىنى هەم قالدىرب بر آندا
يوقالغانىنى خەبەر بىرگەن - شوندىن سوڭ نىكاح - نىكاحدە آش - آش دە
قالب كوياونى قىدىرب كىتكەنلەر نىھايەت يارم كىچەدە حاممام نك تەھارەت
خانەسى يانداغى بر آغل نك آخىرىدان قانىغا بىلەشب ياتقانى حالە
تاپقانلار.. بىچارە تە ھارەت اوچون آغلغا كرگەندە تاوش چىقارماسلىق پىرىگە
خەنجەر اورب آخرا تىقب كىتكەن اىكەنلەر.. جودە قىزق گەپ.. كم اولدەرگەن رە
نىمە اوچون اولدىرلگەن هىچكىم بىلمەيدەر - دىدى.

آتابىك تەمام آڭلاشماغان بر حالەتدە قالغان ايدى بوخە بەردەن
قوانشغا - دە بىلمەس رە خافالاشغا هەم يول تاپماس ايدى رە قىب نك
اولدىرىلىشى اونك تەمام سونب بتكەن اومىدىنى يەنە قايتارغاندىك بولسا
هەم نىمە اوچوندر اول بواشەن اوزىگە قىچىك آرتدىر آلماعان
غەكسنىچە تىنچىزلەنە باشلاغان ايدى.. بو فاجىعە دەن آرتقچا ئەسەرلە
نگەن اوستا غەلىم " وای بىچارە - بىچارە " دىر ايدى.

بەر تە دوشمانى بارلىغى مە علومدر ئەخىر؟ - دىب سوراب قويدى
ئەلبەتتە باردرا!.. دىدى اوستا فەرنى رە آتابىككە قاراب قويدى

بوقاراشدان اتايىك بارلىق يوقلۇق حالغا كىرگەن ايدى - اوستا فەرقى
داوام ايتىدى. دۇنيادا قانداي آدم يوق، دىيىپ اويلايسىز كىشى نىڭ رزقىغا
ئوپىرگەنلەر ئاخىرەتتىن اويلا ماغانلار ھەممە ياقىدا ھەم ئولب ياتىدر -
دەيدى يەنە اتايىككە قاراپ آندى .. اتايىك يارىلىش دەرىجەسىگە بارىپ
قايتىدى .. اوستا فەرقى نىڭ بۇكىنىڭ قاراشىنى اوستا ھەلىم پايلىغان
ايدى ۋە اوستا فەرقى نىڭ بۇ توغرىدا بىرنەرسە بىلىپ - دە سۆزلەشكە اتايىككە
مۇلاھەزە قىلىپ توختامادىمى، دىيىپ اويلىغان ايدى.

- سۆزلەي بىرگە فەرقى باي، بۇكىشى اوزىمىز نىكىدر - دەيدى.

- نىمەنى سۆزلەي بىرەن ؟

- كامىل بىك نىڭ دوشمانى توغرىسىدا بىلگە نىڭنى!

مىن سىزگە بىرنەرسە بىلەمەن، دەيدىمى؟ - دەيدى ۋە كۆلپ
آتايىككە قارايدى! - بۇ آدمە نىڭ اوسما قچىلاشىنى قاراڭگە!
- بۇ سۆز بىلەن اتايىك بۇرۇن بىكىللەشدى.

- مېنىڭ بۇرايىكى قايتا قاراپ آنگانگۇر اچۇن بىلەنگۇر ھەم سۆزلەشكە مىندەن
يادىنىڭمى، دىيىپ اوستا اويلا دىيلار - شىكىلىك - دەيدى اتايىك.

- توغرىسىنى ئەيتسەم سىز بۇ توغرىدا بىرنەرسە بىلەنمىز لىكىن سۆزلەشكە شا
كۇر بىكىدەن چۇچۇق تۇراسىز! دەيدى اوستا.

- قورق تۇھمەتنى قۇيۇڭچى! دەيدى اوستا فەرقى.

- قورق تۇھمەت ايمەس بىلىپ تۇھمەت! - دەيدى اوستا ۋە! شا كۇر بىك
سىز اويلىغان كىشىلەر دەن ايمەس ئەسلا تەپ تارتماي سۆزلەي بىرۇڭ - دەيدى.
- استغفر اللە! - دىيىپ كۆلپ قويدى اوستا فەرقى ۋە بۇرۇن اويلىپ آلتاچ

دەيدى: سىز بىلەن مېنىڭ شۇنەرسە نىڭ نىمە زەرورەتى بار، اوستا؟!

- ئە ۋە سۆزلا مايتۇرغان بولغاندىن سوڭ پۇك بىرىش كىرەك ايمەس،
تەدەن ايدىنگەندەن كىيىن بىزگە زەرورەتى بولماسا ھەم بىلگەننى ئەيتىش
كىرەك! دەيدى اوستا ھەلىم.

آينقسا اوستا دان كۇرە ھەم اتايىك سەبىر سۆزلەنە باشلاغان ايدى
ھازىرگىنە اويلاپ تۇرغان جۇناش مەسئەلەسى ھەم اۇنىڭ ايسىدەن چىققان
چۇنكى رەقىبى نىڭ قاتىلىقىم ايكە نىلگىنى بىلىپ آلتى ھەممەدەن ھەم اۇنگە قۇق
ۋە ئە ھەمىيە تىك ايدى.

اوستا فەزىنى ائىدى ئىھ يىتمە سە بولما سايلىغىنى آڭلادى شۇنىڭ اۇچۇن:

سە يىقىگە اشا نىھانغان سورمال قارا دى.

جىيەن ، سىن ياشىسەن ھەلى سىنىڭ آغزىڭغا اشا نىچ يوق! - دىدى
ۋە؛ پر آرز دۇكازىڭگە باراب تور ئىھ چىقىڭ چىسا ھەم.

اوستا ھەلىم ھەم قاينىسىنى تورىشكە اشارەت قىلدى ۋە اوز دەن سەوزى
آلب تورغز اشفا بۇيوردى. بالا كىتكەچ اوستە فەزى آھستە گىنە دىدى.

ئىھ گەر گۇمانم تورغزى بولسا كامل بىك نىڭ قاتىلى حامدا در.

بۇسوز اتا بىكىنى عەجە بىسنىرغاندىك اوستا ھەلىمگە ھەم غەرىب

ايشىتلىگەن ايدى.

حامدا ئىسز مى؟ - دىب سورادى اوستا ھەلىم.

حامدا دىدى يەنە سىكىن گىنە اوستا ھەلىم دەن سورادى؟ - سز عومەر
بىكىنى حامدا غا ياقن دوست اىكە نلىگىنى بىلەر سز ئىھ لىبە تىتە.

بىلە مەن ھەممە ۋەقت يۇرئىش - تورلىشى اوشە نىڭ بىلەن ايدى.

- بىھلى دىدى اوستا فەزى؛ اوشە عومەر بىك بىلەن آر الارىغا باقتىدا

بۇسا دۇتلىق تورىشدى. دە مۇندەن اون كۇنچە اىلگەرى حامدا نىڭ بۇ مۇدەش

وہ خستہ تھی تو غریب پیدا عورتوں پر بس ایشتمم حامد کامل بیکنی اولدر
گہ نندہ اوستیدہ بولماغان بولسام ہمہ گہ مہما مہ لگی ٹیشتکەن سررم نك
دە لالە نیکە قاراب ئەبەتتە کامل بیکنك قاتیلی حامد دیگەن فکرگە توشتم... سا
موندەن اوچ یلچە ایلگەری مەرغیلان کیلب مرزا کەریم ئەکەنك قزیرغا اویسلە
نگەن آتایک ایسمك تاشکەندەك بریگتی مەلگی قاین آتا بولمیش
میرزا کەریم ئەکە بیلەن قامالب آسپلشغا حوکم قیلنغانلاریدا دار آستیدان
قاتار بیلش وایتە لارینی خاتر لایزمی؟ ئەبەتتە یادگزدا بولسا کیرەك: مەسا،
بزر ساری باینك دوکانیدە چای ایچیشب اولتورغان ایدککو، یادگزگە
توشایدیمی؟

- ایسمدە بار، ایسمدە بار! - دیدی اوستا مەلیم دە آتا بیکدەن سورادی.
بەلکی سز تان سز، تاشکەندە مەشهور بولخان یوسف بیک حاجی دیگە
نك اوغلی!

- تانیمەن! - دیدی آتایک وە حیکایەنی بولچە اوزاقدان سالفانی
وہ اوز اوستیدە گەپ یورگزگەنی اوچون تانک مەجەب ایچیدە اوستا فەر فینك
آغزینغا قاراب قاتقات ایدی.

اوستا فەرنى يارم يارم تاوشىدە داوام ايتىدى.

ئەنە شويگىت نىڭ آلغان خاتونى جودە ھەم نازە نىن بر قز بولب بوتزغا
بىزنىڭ ھامد ھەم ھەرىدارايكەن. ھەلىگى آتابىك قزغا اويلەنب قولىغاچ
بىزنىڭ ھامد تىكايگە آغتاب آرادان آتابىك بىلەن مرزە كەرىم
ئەكەنى كوتارش نكرىگە توشكەن ۋە بولماغان چاقمچىلقلار بىلەن اولەرنى
دار آستىغا چاتارتىشقا موۋە فەق بولغان!.. دسوز بويىرگە يىتكەندە آتابىك
بىلنترمەسك قىلب براينتىك ب قويدى، اوستا فەرنى داوام ايتىپ دىدى.
ئەمما خودانىڭ ھەقنى ناھەق قىلماسلىغى سايە سىدە بر مە كتوب سەبەبى
بىلەن كوتەمگەن جايدا دار آستىدان نەجاتكە چىققانلار. بولەر آقلاغاچ
ھامدنىڭ اوزى قامالا تورغان بولب ئەمما قورباشىنىڭ ياردامى آرقاسىدا
قوتانغا قاچ قوتلغان ۋە ئويىردە ھەم ئىچ ياتماي اوتەبباي قوشبىگىنى
پارە خورلىگەدە غەبىلەب موسلمانچولاققا غەرىزە بىرگەن. دىدى ۋە سوزىنى
بويىردە توختاناب اوستادان سورادى، اوزگزم ھەم بىسە كز كىرك ھامد بركىچە
يوقالب اوچ آيلا بىدەرەك كىتكەن ۋە ارنى قورباشى يىگىتلەرى قىدىرب
يورگەن ايدىلەر.

اوستا غەلىم تەسدىق اشارە سىنى بىرىپ.

سوزلەى بىرگىز! دىدى. ئەمما آتابىك بۇدە ھشەتلك ھەقىقەتنى
ايشتمەكەدە بولغان قوللارغا اشانماس ۋە اوزىنى كوچ آرقاسىدا توتب
تورار ايدى.

اوستا فەرنى تاوشىنى سىكىلەتب داوام ايتىدى.

ھامدنىڭ موسلمانچولاققا بىرگەن غەرىزە سىدەن سوڭ آتابىك بىلەن
اوتابباي قوشبىگى قوتانغا قاچىرىلادىلار. دە سورادان سوڭ يەنە آقلىققا
چىقادىلار.

ئەمما ھامد اوچ آيلا مەرغىلان كىلەلمەى يورگە چىنبايەت يەنە تور
باشىنىڭ ياردامى بىلەن كىلىشكە ھەم موۋە فەق بولادىر براق ھامد ھەرز
تىچ ياتالمايدىر فورسەتى كىلىش بىلەن يەنە برىمانلىق قىلماققا قوتىدارنىڭ
قىزىنى اوزىنىكى ايتىشكە اويلا بىرادىر. تونغوزنىڭ بەھتىگە بو فورسەت
ھەم توغرى كىلب يەنە يامانلىققا يوزقويادىر شۇنداقكى آتابىك نىڭ تاشكەندە

ھەۋاۋىلەنگە نىيىتى بېيىپ اۋنىڭ تىلىدەن بىرتەلەق خەتى يازدىرادىر. دەمىرزە
كەرىم ئەكەنىكى گە كىرگۈزەدر.

آتابىك اۋزىنى نىچاغلىق پاسىپ اۋشلاب كىلگەن بولسا ھەم لىكىن ايندى
ايچىدەن قايناب تاشىپ كىتكەن حىسپاتىنى باسالمادى "وھىدالسىز تولغوزا"
دىدى دە احتىيارسىز اورنىدەن تورب كىتىدى. اوستاعەلىم ھەم اۋزىنى
تىچ توتالمادى "بەدبەخت كافرا" دىپ قويدى آتابىك لىك اۋزگەرلىشىدەن
اوستا فەرنى شۆبەھگە توشە يازغان بولسە دە لىكىن اوستاعەلىمنىڭ ھەم
اۋنگە قوشىلىشى اۋنى اۋيلاپ تورمادى آتابىك قايتىپ اورنىگە اولتورغاچ اول
دادام ايتىدى. "بوساختە تەلەق خەتى توغرىسىدە آتابىك نىمە قىلغانلىغى
حامدگە ھەم مە علوم بولمايدىر لىكىن اش حامدنىڭ اۋيلاغانىچە نە تىجە
لەن بىرنىچە ۋە قتدەن سوك مىرزە كەرىم ئەكەننىڭ قىزىنى تەلەق قىلىنىشى
خەبەرى چىقپ قاكادىر. آرادان اوچ.

تورت آينى اۋتكەزىپ بىزنىڭ حامد مىرزە كەرىم ئەكەننىڭ سادىچى كىرگۈزەدر ئەمما مىرزە كەرىم
ئەكەننىڭ سادىچىلارنى قورق قايىتارادىر. بىرنىچە ۋاقتدان سوك حامدنىڭ ساختە
تەلەق خەتسى بىلەن ايرىدەن چىققان قىز كەملىك بىر بىرلەردە نىمە
اۋچىندىر تۈيۈلەرى بىرنىچە ۋە قتدە كىچىك قاكادىر. دە آرادان بىرەرىلىنى
اۋتكەزىپ نىھايەت كىچە اولەرنىڭ ئۈي ۋە نىكاح كۈنلەرى ايكەنكى كەملىك
بىك نىڭ حاممامدا اولدىرلگەن خەبەرىنى ايشىتىپ تۈرىمىز. مەنەمىن
يوقارىداغى سەبەبلەرگە بىنائەن كەملىك بىكىنى اولەرىگۈچى آلىق حامد،
دىپ اۋيلايمەن! دىدى.

اوستاعەلىم باشىنى چايىقاپ،

- بولسە شۆبەھ يوق، نەخ حامدنىڭ اۋزى!- دىدى ۋە اۋزىچە، ئىخ
السىز مۇسلمانچىلىق، شۆبەھكە ھەم انساغىزلىك بولادىمى اۋزىنىڭ بىر
ايمەس ايكىتە خاتوننىڭ بولما تورب تاغى بىرگىت نىڭ ھەلەلىگە كوز
اۋلايتىرش.. يەنە اۋزىنىڭ بۈيۈك يىتمە سىلگىنى بىلە تورب ھەم ايكى آرادا
بىرگۈناھسىزنىڭ قانىنى توكش. ئىخ شەپقان با. لاسى! دىپ قويدى

- بولسە!- دىدى اوستا فەرنى!- تامدەگى لوقماننى اۋزى ھەم

پىلمايدىر باشقاغا ھەم بىدەر مەيدىر نەخ ئىتنىڭ اۋزى!

آتابىك اۋزىچە ياتىدەگى فاجىئە لەرنىڭ مەنبەسى بولغان بىر ھەبىسىنى

نيھايەت برنجى مەرتەبە تانب تورار ايدى. بۇ پەلەد دوشمانگە قارشى اوزبىدە
قوزغالغان بتمەس توگەنمەس نە نەرت، رە غەزەپ خىسسىياتىنى سىرىنىڭ
ناش بولىشىدان قورقۇپ ايچىگە يوتشكە مەجبور ايدى. شومنداق بولسا
ھەم ايچە قايانغان خىسىيات اوزىشە پىرەسىنى اۈنىڭ يۈزىگە آچق تاشلاب
تورماقدا، كۈزى اوت كەبى ياتار ۋە يۈزى يۈزخىل توسكە كىرەر ايدى.

ئە نچە گىنە آرادان سوز كىسىلپ قالغاندان سوڭ اوستافەرنى دىدى.
سىز بىلەن مېن شوچاققا چامىنىڭ بوندىنى اشلەرى بار ايكە نىدەن
خەبەر سىز يۈرگە نىمىز گە ھەيران قالامەن

ھەيران قالشقا اۈرن يوق! - دىدى اوستا غەلىم! - سىز كۈ
ياقتا كىرپ اشلەي باشلاڭۇز ئە مەمىن يىگىرمە يىللەب شۇنىڭ اۈيىدە
قالب سىرە ھەم چامىنىڭ ايچىدە گىگە توشىنە آلماس ايدىم ۋە ھەمىشە
كۈزىمگە دىملەنگەن قارانغۇ اۈرە دىك قورقۇنچ كۈرىنەر ايدى! دىدى ۋە بر آز
توختاب آغاچ بر نەرسە تاپقاندىك ھەركەت ياسادى، بۈگە پىلەرنىڭ باش
غامىلى ئەلبەتتە چامى بولسا ھەم لىكن بوندىنى اۈنىڭ باشقا يار دەمچىلەرى
ھەم بار كۈرىنەر، يادىڭىزدا بارمى كۈپىنچە چاخچا پىشان كۈزىك بىرىگىت
اشخانە مزگە اۈنى سوراب بارا ايدى.

بىلە مەن بۈكۈندە ھەم چامى بىلەن سىر موعامىلە، آتتى سادق بولب
سىزنىڭ قوشنىڭىز ايكە سىمى؟

آتاڭگەرە ھەمەت! ئە نە شىرىگىت بىلەن اۈنىڭ آناسى بولاشدە چامىنىڭ
ايڭ اشانچىك ياردەمچىلەرى بولسا كىرە كىكى اول ايكى يىلدەن بىرى.
شوقوشىمىنىكىگە ھەمىشە قاتتاب قالغان ئىدى سادىقلار اۈز اۈقائىلارنى ھەم
اۈتقوزالماغان حالدە نە قىر نكەدە ياشاب يىل سايىن مىنگە آفر اۈزىر لەر مېدەن
ساتب تىرىكلىك قىلار ايدىلەر. بىرىچە بولدى بىردەن سوآلب قالدىلار
ۋە سادق اۈيلەن ب ھەم قويدى مېن ھايتارر بىچارە يولىنى تاپپ آلدىيا
دىب يورار ايدىم بىلسەم سادىقنى اۈيلەن تر گۈچى ھەم شىر چامى
ايكەن دىدى ۋە آتا بىكەن سورادى، سىز ھەنى چامىنىڭ قوشنىمىكىدەن
چىقب كىتكە نىلگىنى سوزلاپ ايدىڭىمى؟ - آتا بىك، تە سىدىق اشارەسىنى
بىر گەچ نىگە در بر ئىنتىك ب قويدى. ھە قىقە تەن اۈستاعە لىمىڭ بىر
كىيىڭى سوراغى اۈنى ئىنتىكتىرە رىك ايدى. اۈتكەن كۈنلەر بىنى زە ھەر

بىلەن بولغاب كىلگەن بىر مۇددەت دوشمانىگە قالىسى يوسىن بىلەن جاۋاب
تاپتارنىش يوللارنىڭ يىزىلەپ تۇرغان ھالدا بوسەۋال بىزىلىپ ھامدا بىلەن
باياغى اوچراشنىڭ ئونگە خاتىرلاشقان ۋە ئاينىدى ھەم كۆلۈپ قاراۋالغان
بەختىگە لەعنەت اوتۇتقان ئايدى. اول اوزىنىڭ ھازىرقى ھەياتىنى دەلسوغ
تە ھلىگە ئاستىدا بولغانلىغىنى ۋە پۈتتە ھلىگە نىڭ اوتكەندە گىلەرگە قاراغاندا
تە مامەن باشقاچا بىر دەھشەتدە بولۇشىنى ئاڭلار ئايدى.

اوستا ھەلىم ئاشخانە غە بارب آتش تىلىش ھەركەتگە توشكەن ئايدى.
ئاتايىك نىڭ تۈسەتدەن كىتىش ھەركەتگە توشىپ قالغانىنى كۆرىپ:
بىك، شۇنچە اولتورگە نىڭ قاتارىدا يەنە بىر م ساعەتكە تەھەھەۋال
قلسا كۆز ئاشنى يىپ يولغا توشاسىز مەنە مېن سەۋزىنى ھەم باسسام. دىدى
ئاتايىك قايتىپ اولتۇرمادى ۋە خاۋلىنىڭ اورتە سىدەن تورۇپ غوزر
غە پىتدى!

رەھمەت اوستا، مېن بۈكۈن آ شىغىچ يۈرۈپ ايرتەلەپ جۈناب كىتكەن
يۈكلەرنىڭ كىتىدەن يىتپ آلماسام بولمايدۇ.
ئاشنى تاشلاپ كىتسە كۆز ھەنە بولامەن، قىر قاقچىدە گەن قىر بىرگەھە
چىدەي آكادرا!

اولتورنىڭ اولتورنىڭ مەھمان! - دىدى اوستا نەرنى، - آشكە سەۋزى
باسلىدى. پىتدى!

- مېن اوستانىڭ ئاشىنى بىزىچى مەرتەبە يىپ ياتقانم يوق، غە گەر
ساردا گەرچىك آمان بولسا ھەر ارن بىلىش كۈندە بىر كىلپ اوستانىڭ
جانىغا ھەم تىگە مەن! - دىدى ئاتايىك ۋە باتچاغا قاراپ يۈرۈپ بىردى.
اوستا ھەلىم ئاشغا سەۋزى باسش بىلەن آۋارە ئايدى.

مېن سىزنى زورلا مەيمەن لىكىن يول اوستىدا قارىڭز آچىپ قالسا
اوز كۆزدەن اويكەلەڭ! دىدى.

ئاتايىك مەيداندا آتىنى سوپىرپ ئىگەر لەرايكەن مەيداننىڭ غەرىپىدەگى
ھەرابە اوزىنىڭ دىۋارىدەن بىر باش كۈتەرىلىپ مورغ قاراپ تۇرار ئايدى. موندەن
اونىڭ خەبەرى بارمىدى، يوقمى لىكىن اول بو تامانغا قاراماسدان آتىنى
ايگەر لەش بىلەن مەشغۇل ئايدى، اول ئىگەر لەن ب بولغان آتىنى ھاۋلىگە
قاراپ يىتەكلەي باشلاغاندا ھەلىگى قاراپ تۇرغان باش ھەم دىۋاردان قوبىغا

توشب يوقالدى اول آتيني خاوسى نك اورتا سيغا قانتارپ قويپ آيوانداغى
خورچن ده پوستونيني آكلار ايگەن اوستا نەرنى بيلەن حەيرلاشدى. آتني
سەيشى يېتە كلە گەنى حالدا اوستاعە ليم آتابيكنى كوچە گە چە ازاتب چىقاي
دە اونك قولتوغيدان آلب آتكە مندىرەر ايگەن اوپكە لەش آھەنگيدە ديدى:

آشنى تاشلاب كىتكە نغزنى اونوتماك بىك!

آتابىك ئىگەرگە اولتورپ آلتاچ سورادى:

خەنە بولد كرمى؟

نىگە خەنە بولان، ئەمما يولدا آچىق قالىشكز اوچون سزگە

آچينا ياتمەن.

تە ييار آشنى تاشلاب كىتب، يولدا آچىقدان قىنالىشنى اوزم ھەم
توشىنب توربەن اوستا! - ديدى آتابىك دە، براق تويە كە شلەر بيلەن
ئەندىجاندا بوكونگە اوچراشش اوچون دە غدا لەشكەن ايدم اولەرگە يىتب
آلب يول ھەروجاتلارى اوچون بر آزا قچا بىر ماسام يەنى اول راھە تمنى
كوزلەب سزنى آشكزنى كوتب قالسام بىش كىشىنى كورە بىلە تورب آچ
قولغان بولامەن!

اوستاعە ليم آتنك جىلانيدان قوليني آلب سورادى:

ئەندىجان اوتكەن كىزلەر يىگزدە يول اوستيدەن كىرپ تورشكە دە غدا

بىرە سزنى؟

بولماسا چى! - ديدى آتابىك، شواون بىش كونك ايچىدە سە ككز
تېپكى ئەنلە سەدەن لائە قەل امكى كورە بىغىب، تويگز، يادگوزوان چىقارماگزا!
يادمدا بار، خاترچە مع بولگزا

خەير خورش!

ياخشى قال، سەيشى

سەمدەن بورغا يولگە توشىدى، چاولغا عادەتدەن تاشقارى بر امكى قايتا
كىلب نوشكەن ئە چىغ تامچى زەربى بىلەن بر آندە كوز دەن غامب بولب
كىتىدى. آتابىكنى اوزاقتاب اوستاعە ليم اوپگە كورگەن ھەم ايدى جەننەت
آپانك ايشىكى آچىلدى. دە سادق آت يېتە كلە گەن حالدا چىتب كىلدى
اول آتقا مېنەر ايگەن ايشك ايچىدەن كورنگەن جامدا. تزاراق! - دىگەن
ئە مرنى بىردى سادق ھەم آتابىك ايزىچە آتيني ھايدىلپ بوباردى...

اوستا عه لیم آتابکینی کوزه تب کیلب آیوان پیشانه سیگه اولتورار ایکن -
ته بیجی تی جوده قزق یگت - ده! دیب قومیدی.
اوستا فەرفی سر رادی.

بر یگت بیلەن قاندا ای آشنالیغز بار.
مین سزگه اوزاغی پیلی بر یگت ننگ حامدننگ دارباز اسیده آد اشپ
یورگه نلیگینی وه مین بیلەن برگه خا ولیغا کیلب برکون یاتب کیتکه نلیگینی
سوزلاب ایدم شیکیلک؟

- هه هه هه لئی اوشده یگت شرمی؟
شو - شوندهن بیرى هەر بر مەرغیلان کیلگه نیده وه ئە نند یجان
اوتکه نیده مەننگ آلدما کر مە سدهن کیتمه یدر - اوزی جوده آغز وه عە قلمک
یگت بوننگ اوستیگه قزق ته بیجی تی هەم بار! - دیدی.
تزیغی قانا قا؟ - دیب سر رادی اوستا فەرفی -

جوده قزق! - دیدی اوستا وه کیچه گی واقیعه نی سوزلاب چقندی؟ -
کیچه ایرتەلب شه هەرفی بر ئە یلەنب کیلە مین دیب چیقب کیتکەن وه
توشلک آشکە ییتب کیلش او چون وه عده هەم بیرگەن ایدی. مین وه عده وه قتیغا
آشینی وه مەلب اولتور مەن - اولتور مەن سره کیلسه چی! نیهاییت سزدهن سەل
ایلگەر یراق کیلب تورغان ایدی سوراسام، خوجا مە عازنی تونەب قالدەم
دیدر کوزی اولقوسز لقدان بر قاریچ ایچیگه توشب کیتبەر، جوده هەم
ته بیجی تی قیزق یگت!

یاخشوی یگت ایکن! - دیب قومیدی اوستا فەرفی -
آشینی ییب بولغانلاریدا اریاق بویاقدان جومعه تاوشی کیله باشلان
ایدی شوننگ او چون چای ایچب اولتیرشگه توغری کیلمه ی اوستا فەرفی
اوستا عه لیمدە ایلگەر یراق ناماز جومعه گه قوزغالدی وه ایشگدهن -
چیقیشی بیلەن اوز او بیدهن کیله یاتقاندیک کورنگەن حامدگه اوچراشندی -
هە - اوستا فەرفی، به حە ی؟ - دیدی حامد.

اوستا عه لیم نکیگه کیلگەن ایدم.
بولماسا زییانت قوتی ایکن - ده!
قولق! - دیدی کولب اوستا فەرفی! - اوستا عه لیم اوز او بیگه دوکان
تورغان ایکن، گیلە لەب یورماسن، دیب فاتیحه گه کیلگەن ایدم
شوندانمى دیب قومیدی حامد - برگه لەشب کیتسه باشلا دیلار -

بولماسا اوستا عليم اوز اويگه دركان قوريبدر، ديتچى!
دوكان قوريبدر.

ئەرواح پىرى بىرمە سەدەن. ئە؟
قشدا ئەرواح پىرى قىلب بىرماقچى! دىدى اوستا نەرسى يەنە
بىر نىچە دە قىقاغا آرادان سوز كىسىلب قالدى.
آش قىلب بىرگە ندر؟
ئە لەتتە!

باشقا مەھمانى ھەم بار ايگە نەمى؟ دىب سوراپ قويدى حامدا، اوستا نەرسى
آتابىك نىڭ حامدا بىلەن اوچراشغانىنى خاتىرلاغان ايدى.
تاشكە نەلك بىر ساددا گەر مەھمانى ھەم بار ايگەن. دىدى مەسجىدگە
ياقلاش قالغان ايدىلەر حامدا يەنە نىمە نىدر سوراماقچى بولسا ھەم اوستا
نەرسى شاشب مەسجىدگە بورلدى.

- ۱۲ -

رە قىيب ايزىدەن.

اون آلتى ارىتتى كونلك آى آق بولت ايچىدەن قوتاسلانىب كور مېنەر
ايدى ھەممە خوتەن نامازىگە كىرپ كىتكەن، كوچە لەر سو قولىغاندىك
تىنچ ايدى. كوچە نىڭ بو تىنچ پەيتىدەن فامىدالانغان كەبى اوستا عليم نىڭ
ايشىگى يانىغا كىلب توختان كەسەن نىڭ كەم ايگە نلىگىنى بىلىش. اوچون آى
يارقلىغىغا قارشى توشكەن بوغات ھەلەل بىرەر ايدى. بوغات پەنەسىدە
دە ايشىك ھەلقەسىدە قالدالب بىر مۇنچە دەقت نىمە نىدر كوتب تورغان بو
كىشى نىھايەت ئەدە يىلەب گىنە ايشىكنى آچپ اوزىنى يولە ككە آلدى تاغىن
ئە نچە گىنە ايشىكنىگ ايچكەرىگى قىسمىدا تورغاچ آچپىشداغى احتىيات بىلەن
ايشىكنى ياپدى.

آى يارقلىغى اوچ بورچەك رە ولىشىدە يولە ككە توشب تورار ايدى.
بو نامە علوم كەسە آياق اوچى بىلەن يورب كىلدى. دە مورالاب آيوانغا
قارادى آيواننىڭ تاقچاسىدە شەھىچ يان ب سەلغى اوزىن يازش بىلەن
آوارە ايدى. نامە علوم كەسە يولە كنىڭ قارانغى قىسمىدا اوزىنى آب كوزىنى

سەيفىدەن اوزماي تورا باشلادى. سەيفى اورنىنى توشىپ بولغانلاردان سوڭ
 آوانىڭ پېشانە سىدە بازىب ياتقان دە ستورخان وە لەگە نىنى كوتەرب
 حوجرىگە كەردى. يولە كەڭەگى مەجهول كەرسە گوياشونى كوتىپ تورغاندىك
 آياغ اوچىنى آندا. ساندا تاشلاپ اوزىنى مەيدان ايچىگە آلدى ...
 بەرگى توكىلپ قورق شاخلارى بىلەن قالغان مەيدان ايچى تومەنلىك
 آيدى، مەجهول كېشى يوزىنى آيدىغا بېرىپ ھەرابە اوى آستىدا قالداب
 تورغانلقدان اونىڭ كەم ايگە نلىگىنى تانىش آسان ايدى. بوغەلە مەزە دە زولم
 دىدە يوز ايك سوڭغى كورە شكە حازرلانغان بىرگىت ايدى ...
 آتابىك ھەرابە اوى ديوارى يانىدا سوڭ چىكەگى بىر اعتىبار بىلەن
 ايچكەرىگە تولاق سالماقتا ايدى. ايچكەرىدەن ارتن يارب ارجاققاوت
 قاش ھەرەكەتلەرى ايشىتىلەر گاھى خاتن كشى نىڭ تاوشى ھەم كىلپ
 قويار ايدى. اول برايكى قايتا آھستە آدمىلار بىلەن ھەرابە اويلەرنىڭ
 اوباشى بىلەن بوباشىغا بارب كىلدى يەنى ايچكەرىگە آشب توشمەك
 اوچون تولا يراق اورن چاغلار ايدى. ھەرابە غىمارەتلەرنىڭ اورتا بىر
 يىرىدەگى رەخنەدەن آشب توشش قولا يراق بولغانى اوچون شونىڭ آستىغا
 شومشە بىپ اولتوردى. اولتورىشى ھامانا قايتداندر آياق تاوشى ايشكەندىك
 بولدى دە سىكىگىنە اولترگەن جايغا بىرگە سىگەندىك قىلپ مياتب
 آلدى آياق تاوشى توختاب نەرىگى ياتقان اوستا اعلەيمنىڭ تاوشى كىلدى.
 اوستا اعلەيمنىڭ خونتەندەن قايتبىلگە نلىگىنى آڭلادى وە اونىڭ مەيدانگە
 كىرش اھتىمالى بولغانلقدان شو كويى ياتا بىردى.

وہت جودە سىكىن ھەرەكەت قىلار ايدى اول اوزىنىڭ ھەر بىر يورەك
 تىپىشىنى ساناغاندىك اوتكوزەرايدى گوزنىڭ ياقمىز شامالى اويكەنى
 قىچىت بوتالنى قستاتار اول چالقانچا ياتقان كويى آغزىنى اور امرلاب
 كومەك كوتكەن كەبى كوككە گوزىنى تىككەن ايدى.

آرادان بىر- بىر يازم ساعەتلەر چاماسى وە قتا اوتب كىتدى تىزە رەكەدەن
 جەننەت قوشلارنىڭ بىر نچى تاوشى تىچقىرىپ ارتدى شو كىزدە ھەرابە
 ھاوى تامانىدان بىر نچە آياق تارشىلارى ايشىتلىدى. دە اول اورنىدەن
 تورب تولاق سالىشما مەجبور بولدى بىر مۇنچە وە قتا آڭلاشماغان سوزلاشش
 تاوشلارى كىلپ تورگە چ دەرىچەنىڭ غىيىق يىتب اچىلىشىدان سوڭ بو

تادستلار ريه نه ههدهم اوز اقلان شاد ميلار آنا ييك ديوارغا ئنتلدى . وه سېكنىگىنە
يوقا رىغا كوتتەر لىدى يوزق اوينىڭ دەرىچە سېدەن نەرىگى قاتار داغى آيوان
دە اوندەگى اوچا قە يانب تورغان اوت كورنىدى گۇمما آچقىقينا بولب
اوى ايچىدەن كىشىلەر تارشى كىلەر ايدى اول اومار لىما سېلىق ايتىب ديوار
اوستىگە مندى . هه آسانغىنا حەرابە اوى ايچىگە اوزىنى آلدى چونكى اوى
تامى اوپىرىلپ آستىغا باسقانلقدان اوينىڭ سەھنى چودە هەم يوزە ايدى .
گە وه يىلەب اوچ تورق آدېم باسدى - دە اوينىڭ يوزق دەرىچە سى يانغى
كىلىب توختادى وه مورالە يىقىنا خاولى يوزىگە قارادى . قارشىداغى اوينىڭ
هەر ايكى دەرىچە سى هەم ياپق گۇمما ترقىلا رىدان شەمەم يارقىلىغى
كورىنەر وه باياغىغا قاراغاندا سىكنراق برتاروشدە غولغر - غولغر سوزلاشش
ايشىتىلەر ايدى . آرادان اون بېش دە قىقا چاماسى فورسەت اوتىب تارشلار
براز يوقا رىلا شىب كىلمە كىكە باشلادى . بو آرادا اويدەن قولغا لالەگەن اوشلەگەن
برخانون چىقدى - دە قازاندا نەگە برنەرسەنى كوتتەرە بىردى . آتا
يىك گوياشونى كوتىب تورغاندىك اوزاق برتن آلدى وه اوزىنى چىتىكە

بوردى. خاتون لە گەن بىلەن اويگە كىرىپ كىتكەچ اىچىدەن تاقىغان مەنەجە
رېنى قىدەن سوغروب آلدى. دە دە مېنى آيدىغا سالىپ باقتى دە مەنەجەرنىڭ
اوجىنى ياناشىدان آرقاسىغا اوتقوزىپ اوشلادى يەنە اوينى كوتىپ تۇختادى.
خاتون يەنە چىغان دە تابا قىلارغا شوربا سوزە باشلاغان ايدى اويگە بىرىكى
قاتاب سوزلگەن شوربا لارنى تاشىپ بىترگەچ اوينىڭ ايشىگىنى بىكلەدى. دە
كىرىپ كىتەدى.

آتابىك خاتوننىڭ اورتاسىغا، توت باغچىنىڭ يانىغا كىلىپ تۇختاغان دە
نۇبە كىشى يوقمى، دىب آلا نىغلار ايدى. اول بىر توغرىدا بىر قە ناعەت
ھاسل اىتكەچ بىتە. بىتە باسب كىمىشلىك. اوينىڭ يولەك تامانداغى دە رېچەسى
يانىغا يىتە دە اوزىنى سوڭ چىكە اختىياتلاب دە رېچە آستىغا اولتۇردى.
اولتۇرلىشى ھامان دىماغىغا اىچكولك بىلەن شوربا ايسى كىلىپ اوردى.
ايدە گىلەرنىڭ سوزلەرىنى گىنە ايمەس مەتا تاماق چاينا شلارنى مەم
ايشىتىشە بولار ايدى اىچكە رىدەن كمدر برە وشەپ. شەپ ايت چاينا ب.
دېر ايدى.

— ائىدى مېنگە بىرمە سادى مرقەل پالوانغا بىرە وير!

— آتابىك بورتاوشنىڭ كىمىكى بولغانلىقىنى بىلگەن ايدى.

— ھەدىب مېنىگە بېرە دېرەسە نلەرمى، آر لاتىب جەننەت آپامگە تە

بېرە قولى، خاخانغا!

— بىزنىڭ كەمپىرگە بېرسەڭ قايىتارماسدان ايچە بېرەدرا!

— بېرسە ايچە بېرەمەن، قىخ... اوزم خاتىن بولسام ھەم موتەل پالوانلارنىڭ

اوزىنى قاچىرامەن، قىخ...

• بوسوزدەن سوڭاوى ايچىنى كۈچلەك بىر كۈلگى تاروشى تاپلادى. كۈلگى

ياسالغاچ يەنە سوز باشلاندى.

— ايندى شونى ايچەسىز، حامدا ئەكە!

— يوق سادق باي اينىم، مېن جودە ھەم بولب قالدۇم، اوزى ھەم جۈە كۈچلەك

چىققان ايكەن.

— ايچمەسە ئىز قولىمىدىن، نىكن...!

— موتەل پالوانگە بېر! سز آلگىچى شونى!

— آتق ايچمەيسىزمى كوش آپامنىڭ سە لامە تىلگىگە ھەم ايچمەيسىزمى؟؟

بوسوزنى ايشتكەن آتابىك احتىيارسىز اورنىدەن تورب كىتىلدى

جەننەت آپاننىڭ خى خى خى قىلپ كۈلگەن تاروشى ايشىتىلدى

آرغانازك بىر اسمنى كىلتورب سالماساڭ خودا جەققى ايچمەسى ايدىم.

تانى بولماسا بېرچى، كوش آپاننىڭ سە لامە تىلگى ھەممەدەن ھەم مېنىگە

كېرەكدرا!

خاخانازك جايدان اوشلە دەمى؟

آتابىك بوسوزلەرنى ايشىتەر ايكەن زورغا. زورغا اوزىنى دەرىچەگە

ھوجۇم قىلىش دان باسب قالغان ايدى آرادا بىر مونچە مەيدە سوزلەر سوز.

لەنگەچ كىمگەدرا اوفوف دىب يوبارغانى ايشىتىلدى.

تاغن نىمە بولدى. حامدا ئەكە؟

بوكۈنگى گەپ جودە ھەم مېنى چىچىت بويىدى. دە سادقباي!

مەنىڭ گەپىمگە نىمە اوچون اشانمە بىز ئە خىر! بوز مەرتەبە سىزگە

ئەيتىپ ياتىمەنكو، ھوسانسى دىربازەدەن چىقاردىم، تاغن قازچاغاچ! آوقاسىدان

بارب تاكار وانلەرگە قوشىلپ كىتكۈنچە كوتىدۇم سوڭرە

قايىت كىلدۇم، دىب

ئەگەر اوشە كىتىشى بولسا بۇ كۈن خۇددە قوقانغا بارىپ يىتكەن!
اي كاسەن بىلمەيسەن او كە!

نىكىن مەن ئە قالىسا بولاشدە ھېچ بىر قورقا تۇرغان گەپ يوق، اوستا
بىلەن تانىشلىغى بولسا اونىڭ اوسىگە مەھمان بولغاندىن ساودا گەرچىلىگى
بولسا مەرغىلانغا كىلگەندە ئە خىر كىتىپ تۇرغانداغى سوزىنى اوز قولاغىز
بىلەن ايشىتىڭىز كور!

بۇ مۇلاھەزەنىڭ تۈز كۆرۈش بىلەن مېن بىلەن آچىغلاشغان بىر كىشىنىكىدە
مەھمان بولىشى باشنى قاتتىرا در؛ تاغى سز لەرنىڭ خاۋلىلار كىزىمىدا...
ئەگەر سىز كۆزدەن ئوستا ئە لىمىڭ خەبەرى بولسا اول ۋاقتدا تۇرۇسا كىز
ھەم آرزىدۇر. ئە مە مېنگە قالىسا ئۇ حومپەر راتابىكىنى ئە پتە درم مەرغىلاندا
خاتۇنى بارلىغىنى ھەم اولۇتۇپ يوبارغاندىن، اويلايمەن.

مەنىڭ بۇ سىزنى سىزدەن باشقا ھېچكىم بىلمەيدۇر. غومەرى بىك بىلەن
بىر ئىزدەرى. بىرى بولۇپ قالغان ايدىك ھايتاور تاغى آرانى آچىپ يوباردىق.
اونداق بولسا تاغى تىمە دەن قورقاسىز؟

مېن اونىڭ تاشكەند كىتىشىنى كۆر بوياش اوچۇن بولغان خىلەمى،
دىپ قورقامەن.

- خەير، كىتمە گەن ھەم بولسۇن؛ اول خالدا اوز كۆرۈشە يىتكەندىك قىلىپ
تۈپتە توغرى ايرتە گە سە لىم شەرىبە تدارنىڭ آلدالغا بارامەن. دە اوغلىگىنى
مىرزا كەرىم ئە كە نىڭ اىلگەرىگى تاشكەندىك كويادى اولدىردى، مېن اوز كۆرۈم
بىلەن كوردۇم، دىمەن. ئەنە اوندا سوك حومسانىڭ خالىغا مايمونىلار
يىغلاسن! ئەگەر اول، سىز كۆرۈش بىلگەن بولغاندا ھەم ئە لىلە قاچان كىلە تۈرگەن
اشكە توشىنىپ آلب مەرغىلاندا نى درمىنى خادە قىلدى، دىسە كۆرۈچى!!
قۇم، سادقنىڭ گەپى جۈيەك. دىپ قويدى جە نىنەت آيا، آتابىك بوسوز
دە ھىشە تىدە تىترەپ كىتكەن ايدى.

سادق داۋام ايتدى:

ايندى اشنىڭ بولادىغانىنى اويلاش كىرەك سىزنىڭ قورقا نلىغىڭىزنى
كۆرۈپ مەنە موتەل پالوان ھەم اوخلاي باشلايدۇر!
اوخلاغانم پىيوق ھىز دارگدان قويچى!
موتەل باي اورتاق! - دىدى حامدا، - بىز بىرە ونىڭ ياخشىلىغىنى اولۇتتا.

تورغان كېشى ايمە سىزدا رتاغلز سادقباي مېن بىلەن بىر گە لە شىب كە مىك كورمەدى
ئەدوۋەلى خورا قالا بېرسە مېن اونى اويە نىتىرپ قويدىم.. مېن بىرە بىلەن
آشناچىلىق قىلسام ھەتتا اوندەن جانمىنى ھەم آياماي چوگلىنىن آماقغا
تېرىشە مەن.

سادق:

- مۇتەلباي سىزنى اربدان ياخشى بىلەدر، حامد ئەكە! سىزنىڭ قانداي
خىزمەتلىرى بارلىغىغا ھەم قانغان.. ئەمما اونىڭ سىزدەن بىر التىماسى بار
ئىكەن.

حامد:

- نېمە التىماسلىرى بار، مۇتەلباي؟

مۇتەل (سەرخوش)

- تېتە بېيەر مۇتەدەن اوچ - تورت تەنگە قىققەرز لارم بار ايدى.

حامد ئەكە!

حامد:

آشناق دېگەن اوچ - تورت تەنگە بىلەن باغلانا آمايدىر، مۇتەلباي
مېن سىزگە ھەلى ئەيتىپ قويدىم: مەنىڭ آشناقلىغىم آشنادان جاننى ھەم آياما
سلىق بىلەن بولادرا اوچ - تورت تەنگە ايمەس موخاج بولساڭز اوتتوز قىرقاتە نىگە
ھەم سوراي بېرىڭ.

جەننەت آيا:

- ايلامى حامدباي موراد مەقسودلىغا يېتىن، قىخ آشنا آغايىنىدان دونيا

آيا مايدىر!

بىر آزدەقت تەنگە تاشى ايتىتلىب تورغاچ حامدنىڭ آوازى كېلىدى.

- مەنە مۇتەل پالوان، خازرگە آز بولسا ھەم شونى آلب تورارسىز ئەمما
خىزمەت ھەقلىرىنى اوز يولىغا بولادىر.

سەرخوش.

رەھمەت حامد ئەكە، سىز جىھاننى آياماساڭز مەن ھەم يوللىڭىزگە

باشمىنى تىكەم، جەمشىدنىڭ ئەدروايى!

سادق:

— بزرگ موته باي هم فرق يکيت ايمهس.

حامد:

— ده ستورخانى پيغشتيرب آلگزچي، جه ننه ت آيا!
له گهن تاواقنك بربريسیگه تيگهن تاوشی ايشيتيلب آتابيك اوز پىنى
آهسته گينه يوله ككه آلدی اوچاق باشيدا برامیكى ده قيقا چاماسی تاواق
فاشق وه آياق تاوشی ايشيتيلب تورغاچ جه ننه ت آياخا وليغا توشب كیلدی
ده قوليداعنی ده ستورخانى توت آستیغا قاقب كیتدی آتابيك قايتب كیلب
ده ريچه آستیغا اولترگهن هم ایدی حامدانك شرسوزىنى ايشيتب قالدى.
— ايشكنك زه نجيریگه برقاراب كیلگزچي ايمان تاپكور جه ننه ت آيا!
سادق:

— قورفاتنر ده حامد ئه كه ايشكنی اوزم زه نجر له گه نهن!

حامد:

— سهن ههلى ياشسهن، اينم سادقباي! سز چيقا بيرگز جه ننه ت آيا!
آتابيك اوچون ده قت آرتق ته نكه وه قورقنچ ایدی - حه رابه اويگه باراي
دليسه جه ننه ت آيانك كورب قالیشی آتق ایدی - ايشكنی آجب چيقب
كیتدی دليسه اولتورشنك مه قسه دی ههلى آچلماغان بوب بوتون مه شه ققه تی
شامالغا كیته رایدی. جانی خه لقومىغا تيقلب تيوه ره گيگه آلا نغلا دی وه
يوله كده ن نه ريرا قده اوستا عه ليمنك ديوارىگه سوياغلق تورگهن زه نبيلگه
كوزى توشدی زه نبيلنك آستیغا ياشيرينش جوده هم خه رفلك ایدی
ايسه ده ئه ماما اولتورشنك مه قسه ديغا قانماي كيتش اولنده ن هم خه تهرنك
ایدی سرفاش بولا قالسا اوچ دوستبه نكه به رابه ره هجوم قیلشنى - بوينیگه
آلب تويدی اوی ايشیگی آچيلا باشلاغاندا زه نبيلنك آستیغا كيرب آلغان
ايدای اوزىنى نيچاغلق سيقب غوجنه ك قلغان بولسا هه ئه ماما برقاراش
بيلهن زه نبيل آستیده كيشی بار ليغینی بيلش ئونچه قیين ايمهس ایدی -
زه نبيل آستیداحه نجرىنى قيسملا بگوياسچقانى پايلاغان موشركديك
هوجومگه حاررلانا، ياتار ایدی.

جه ننه ت آيا يوله ككه تامان يورب كیلدی - ده زه نبيل آستیداعینى
پايقامای يوله ككه بورلدى. آپدندان ايشكنك زه نجير لیگی آتق كورينب
تورار ایدی شونك اوچون ايشك يانیغا بارب اولترمای يوله كنك يارمیدان

قانتىدى. قايىشى ھە مانا يورنارىدان اوچپ اوتكەن بىرايى ماشەك توشنىڭ
چىۋ، چىۋچىۋ دىگەن تارشىنى ايشىتپ كوككە قارادى شىمال شەرقىغا
توغرى آتلىپ اوقدىك اوچپ بارغان ماشەك قوشلارغا قاراغانىچا يولەكەن
اوى تامانىغا قايرىلىپ كىتكە نىنى اوزى ھەم سىزمەي. قالدى. جەننەت
آپا ابوالغا چىققاندا آتابىك دوستىدەگى زەنبىل تورت ئىلك يوغارىغا كوتە
رلىپ تاغنى سىكىگىنە اونى باسپ توشكەن ايدى جەننەت آپا ايشىكى
آچپ اويگە كىرگەندە اول آھستەگىنە زەنبىل آستىدان چىقدى اونىڭ يورەك
تېپىشى ھەلى ھەم شەدەتلك ايدى. دەرىچە يانىغا يورب كىلدى. دەھامان
ھوجومگە ھازىرلانغاندىك اىچكەرىگە قولاق سالب توردى. جەننەت آپانىڭ
" ايشىك زەنجىر!" دىگەن تارشىنى ايشىتكەچ راحەت تىن آلدى ۋە دەرىچە يانىغا
جورنقايدى.

حامد:

- بولماسا دوستەنبە كۈنى كىچە سىگە بولسۇن!

سارق:

- بىز قالسى كۈنگە دىسە كىز ھەم ھازىر مۇ!

موتەل:

مىنگە قالسا شوتاپتا بارساق دىيمەن.

حامد:

ياخشىسى دوستەنبە كۈنى، اوندەن نەرىگە اوتكەنى ھەم ياراماغاندىك
بىرلىسى ھەم قىلدە سىز بولادىر چۈنكى بىر ايكى كۈن بۈنگە ھازىر ھەم
كىرەك.

سارق:

تاغنى قاناقا ھازىرلىگى بار؟

حامد:

- آلب چىققاندا سونى مەرغىلان اىچىدە آلب تورب بولمايدى
تارام قىلغونچا بىرەتتە قىشلاققا يوبارشكە توغرى كىلەدۇر. آلب چىقىشىمىز
دۈشەنبە كىچەسى نىڭ قالسى پەيتىگە توغرى كىلىشىنى ھەم ھازىردەن ئەيتىپ
بولمايدۇر. آلب چىققان زامان مەرغىلاندا چىقارلىپ يوبار لىماسا كۈندۈز
كۈنى چىقارش تاغنى خەرفلىك. كىچەسى مەرغىلان دار بازەلەرى.

ياپتى بولار شونىڭ اوچون بىرەرتە داربازە باشنى تولغا آب قويماغىمىز
ئەلبەتتە كىرەك...

سادق:

ياخشى مەسلەھەت: توتىدارنىكىگە قاناقا قىلىپ توشەمىز؟

حامد:

- مەسئەلەنىڭ بويىغاغىنى ھەم اويلاشىمىز كىرەك، كىمەن، ھەلى!

سادق:

- ايكى ياخشىسى داربازەسىدەن كىرىش!

موتەل:

داربازەسىدەن كىرىپ بولماسا تامىدان آشب توشەمىز!

سادق:

- خاخا، بەلى موتەل تۈرەم!

موتەل:

- كولىشىڭنى بىجا قىلما، ھىزىغابدى كەرىم! سەن ھەلى دونياغا كىلىپ نىمەنى
كور دىگەر سەنگە كولىش توش قالدى! بىر باش دونياغا كىلىپ نىمە لەرنى كورمەدى
ئە؟ بوناقا كىلىش قاچىرىق، ئىشلەرنى اىپىدى قىلىپ تۈرپتى، دىيىپ اويلا يىەنمى؟
ئىيىخە... موتەل ئەكەڭ نىمە لەرنى قىلمادى؟! خاخا... موسلمانسەن
آتاكىڭ ئەردايسى، حامد ئەكە! - بىر كۈنى جانكىلدى باي ھەسرەتتىن قىلىپ
ھەتەم تۈرەنىڭ اوغلىنى ياخشى كورگە نلىگىنى دىدارىگە تويالماي بىسەر
بولغانىنى ەرز قىلىپ قالدىكىمۇ، يانمدا قەلەندەر پالوان بار ايدى
جانكىلدىگە. بولماسا اون آقتە (۳) بىر بىزگە بىز قەلەندەر بىلەن بىرگە دوندىقا
گىنى مەھەببا قىلىپ بىرەيلىك، دىدىم. جانكىلدى اولى تۇرغان ايكەن قۇلاق
قائماي خوب، دىدى. بىز قەلەندەر بىلەن تۈننى بىارم قىلدى. دە ھاتەم
تۈرەنىڭ ھاولىسىگە كىلدى. اشنىڭ اىيىنى جوبىلاب قاراساق جودە
كەشەل، دىوار - تاش ھەمىن! آشب توششنىڭ سىرە ارتقارنى يوق!
بواشكەلنى كورگەن قەلەندەرنىڭ تار بوزى قولتوغىدان توشب "بىش آقتەنى
قايتارش اودال كور؟!" دىدى. اوزمنىڭ سەل شوناقا كىلىپ كەيىم بەلەنراق
ايدى ھەنچە رچەمنى قىندان سوغۇر بىلەم. دە توغرى ھاتەم تۈرەنىڭ
داربازەسىغا بارىپ چاقىرا باشلادىم. — بواشمەن جان - پانى
چىقىپ كىتكەن قەلەندەر يانمىغا كىلىپ تۈرتە باشلادى "ھەلى موتەل سەنگە

(۳) آق قەنگە

حاصل

انگلیز

تو با خورشید همیشه میمانی ، پویشی با شمشیر تو با

میراث

۱۰۰ - لاله خورشید تیرت را خورشید بر سر تو نهاد

خوردن تو با شمشیر ، سوزان تو با شمشیر ، سوزان تو با شمشیر

حاصل

انگلیز

نه خورشید تو با شمشیر ، خورشید تو با شمشیر ، خورشید تو با شمشیر

خوردن تو با شمشیر ، سوزان تو با شمشیر ، سوزان تو با شمشیر

خوردن تو با شمشیر ، سوزان تو با شمشیر ، سوزان تو با شمشیر

خوردن تو با شمشیر ، سوزان تو با شمشیر ، سوزان تو با شمشیر

خوردن تو با شمشیر ، سوزان تو با شمشیر ، سوزان تو با شمشیر

خوردن تو با شمشیر ، سوزان تو با شمشیر ، سوزان تو با شمشیر

خوردن تو با شمشیر ، سوزان تو با شمشیر ، سوزان تو با شمشیر

خوردن تو با شمشیر ، سوزان تو با شمشیر ، سوزان تو با شمشیر

خوردن تو با شمشیر ، سوزان تو با شمشیر ، سوزان تو با شمشیر

خوردن تو با شمشیر ، سوزان تو با شمشیر ، سوزان تو با شمشیر

خوردن تو با شمشیر ، سوزان تو با شمشیر ، سوزان تو با شمشیر

خوردن تو با شمشیر ، سوزان تو با شمشیر ، سوزان تو با شمشیر

خوردن تو با شمشیر ، سوزان تو با شمشیر ، سوزان تو با شمشیر

خوردن تو با شمشیر ، سوزان تو با شمشیر ، سوزان تو با شمشیر

خوردن تو با شمشیر ، سوزان تو با شمشیر ، سوزان تو با شمشیر

خوردن تو با شمشیر ، سوزان تو با شمشیر ، سوزان تو با شمشیر

خوردن تو با شمشیر ، سوزان تو با شمشیر ، سوزان تو با شمشیر

خوردن تو با شمشیر ، سوزان تو با شمشیر ، سوزان تو با شمشیر

خوردن تو با شمشیر ، سوزان تو با شمشیر ، سوزان تو با شمشیر

— سادق ئەتكەندىك داربازە دەن كىرىشنى خاھلامامىەن، چۈنكى مەشەبلەرنىڭ
آياغ اوستى.

موتەل:

— بولماسا خاۋلىنىڭ ئارقاسىدان توشەمزا!

— حامد:

— آرقاسى خاۋلىدىر؟

جەننەت آيا:

— تىخ ھەلىگى آتى تورسەن.. مەلىك باينىڭ مەيدانى - دە!

حامد:

— جودە ياخشى ايكەن. بولماقتامىغا شاتى يىتەر مىكەن؟

جەننەت آيا:

— تىخ جودە بەلەن.

موتەل:

— بەلەن بولسا زەرەرى يوق آسانى اوينىڭ تىگىدەن تىشە مزا قويا مزا!

حامد:

— قىيىن بولما سمىكەن؟

موتەل:

— ھە مە دەن ھەم آسانى تىشش، مولجەلىنى ياخشى آلساق بەسە!

حامد:

— برايكى ساعەتدە اونى تىشب بولار مىدى؟

موتەل:

— اوزى مەيدانى ئە خىر؟

جەننەت:

— مەيدان تىخ.

موتەل:

— ياقىنىدا آدەم يوتسى؟

جەننەت:

— يوق، تىخ.

موتەل:

— بەللى مولجە لىنى آلب بىرسەلەرڭ ايرتەدەن باشلاپ قازغانم بولس
حامد: سادق

— بەللى رەحمەت، پالوان
مەجلىسنىڭ سوزى شۇ يىرگە يېتكەندە آتابىك اورنىدەن تورب پۈلە ككە
كىندى ايشىك زەنجىرگە قوللىنى آلب بارغانى حالدا اويلاىب توختادى
وہ ايشىكنى آچماى آرقاسىغا قايتدى ھەراپە ادى آرقالق اوستا ھەلىمىكىگە
چىقب آيوان ياندا توختادى اولەرنىڭ خوررەك وە پيشلە شلەرىگە قەناعەت
ھاسل اىتكەچ آياغ اوچى بىلەن پۈلە ككە اوتدى وە ايشىكنى آچىپ چىقدى:

اوز آغزىدان ايشىككە نىمزدىك سادق، ارنى ھامدانىڭ تەعلىماتىچا قوقان
داربازوسىدەن چىقارب تا كاروانلەرگە قوشىلب آغونچا تە عقىب ايتىب
بارغان ايدى. آتابىك بو تە عقىبنى جودە ياخشى سىزگە نىلكدەن سادق
يولدا قالغاندان سوڭ ھەم يەنە بىرىكەت آلدنغا بارغان وە ايكىنچى
بىكەتدەن يولنى چەپلەپ تاشلاق داربازەسى آرقالق يەنە قايتىپ مەرغىلانغا
كرگەن ايدى.

اوستا فەرنى نىڭ ھامدوہ اوزى توغرىلار يىداغى مودھش ھىكايە سىنى
ايشىككە چە مەرغىلاندا قالش دە قاين آتاسى نىڭ اويىگە مەبارىب آڭلاشش
اورنىگە جودە آشىغچەق بىلەن مەرغىلاندا جوناىب كىتكەن بولب كورىنىشى
ئەلبەتتە اورنىزگە ايمەس ايدى. چونكى كامىل بىك اولدىر لگەن بىر كۈندە
ھامدانىڭ كوز اونگىدە قالىشى بىلە تورب اوز. اوزىگە قەبىر قازش قەبىر
غىنا ايمەس ناموسنى بەرباد بىرش وە قاتلىك اسمىنى آلب خەلق آلدىدا
شەرمەندە بولش بولور ايدى نۇچوككم بىر يوقارمىدا سادق آغزىدان
ايشىككە نىمزدىك ھامدوہ توھمەتدەن ھەم قايتماس وە اوز توھمەتىنى
مەھكەمە آلدىدا مەنتىتى رەۋشە اسباب ھەم قىلا آلور ايدى. مەنە اول
شومودھش باشكە توشتامىنى آتق توردغان ھەكەتنىڭ دە نى اوجىون مەرغىلاندا
آشىغچە چىقب جوناغان ايدى. آرقاسىدان قىلنغان تە عقىبنى بايقاشى ايسە
ئەۋۋەلا بوانىڭ بىر مولاھەزەسى بولغان ايدى ايكىنچى آتىنى اىگەر لەر
اىكەن دىۋاردەن اوزىگە قاراغان باش بىلەن بىر مولاھەزە سىنى چىنگە
چىقىشىنى بەلگەن ايدى اوجىنچى كوچەدە اوستا ھەلىم بىلەن ھەنرىكلاشار

ايكەن قوشنى نىڭ يولەگىدە كورنگەن كىشى كۈلەگەسى يەنە تە عىيب ايتىلىشىنى
تە ئكىدلەگەن ايدى.

مەرغىلاندا ان ايكىنچى بىكەتكە قونب، چايفانەدە برايكى چايدىش چاى
ايچب اوزاق اويلاغان دە مەرغىلانغا قايتىش قورق تۆھمەتكە قالش بىلەن
فەرقسىز ايكەنلىگىنى يەنە بىرقات توشنگەن ايدى ايسەدە حامدىنى مەيداندا
موزە ففەر حالدە قالدېرب كىتىشىنى هېچ بر تورىك يۈرەگىگە سىغدىزا
آلماغان، غەيرى رەسىمى - ياشىرىب بولسا هەم مەرغىلاندا تورىككە دە تورب
حامدىنىڭ موندەن سوڭغى رىجە نەرىنى اورگەنشكە دە شونگە قاراب كورەش
باشلاشقا قەرار بېرگەن، شام - بىلەن غەسەر آرا لاريدا مەرغىلانغا كرگەن
ايدى - كىلب برىنچى كىلىشىدە توشكەن سەرايغا جايلاشقان دە جايلاشسب
تىنچى آلماغان يەنى تە عىبىنى بوكوندە ناق باشلاشقا قەرار بېرگەن؛ حامدىنىڭ
يامانلىق كارخانەسى اوستاعە لېمنىڭ قوشنىسى نىكىدە بولغانلىغىنى اوچون هېچ
بىر تەرەد دىسىزىلنى توغرىلاب سادقنىكىگە سالغان ايدىكى، بىزموندەن كىنگىگە
پلەرنى بو تارىدا كورب اوتەك.

اوستاعە لېمنىڭ ايشىگىنى آچب چىقچاق سادقنىڭ يولەگىگە تولاق سالب
غولغىر - غولغىر كىلگەن تاشنى ايشتەدى دە سىكن - سىكن يولغا توشىدى.
دوشمان بىلەن بىتمە - بىت اوچراشماق كۈنى بىلگۈلەنگەنلىك دەن اوزىنىڭ
بوكونگى كۈتۈلمەگەن مودە ففە قىيەتى توغرىسىدا هېچ بىر تە غە جۈمبە نەس
نەقەت دوشەنبە كۈن كىچەسى بىلەن مىيەسى مەشغول ايدى - دوشەنبە كۈن
كىچەسى برايمەس اوچ دوشمەن بىلەن كورەش توغرىسىدا غىنا اويلا رايىدى.
بو برگە اوچ مە سەئەلەسى برازاونىڭ مىيەسىنى قاترغان كىشىلەر ياللاش
حوكۈمەتكە بىلدېرش، قوتىدارنى خەبەردار قىلب قويدىش مولاھەزە نەرىگە چە
كىلب بىتكەن بولسا هەم ئە مە غىزەتى نەسى بو قور قاقلىققا تە مامەن زەر
تورار ايدى - بارا - بارا بو مولاھەزە سىنى تە مامەن كوڭلىدەن چىقار ب
تاشلادى؛ نە كىشىلەر ياللايتورغان نە حوكۈمەتكە بىلدېرە تورگەن دە نە
قوتىدارنى خەبەردار قىلاتورغان بولدى - چۈنكى رە قىب بىلەن دلدارنىڭ
ارىسى آرقاسىدا تە نە آشماق يار اياغى آستىدا قانلىك توپراققا قارشماق
اونىڭ اوچون جودە لەززە تلىك دە شا عىرانە توپىلا باشلاغان ايدى. سەرايگە
كىرەر ايكەن اوزىچە: شىرىن اولم! - دىب قويدى.

گەرچى كىچىگى تون حوجا مەھازنى ئوناب اويقودان قالغان ايدى ئەمما
اوزاق دەقت بۇكونگى گەپلەرنى اويلاپ ياتدى اول اويلاپ كىتەر انىكەن
اوزىنى گاھ قالغا بىلەن بياتقان حالدا گاھ كوشنى ايركە لەب تورغان حالدا
كورەر ايدى.

- ۱۵ -

دوشەنبە كۈن كىچەسى

بۇكونگى كىچى اتابىك بىلەن حامدنىڭ ھەيات ۋە مەمات مەسئەلەلەرىنى
اوزىنىڭ قارا قوچاغىغا قالغان قارانغى بىر تون ايدى ۋە بولەردەن قالسى بىر لەرىنىڭ
سۇڭ ساعەتلەرى يىتكەنلىكى شوقارانغى تون كەبى قارانغى ايدى . اتابىك
بۇ ايكى حالدا تەبىئى بىلىنى بوساعەت اوزىنىڭ كوز اۋنىگىدە كورەر ۋە
شۇنگە ھازىرلار ايدى ايسەدە ئەمما حامدنىڭ ھەيالى ھەقتە گۈلگىنە
اسكەر گۈل سەيرىگە اشىقىنار ايدى . .

آلتى قارىچىكىڭىكەدە اوزۈندەن . اوزاق تار كوچە ؛ تار كوچە باشىدا كچىنەگىنە
برايشىكچە ايدى . شام بىلەن خوتەن اورتاسىدا بۇ كوچە باشىغا بىرىگت كىلپ
توخنادى . دە تىورەگىگە كىشى بىلمەس تىلپ رەزم سالىدى . كوچەدە ھىچكىم
قالماغان يول آياغى باسلىغان ايدى ايسەدە اول اوزاقتىن قارشىسىداغى
دار بازە اىچلەرىنى ، تام اوستلەرىنى ، دىوار رەخنەلەرىنى كوزە تىدى ۋە
تەناعات ھاسىل ايتىپ تار كوچەگە آھستە . آھستە يول آلدى . تار كوچەنىڭ
يارمىسىغا يىتكەچ تۈسەتدەن آرقاسىغا قايرىلىپ قارادى . . اونىڭ بۇ ھەرىكەتى
بىر نەرسەدەن شۇبھەلەنبايمەس ئەمما آرقادان دوشمان تەعقىبى بولمايدى
اۋچون ايدى . كچىنە ايشىكچە يانغا يىتكەندە تاغىن ھەلىگىدىك آرقاسىغا
قاراپ تويدى . براز اويلاپ توختاغاچ ايشىكنىڭ اۋڭ تامانىداغى دىوارنىڭ بوزق
يىرىدەن سىكىنگىنە كوتەرىلىپ مەيدانگە مورالادى . ايشىكنىڭ قولى ۋە زەنجىرى
بولماي يۈزىگە ياپنى حالدا تورغان بولسا ھەم اول ايشىككە تاقلمادى مەشە
قەتلەن دىوارگە مەندى . آى شام يىب يىلخىنىغا قارانغى توشكەن بولسا
ھەم مەيدان اىچىنىڭ دەرەختىزلىكى اۋچون تىكە يىگەن چۈب ھەم
آجر اتورلىق ايدى . مەيداننى كىشىدەن ھالى بىلگەچ سىكىنگىنە دىواردەن

اوزىنى مەيدانگە آلدى.

مەيداننىڭ تەنەسى كىيىملىك بولۇپ جەنۇبى قوتىداروۋە قوشنىسىنىڭ
ئىمارەتلەرى ئارقىسىدا ۋە باشقا ئوچ جىھەتنى ھەم شۇنىڭ ئوخشاش
بىنالىرىدىن ئىبارەت ئىدى. مەيدانگە يازدىق ئىمەدە ئىككىگەن، چوڭ - چوڭ
جۈپە كەرتارلىغان ۋە يىرى ياغۇر بىلەن ئايۇب، بۈكۈپ ئاياق كۆتۈرۈپ باسقۇچقا
ئىمكان بېرىمەس، ھەر بىر ئاياق ئوزغاندا ئوچ چارەك لاي بەرەبەر كۆتۈرۈلۈپ
ئىدى. قىنالا - قىنالا مەيداننىڭ جەنۇبىگە ئۆتتى. ئونىڭ چەپ قولى تامانىدا
بىر ئۆي ئارقا دېۋارى بىر بويۇم ئىككى كىيىم توشۇرۇش بولۇپ قارا ئۆي
كۆرىنەر ئىدى. ئول بۈكۈش ئورنى ئۆتكەن كۈن كىچەسى كىيىم كۆرۈپ
كىيىمىنى ئوچۇن قايتىدىن قارا، تۇرما، ئىسەدە لىكىن ئونىڭ بويىغا ئىفائەت
قاراشى مۇمكىن ئىمەس ئىدى. بۈگۈن كىيىم بىلەن كۆمۈشنىڭ ئوز ئۆيى بولۇپ
بۈگۈن ئىچىدە ئاتايىقنىڭ سەئادەتلىك كۈنلەرنىڭ شىرىن خاتىرە
لەرى ساقلانار ۋە شۇنداقلا ھەم ئونىڭ ھايات تىرەگى بولغان كۆمۈش
بىلىمى ئولتۇرۇر ئىدى. ئاتايىق كۆزىنى ئولدىرىپ بىلەن قارا ئۆي گۈمبەز
قاراشدا ئول دۇنيا مەلەكى بىلەن ۋەدا ئىشلىتىدى. ئوزاقىغا بىلەن قارا
ئالغۇچ قولىغا قولى سالىپ بىر قانچە ئۆي خەيالى ئىچىدە قانچە تاشلاپ
تۈزۈلۈپ - دە قاتار بىلەن قولىغا ئۆي ئىشلىتىدى. شۇنداقلا سۈيىش بىلەن بىرگە
تاشلاپ مەيداننىڭ كۈن ئارقىغا يۈرۈپ ئون بىلەن ئۆي ھەلىكى جايىدا
يىراقلاشتى. تام شۇ ۋاقىتتا لاي ئالغان زور شىكىللىك ئورنى كىچەكى كىيىم
بىلەن ئوچۇن بىلگۈلەپ كىيىم ئىدى كىيىم شۇنىڭ ئىشلىتىدى. دە قولىنى
چەككەسىگە قىيىم ياننى بىلەن ياتىپ ئۆي ئىدى. گەرچە ئۆي كىيىم بىلەن
بىلەن ئاتايىق توشۇپ ياتقان لاي بىلەن بىر بىلەن ئۆي ئىدى. ئەمما
ئىمارەتلەرنىڭ كۈلەگەسى ۋە كىچەكنىڭ ئوتتۇرا قار ئىشلىتىدى ئارقىسىدا لاي بىلەن
كىيىم بىلەن ئىشلىتىدى پايىقىنى قىيىم ئىدى.

ئون يۈز بولۇپ ئۆي ئىشلىتىدى ئوخشاشلار بىلەن ئۆي ئىشلىتىدى ئۆي ئىشلىتىدى
مەيدان ئىشلىتىدى ئۆي ئىشلىتىدى. بىر ئارقىسىدا بىر يۈز ئۆي كۈلەگە مەيدانگە
كۆرۈپ بىلەن پايىقىغا ئاتايىق ھەنەزىنى قىيىم چىقارپ قولىغا ئۆي ئىشلىتىدى
يۈز ئۆي بىلەن ئۆي ئىشلىتىدى... ئۆي كۈلەگە سۈزۈش بىلەن ئۆي كىيىم بىلەن

بىنا يانىغا كىلىپ توختادىلار. كىلىگۈچىلەرنىڭ بىرى سادق دەپكىنچىسى
موتەل ئايدى. تومشوغىنى يىرگە تىرەپ ياتقان موشۇ كىدىك بولۇپ آتابىك
اولەزى كۈزەتەر ئايدى.

توختاغاچ شىور لەب سادق سورايدى.

تېشىلە يازغان مېكىن.

آزغىنا قالغاندىن دىيىپ اويلايمەن نىگەكى پاخسانىڭ اينىدەن بىر كەز
چاماسى جاي آچىلغان!

موتەل تاوشىنى بەرەلە قويۇپ سوزلەر ئايدى شۇنىڭ اوچۇن سادق دىيدى:

تاوشىنى سىكىنراق چىقارساڭچى!

موتەل بىلىدەن تېشىسىنى آلا رايكەن جاواب بىردى:

ھەلى شۇندەن ھەم قورقاسەنمى، بەلكى ھەلى عاشۇلانى ھەم ئەيتىپ

يىبارارمەن.

جىنى لىغىنى قولى موتەل ئەكە! مېن ھەم يانىڭدا تور ايمى؟

توراسەنمى، يوقمى احتىيار اوزگدە!

موتەل كاوا ككە كىرىپ كۈلەشكە توتىدى.

تېشىنى قاتتىغ سالما! - دىيدى سادق.

مىنگە اورگەتمە اوزم بىلەمەن.

سادق موتەلنىڭ احتىياتسىزلىگىدەن قورقۇدى شىكىلك براز موتەلنىڭ

اشىگە قاراپ تورغاچ دىيدى.

بولماسا مېن ايشىك يانىغا بارىپ توراي. تېشىلدى دىگونچە ھوشتەك

بىز!

توزوك ھەلى جامدا كويالۇڭ قاياغدا قالدى؟

كۈچەنىڭ باشىدا پايىلاب اولتورگەندەر. ھوشتەگىنى ايشىكە چ

اونى ھەم چاقىرايمى؟

- چاقىرا! - دىيدى موتەل دە شىر - شىر كىسەك توشىرە بىردى.

سادق ايشىكدەن چىققان ھەم ئايدى، آتابىك سىكىن گىنە باشىنى كۈتەر

دى. دە موتەل سارى شورى باشلادى. موتەل ايسە يىمىرىلىپ توشىكەن كىسەكلەرنى

تاشقارىغا سۈرش بىلەن آوارە ئايدى. شۇ ۋەقت اونىڭ قولىغى آستىدان

اوز اتلىغان تۇز، خىقلداغىدان ئەمبىر كەبى سىقىپالدى. موتەل كۈچىك

ايدى ئەمما آتابىك اوندەن ھەم كۈچك ايدى. ساپچىپ چىقلىداغىنى آجىراتش
 اوچون بولغان مۈتە لىك بىر نچى ھەرەكەتى بوشكە كىتەدى. دە چەپ
 بېقىنىغا اوتكر ھە نچەرغاچچا باتىرلدى .. ئەمما اول ھامان بوشالشا
 كۈچەنەرايدى ۋە كۈچك قول بەتتە راق اۋنى سىقارايدى اوچدە قىقالق
 كۈرەشەن سوڭ مۈتەل بوشا شەدى ايلگەرىگى كۈچە نىلەردەن قالدى ۋە
 بىرايكى دە نەمە تولغانىب جىمگىنە جان بىردى آتابىك ايشك تاماندان كۈزىنى
 اوزماغانى حالدە مۈتەلنى سودراب اوزى بوقنغان لا يخانەغا آلب باردى
 ۋە قورقۇنما چىقلىدا قدان قولىنى آلدى مۈتە لىك باشى شلق ايتىب لا يخانەغا
 توشەدى. دە مەنگۈلك اولقۇغا كىتكە نلىگى مە علم بولدى ... آتابىك بىتە
 بىتە تىشىلگەن بىنا يانىغا كىلب ايشك تامانىغا ھوشتەك بىردى جاواب
 ھوشتەگى ايشىتىلگەنچ تىشوك اىچىگە كىرب اولتوردى تىشركنىڭ يوقارلىسىدان
 بىر آرتۇرۇنوك آچلغان بولغانى اوچون اىچكەر ىدەن تولا ققا بىك چە پىشىللەش
 ايشىتلەر ايدى .. سادق ياقن بىتكەن ايدى كىسمە دەن اوز اغرا قدا تورب
 شىپىرلادى:

تىشىدۇمى مۈتەل؟

تىشىدۇم بىرى كىل!

سادق كىسمە يانىغا كىلب ئىگگە شەدى. ئىگگە شىشى ھامانا تول چىقلىدا
 ققا توغرى كىلگەن ايدى ۋە ھە نچەر قارنىغا باتىرلغان ايدى .. سادق قولىداغى
 ھە نچەرىنى بىرايكى قايتا سالب كۈرسە ھەم تىگدىرش اوچون كىسمە نىك
 توبانلىغى ھەلەل بىردى لىكن اوزى تىتوك ايدى آتابىك ساپچىپ كىسمە دەن
 چىقلىدا ۋە بار كۈچى بىلەن سادقنى باسب توشەدى ... باسب توشىشى ھامانا
 ئىللە قالسى بىرى ئە چىشكە ندىك سىزلىدى ... سول قولى سادقنىڭ چىقلىداغىدا
 ھە نچەر لىك قولى سادقنىڭ ھە نچەر لىك قولىدا ايدى ... بىر آرتۇرۇنوك
 بىغىب آلتاچ چىقلىداقنى بار كۈچى بىلەن سىقا باشلادى - سادق خىر لىلار
 شۈندەى بولسا ھەم قولىداغى ھە نچەرنى بوشاتماس ايدى ايشك تاماندان
 ھامدە ھەم كۈزىنىب قالدى .. ۋە قت تەك كىلگەن ايدى ... سادق قدان
 كۈكرە گىنى قاچىرب ھە نچەر لىك قولىنى بوشا
 شەدى ۋە سادقنىڭ كۈكرە گىگە سالدى.
 سادقنىڭ ھە نچەرى بىرايكى قايتا اونىڭ آرقاسىغا كۈچىپىز - كۈچىپىز

كېلىپ تېككەن ايدى خەنجەرىنى ايكنچى اورشده سادق بوشاشدى وه قولىدىن
سېدىن خەنجەرى توشىدى ...

ھامدەئەكە گگە جودە ھەم مەھربان ايكەننەن سادق! ديدى باسب
ياتقان جايىدىن اتابىك، - جانگىنى ھەم اونگە قوربان قىلدى!
سادق ئىگرەن قويدى.

كەم خېرىنە يىدى؟ - ديدى ياتلاشپ كېلگەن ھامدە -
تېزراق كېلىڭ ھامدەئەكە اتابىكنى اولدىردىك! - ديدى شاشب
ئابىك -

ئەخ! - دىيىپ يورب كېلىدى ھامدە -
ئابىك سادقنى قالدېرىپ ھامدەئەكە خەنجەرىك قولىدىن اوشلاپ ائىدى:
موتەل اولدى سادق ھەم اولم ياقاسىدا - ايندى سز بىلەن ايكىمىز گېنە
قالدىق!!

ھامدە قولىنى بوشالتىشكە تېرىشەر ايكەن اتابىك سالماقنى قىلىپ ديدى -
- آرتقىچا آشقماگىز ھامدە باي - مېن سزنىڭ خەنجەرىك قولىڭىزنى
بوشاتامەن ھازىر، ئەمما شونگە چە سز بىلەن ايكى آغز سوزم بار!
ھامدە ھە نوز قولىنى بوشالتىشقا كوچە نەرايدى -
كوچە نەمەگىز، ھامدە بىدى!

مەرد يېگىت بولساڭ قولىنى قولى!

آشقما، قويا مەن! - ديدى اتابىك شۇچاقدا آياغ آستىدا ياتقان سادق
كوتەرىلىپ - كوتەرىلىپ اوزىنى آتماقدا ايدى اتابىك سادقدان نارىراققا
ھامدەنى باشلادى. ھامدە تېغىزلىق بىلەن سورلىدى خەنجەرىك قولى بىلەن
تويىزىكە اشارەت قىلىپ اتابىك سز باشلادى:

سز مېندەن ھەم ياخشىراق بىلەسز، كى شۇ اومىدە سزنى ئەلە قانچا
مەشەققەتلەرگە سالغان، چېكىسز جاتىپار لىقلار اشلەتكەن وه حىسابسىز ئىللار
توكەرگەن، نىھايەت شۇ قىقاغا كېلىتېرىپ توختاتقان بىرە و اوخلايدىر - ئەگەر
سزنىڭ مەنم تېلىمەن يازىپ بېرگەن تەلەق خەتگىز دوست حىسابلا نىماسا
بوادىلاغۇچى مەنم ھەلەل رە نىقەم بولب ايكى بىلەن بېرى مېن ھەم اونىڭ
كويىدە سەرگەر دانمەن. دېمەك، سز بىلەن مەنىڭ آرامداش بىرە و اوچون
كۆرەش بارادىر. لېكىن سز شۇچاققا مەنم اوستىمەن مۇرەففە قىيەت قازانپ

كىلدگىز: قاراچا پانچى. دىب دار آستلارغا چا آب بار در دگىز، موسلمان قسور
قولغا تالپىردگىز، بواشلەرگىز فايدا سز چىقغاچ اسممدهن تەلاق نامە يازب
ايكى يىللەب رە فىقە مەن آيىرب تورىشكە مودە ففەق بولدىگىز، بو آر ادا
گونا ھىز بىر يىگىتى ھەم اولدىرگىز نىھايەت ارغىرلىق يولىغا تورىشپ ايكى
يىگىتگىزنى مەنم قولمدا ھەلا ك قلدگىز... ايندى مىنگە جاواب بىرگىزچى:
بويما نلقلا رگىزدا سز ھە قلىمى ايدگىز؟؟

- ھە قلى ايدم!! ديدى. ھامد رەسلتەب ھە نھەرنك قولىنى بوشتا تەب.
چالقانچا بىقلىدى. اول قولىنى بوشتان چا قدا ياق آتابىك اشىنى توغرىلاغان
بەنى. ھامد نك قارىنى شىرا تىدىرب يارب يوبارغان ايدى. ھامد ھالسىز لانب
يانارايكەن ارنى بىش قەدەم نەرىدەن كوزە تەب تىك تورغۇچى آتابىك
زە ھەرخەندە ايچىدە ھە قلىمى ايدك؟ "دىب سور ادى كوچەندە ھە قلى
ايدم ديدى ھامد ۋە تولداغى ھە نھەرنى آتابىككە آتدى ھە نھەر آتابىك نك
يانىغا كىلب توشدى.

آتابىك كوشخانە اورنىدەن ايشكە قاراب قوزغالغان ايدى ھامدەن
بىش آلتى قەدەم نەرىدە ياتقان سادقنك "ھەممەم" دىگەن تاوشى ايشىلدا
آتابىك نك كوگلى ئەللە نوحكە لەنگەنى ھالە مەيداندا چىقدى...

- ۱۶ -

اوزنى تانىتىش

ايرتەسى كون بروتون مەرغىلان دىبەرنك مەلىك باينك مەيداندا ۋاقە
بولغان اشكە جودە ھەيران ايدى:

موتەل بىلەن سادق بولسا شە ھەرنك تام تىشەر يىگىتلەرىدەن،
اولەر قوتىدارنىكىگە اوغرىلىق اوچون بارغان بولسا لار بارغاندەلار... لىكن
شە ھەرنك كەتتە بايلارىدان ھىسا بلانغان ھامد نك اشى قىزق! ھەير
ھامد نك اوغرىلىق ھونەرى ھەم بار بولسىن، بولەرنى كىم اولدر
گەن؟ قوتىدار بولسا ايرتەلب اولقودان تورغاچ بوھەنگامەنى
بىلبدر، جودە ھە جايىب!

~~~~~

كون چاشكە ھگە يىتكەندە آتابىك سەراى دار باز سىدەن چىقدى.

اول اوزىنىڭ سول قولىنى داڭە بىلەن اوراپ باغلاغان ۋە كۆكرە گىگە كوتەرب
اوشلەگەن ايدى. كىچە حامدە نەجەرىك قولىنى سىلتەپ تارتقاندا نەجەرى
اونىڭ باش بارماغى آراسىنى سۈيەنكە يىتكۈنچە شىپىرەپ كىتكەن ايدى اونىڭ آياغ
آيشىدا ھەم بر آزاقتا قىلاننى سىزىلەر ايدى.

سەر ايدان ئە نچە اوزاقتا شىقان ايدى قارشىدان اوزىگە
قاراپ كىلگۈچى رە ھەمەتنى كوردى ۋە چار. ناچار سورا شىماقتا
توغرى كىلدى :-

— ھە موللا رە ھەمەت، سەلامەتمىسىز؟

رە ھەمەت آشىق غىنا اونىڭ بىلەن كورشىدى:

قاچان كىلدۈڭز، بىك ئەكە؟

كىلگەنمگە بر ايكى كۈن بولدى نىگە خەفە كۈرىنە سز موللا رە ھەمەت؟
رە ھەمەت ارفلەپ آلدى:

اى بىك ئەكە بىزنىڭ باشكە توشكەننى دوشمانىڭزگە ھەم كۈرسەتمە

سنا! آتابىك ھەجە بىسىنىش تۈسى كۈرسەتە سورادى:

نىمە بولدى ادى اچىڭز بىلەن سەلامەتمىسىز؟

اوزىڭز بىلە سز؛ بولتۇر پەدەر مەرھوم بولغان ايدىلەر بۈكۈن يەنە

باشىمىزغا اولم تۈشە تۇرغان بولب قالدى، تاغام حامدىنى ئەللەكمەلەر چاراغلاپ
كىتپەرلەر!

آتابىك كۈزىنى آلا تارغان بولدى.

قايردا، كىلەر، ياراسى قورقۇنچ ايمەسى

رە ھەمەت ۋاقتىنى قايردا بولغانلىغىنى سوزلەپ تۇرمادى:

ياراسى يامان ھوشى سز ھالە خىقلاپ ياتىدەر. قارىنىش تىكدرمە كچى

بولغان ايدىم جەر راج بولمايدەر: دىدى.

چاراغلا غۈچىنى ئە يىتمە دىمى؟

تل بولسا ئە يىتەدى. دە! دىدى رە ھەمەت؟ - اول يىقىلب ياتقان

جايدا يەنە ايكى يىگىتنىڭ اولۇگى بار ايكەن. شولەردەن زەرب آغانى

دىپ اويلا يەن.

— خودا شىفا بىرسن! - دىدى آتابىك آجرال شە يىلار.

آتابىك اوستاعە لىمنىڭ كۈچە سىگە بورلغاچ سادق ايشىگىدە اوچ. تۇرتتە

بىل باغلاغان كىشىلەرنىڭ تابوت ياساش بىلەن مەشغۇل كوربى تىنچسىز لانب
كىتەدى اوستاعە لىمنىڭ يولەگىگە كىرەر ايكەن جەننەت آيا بىلەن يەنە بىر
خاتىنىڭ يىغى تاوشلارنىنى اىشتەدى ..

جەنازەگە تەھارەت آلىش اوچون آبدەستە يانىغا اولترگەن اوستاعە لىم
تاشكەندە جونا ب كىتكەن شاكر بىكىنى آرادان اوچ - تورت كون اوتماي قايتىپ كىلىشگە
عەجەبىگەن ايدى -

كىلىڭ - كىلىڭ شاكر بىك .. تاشكەندە جونا ماغانىنى ايدىڭزى؟
آتابىك ايرانىڭ آلدىغا اولتيرەر ايكەن كولىدى -
تاشكەندەگە بارىپ كىلدىم ..

اوستاعە لىم اونىڭ ھەزىلىنى نەھەملەدى - دە تەھارەت آلا - آلا قىزىق
واقىعە دەن سوز آچىدى:

مەرغىلاندا كىتمەگەن بولسا كىز اولترگەن ھەم اىشتەندە سىز شاكر بىك سىز
بىلەن مىنگە تەرجىمە ئىيى ھاللارى مەلۇم بولغان ھامد بىلەن سادىقنى ۋە
تاغىن موتەل دىگەن يەنە بىر يىگىتنى مىرزا كەرىم ئەكەننىڭ خاۋلىسى آرقاسىدا
اولدىرىپ كىتوبىدەرلەر، يامانلار اولترگەن ھەزىلىنى تاپىدەرلەر
اىشتىدىم! دىدى آتابىك ۋە تاغىن كولىپ قويدى.

اوستاعە لىم اونىڭ بو كولىگىسىگە اعتىبار قىلماغان ايدى سوزىدە داوام
ايتىپ سورادى

سىز بولەرنى كىم اولدرگەن دىيىپ اويلايسىز؟

سىزچى؟ - دىدى آتابىك ۋە تاغىن ئىلجەيىپ قويدى -

مىنگە قالسا دىدى اوستاعە لىم اولدرگىچى ئەلبەتتە مىرزا كەرىم
ئەكەننىڭ كويىدا آتابىك در .. زەپ اش قىلغان - دە مىن اونىڭ قايىل مەن -
مىن اونىڭ اوتا بىلەن قوشبىكىگە قىلغان موعامەلەسىنى ايشىت بىرەگىگە
بەلەي دىگەن ايدىم .. زەپ يىگىت ايكەن - دە!

آتابىك اوڭغالىسىز لانب كىتەدى .. اوستاعە لىم يوز - قولىنى ئىشەرتىپ
آتابىك نىڭ قولىنى آلب كورشمەكچى بولغان ايدى كوزى اورالغان داكەگە
توشەدى -

- قولىڭىزگە نىمە قىلدى، شاكر بىك؟

- پىچاق كىسىپ كىتەدى ..

يا مان كىسىدىمى ؟

سەل .

اوستا ەلىم آتابىك نىڭ يانىغا اولتوردى ۋە :
نىگە تاشكەندە جونا مادگىز برەرتە مان چىقب قالدىمى ؟ - دىب سور

ادى .

- مان چىقب قالدى ..

- قانداي مان ؟ - دىدى اوستا .

- مانغىمى ؟ - دىدى آتابىك ۋە كولمىرەب : مەن سىزگە بىر كەتتە
گوناه تىلب كىتكەن ايدىم .. يولدا بارا تورب گوناھم دەن او كندەم دە سىزگە
تەۋبە قىلغالى قوتاندان قايتدىم .. ئەگەر سىز گوناھمىنى كىچىرسە گىزمەن
شودە قىقەدا تاشكەندە جونايمەن !

- ارستا ەلىم ەجەبلەن بىكە قارادى .

ھەزىلەش .

ھەزىلەشمەيمەن ، ئەگەر سىز كىچىرە تورگەن بولسا گىز گوناھمىنى

ھەم حازراق تىلامەن

- اوستا ەلىم كولمىرەب سورادى :

- قاننى اقرار قىلغىز بولماسا !

ايلىگەرى كىچىرىشكە ۋە ەدە بىرىپ قويغىز !

- مەنگە قالسا سىزنىڭ ھىچ گوناھىز يوق .. مەنگە نامە ەلوم گوناھىز

بولسا كىچىردىم !

- رەھمەت - دىدى آتابىك ۋە سورادى - مەن كىم ؟

- اوستا ەلىم تاغىن ھەم ھەيران بولب قالغان ايدى :

- سىز مەن سىز شاكر بىك !

- آتابىك اويات آرا لاش كولب قويب دىدى :

- ئەنە اوستا مەنم بارلىق گوناھم سىزنىڭ شوكونگە چە مەنى شاكر

بىك ، دىب بىلىشىڭىز دەگىنە !

- بولماسا ، سىز كىم ؟

- گوناھمىنى كىچىرگەن سىز ، ئە ؟

- كىچىرگەنمەن .

مىن سز بىگەن شاكىرىك ايمەس تاشكەندىك يوسىن بىك حاجى نىڭ
اوغلى وە مەرغىلانلىق مىزا كەرىم ئە كە نىڭ كويى - آتابىك!
اوستا عەلىم بىر آز اوزىنى كىنىگە تاشلادى وە كوزىگە جىق ياش چىقاردى
- سز، ئە؟ دىدى كىلىب آتابىكىنى قوچا قىلدى. بونە وەقە ئعاد دە
خالىغا توشۇنە آلماي قالغان سەيلىنى اشىنى تۇختاتىپ دوكانخانە دەن قاراپ
تۇرارايدى. اوستا يىغلاغان خالدا آتابىكىنى قوچا قىلدى. دە آيوالغا
كۆرپە چە سەلا باشلادى.

ئىدى قىلماقچى بولسا سز، اوستا بىك آتابىك سۆزى ادى. مەن
مىن اوزىمنىڭ يەنگى مەھمانىنى كۆرپە چە گەم اوتقۇزماقچى بولامەن!
دىدى كۆلپ اوستا عەلىم.
مىن سزنىڭ كۆرپە چە ئۆزگە كۆپ اولتۇرگە ئىمەن ايندى مىنگە آرتقىچا
تەكە ئۆزىڭنى حاجەتى يوق.

توغرى سۆزلا مايسىز آتابىك بولۇنغە چە مەنم كۆرپە چە مەدە اولتۇرۇپ
يۈرگەن شاكىرىك آتلىق بىرىگىت ايدى ايندى مىن اوزىمنىڭ يەنگى مەھمانە
بولغان آتابىكىنى سىلا ماقچى بولامەن. قانى آتابىك، كۆرپە چە گە چىقىڭىز
آتابىك اوستانىڭ لە تىفە سىگە كۆلدى. دە كۆرپە چە گە چىقىپ اولتۇردى
بۇرەتتە نەتەت آپاننىڭ "شەھىد اولگەن بالام" دىيىپ يىغلاغان شادىشى
ايشىتلىدى. دە آتابىك گۇناھكار بىر يۈز بىلەن اوستا عەلىمگە قارادى.
اول ايسە آتابىك نىڭ بۇقاراشىداغى مەھمانى سىزگەن ايدى.

- زەپ تلغانىز، آتابىك - دىدى اوستا، يامانلارنىڭ جەزاسى شۇنداق
بولادۇر... يانگۇز دە كىشىلەر ئۆز بار ايدىمى؟
- يوق.
- اوچ دوشمانىڭە قارشى يالغۇز اوزگۇز؟
اوستا عەلىم آتابىككە توشۇنە آلماي قاراپ تۇرغاچ سورايدى:
يالغۇز اوزم! خودا يامانغا جەزا بىرە تۈرگەن بولسا شۇنداق بولار
اىكەن.

اوستا عەلىم تەمام غەجە بىدە قالغان ايدى.
سەبجان اللە قانداق يۈرە ئۆز بار اىكەن آتابىك قولۇدان باشقا
يۈرگۈز دە جەراھەت يوقمى؟

يوق بۆكسەم اوستىگە بر آرخە نەجەر اوچى تىگىب اوتكەن بولسا ھەم
ئە ھە مېيە تىزى -
خوداغا شوکور آتابىك! سزنىڭ بولاشىڭز دەن قاين آتاڭزنىڭ خەبەرى
بارايدىمى؟

يوق ايدى بولاشنى حازرغاچا براوزم وە بر تە نگرى بىلدى.
ايندى بوسونى بىلگۈچىلەرنىڭ اوچنچىسى سز بولدىڭز!
استغفراللا! دىب قويدى اوستاعەلىم رە قىبىڭز حامدىنى برنجى
مەرتەبە اوستا فەرنى آرقاقتا تانىغا نگرىمى؟
برنجى مەرتەبە تانىشىم! - دىدى ارفلەب آلب آتابىك! بولگە ھەم
سزنىڭ بىلەن بولغان آشنالىغىم كۈمەك بىرگە نلگە دەن سزگە مننە تدارىك
قىلىش دان عاجز درمەن!

سزنىڭ غە قىلار اشانماسلىق قاھرا مانلىغىڭزغا بورە كم قىنىدان چىقىش
دە رەجە سىگە يىتەدى، آتابىك! حامدىڭ بۈكىنىڭى رەجە سىنى قايردان بىلدىڭز؟
آتابىك كۈلدى.

خوداغا شوکورلەر بولسونكى مەنم تارتقان آھلارمنى قوروققا يوبار
ماي كۈتمە گە پىردەن سزنى بىلدىردى. مەن سزگە حىكايەمنى باشىدان
سوزلەپ بىرەيمى وە يا حامدىڭ رەجە سىنى بىلىشىمنى گىنەمى؟
باشىدان سوزلاڭز. آتابىك دىدى خارلىقب اوستاعەلىم وە اش توۋا
ايلە مەشغۇل سە يىقىنى سەوزى توغرا شقا بويوردى.

اوستاغەلىمنى حىكايە تىگە مەك ارچون حازرلانغان كۈرگەچ آتابىك دىدى
تە ھارەتلىك سە بەبى يادىڭزدان كۈتەرنىدى شىكىلك!
كۈتەرىلگەنى يوق آتابىك ياماننىڭ جەنازە سىدەن ياخشىنىڭ حىكايەسى
فايدە لك كۈرىنەدر. قانى سوز دەن كىلك!

آتابىك اوزىنىڭ چن دوستىغا برنجى مەرتەبە مەرغىلان كىلىشىدەن
تارتىپ حىكايە سىنى سوزلەپ كىتەدى اونىڭ اوچىل ايچىدە باشىدان اوتكەنلەرنى
برساعەتلىك وەقتغا چوزىلىپ سە يىقى آشنى سوزىپ كىلگەندە يولدا اوچراشتان
زەحمەت بىلەن حىكايە سىنى ترگەتەدى اوستە غەلىم آتابىكنىڭ بىلكەسىگە
قاقب دىرايدى: "سز دە چن يۈرەك بار درستم! بويۇرەڭز بىلەن ھىچ
وەقت دەرد قالمايسىز، آتابىك! ئە ھە مېيە تىزى چن اسىڭزنى ياشىيىپ

كىلگەنگىز اوچون سزنى غەيبىلەي آلمايمەن براق جۈمەكۈن كىچە سى
حامد ايزىدەن مەنم خارلىمگە كىرە. دەمىنگە اوز گزنى بىلەرمەي كىتكە
نگزگە خەفە بولامەن: خوداي كورسە تەمەن برفەلاكت يوز بىرگەندە
نېمە بولار ايدى؟

آشەدان سوڭ اوستا غەلىم شۇندەي فاتىجە اوتوردى: دوشمانلار گزنىڭ
يوق بولغانلارى چن بولسەن سۈيگەنگىز بىلەن ايندى مەسعود ياسشاك!
آتابىك تەشتە ككورايتدى. تاغن بر آز چاي ايچپ سوزلاشقاندان سوڭ
آتابىك دەفتەرىدەن ايكىتە خەت چىقارب دىدى.
- سزگە آغر كىلمەسە بر خزمەت تالپشماقچى مەن اوستا.
- بوپور گز!

آتابىك قولىداغى خەتلەرنى اوزاتب.
مىن شوساعەتنىك ايچىدە تاشكەند جونا شخامە جبور مەن شۇنىڭ اوچون
سز بوخەتلەرنى قاين آتام نىكىگە اوز قولگىز بىلەن ايلتب بىرە سز!
اوستا اونىڭ بوگەپىگە توشونا آلماي قالدى.
نىگە ايندى تاشكەند جونا بىسز اوز گز...
اوزمگە اومكن ايمەس چونكى... ايكى تامانغا مەم اوڭغا بىسز مىن
حازىر كىتسكە مەجبور مەن بەلكى اوز گز مەم آڭلارسز!
آڭلادم - دىدى اوستا ۱۰ - گەپ سوز باسىلا يازغاچ كىلمەكچى مېسز
- بەلكى... دىب ترختادى آتابىك ۱ - خەتلەرنىڭ بىرىسى قاين آتامغا
ايكنچىسى اونگە! - دىدى.
- خوب.

قاين آتامغا يازغانم قسقا بولغانى اوچون سزا اونگە مېندەن ايشتكە نلەر
گزنى سوزلاب قاندىر ارسز. توتىدار بىلەن اشگزنى توگەتب قايتىشكز دا اونىڭ
خەتىنى بىرەرسز، توزكمى؟
- مە عقول.

اوچراشقانگىز توغرىسىدا مىنگە مەلومات يازساڭز تاغن مەنتەتدار
قىلار ايدگىز...
باش اوستىگە -
شۇندەن سوڭ ايكىسى توچا قلاشب كورشكەچ ويدا اعلاشا بىلەر.

آتايىڭ اشكەن چىققاندا سادىقى كۆمب كىلگەن كىشىلەر قورآن اوتىب
تارقالماقدا ايدىلەر

- ۱۷ -

ھەيرى خاھ قاتل

مېرىشەبلەر تامانىدان قورباشى مەھكەمە سىگە سوراقتا آلې كىتلىگەن
قوتىدار قايتىپ يولەكەن كېرىشى بىلەن مەڭ خىل تە شىرىشىدە اولتورغۇچى
آفتاب آيىم بىلەن كۆمىشكە قايتىپ جان كىرگەن كەبى بولدى. كۆمىش، آتا
سىنىڭ آلدىغا قانات يازغان كەبى يۇگۇرب اونىڭ ساقالىنى سىلەر سىكەن
سورادى:

سزگە زەرەر بېرمەدىلەرمىز آتا جان؟

يوق قىزم.

آفتاب آيىم ايرىنىڭ بوسوزىنى ايشىتىشى بىلەن خوجا باھا وە دىن يولىغا
ئۇگۇرب قويغان يىقى تەنگە پولىنى تىپىكەگە بېرىپ دەرىۋو ايشان نىكىگە
جوناتدى. شۇندەن سوڭ ايرىدەن سورادى.

سزگە ھەيب قويا آلمادىلارمىز؟

خودا ئىغاشۇكرىما قىلاندىم. دىدى قوتىدار، چىندەن ھەم مېنىدە
قانداي ھەيب بولسۇنكى اوزىمىز ھەم بوھەنگە مەنى اويقودان تورىپ
پايقاغان بولساق. اويىمىز ئاستىنى يا مانلار تىشكەن بولسا لار ھەم
كىشى سىغناسلق بولغانلىقى مېنى ئاقلىغا چىقاردى. لىكىن كىشى سىغنا
تورغان بولب تىشلىگەندە ھەم مېنى ھەبى ئالماس ئىدىلەر زىراكى
اويىمىز ئاستىنى تىشكەن مۇتەھەملەر ئىلەتتە ياخشى نىيەت بىلەن تىشمە
گەن بولب مالىمۇ دە جانىمىز تەسلىدە ايكە نىلكەرى مەعلوم ايدى. بەشەرتى
قاتل مېن بولب كۆرنگە نەندە ھەم مالىم وە جانم قوروغىدا اوغرىلارنى
اولىگە نلىگم اوچون يەنە گوناھكار بولماس ايدىم. ھەر حالدا بو فاجىعە
بىزگە زەرەرسىز بولب اوتىدى كىم بونىڭ اوچون ھەق تەعالاگە قانچا شوكر
قىلساق ھەم ئازدرى. دىدى وە آيرالغا چىقىپ تەنچەگە اولتورغاچ كۆمىشەن
سورادى: آچەڭ كىلمەدىمى؟

آفتاب آيىم جاواب بېردى:

تاتتغ آغرب قالیدر - وه سور اوی - کملەر اولدیزب کیتکه نیینی بیله
آلماد گزمی؟

قوتیدار عهجه بسینب خاتونغا قارادی،

قرق سوز شهیته سهن - شه! - دیدی - بواشکه بوتون شه هر چه یران
قلنی قرققا یار اورغان دانالار هم برنهرسه توقوی عالمایدرلار - شه ممامه نم
کوگلمگه کیله در گهنی شوکی ، بزنگ مالیمزغا کوز آلا تیرغان اوغریلار
بیش - ئالتی کیشی بولب اویینی تیشه یازغان وه قتلاریدا غار الاریغانیزاع
توشب بر - برلهری بیلدن بچاقلاشقان بولسا لار کیره ک! ا
کومش ئاتاسی نك بوکه شفنگه قارشى توشدی -
بوگه یگز توغری ایمهس آتا! - دیدی.

نیگه توغری ایمهس؟

نیگه کی بر - بره ولهرینی اولدیز بربزگه زهره بیرمه سدهن تورقینا
کیتمهس ایدیلهر
- تاك ئاتب قالغاندر یاکی اولهر هم حالدهن تا یغاندرلار - دیب
جاواب بیردی قوتیدار

برغار ادا حامد نیمه قلیب یوریدر، ئوزیگه توز ککینه بای کیشی
ایمه سمی ئیدی؟ - دیدی ئاتاب آیم بر وه قت کومش سیکن گینه آناسیغا
قاراب ئالغان ئیدی.

حامد تینه تی بوزق بریگت ایدی - دیب جاواب بیردی قوتیدار! -
اھتیمالکی اونك تاپقان ده وله تی اوغریلق ئارقا سید اور کیشی نك. ده وله تیگه
قاراب حوكم پرورتش قیین -

خودا ایمدهن اور گوله یکی - دیدی کومش اینتیکوب وه ده هشه تله تب
یا مانلارنك جه زاسینی اوزی بیرگه ن اوغریلار تیشب ئالدمغا چقغانلارید
مین نیمه قیلار ایدم؟ غاه ئاتا جان! مین شه جه لمدن بیش کون بورون
اولهر ایدم قزگزدان ئاجر اور ایدگزا! مینی هه فلهت اویقوسی باسماغان
بولسا نیگه برگه زلك پاخشانی کیسه ر ایشله ره باشمدهن تونیرك آچار
ایشله ره - ده مین هیچ نهرسه سیزمهس ایشمه ن!

آفتاب آیم باشینی چایقاپ.

شونی شهیت قزم! - دیدی.

قوتيدار:

خودانك قانداي حكمد تله رى بار در كم شر كچه كوند زله رده بزنگ
تيوره گيمزده قانلى واقيعه كار كورمىلا باشلا دى - بكون نيكاح ديگانيمز ده كامل
يكنى حامد ماد اولدير ب كيتديله ر (كوش بى بى يوزمىده بر بيگنلىك
كورلدى) اوييمز ئارقاسيدا بر ايمه س ارچ كيشى اولدير ليله ر
خود آخيري نى به حه ير قلن ايتدى!

انشالله اشك آجيري حه ير كدر، آتاجان! - ديدى كوش! - چونكى
بزنگ ماليمز كه كوز آلا يتر ب يامان نيه ت بيله ن اوييمز آرقاسيني تيشكو چيله رنى
يعربيله ن يه كان ايتديرشى استقباليمنك حه ير لك فاللار يدا مندر، آتاجان!
- توغرى غه يته سه ن فرم - ديدى قوتيدار

كوش اوزينك فونغور اقدىك تاوشى بيله ن دارام ايتدى -
بومه قتللار كمله ر بولسا - بولسن، بزنگ اوييمز ئارقاسىغا ياخشى
نيه ت بيله ن كىلگوجى كيشيله ر ايمه س وه بولهرنى توپراققا قارشدر غوجى
هم بزگه حه يرى خاه بولغان قاتل وه يا قاتللار در .. بزگه مونچه ياخشىلق
قلغان كيشى كم بولسا هم خوداشه جرينى بىرسن! - ديدى

قوتيدار، قزىنك سوزىنى كوچله ب توشدى!
بزگه يامان نيه ت بيله ن قاراغان بولسا لار خودا جه زالهرىنى بىردى
بزگه حه يرى خاه بولغانلار نك هم حه يرى جه زالارىنى بىره را - ديدى
كوش بى بى بوتور قنچ اويده ياتا آلماسليغىنى بلدرگه نى اوچون
آفتاب آيم توى بيكه ده ن كوش نك بويملهرىنى ئيكنچى اويگه تاشيتا باشلا دى
قوتيدار ئىسه بوتون كون مهمانخانه سىغا كىل كىت تورغان كوكل سور
اغوجى ئاشنا - ياردوبستلهرى بيله ن آواره بولدى

شامدان سوك قوتيدار اينديگينه مهمانلار ده ن بوشاب ئىچكه ريگه كرگه ن
ئىكهمه نخانه يىغشتىر ب قالغان توى بيكه قوتيدار يانغا - كىل ب
ديدى

سزنى بر كيشى چا قيرادر -
قانا قالكشى، تانيدكمى؟
تانيمادم

قوتىدا ار تىرىپىب گىنە تاشقار يىغا چىقدى - دە مەھمانخانى دە ارىتور غورچى
تاشقى بولماغان كىشى بىلەن ساوقىنا كور بىشپ سورادى .
خزمەت؟

اوستا ەلەيم قوتىدارغا كوئىسىرەب ئالغاچ!
روحسەئىسز مەھمانخانى كۆزگە كىرگەنم اوچون كىچىرە سىز - دىداى -

ە يى يوقى ، موللا! - دىدى قوتىدار دە قار شىما قارشى اولتور شىد بىلەر
يا مانلار سوتقى قە سىدا يەن سەلا مەت قوتىلىشىڭىز موبارەك بولسى
- تەنگىگە قوللىق بولسى! دىدى قوتىدار . مەھمانخانى قارالغىلانىپ كىتكەنى
اوچون خادىسى سىرىپ تور غورچى توى بىگەگە دەرىچە دەن تويىپ بويوردى .

شە مە ياقىب چىق توى بىگە .

شە مە چىقىشىنى كوتكەندەك اوستا ەلەيم باشىنى قويى سالب اولتور ار
ئىدى - قوتىدار "ئىمە يومىشلىق بار مىندە" دىگەندەك قىلىپ اونگە سەوال
نەزەرى بىلەن كوز تاشلار دە قورآن تىكلە وچى كىشىدىك بولب اولتور غورچى
مەجھول كىشى دەن تە ە جەبۇلەنە رىدى - نىھايەت شە مە كىلىپ تاكچە گە
قوندى بىرلغاچ اوستا ەلەيم موراقە بە دەن باشىنى كوتارب، قوتىدارغا قارادى:

مىندەن تەنە جەججوبىلەندى كىز! - دىدى دە خويىدىان مەكتىزىلەرنى چىقار ب
بىنتە سىيىنى قوتىدىن ارغا اوز اتىدى؛ مىندەن مەم بىرمە كىتوب مە جىبىز اقدار!
دەپ كولىدى قوتىدى ارخەننىك عولولامىگە كوز بوزگور سىزىز چىقاچ اوستاعىم
شە يىكەندىك تەنە جەجوب اىچىدە خەتنى ئىچىدى.. اوقىب بىترگەچ ئول
دە ھىشەت وە تەنە جەجوب اىچىدە تاشدىك قاتىب قالغان مۇيدى شەگەردە.
ئۇنىڭ يانىدا اوستاعىم بولساغاندا ايدى احتىمال ئول قاي واقتلا رىنا چا
سىررە يىب قالا ئىدى.

جان وە ھائىلە كىز دوستمانى بولغان بىر بەدەخت ايدى اوز قىلمىشنىڭ
جەزاسىنى كور دى بورا دەرم ئاتا بىك اولەرنىڭ تانتقلا رىنى خوب باپلاب
بىردى - دىدى اوستاعىم وە داوام ايتىدى - شۇنىڭ بىلەن سزنىڭ نەجىب
عائىلە كىز دە ھىشەتلىك ئاجىيە دەور دەرىنى كىچىزىب ئىدى مەسعود كوتىلەر
مەرنەسىگە يىتەدى. خەتنى اوقىب سزنىڭ دە ھىشەتلىك نىشكىز المەس تووانشكىز
دوستماننىڭ يوز توبان قىلغانى ئوچون حق تەنەملاغا شىركىشە يىشكىز كىرە كىدەر!
قوتىدىر ھوشىنى باشمىغا بىغا يازدى وە ئولەب تىن ئالغاچ ھەيەجان

ئىچىدە سورادى -

مىن بىلەن ئاتابىكنى قاماتدەرغان ۋە دار ئاستلارغا يوبارغان

۹۹ ھامىدەسى

تەلىپ جامدا

تەلاق خەتى يازغۇچى ئاتابىك ئىمەسمى؟

خاشا ۋە كەللا ئاتابىك موندەسى گە پىدەن خەبەر سىز، اونىڭ ئاتىدان

تەلاق خەتى يازغۇچى ھەم شۇ بەد بەخت ھامدا

موندەن سونى قوتىدار تورب، ايچكەرىگە يوگردى يارم يولدا ناق تەنچەدە

اولتورغۇچى ئاقتاب ئايم بىلەن كوشكە تىچقردى؛

سرتا چلدى!

ايكى سى ھەم ساچراب قوتىدارغا قارادىلار - دە بردەن سورا دىلار:

- نىمە، قانداى سىر؟

قوتىدار تەنچەگە بارب اولتور مەدى - دە ئايوان پىشمانە سىدەن تورب قولداغى

خەتنى يوقارى تارش بىلەن اوقب چقدى.

"مورخەرەم قاين آتامزغا!"

سزىلەن مىنى قارانغى زىند انلارغا توشىرب دار ئاستلارغا چاتارتكەن،

بونىڭ ايله اوزىنىڭ ۋە خشىيانە تىلەگىگە يىتە آلمانغاندان كىين مەنم تىلمەنەن

ساختە تەلاق خەتى يازب دار بازە يانىدان ھايداتتىرشكە مودە ففەق بولغان

ۋە بىر گوناھسىزنى شەھىد ايتكەن ھامدا اسملك بىر تونغوزنى نىھايەت ايكى

يىلك سەرگەردانلىگم سوگىدە ياردا مچىلەرى بىلەن توپزاققا قارشىدرشغا

مودە ففەق بولدم... سزىنىڭ شانلى خاۋلگىز يانىدا واقع بولغان بىر كورەش

ئەلبەتتە سزىنى ۋە اوى ايچىگىز ھەم يار - دوستلەرگىزنى ئەنچە گىنە تىنچىزلىككە

قولغان بولسا كىرەك. نە چارەكى، يامانلارنى سزىنىڭ خاۋلگىز آرقا سىدەرە فىققە

قەسەدە بولغانلارنى پەيتىدە اوچراتشغا توغرى كىلدى ۋە مىن بولاشكە مەجبور

قالدم بونىڭ اوچون ئەلبەتتە مىنى كىچىرەر سز او مىدەيدە مەن - فەتەت سزنىڭ

تىنچسىزلە نىشىگىز ۋە مەر دومنىڭ يوقارى - قوبى سوزى بولماسا سزگە باشقا

زەرەر بولور، دىب اويلاى آلماي مەن - سزدەن بىر اولوغ گوناھم اوچون غەفور

سوراب ھايدالغان اوغلىگىز: آتابىك يوسف بىك حاجى اوغلى شەھما

قوتىدار "ھايدالغان" سوزىنى تاشلاپ اوقودى، مەكتوب

اوقولب بىكەندە آفتاب آيىم آينقسا كوش قوتىدارنىڭ. باياغى خالىغا

توشكەن ايدىلەر. كوشنىڭ بۇ واقىقاداخى ھالىنى تەلەم بىلەن چىزىپ كورسە
تىش ئەلبەتتە مومكىن ايمەس ايدى اول تترە ر ايدى، كوكەر ەر ايدى تولغا
نار ايدى. ھازىغى ايلڭ كوجلك ھىيائىنى ئە علا افادە چىسى بولغان ياش
بىلەن توكەر ايدى.

توتىدار اوز تامانىدان ھەم ايزاخ بېرىپ چىدى؛

مىن بىلەن آتايىكى قاماتى دار آستىغا يوبارغوجى آتايىك تىلپەن
ساختە تەلاق خەتى يازىپ بېرىپمىزدەن جودا ايتكوجى كامل بىكىنى اولدر گوجى
ارپىمىز آرقاسىنى تىشىپ كوش تە سەيدە بولغوجى ھە مەسى ھەم شىبە
نتال ھامدا ايكەن. . ئە مە مە بە دە ھەتتى ايكى كىشى سى بىلەن توپراققا قارشى بىرىپ
كىتكوجى آتايىك ايكەن. . .

آفتاب آيم تترانغان تاوش بىلەن

اوپا ئىسز ھامدا! - دىدى.

كوش بى بى،

بىچارە بىگم! - دىپ تومىدى.

اوجا رى ھەم يورە كنى توختاتىب آلىش اوجون ئە نچە گە چە جىم قالدىلار
ئوزى ايسا نمىكىن؟ - دىپ سورادى آخردا كوشى.
خەتتىگە قاراغاندا ساغ! - دىدى قوتىدار.
آفتاب آيم سورادى.

اوزى قايردا ايمىش، خەتتى سىزگە كىم كىلتوردى.
بوسە والە ھە توتىدارنىڭ ايسىگە مەھمانخانەدا اولتورگەن اوستا ھەلىم
توشكەن ايدى اورنىدەن ايرىغىب توردى - دە خاتونىغا جاواب بېرىمە سەدەن
تاشقار يىنىغا چىقتى. اول اوستا ھەلىمىڭ قارشىسىغا اولتورگەندە مەھمانخانە
نىڭ يورتى دە رىچەسى آستىغا آفتاب آيم بىلەن كوش خەت كىلتور گوجى ئىدى،
سوزىنى ايشىتىش اوجون كىلىپ توختان ايدىلەر.
قوتىدار عوزر ئە ىتىدى.

كىلتورگەن خەبەرگىز تە ئىسرىپدە سىزنى اونوتما يازىمەن. . .
مىن بونى پايقادىم - دىدى اوستا ھەلىم كولىب. . - شى بوس دە مەككەر
ھامدىڭ ابلېسانە دە سىسەسى بىر عائىلەنى تە مام اشدەن چىقار
يازغان كىم بۇ توغرىدا آينىقما سىزگە سوزلاش آرتقىچا در. ئە ھەمدا آرسلان

يوره كلك آتابيك هم به دبهحتنى شونداغ يانچپ تاشلادى كم بوخوده آز
كيشيلەر قوليدان كيله تورگهن اشدر!

اوغريلارنى اولدرگهنده آتابيك نك يانيدان يچه كيشيسى بولغان؟ -
ديب سورادى قوتيدار.

اوستا كولدى:

آتابيك نك تهنها اوزى! - ديدى.

اوج كيشيگه تهنها اوزى؟ قوتيدار اشانماغان ايدى.

عززه مه تنك يالغز اوزى! - ديب اوستا عهليم ايلگه ريگى سوزىنى قايتا
لادى.

استغفرالله... نيه مينگه بو توغرىدا خه بهر بير مه گهن؟

سزگه خه بر بيرب اولتور شنى ييگتلك آتيا اي بلمه ي خه تامينگه
هم بر نه رسه سيز درمه گهن. مين هه لى بو نوقسانى اوجون عه ييله سه م.

مين اوز منك ئه شه ددى دوشمانم بيله ن تهنها كوره شب ياجان بيرمه ككه
وه ياجان آلماققا قهرار بيرگهن ايدم شونك اوجون هيچكمگه هم

بلدر مه دم ديدر.

قوتيدار بر تاماندان ده هشه تكه توشسه ايكنچى جيهه تده ن آتابيك نك

دهر يوره گيگه خه يران قالار ايدى.

اوزيگه جه راحت آلماغانى؟ - ديب سورادى قوتيدار.

بو كسه سى بيله ن قوليدان يارالانغان بولسا هم زه ره سزدر.

اوستا عهليم قوتيدار نك به عزى براعتيراز له ريگه قارشى آتابيك نك

قوتيدار تامانيدان قولانغانيدان تارتب شونده ن بيرى مهرغيلانغا يتتى

سه كز مه رته به كيلب كيتكه نينى هه ر بر كيليشيده اوزى نك اويگه كيلب

توشكه نينى وه قالن اورتاق بولب آلمانلار ينى شونداق بولسا هم آتابيك نك

اوز يده ن چن اسمينى ياشيرب يورغانينى جومعه كونى اوستا زه ر فيده ن برنجى

مه رته به اوز ره قيبينى تانيشينى نيه ايه ت بوكون گينه اونگه چن اسمينى

آچقانينى سوزله ب چقدى.

- ته لاق خه تيكو ساخته ايكن - ديدى قوتيدار! نيه بز نيكه بر كيكه نى

بيله ن قايتب كيلمه دى ايكن؟

چونكى اونىڭ سوزىگە قاراغاندا سزاۋىنى آغۇرراق تەرىپقە بىلەن داربازە
كۆرۈنۈپ چىرىناتقان بىكەنسۇز. دىيىپ ايزاخلادى اوستا؛ - تا شىكەندە دەن
اۋىلە نىشەيدە سزنىڭ بىلفعل باش قوشىشىڭىزنى نەقەت قىزىڭىزنى اۋىلەندەن
چىققارب آلتى ئۈچۈن تۈرلۈغان بىرھىلە بىكەن، دىيىپ اۋىلاب قايتىپ ايشىكىڭىزگە
آياق باسماغان ھەتتا تىزىنى قازىفا چاقىرىش تۈغرىسىدا فىكرى بولسا ھەممىسىز
بىلەن اوچراشش دەن قاچىپ بوفىكىرىدەن ھەمم قايىتقان بىھەنى سزنىڭ قىزىڭىز
بولغانى اوچون سوزىگەن خاتۈنىدەن ھەمم كىچىكە كىكە قەر اربىرگەن. - قوتىدار
ھەلى ھەمم آتايىڭنىڭ زۈھىگە تۈشۈنۈش آلمىغان ايدى. -
مىندەن اوزى خەفە بولغان بولسا آراغا كىشى قىويسا ھەمم بولار

ايدى.

شۇنداڭ قىلسا ھەمم بولار ايدى. - دىيدى كۈلب اوستاغەلىم؛ - مېن
ھەلى اۋىلەندەن شۇندەي، دىيىپ سورا سام. "اۋىلەندەن شۇندەي، دىيدىم" دىيدىم. -
شۇندەي كىرەرمىدى دىيىپ اۋىلەندەن شۇندەي، دىيدىم. - كۈلب اۋىلەندەن شۇندەي، دىيدىم.
شۇندەن ھەمم ياخشى بىلىپ آلمىغان بولار كىم شۇچاققاچا آتاناڭلارنى ھەمم. -
بونا جىھەدەن خەبەر سىز اىكەنلەر!

تۆزۈپ بېرىڭ. - دېدى قوتىدار، - مېندەن ھەم كەتتە نادانلىق اوتكەن!
ھەممەسى ھەم تەقدىر نىڭ اشى، ھەممەك بۇ آزادا سز بىلەن مەن

ھېچ بىر احتىيار يىز يوق!

ئەلبەتتە يوق. - دېدى قوتىدار، ۋە سوراڭ، اوزى سز نىكىدە مەي؟

بۈگۈن پېشىشكە تاشكەند جونا ب كىتدى. قوتىدار ئالماغان ايدى:

- نىگە. نىگە؟ - دىي سور ادى.

نىگە سە بە يېنى مېن ھەم ياخشى توشونا آلمادىم.

قايتىپ كېلە درگەن ۋە قىنى ئە پتە نەندى؟

بۇ توغرىنى سوراغان ايدىم مۇھەم لراق جاباب بېردى - دېدى

اوستا ۋە يانېنى كارلەب خەتنى آلدى! - بو خەت كە رېمە ئزگە بولسا كېرەك!

ايدى مېنگە روخسەت! - دېدى ۋە فاتىجە اوتب اور نېدەن قوزغالدى.

مېن سزگە دەستور خان ياز دېرشنى ھەم اونوقتقا نەنەن قوزغانماز!

- ۋە ھەتتە مەك، ھازرگە مېنى كېچىر ب تور اسز ئە مە مە پز.

كەتتەراق زىيانەتتى اوزتۇمانسىز! - دىيىپ كۆلدى اوستا ئىم - قوتىدار اوزنى
كۈچە گەچە كۈزە تېچقەدى.

كۈمۈش بىسى زەر پىچە آرتاسىدان ھەممە گەپنى ايشتىب آغان دە ھىسىيا
تېنى يۈم - يۈم يىغلاب اوتكەر گەت ايدى

آفتاب آيم كۈمۈش بىلەن باشلاشپ اىچكەرىگە كىرەر ايكەن سورادى
حامدەنك يامانلىغىنى بىزگە اولە شە يىر ب يورگەن پوچوق خاتوننىڭ
شۈملىگى اوز باشىغا يىتب اولگەنلەرنىڭ بىتەسى اوشە خەك اوزغىلى
ايكەن، بىلەنكى؟

- اوزگەنلەردەن مىنگە نىمە فايدە - دىدى كۈمۈش -
- آفتاب آيم قزىغا ەھجە بىلەنگەن ايدى - فايدە سىنى كۈرۈپ تۈرۈسەنكۈ، شە خىرا
- فايدە سى تاشكەندگە كىتب قالغانىمى؟

- كىتب قالغان بولسا تاغىن بىر كۈن كىلەر -
- كىلمەيدى - دىدى اوكسب كۈمۈش! - اوزنىڭ ھەممە جەرە كەتتى
دوشمانىدان اوزچىنى آتش اوزچون ايكەن!

كەم ئەيتدى سىنگە؟
- خەت آلب كىلگەننىڭ سوزىدەن پايقادىم -

آفتاب آيم كۆلدى؟
ايرىڭ سىنى تاشلاپ كىتمەس، قورقما قىزم - دىدى! شەنك باشىغا
تىكلگەن بولسە لالارنى اوزىنىڭ شىرىن جانىدان كىچب دە فە قلغان آتابىك
سىنى سرە دەم اوزتۇماس سەنگە يازغان خەتتىنى آتاكەن آلب اوقب
كۈرچى آلدان -

كۈمۈش بىسى يىغىدان قزارغان كۈزىنى كەتتە آچب سورادى!
- مىنگە خەت يازغانىمى؟

- ھەلىگى كىشى سىنگە آتاب دە دەگگە بىر خەت بىر دىكۈ، بىلمەدگىمى؟
- بىلمەدەم - دىدى چۈنكى اول اوستا ەھلىم نىڭ مۇھەمەل جاواب بىردى
سوزىنى ايشتكەچ تە ما مەن اوزىنى اوزتۇپ بىرىگەن خەتتى پايقا
ماي قالغان ايدى -

ایکی یلدهن بیر سی سور تینی کوز اونگیدهن کیتکوزه آلمانان آتابیک نك
پوزینی کورالماي، سوزینی ایشیتته آلماسا ههم یازغان خه تینی اوقب ایشیتش
کومش اوچون که تته قیمه تکه مالک اییدی - آتاسی نك یوله کدهن کریشی
بیلن له تیف کوکره گی کوچلک تن آلتش ایله کوتاریلب تاشلانیدی - ده گویا
آتابیک بیلن اوچراشا تورغاندیک، یوره گی اوینا ماققا باشلادی - قوتیدار کیلب
ته نچه گه اولتورغاچ اوزیگه "ئهمانه تینی تاپشیرک" دیگه ن کر، بی قاراب
تورغان کومشکه خه تینی اوزاتیدی.

سه نکه خه ت.

کومش بی بی اویالب نیتب تورمادی ره کمدن، دیب ههم سوراب
اولتورمادی ده رره و تاکچه ده یانب تورغان شه مع یانیغا بارب خه تینی آچا باشلادی
شه مع قارشیسیدا قزارغان شه هلا کوزله ری، یاش بیلن سنغان جیگگیله
کیپره کلهری، چمرلغان توسدیک قارا قاشلاری اونی ئه لله قانداي بر حالگه
تویغان ایدیله ر قاشی اوستیگه توزغب توشکهن ساچلارینی توزه تب
خه تینی اوتودی.

"آی یوزلک ره فیکهم، توندز قاشلک مه عشوقهم کومش خانمگه!"
شه بتان اوستاسی بولغان حامدنک مهضم آتمدهن سزگه یازغان ته لاق
خه تینی ایله مینگه قارشى یانب کیتکهن یوره کگز نك نه قوت اوتی احتیمال
ایندی او چا توشکهن در - ساخیتته ته لاق خه تینی آلمان سوزگزده مینگه خیتاب
قیلب یازغان نیکرله رگزدهن احتیمال ایندی قایتا یازغان در سز... بوخه تینی
بیازار ایکن موجه ببه تگز بیلن تولوق بولغان یوره کم موده تى برجه قیقه ت
احتیمالیدان یافراق که بی تتره ره اوزینک تولب تاشقان خه سره تله ری
نه ریادلهرینی افاده ده ن آداشار اییدی... سزگه آچب سوزله ی گوزهل
ره فیکهم: گویا مه نم بومه کتوبم سز نك کامل بیک اوچون خه سره تلیک
یاشلار توكکهن، اوتلک آهلار تارتقان چاغگزده ایریشهر - ده اونتلغان
ئیسکرگهن بر یوره کنگ عه زینی تگلی آلماسسز ره یانب تورغان یوره ک
اوتگز بیلن کویدی ره سز...

ئهمما خه تمنی اوقوماسا گز - ده ره مهر حومگز اوچون تارتقان آهگز
ارتیده کویدر سه گز - ده مه نم اوچون نه ر قسزدر - نیگه دیسزمی؟ چونکی
سز مه نم شه رعی ره فیکهم سز - یاخشیتق بیلن - ده ره یامانلق بیلن - ده

مىن مۇنى اسبات قىلىشقا حازمەن!

اويغۇز آرقاسىدا قلغان ئەدەبسىز لىكلەرم. خورخۇر لىكلەرم اوچون مىنى كىچىرگىز... چۈنكى مىن بو رەخشىلىكنى اشلىشىپتەن. احتىيارسىز ايدىم: خەياتىڭنىڭ ناموسىڭنىڭ ساقلانىشى بۇنى تەقازا ايتەر ايدىم. ئەلبەتتە مىن اشانامەن كەم سىز مەنم بو ياخشىلىغىم اوچون مەن تەدارىك قىلارسىز. لىكىن مىن بۇ مەن تەدارىككە اوزمىنى سەزەلەر حىسا بلاي كەلمەيمەن!

مىن اوشۇل كۈن كىچەككە دوشمانلاردان بېرىنى اولدۇردىم. دە سوڭ دە رەجە دە زە عىقلەندىم، ايكىنچى دوشماندان يىگىلىشىمنى وە كويغۇز دە جان بېرىشىمنى آتقۇيلىپ راحەتلىنىپ كەتتىم.. مەنم اوچون كويغۇز دە وە آياغۇز اوچىدە جان بېرىش جۇدە شىرىن ايدىم وە كويغۇز دە بېرى غايەم ايدىم شۇنىڭ اوچون يا قىز ااغۇزدا اولمەك اوچون، اولە رايكە مەن سوڭ دە قىقامدە يەنە بىر مەرتەبە بويغۇزنى آلب اولش اوچون دوشمان تامانىدان اويغۇز گە آچىلغان تويۇكچە گە كىردىم. كۆردىم. دە سۇنى بويغۇزنى آلدىم، خە قىيىن تىن آلىغانداغى لە تىپ اوخلاغان تاوشۇغۇزنى ايتتىم... شۇ رە وقت سېھان اللە!..

اوزمىدە كۆتلمەگەن بىر كۆچ سىز گەن ايدىم، ايكى. ايمەس ايكى يوز دوشمانگە مۇقابىلە ايتىشكە اوزمىدە قۇدەرت كۆرگەن ايدىم. مىن اوزىگە باغشىلانغان كۆچ مەنبە عىنى جۇدە ياخشى آڭلار ايدىم، مېنىدە گى بو اوزگەش مەنبە عى اوى اچىدە اوخلا غۇچى بىر مەلەك ايدىم... سىز ايدىڭىز!

كۆمۈش بى ئى خەتەنڭ بو اوزىگە يىتكەندە قىزارىنىپ بىر آزا قوشىدان توختاپ آلدىم وە داوام ايتتىم:

شۇندەن سوڭ ايكىنچى دوشماننى تويۇك كەن چىقمايلاق اشىنى بىتەردىم بۇنىڭ قاجىيە مۇزنىڭ ئەسلى عامىلى بولغان حامدا ايسە گۇيا مەنم قولىمدا موشۇ كەبى اوين بولغان اونى كۆلب تۇرىپ اويناب تۇرىپ تىلمەگەن ايدىم... "ايسىڭىزدە بارمى، مېنى دارا آستىدان قوتقۇرۇپ مېنىگە يەنكى خەيات باغشىلانغۇز؟ بۇ كىچە مەنم بو ايكىنچى اولمىدەن قوتقۇرغۇچى وە ايكىنچى مەرتەبە مېنىگە خەيات باغشىلانغۇچى يەنە سىز بولدىڭىز! شۇنىڭ اوچون مەن تەدارىك ايتكۇچى سىز ايمەس مىن بولشقا تېگىش مەن!"

سىزدەن ايمەس آتۇڭىزدان بىر اويكە لەشم بار: ساخىتە تەلاق خەتىنى مەنم اوز قولىم بولۇپ بولماغانىنى آجراتا آلمىغان. گۇمانچە بو ساخىتە

خەتەرگە ھەم كورسە تەلمەگەن اوخشايدىر چۈنكى - آينقسا سزنىڭ كوز
اونىڭز دەن بوخە قىتەت قوتىلا آلماس ايدى .. دە ھەرحال دە تەقدىرنىڭ
بۇنچەك اوينلەرى تورغان بىر زاماندا بىزنىمە ھەم قىلا آلور ايدىم
بوتوغرىدە مېندان ھەم اوتكەن جايلارى باردىر، كەم سزنىڭ بىرنىچى مەرتەبە
مىنگە يازغان خەتگىز مەناسىدەن دە ھەشەتلك سورەتدە اوزمنى تەغافلغا
سالغان ۋە خەت كىلتورگۈچىنى سوراشتىر مەسەدەن جاواب خەتنى بېرىپ
يۇبارغان ايدىم. شۇنىڭ ايله سزنى - دە اوزمنى - دە حامدا قولىدا اوين بولما
غىمىزغا كەتتە يول آچقان ايدىم. «

بەغزى احتىماللەرگە قارشى سىز بىلەن كورشمەك مىنگە مۇپەسسەر
بولمادى غومۇردە بىرنىچى مەرتەبە كوڭك آرزۇسىغا قارشى باردىم. چۈنكى
مەنچە آراداغى قارا تىكان سۇپىرىگەن ايدى مۇندەن سوڭ ھەم مېشە
مىنىكى ايدىگىز! مېن تاشكەندە يورار مەن ئەھمما كوزم اونىڭدە سزنىڭ
ھەيكەلگىز! غەجەبا بوسىز مىنگە مۇمكىنمى؟!»

«زەھجىز آتابىك»

كوشى بى بى خەتنى اوقۇپ تۈگەتتى - دە يوگرگىلەگە نىچە اويىگە كىرىپ
كىتتى اونىڭ بوخەرە كەتتەن قوتىدار بىلەن آنتاب آيىم غەجەبىنىش
بىر بىرلەرگە قاراشقان ايدىلەر. كوشى بى بى قولىدا ايكىنچى بىر مەكتۇب
كوتەرگە نىچە اويدەن چىقتى - دە شەمە يانىدا ايكى خەتنى بىر بىرىسىگە
سالىشىدۇر كوردى. بوخەت حامدانىڭ آتابىك تىلىدەن يازغان تەلا قىلمەسى
ايدى بوايكى خەت بىرنىچى قاراشدا ياق ايكى كىشى تامانىدان يازغانلىقلارنى
اوز آغزلارىدا سوزلەپ تورار ايدىلەر.

كوشى بى بى ايكى خەتنى قاتار اوشلاپ آتاسىغا كورسەتتى.

- بولەرگە قاراڭىز آتا! بىزنى نىچا غلق غە فلەت باسقان
ايكەن! - دىدى.

قوتىدار قىزىڭ مەقسەدىغا قوشىنىپ ايكى تۈرلۈك قولىنى دەردە وپايقلاب
الدى.

ۋەجدانسىز ابلەس، ايمانسىز كافر - دىپ قويدى.

كوشى بى بى آتابىك نىڭ خەتىنى بۆلەپ چۈنچە گىگە سالىدى - دە
ساخىتە خەتنى شەمەگە تۇت ياندۇر ايكەن آتاسىدا سورايدى.

ايندى قزگىزنىڭ بىر كەمى كۈندەش بەلاسى ايدىمى؟ - ديدى ساپچىب
آفتاب آيم، قوتيدار خاتونىغا كۆل قارادى.

ايرى ياخشى بولسا، كۈندەش بەلاسى نىمە دىگەن گەپ؟!
ايرى مەڭ ياخشى بولسىن، بارىپ كۈندەش كۈندەش شلىگىنى قىلا بىرە در
مەنتايخلەر بىلمەسەن "كۈندەش" دېمەگەنلەر.
قوتيدار قازىغا قاراپ كۆلدى ۋە خاتونىنى بوپاتدى.

ھەممە ۋە قىگە ايمەس قورقما!
مىنگە قالسا بىر كۈننى ھەم كۆپ كۈرە مەن، كۈندەش بىلەن كىچىر لىگەن
كۈن كۈننى؟

كويادىڭ نىڭ شۇنچە قىلغان جانباز لىغىنى اونوتدىگىمى؟
نىگە اونوتماي ديدى آفتاب آيم كىلسن مەنە ياش اوستى بالام بىر لىمەس
ايكى اولدىر، كى قىزىنى كۈندەش اوستىگە يوبار شىغاش. - ترناغم بىلەن
قارشى مەن -

بىش آلتى كۈنگە ھەم، ئە؟

نىچە كۈنگە؟

مىنگە قالسا بىتتە - ايكىتە بالابت بولغۇنچا، تورسىن دىيەر ايدىم -
سەن بوشىگە كۈنمە سەڭ بىر - ايكى آيى تورب كىلسن لاڭ قەل! بىر بىگت
قزگىنى دىب ايكى بىلەب سەرسان بولغاندا قزگىنى ايكى آيىك كۈندەش ھەزىبىدەن
ھەيف كورش جودە اويات آخىر!

قوتيدار "بىتتە - ايكىتە بالابت" سوزىنى ئەيتكەندە كۈمىش قزارىن بىرگە
قاراغان ايدى. آفتاب آيم ايرىنىڭ كىيىگى سوزى بىلەن ئەنچەگىنە بوشا
شدى.

بر آيدان آرتىققا مەن رازى ايمەسمەن، شۇندە ھەم كويادىمىڭ
باخشىلىغى ارچون! ديدى

ئەنە ايندى اوزىڭگە كىلدىڭ خاتى!

اوزىڭگە كىلسە ھەم - كىلمەسەم شەرتىم ھەلىگى شۇندە ھەم اوزىم
بىرگە بارىپ كىلە مەن.

ئەلبەتتە اوزىڭ بىرگە بارا سەن، تودالارڭ بىلەن تاشماڭ ھەم زەرور.

- قاچان يوبارماقچى بولاسز ايندى؟ - دىب سورادى آفتاب آيم.

میں نے یہ ساری باتیں لکھ کر اپنے دوستوں کو دکھانے کے لیے
اپنے دفتر میں رکھی ہیں۔ ان کو دیکھ کر انہوں نے بہت
خوش ہوئے اور ان سے بہت سی باتیں ہوئی ہیں۔ ان
کو بہت سی باتیں سننے کے لیے ان کے پاس
آئے ہیں۔ ان سے بہت سی باتیں ہوئی ہیں۔
ان کو بہت سی باتیں سننے کے لیے ان کے پاس
آئے ہیں۔ ان سے بہت سی باتیں ہوئی ہیں۔

جورہ سورگوں (بوہتہ کوز)

ناشر نے انجمن پریس کراچی میں چھپوا کر ترکستان ایسوسی ایشن

(ایم بنکمنٹ روڈ سے سالع کیا)

فيهرهست

۱ - عاتا آنا غارزورسى	۲ - سەجفە
۲ - ئونتمايسزەمى؟	۱۲
۳ - قازاق ديوانە نك بيلباغى	۳۰
۴ - جادوگەر ھندى	۳۵
۵ - خيانتەت	۴۶
۶ - ئىستەمە ئاراسيدا	۵۵
۷ - قورلانىش	۶۲
۸ - بەھت ۋە بەھتسزلك	۷۳
۹ - ئورتالماسانىمە قىلىن؟	۸۹
۱۰ - بزدە كىم كۆپ يىغلايدار؟	۹۲
۱۱ - نەۋاكويى	۱۰۰
۱۲ - جالسوز بىر خەبەر ۋە قورقنچ بىر كىچ	۱۰۵
۱۳ - كۆلب قارا ماغان بەھت	۱۱۰
۱۴ - رە قىب ئىزمىدەن	۱۲۲
۱۵ - دوشەنبە كۈن كىچەسى	۱۲۶
۱۶ - ئوزنى تانىتىش	۱۲۲
۱۷ - ھەيرى خاھ قاتل	۱۲۹
"	"
"	"
"	"
"	"

کتاب حقیقە

تورکستان نىڭ ۲۰ نىچى پوزىلىيى آلدىنغى يەر مەيسىدە يىتشتىرگەن تانىق لىك رومان يازۇچىسى عبداللاھ قادىرى (جولقونباي) نىڭ "اوتكەن كۈنلەر" اثرىنى يورتىدىن تاشقارمىدە بىرنىچى تالپىر باسىلىشى جورە افندى بۈتە كۈز غەيرەتى بىلەن قازانلىماق دەپ ئورۇن بۇ ئاثر تورکستان لىك لەرنىڭ تورموشىنى، اولتۇرلىشىش - تورلىشىشى، اوپون كۈمكىسىنى، سىرگى تىلەك لەرىنى ئورگە تىش دەن آرتىق اوشە وقت لەردە تورکستان نىڭ كۈمكىسىگە چە ايلگە رىلەپ، كىلە ياتكەن مەستەملەكچى روس كوچ لەرى نىڭ يورلىشىشى آلدە يىدە مەملىكەت اداۋە تىزگىنى بە جەرىك سىز، تارپۇرەك لىك ۋە قىبىلە چىلىك تارتىشە لەرىنى اوز مەنفعەت لەرى يوزمىدەن ايلگەرى سورگۈچى لەرنىڭ قول لەرىدە بولىشى نە تىجە دەپ بۈگۈنگە چە بىرلىماق دەپ بولگەن مەليون لەر قىربان لەر يوزمىڭ لەب يات ۋ قوشنى مەملىكەت لەرگە سىغىنىش لەرى نىڭ تىنىق آىنە دىك كورسە تور . . .

اوتكەن كۈنلەر بىنە تورکستان لىلەرنىڭ ايل سىز لىك ۋە يورت سىز لىك لەرىدە اوز تىللىلەرى چىقتاى تور كچە سىنى اورۇق - اورۇق لەرىگە چە ساقلا نۇرۇگە اش يىخى سەبب لەردەن بولۇر . . .

بۇ ئاثر بۈتە كۈز افندى نىڭ فعالىتى دەن بىرنىچى مېۋە بولۇر مەن دەن سوگۈرە تورکستان بىچكە رىسى دەپ بۈگۈنگى حاكىم فرە كەۋنست لەر مەفكۈرە، سىگە اولغون كىلەمە گەن باسىلىشى اوقولىشى مەن ايتىلگەن بۈتۈن مەلى اثر لەرنىڭ مەيدانگە كىلىشى كىلە جەك مېرەسى بولۇر.

البە بۇ ئاثر لەرنىڭ يۈتۈق لەر بىلەن باسىلىپ تورلىشى دەپ اوقوغۇچى تورکستان لى لەرنىڭ دەپ قولى بولۇر.

ھەر تورکستان لىك نىڭ قولىدە بىر نۇسخە دەن بولىشى فايدە لىك بولۇر دىپ امىد ايتەمكە دەپ مەز.

كراچى دەگى تورکستان مەھاجرلار ياردەم نە شەمە بىرلىگى

بایسته توره گورگرن کتاب لاریزما

یازد چیسبی	کتاب آتی	سایبی
علامه لطفی	دیوان لطفی	۱
علی شیر نوزائی	دیوان نوزائی	۲
"	فرهاد و شیرین	۳
"	بیلی و جنجون	۴
"	سده اسکندر	۵
"	(نزمه داستان)	
"	(" ")	
"	(اسکندر تو سوغی)	
"	(زیتی یولدور)	
"	(ریشی لار تفتاشی)	
"	(کورخلده رنک ایوگرنی)	
"	(رگوزده لاک گودونگ لاری)	
"	(چغتای چه نزمه لار لولچادی)	
"	(فارسیدن چغتای چه غم)	
چومیرغان	لسان الکبر	۱۱
"	مکتب اللغین	۱۲

۱۳	اوتی که مستکن اراگیه ناچینی کلیل، فارسی هم چغتای تل لاری بلاغت	۱۳
۱۴	باقیمیدون بربرگیه تمللا شتریب کوروب، چغتای تیلینگ فارسی تیلیدون	۱۴
۱۵	کوب توغزیده نه پچه بای ویو قاری الکان یغینی اثبات قیلخانور	۱۵
۱۶	بابرنامه	۱۶
۱۷	دیوان بالقر	۱۷
۱۸	دیوان سونفور	۱۸
۱۹	دیوان امیر	۱۹
۲۰	دیوان هویدا	۲۰
۲۱	بیاض	۲۱
۲۲	ادیب	۲۲
۲۳	ادیب عالم	۲۳
۲۴	ادیب فاضل	۲۴
۲۵	پدرکش درامه	۲۵
۲۶	ازبک تاریخی	۲۶
۲۷	ازبک دوییات تاریخی	۲۷

علی شیر نوائی
 بابر مرزا
 مرزا حسین بایقره
 مرزا سونفور
 امیر عمر خان
 ایشان هویدا
 مولانا ذاکر جان رحمت
 مینداری
 " "
 " "
 محمود بهبودی
 عبدالرؤف فطرت
 " "

عبدالرؤف نطرت	ازبیک تلی گرامری	۲۸
" "	هنداختلال چیلاری (بش پرده لیک پی لیس)	۲۹
" "	صیم	۳۰
عبدالمحید چولپان	ادبیات پارچالاری	۳۱
" "	یارقین آی (پی لیس)	۳۲
چویرغان چولپان	رابندزنامه تیگور مقاله لاریدان	۳۳
عبدالله قادری دولقونبای	موشنوم ابی مقاله لار	۳۴
صدرالدین عینی	ترکستان تاریخی (بخارا تاریخی)	۳۵
" "	ادبی مقاله لار	۳۶
عبدالله قادری دولقونبای	محراب تنن چایان	۳۷
" "	بخت سزگویا و درامه	۳۸
فیض الله خواجہ	بخارا تاریخی	۳۹
شیخ سلیمان بخاری	چغتای چه سوزلوک	۴۰
ابوالغازی خان	شجره ترک (ترک کیملیغی)	۴۱
احمد لیبوی	حکمت	۴۲
مشراب	دیوان مشرب	۴۳
پیریم قاری	دیوان قاری	۴۴
منگانی	دیوان مجذوب	۴۵
فیلسوف سپید پای	کلیله و دمنه	۴۶
عشور علی ظاہری	ادبیات پارچالاری	۴۷
فضولی	دیوان فضولی	۴۸
خورشید	فرزاد شیرین دامام (تورت پرده تورت کورینشده)	۴۹
	فرزاد شیرین دامام فوتہ سی (بو شاه افرد دامام موزیکہ سی او چون اوت منگ خلق کوی (بول) لاریدن تیریب تہ کتاب آلفغان کوی	۵۰
	منگ فوتہ سیدود) ازبک چالگوچی و منگ شولہ چی لاریدن	۵۱
	گوداوی لطان - دده تورتوت - مناس داستان لاری (بوداستان لار ترک ابلی ننگ قہرمان لیک لاریغہ کوزگی بولوش بیلدن	۵۲
	برابر موندن کیگیر - ملی توغولاریزنی ساحلانی بولیندہ انک ایلفار قول لائمه لاردن دور	۵۳
صوفی الشدیار	صوفی الشدیار	۵۴
" "	مسک المتقتین	۵۵
منج جان جمعبای	منج جان جمعبای تین اولہ نترہ ری	۵۶
توبلا غوجی فوتہ کوز	آمالار سوزی	۵۷
" "	چولپان ترمہ لاری	۵۸
" "	توقای ترمہ لاری	۵۹
	۶۰ - مختصر الوقایح - ۶۱ - موندن باشقہ - ۶۲ - صلوٰۃ مسعودی - ۶۳ - مخدوم قلی - ۶۴ - ملکیہ دانشمند - ۶۵ - صایات الیہ ہمراہ	۶۰
	کبی بر قنچہ اثر لادیم باسیلماق سیرہ سینی کوتاقدہ دور	